

123

f.

T. LIVII

PATAVINI

TOM XII

Указъ VII
номера 6 а)
много 27.

3240 17

Сум. рач. А. Я. $\frac{2}{1}$

Мб. А. Я. 3

123

Państwowe Gimnazjum
im. kr. ZYGMUNTA AUGUSTA
w Białymstoku

BIBLIOTEKA GIMNAZJALNA

№ Inwent. N 60123

Dział 2

Sta. Alla. Ku. No. 942. Kob. Sp. Ka. No. 55. pp. 106.

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES
CUM INTEGRIS
JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTIS

CLEOPATRA.

VOLUMEN DUODECIMUM

BIPONTI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICIDCCCLXXXVI

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER XCIII.

IN LOCUM LIB. CXXVIII LIVIANI.

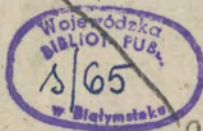
EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI OCTAVI.

Cum Sex. Pompejus rursus latrocinis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, praeſtaret; Caesar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus praeliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria praelio vicit, regemque eorum occidit. Judaei quoque a legatis Antonii subacti sunt. Praeterea belli Siculi apparatus continet.

I. **A**PPIO Claudio C. F. Pulchro, C. Norbano C. F. Flacco consulibus, qui primi binis quaestoribus usi sunt, multa Romae gravia ac terribilia inciderunt. Nam & plebs propter saevitiam exactorum, cum iis eorumque militibus dimicavit; & sexaginta septem praetores numerati sunt, aliis subinde suffectis in aliorum locum. Sed & puer quidam quaestor creatus, postridie togam virilem sumsit; &
T. Liv. Vol. XII. * A

962.0 = 71

senator, pugnare inter gladiatores cupiens, causam dedit edicto, quo *senatores muneribus gladiatorii dimicare, servi lectores fieri, mortui propius ab urbe mille nongentos passus cremari* vetabantur. Sibyllini deinde libri sunt aditi, prodigiorum causa.

II. Nam & paulo ante hoc tempus e taberna meritoria trans Tiberim oleum scaturiens, per totum diem largissimo rivo fluxit. tum autem & cella Romuli, sacrificio, quod forte pontifices ibi faciebant, arsit: & simulacrum Virtutis, ante portam quandam positum, in faciem procubuit: & quidam, furore Cybeles correpti, *matrem Deum irasci populo Romano* canebant. Idque confirmarunt libris inspectis quindécimviri, jusseruntque *deportari Deam ad mare, atque unda marina lustrari.* traditurque res mira dictu, nisi quod horum semel cognita causa, nihil inde provenientium mirabile est, *simulacrum longissime intrasse in mare, vixque aliquando redisse ad litus.*

III. Major exinde metus Romæ fuit, majorque numinis averfi fides: neque mutarunt prius opinionem homines, quam circum ædem ejus, & in foro palmæ quatuor enatæ sunt. Tum & Liviam sibi matrimonio junxit Cæsar, Neronis uxorem, & uterum ferentem ex eo. quod quia ignominiosum jure Romano erat, consuluit pontifices Cæsar, *an concepto, necdum edito partu, rite nuberetur?* Responsum est, *propterurbationem sanguinis gravidarum nuptiis interdici.* hic vero, *quoniam sextum mensem gravida sit Livia, satis liquere, ex utro marito conceptus fœtus sit: nihil ergo vetare, quin matrimonium coeat; quemadmodum nuper Octavia in manum Antonii convenisset.*

IV. Hæc illi reperta forte in majorum institutis responderunt; ceterum non alia dicturi, etiamsi alia reperissent. His nuptiis prior maritus auctor existit, quasi patris vicem nuptum dans uxorem modo suam: discubueruntque Cæsar & Livia seorsim; & puerulus quidam nudus, quales

§ III. Sueton. in Aug. c. 62. Tacit. Dio.

tum habere nobiles matronæ solebant in deliciis, ad Liviam conversus, *Quid hic agis, inquit, domina? en maritus tuus isto loco accubat,* digito demonstrans Neronem. Postea Claudium Drusum Neronem enisa est Livia in penatibus Cæsaris, qui *remissum eum a se patri* commentariis suis intulit. Neque diu supervixit pater Nero, liberorumque suorum tutorem Cæsarem reliquit. Hæc gesta largam præbuere materiam sermonibus, & inter alia vulgatus est versus, qui mox in proverbium abiit, *felicibus esse vel trimestres liberos.*

V. Iisdem temporibus Mauritanæ regno Bogud Bocchi F. excidit, qui, persuasus a L. Antonio sub bellum Perusinum, Carinatem, a Cæsare ulteriori Hispaniæ præfectum, armis petiverat. Nam deficientibus interea Tingitanis, cum & domi exclusus, & in Hispania Bocchi paterni hostis auxilio victus esset, exsul ad M. Antonium se recepit. A Cæsare Boccho regnum, quod occupaverat, confirmatum est; Tingitanis civitas data. Neque diu post male facta inter Pompejum & Cæsarem gratia rescissa est, haud dubie causas quærente potius, quam orto ex oblatiis, odio. Sed Achajam Pompejus ægre ferebat ab Antonio detineri prætextu pecuniæ, quam sibi deberi a provincialibus ille contendebat: contra Pompejus illa quoque debita, simul cum provincia, fœderis legibus sibi concessa interpretabatur.

VI. Igitur sive hac motus injuria, sive, ut Cæsar dictitabat, *ingenio perfidus,* & Menodoro credens, *inducias eas porius, quam pacem habendam,* dictitanti, sive ægre ferens, illis tantos esse exercitus; comparare novas naves, deligere remiges, & ad exercitum ita concionari cœpit, ut, *majore apparatu sibi opus esse,* diceret. Inter hæc & piratæ ex insidiis infestabant mare clanculum, ut vix sentire levamen populus famis posset, vulgoque jactaretur, *non esse quæsitum ea pace laborum finem, sed tantummodo tribus dominis*

§ IV. Vellej. 2, 79. Dio. Sueton. in Tib. c. 4. § V. Appian. Dio.

quartum accessisse. Sed correpti quidam piratæ, tortique, aurem Pompejum ediderunt; atque indicavit eam rem populo Cæsar, & cum Pompejo per literas questus est. Ille purgans se de objecto crimine, vicissim, Achajam sibi non restitui, & ab Antonio vexari, exprobravit. Cum in eo res essent, magnum maturando bello momentum Menodorus attulit, repente ad Cæsarem transgressus his causis.

VII. Potentiam hominibus ægerrime patiebantur, quotquot remanserant apud Pompejum nobiles; sed adolescentis aures folis libertis patere gnari, aliquos ex eo genere induxerunt, ut Menodorum veluti patrono imperantem criminarentur. Atque illi, quod ultro facere per invidiam cupiverant, cum assensu tantorum virorum & præmio facturos rati, occasionibus non defuerunt. forte & alioquin suspicionem patroni Menas incurerat, Heleno dimisso, liberto Cæsaris, colloquioque deinceps cum ipso Cæsare habito. Idcirco missis quibusdam, Pompejus *adesse ad rationes frumenti pecuniæque administratæ reddendas*, jussit. Commodum e libertis Cæsaris Philadelphus ad frumentum e Sardinia deportandum venerat: cum hoc fidissimum amicorum Misylium Menodorus Romam misit, *si receptus fidem obtinuisset, Sardiniam Corsicamque cum tribus legionibus, sexaginta navibus, & multis amicis suis offerens.*

VIII. Et dubitavit aliquamdiu Cæsar: sed ubi fidem ab eo datam Menas didicit, comprehensis, qui evocandi eum causa a Pompejo venerant, & interfectis, classem & exercitum Cæsari tradidit. Neque dedit reposcenti Pompejo Cæsar, *ab ipso violata fœdera, fugitivis recipiendis, triribus adificandis, retinendis in Italia præfidiis*, arguens. Quin & magnis honoribus affectit Menam, asseruitque in ingenuitatem, & annulis aureis ornatum in equestrem ordinem recepit: neque enim tum adhuc cuiquam inferioris loci gestare annulum aureum licebat: cœnæ quoque suæ adhibuit, *quem honorem nulli nec antea, nec postea, libertino*

§ VI. Liv. Epit. Appian. Dio. § VII. Dio. Appian. Oros. 6, 18.

habuisse traditur. His cognitis, Pompejus Menecratem, & ipsum libertum suum, ad infestandam Italiæ oram misit: a quo Vulturum, & alia quædam Campaniæ loca, vastata sunt. Idcirco Cæsar, velut necessarium bellum suscepturus, tabulas Pompejani fœderis recepit a Vestalibus, ex Africa Lepidum, ab Athenis Antonium *ad communicanda consilia* ciens. Sed Lepidus ad trajiciendum fuit segnior.

IX. Antonius vere primo cultum animumque imperatoris resumserat, *navesque deduci* jusserat ad Parthicum bellum. Eo celerius Brundisium venit. Sed ubi statum ad diem non affuit Cæsar, qui tum in Etruscis agens, Ravenna naves longas, ex Gallia copias cum apparatu Brundisium & Puteolos mittebat, utrinque invassurus Siciliam, si idem Antonio videretur; ille, sive magnitudine Cæsariani apparatus commotus, (nam in societate potentiæ collegarum opes agris oculis adspiciuntur) sive prodigio territus, in Græciam rediit: quippe feræ militem, circa tabernaculum ejus excubantem, devoraverant, sola facie quasi in hoc relicta, ut agnosci posset; augebatque religionem, quod neque clamor auditus esset pereuntis, neque ceterorum vigilum quisquam quidquam sensisset.

X. Sed Brundisini quidam retulerunt, *sub orientem diem a se visum esse lupum, cursu se proripientem ex tentoriis.* Ipse, scriptis ad Cæsarem literis, *festinandum sibi ostendit ad Parthicum bellum*: auctorque ei fuit *non discedendi a fœderibus.* Menodoro quoque, cui belli causam imputabat, *servitutem* minatus est, *tanquam fugitivo suo, quod nimirum Pompeji Magni bona, in quibus & Menodorus tum fuerat, emta a dilatore Cæsare possideret.* Destitutus ab Antonio Cæsar, quamquam ideo hoc fieri existimabat, ut suis uniûs opibus sustinere Pompejum cogeretur; intentiore cura bellum apparabat, multis præfidiis per oram Italiæ munitis, navibusque Romæ & Ravennæ fabricari jussis. Sed & ex Illyrico magnum exercitum evocavit. Menodorum, suæ clas-

§ VIII. Appian. Dio. Sueton. in Aug. c. 72. Liv. Epit. § IX. Dio. Appian.

sis ducem, Calvisio Sabino legatum dedit, quem universa rei maritimæ præfecerat. L. Cornificium L. F. deportare Tarentum partem Ravennatis apparatus jussit. hunc adorta tempestas, jactavit classem. Ceterum navis una tantum perfracta est, quæ prætoria parata Cæsari fuerat: eaque res in omen tracta futuri.

XI. Postquam omnia satis instructa Cæsar existimavit, populo Romano per literas, exercitui coram belli causas exposuit, quod assensu plerorumque contra fidem pactorum suscipi Pompejus testabatur: idque etiam Antonio visum, qui propterea socius esse impiorum armorum noluisse. Pompejum igitur Cæsar auctorem novarum injuriarum esse demonstravit, piratarum & Menodori indicio: mentemque Antonii deprehendi ex eo posse, quod Achajam Pompejo non redderet. Inde celeritate adhibita & ipse navigavit in Siciliam a Tarento, Calvisius cum L. Statilio Tauro, & Menodorus ab Etruria: legiones terrestri itinere Rhegium petierunt. Pompejus Cæsarianæ classi Menecratem opposuit, infestum invisumque Menodoro, fortunæ & animorum similitudine.

XII. Hic obviam factus hostibus sub vesperam, coegit eos ex alto refugere in sinum, qui supra Cumas est: ipse applicuit Ænariam. Luce reddita, rursus adeptus secundum litus navigantes lunata acie, cum aliud agere non posset, magno impetu inVectus ad terram compulit. At illi inde repugnabant, impari quidem certamine, cum ejectæ in litus naves immobiles hærent, neque vitandis hostibus, neque impetendis habiles. Ergo pro meliore Pompejanis erat pugna, qui libero incurfu fatigabant adversarios, fessosque, submissis in eorum locum recentibus, otiose recipiebant. Sed inter hæc Menodorus & Menecrates, cum se forte conspexissent invicem, omni alia re postposita, magno clamore concurrerunt. Neutra navis inde læta abiit: Menodori præfractum rostrum est, Menecratis remi altero latere deterli. sed jam utrinque ferreæ manus

injectæ, tam rostra, quam remos inutiles effecerant: & tanquam pedestri prælio viribus & manu certabatur.

XIII. Menodori navis erat aliquanto altior; ergo & commodius in adversam injici pontes poterant, & missa inde tela majore violentia incidebant. Forte sub idem tempus dux uterque vulnus accepit: Menodori brachium transfixum est, Menecratis femur. Sed verutum facilius evelli potuit; hamata soliferrea Hispanica Menecratem inutilem pugnae reddebat. nec tamen ille desiit hortari suos, donec capta jam nave, ne perveniret in manus inimici, medios in fluctus se præcipitem dedit. Dum hæc ad sinistram cornu geruntur, Calvisius a dextro eodem profectus, naves qualdam Menecratis, abruptas a suis, persecutus est. Interim Demochares ipse quoque Pompejanus libertus, Menecrati legatus additus, Calvisianas reliquas naves in fugam, nonnullas in saxa compulit, relictasque a classariis incendit; donec reVectus ex alto. Calvisius & reduxit fugientes, & incendium navium restinxit.

XIV. His rebus gestis, cum nox supervenisset, utrique suas in stationes redierunt, nec victi, neque pro victoribus. Sicut enim de classe Cæsaris longe plures amissæ naves fuerant; ita Menecratis interitu satis pensatum id detrimenti videbatur. Certe Demochares, eo casu turbatus, simul ne transfret in Siciliam Cæsar timens, quem a Tarento Rhegium isse audierat, sublatis ancoris abiit. & Calvisius reparata classe oram legens, paulatim insecutus est. Sed Cæsar, a Rhegio cum magno militum & navium numero fretum ingressus, cum amicis placeret, pugnari cum Pompejo, quadraginta tantum naves secum ad Messanam habente; non paruit, festinationem temeritatemque semper damnare solitus, & satis cito fieri dictitans, quæ satis fiant bene; neque suscipiendum prælium esse, nisi cum majora periculis commoda proponerentur. nam ob nediocria pugnantes aureo hamo piscari.

XV. Sed interim Demochares, Messanam reversus, in locum Menecratis præfecturam classis accepit, collegamque Apollophanem, qui itidem Pompeji libertus erat. Et Cæsar, auditis, quæ ad Cumas erant acta, per fretum navigabat, ut Calvisium conjungeret: jamque Styliida prætervectus Scyllæum flectebat, promontorium Italiæ; cum a Messana Pompejus excurrrens, aggrediendo proximas naves, insequendo progressas, universam classem attinuit: neque tamen ad prætoriam ceteræ se receperunt, non si nente Cæsare, sive propter angustiam locorum, sive secundum prius decretum vitante pugnam. At Demochares cum Apollophane, binis navibus aggressi singulas, tamen haud multum proficiebant; propugnantibus e contra legionariis, & magnitudine rostratarum, quæ a minoribus vix tuto impetebantur.

XVI. Sed ubi Pompejani, receptis fessis atque faucis, subinde in pugnam reducebant integros, neque rostris tantum, sed etiam jaculis ignitis sæviebant; urgeri Cæsariani, pulsæque ad litus navigia, hostibus instantibus, inter se, aut ad saxa collidi, geminumque plane Cumano negotium esse. Ibi Cæsar, exscensione facta, succurrebat periclitantibus, adnantes suscipiens, deducensque in editiora. Sed Cornificius ceterique duces, cohortati invicem, injussu imperatoris, abruptis ancoralibus, in altum evecti sunt, ut potius ausi aliquid perirent, quam hostibus se obterendos darent immobiles. Nec male cessit audacia, prætoriamque Democharis Cornificius cepit, præfecto in aliam navem transiliente. Interim & nox appropinquabat, & cum Calvisio & Menodoro Cæsaris alia classis: qua conspecta, Pompejani discesserunt, isque casus servavit reliquas Cæsaris naves, ne prorsus omnes abstraherentur ab hostibus, aut immisso igne deslagarent.

XVII. Ea nocte plerique, relictis navibus, in montes se receperunt, accensis ignibus fortunam significantes. Ipse Cæsar inter rerum omnium egenos circumcursitans, durare

§ XVI. Appian. Dio.

jubebat, donec dies redderetur. Nec a navibus quidquam erat auxilii, quæ jam tempestate jactari cœperant; & Calvisium adesse nesciebant. Pompejanis enim solis visus erat, qui, longius a terra disjuncti, prospicere facilius in altum potuerant. In hoc articulo necessitatis bona quædam fortuna Cæsari tertiam decimam legionem adduxit, quæ, clade cognita, per aspreta contendit ad ignes: imperatoremque suum, ab omnibus famulis derelictum, & commilitones fessos atque famelicos recrearunt.

XVIII. Tum vero circumquaque nuntios dimisit Cæsar incolumitatis suæ. & vicissim audito Calvisii adventu exhilaratus, quieti se dedit. Postera lux miserabile spectaculum aperuit crematarum aut fractarum navium: fluitabantque passim armamenta, navibus etiam, quæ supererant, valde quassatis atque laborantibus. Sed otium ab hostibus Calvisii præsentia præstabat, ut subduci rescique possent; cum subito exortus Auster vehementiori omnes discrimine involvit. Sed Pompejus intra portum Mamertinum deduxerat suas naves: at Cæsarianæ circa lius asperum & importuosum ingenti periculo jactabantur. neque resisti poterat, per absentiam nauticæ turbæ, ejus pars major in litus evaserat. Sabini tamen minus afflictæ classis est, Menæ providentia: qui magno rei marinæ usu, longius in mare provectus, ubi mitius intumescerant undæ, jecit ancoras; remigioque contendens adversus ventum, ne funes intenti rumperentur, effecit, ut eodem semper loco tenere se posset; tantundem spatii subinde remensus remigio, quanto abreptus ventj violentia fuerat.

XIX. Sed & alii quidam, industriam hujus imitati, pestem intentatam repulerunt. At reliqua multitudo ventum, ut verno tempore cito positurum existimans, utrinque revincta ancoris navigia, ne colliderentur, contis propulabant; minime diuturna ope, cum flatus impetuosior obstantia omnia disjiceret. navesque, disruptis ancoralibus, in

§ XVII. Appian. § XVIII. Appian. Dio.

litus impingebantur. Sævum deinde diem tristior nox ex-
cepit, intendente se vento, & tenebris conspectum adi-
mentibus. jam pridem enim aurium usus perierat, nequid-
quam contento clamore petentibus opem, quorum voces
ventorum fluctuumque stridor, & percussu montium mul-
tiplicati fremitus obruebant. Etiam æstus his acceperat
malis, & ex navibus utcumque servatos, in terra quoque
fluctus infesti consequebantur. Tandem appetente die re-
misit ventus, & sub solis ortum plane quievit, undis ta-
men adhuc diu sævientibus; atrocior enim tempestas fue-
rat, quam vidisse locorum istorum accolæ unquam me-
minissent.

XX. Igitur Cæsar, majore hominum parte, & classe
pæne univèrsa multatus, deposita spe potiundæ in præ-
sens Siciliæ, eadem adhuc nocte Vibonem properavit,
non sustinens calamitatem intueri, cui remedium afferre
non poterat: scriptisque ad amicos & duces literis, *præsto
esse jussit omnes*. Interim quos secum habebat milites cir-
cum maritima præsidia dimisit, ne Pompejus, victoria
factus alacrior, in Italiam irrumperet. Sed ille ne reliquias
quidem cladis impedire conatus est, quo minus, ut pote-
rant, funibus colligantes navium rimas, Vibonem secundo
vento defluerent; tantum abest, ut de continenti cogita-
ret, suorum satis acer defensor, ad aliena invadenda se-
gnis. Igitur Cæsar, deficientibus ad Pompejum vicinis,
Liparentes, ex insula Neapolim translatos, ibi degere ad
finem belli coegit. Ipse, quia & pecunia opus erat & na-
vibus, iisque multis & celeriter, neque populus, fame ite-
rum urgente, bellum ut contra fœdera susceptum obte-
rens, conferre quidquam volebat; Mæcenatem in Græ-
ciam misit, pertrahendi ad bellum Antonii causa.

XXI. Ea spes si fefellisset, legiones onerariis trajice-
re, bellumque terra gerere, majorum exemplo cogitabat.
Erat Antonius in procinctu, ut Parthis iret obviam. Id-
circo Mæcenate cum bona spe dimisso, e sacra olea Athenis

§ XIX. Appian. Dio. § XX. Oros. 6, 18. Dio. Appian.

coronam sibi sumsit; atque ex certo oraculo vasculum
aqua e Clepsydra fonte impletum extulit secum. Sed jam
totam belli molem P. Ventidii virtus & fortuna discusse-
rat. Is, commissa aliis obsidione Aradi, quæ conscientia
admissorum pertinacius repugnabat, adversus Pacorum,
cum magnis copiis iterum irrumpentem in Syriam, con-
tendit. Nondum ille transierat Euphratem: sed metuebat
Ventidius, ne prius adventaret, quam ipse, quas in Cap-
padocia trans Taurum habebat, legiones contrahere pos-
set. Idcirco non ignorans, ex iis, qui socii videbantur,
quendam Channæum, Cyrrhesticæ nationis regulum,
proditorem agere; cum illo intima sua consilia commu-
nicare simulans, *campos maxime timere*, dicebat; agebat-
que cum proditore, *induceret Parthos, ut ad Zeugma traji-
cerent exercitum, brevissimo itinere, & arctissimo Euphratis al-
veo. Tum enim se opportunitate collum facit elusurum sa-
gittarios equites.*

XXII. Cum hæc ad Parthos relata esset, omnia se
Ventidii consilia tenere putantes, ut, qua minime vellet
ille, transgrederentur, infra Zeugma pontem struxerunt.
Habebant & iter ad eum locum prolixius, & dum flu-
men ibi propter latitudinem operosius jungitur, amplius
quadraginta dies consumti sunt. Ita Ventidius triduo an-
tequam Pacorus adveniret, copiis receptis omnibus, in
agro Cyrrhestico exspectavit hostem. At ille, contemnens
Romanos pro imbellibus, quod transmittenti fluvium non
occurrerant, castra Ventidii obsidere ausus est. At Ven-
tidius partem legionum intra vallum ordinatam habebat,
quæ prius non procurreret, quam hostes quingentis non
amplius passibus abessent. Hoc ubi factum est, barbaris-
que & sagittarum usus ademptus, & fiduciæ Romanæ ino-
pinata oblata facies, celeriter debellati terga verterunt,
maxime glandium violento jactu eminus terri.

§ XXI. Appian. Plut. in Anton. c. 44. Vellej. 2, 77. Dio.
Front. Strat. 1, 1. § XXII. Dio. Plut. Justin. 42, 8. Front. Strat.
2, 2.

XXIII. Ceterum, uti mos Parthis, in diversa intendunt fugam, insequentibus Romanis. Idcirco Pacorus, castra Ventidii discessu legionum sine defensoribus reperturum sperans, eo impetum convertit. Enimvero Romanus, ceteris subito emissis legionibus, consternatos & locis iniquis circumventos cecidit. Pacorus inter primos fortissime pugnans occubuit; reliquorum pauci pro corpore ejus propugnantes, magna multitudo, cum pontem peterent, occupati, totoque inter Euphratem & Orontem sinu concisi sunt; nonnulli ad Antiochum Commagenes regem perfugerunt. Ventidius, quamquam tertio jam proelio victor, in Mediam Mesopotamiamque Parthos compulerat, invidiæ vitandæ causa non amplius institit; sed ad perducendos defectores arma circumferens, pleraque ex itinere recepit, viso capite Pacori, quod circa civitates mittebat, ut, perisse regulum, intelligerent. Namque Syri Pacorum, justitiæ ac clementiæ nomine, plus quam alium ullum regem diligentes, nequaquam deserturi, nisi mortuum, videbantur.

XXIV. His receptis, in Commagenen ductus exercitus, Parthos, quos eo confugisse diximus, non tradente Antiocho. sed plus celebratæ regis opes avaritiam Ventidii stimulant, ut Samosata obsidione clauderet. Inde, quia nihil jam indigebat tot legionibus, duas cum equitibus mille, Machæra duce, ad Herodem misit, cum Antigono bellantem. Sed Machæra plus damni amicis, quam hostibus, inferendo, movit Herodem, ut ad Antonium properaret, quem venisse Samosata compererat. Quippe Ventidius offerenti mille talenta Commageno pacem dare non erat ausus; prohibente Antonio, qui jam haud longe semotus, suum hoc videri opus volebat, nec per Ventidium omnia fieri. Sed obfessi, pace desperata, fortius repugnantes, eo tandem adegerunt obfessorem, ut, acceptis talentis trecentis, & duobus admodum obsidibus non valde illustribus, acquiesceret: concessio vicissim, ut ab Antiocho quidam Alexander, qui transfugerat ad Romanos, occideretur.

Jam dimiserat Ventidium Antonius, tanquam ad triumphum, quem meruisset; ceterum felicitati ejus haud obscure invidabat. neque postmodum opera tam boni ducis usus est, quamquam ob ejus gesta supplicationes sibi triumphumque Romæ decretum noverat.

XXV. Sed eadem ipsi quoque decreta Ventidio erant. pensasse Crassianam cladem, Pacoro interfecto, videbatur: addebatque momentum aliquod admirationi, quod eodem die res utraque gesta dicebatur. Igitur primus hic omnium hoc de Parthis decus retulit, & suo quidem ævo solus, extincto prius Antonio, quam decretum sibi triumphum duceret. Ita P. Ventidius P. F. proconsule ex Tauro monte & Parthis triumphavit a. d. V Kal. Decembres, magna admiratione pristinam hominis fortunam cum præsentate comparantium; quod qui, sicut Massurius tradidit, iterum, semel certe triumpho Pompeji Strabonis ductus ipse fuerat, nunc de ferocissima gente splendidissime triumpharet. Eidem, cum postea fato concederet, is quoque honor est habitus, ut publico funere sepeliretur. Ceterum uti lætitiæ summam populo Romano Pacori finis, ita patri Orodi luctum incredibilem attulerat.

XXVI. Denique amenti similis, sine cibo, sine voce, ut prorsus obmutuisse videretur, complures dies exegit. Postea ubi loqui rursus incepit, nihil aliud, quam *Pacorum*; in ore habuit, quasi cum præsentate sermones conferens. hunc enim filiorum omnium haud dubie præstantissimum jam successorem suum declaraverat. Itaque luctu tandem remittente, nova exercuit hominem sollicitudo, quem ex triginta filiis faceret Pacori loco regem: cum senilis animus a tot pellicibus, pro suo quaque filio nitente, diversas in cogitationes distraheretur. Postremo Phraatem prætulit, suo totiusque domus malo. Mox enim scelestissimus

§ XXIV. Plut. Joseph. antiq. Jud. 14, 27, & de B. Jud. 1, 12. Appian. Orof. 6, 18. Dio. § XXV. Appian. Flor. Eutrop. Plut. Marmor. Capitol. Plin. 7, 3. Agell. 15, 4. Val. Max. 6, 9. Sueton. ap. Agell.

parricida patrem, quasi cunctantem mori, fratresque, primum Antiochi filia prognatos, quod materno genere nobiliores erant, deinde ceteros omnes interfecit. suum quoque filium mox adjecit, jam adultum, ne quis superaret, qui contra se ab offensis optimatibus rex nominaretur.

XXVII. Inter hæc Antonius obiter constituta Syria, in Ægyptum properans, C. Sotium in Ventidii locum Syriæ & Ciliciæ præpositum, *Herodi restitueret regnum & ulcisci Antigonum* jussit, qui per absentiam Herodis, Josephum, fratrem ejus, cum quinque cohortibus Romanis interfecerat. Igitur Sotius, præmissis duabus legionibus, cum reliquo exercitu subsequi statuit, quantum per anni tempus, jam enim vergebat æstas, liceret. Sed dum subigendis Aradiis, qui jam diu perpassi omnia, tamen desperatione magis, quam viribus, resistebant, Sotius detinetur; Herodes magno prælio ducem Antigoni Pappum vicit, eoque timoris adegit hostes, ut recepturus caput gentis Hierosolyma videretur, nisi propter vehemens frigus in hiberna deduci exercitum oportuisset. Per idem tempus Antonius Athenas rediit, auspicio suo, quam ductu, gestis rebus illustrior. Unde vulgo existimabatur, commune hoc ei cum Cæsare fatum esse, ut per legatos, quam per se ipsum, esset uterque felicior.

XXVIII. Nam & Agrippa præclare se gessit ubivis pro Cæsare: & a C. Sotio atque L. Canidio Gallo Antonianis ducibus incliti reges victi sunt. Jam primum M. Agrippa consulatu suo & Canidii, Galliam rebellantem compescuit, primusque a dictatore Cæsare transiit Rhenum, sed & Aquitanos insigni prælio vicit. Idcirco Cæsar evocatum, & triumphare jussum, classi fabricandæ exercendisque remigibus præfecit. Sed Agrippa, vir prudentissimus, scientissimus parendi, minime convenire putavit, ut moerente Cæsare triumpharet, cujus beneficio tantus e tantulo fa-

§ XXVI. Justin. 42, 4. Vellej. Appian. Dio. § XXVII. Appian. Joseph. de B. Jud. 1, 13, & antiq. Jud. 14, 27. Dio.

ctus esset. Nam humili loco ortus, ut etiam Vipstanæ gentis, tanquam obscurissimæ, nomen ipse tolleret, *M. Agrippam L. F.* ubique præferens, ad maximos honores evectus amicitia Cæsaris fuerat.

XXIX. Igitur prætermisso triumpho, toto conatu in mandatum sibi munus incumbens, naves per omnem Italiæ oram ædificabat. Maximus enim fiebat apparatus ad tam vicinum & formidabile bellum. nam & amici Cæsaris, & quædam civitates ultro promissas naves construebant. Sed quoniam plerumque litus Italiæ importuosum erat, & stationes tantæ classi non reperiebantur; Agrippa, præclarum opus orsus, quomodo ex Lucrino lacu portum faceret, excogitavit. Quippe in agro Cumano, Misenum inter & Puteolos, locus in lunæ speciem curvatus, Lucrinum Avernumque lacus habebat. Hoc Agrippa mirabili prorsus opere commisit mari, portumque *Julium* appellavit, tum quidem recipiendis navibus aptissimum; hodie paludem cœnosam ac tenuem, ex quo subterraneus ignis, facta per montes eruptione, vicina late cineribus altissimis opplevit. Nunc quidem *Mons novus* appellatur, anno factus centesimo septimo, priusquam hæc scriberemus. Hujus operis multi scriptores confusus, quam explicatius, fecerunt mentionem: res ita ferme habuit.

XXX. Lucrinum lacum ab externo mari dirimebat agger antiquus, octo stadiorum longitudine, nec latior, quam ut incedere per eum currus posset. Vetus erat fabula, *strudum ab Hercule, Geryonis armenta per regiones illas agente*. Hanc molem duabus angustis fossis, per quas intrare naves possent, scidit Agrippa; deinde fossis aliis ductis, Lucrinum Avernumque conjunxit: simul quo undique facilius ad portum iter esset, silvas circum densissimas, nihil reveritus antiquas locorum cærimonias, exscidit. Inde profectum existimo rumorem, simulacrum antiquum, sive Calypsus

§ XXVIII. Appian. Dio. Vellej. Tacit. Senec. de benef. Val. Max. 4, 7. Liv. Epit. § XXIX. Appian. Dio. Philargyr. ad Virg. Georg. 2, 161. Vellej. Sueton. in Aug. c. 16. Cluver. Ital. antiq.

illud fuit, siue ipsius Averni, fudasse: neque negligenda res visa, pontificesque, licet natura loci, calidis aquis referti, miraculi fidem elevarer, locis iisdem piacularia sacra fecerunt: maxime quia sub idem tempus tanta ibi facta tempestas fuerat, ut prodigii loco haberetur. Sed Agrippa, portu strenue effecto, naves eo deductas consternere, remigesque tota hieme exercere instituit. nam Cæsar viginti millia servorum ad hos usus manumiferat.

XXXI. Iisdem consulibus & Judæi subacti. Vere novo rex Herodes, castris ad Hierosolymam positus, tres aggeres excitari jusserat, eodem loco & exemplo, quo Pompejus olim ceperat urbem. Deinde ad nuptias cum Alexandri filia celebrandas Samariam profectus, consummato matrimonio, cum ingentibus copiis in castra rediit. Venit mox eodem C. Sosius cum legionibus undecim, & sex equitum millibus, magnoque auxiliorum numero, ad Borealem oppidi murum opposito vallo. At Judæi, gens pertinax, & odii semel concepti retinens, nihil omittebat, quo nocere obsessibus posset; nec audacia tantum, sed & patientia laboris formidabiles, cuniculis maxime molesti erant, unde subito exsistentes, necopinantibus, damnum inferebant. & priusquam ferme pars aliqua muri machinis impelli posset, interiorem novum opponebant.

XXXII. Hac contumacia in quintum usque mensem contra tantos exercitus locum tenuerunt, cum interim & fame premerentur, quod forte septimanus iis annus erat, quo prætermitti solebat agricultura. Sed fiducia templi alebantur, cui non desore divinum auxilium, & si quis in hujus defensione occubisset, hunc vero præ ceteris felicem, Deoque amicum, prædicabant. Nec nisi per partes capi Hierosolyma potuit: quadragesimo die viginti admodum delectorum Herodis exteriorem murum transcenderunt: quos statim secuti sunt Romani quidam centuriones a Sosio. Sed

§ XXX. Strab. l. 5. Diodor. Sueton. Dio. Philargyr. Vellej.
§ XXXI. Liv. Epit. Joseph. antiq. Jud. 14, 27, & de B. Jud. Hegesipp. 1, 31. Dio.

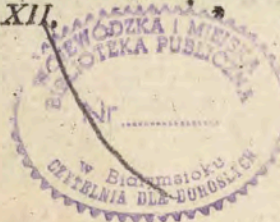
adhuc resistebat interior murus, nec superari ante quintum decimum diem potuit. Tum vero urbs inferior, cum vestibulo templi capta, porticibus quibusdam circa delubrum inflammatis: cujus rei invidiam Herodes in Antigonom detorquebat.

XXXIII. Interim Judæi, qui partim in templum interiorius, partim ad superiorem urbem confugerant, legatis ad Sosium missis, sacre rei faciundæ otium petierunt. eundem exoraverunt, & qui capti apud Romanos erant, ut interesset sacro sinerentur. Ille sperans, hæc esse signa deditio-nem agitantium, utrumque concessit. Sed ubi nihilo fecius in rebellionem persistebant, die quadam Saturni facta vis est, templumque pugnando captum: nec urbs defendi diutius potuit. Magna omnis ætatis sexusque cædes fuit; Romanis propter obsidionis moram iratis, Judæos accendente factionum inter se crudelissimarum odio.

XXXIV. Antigonom, ad pedes se abicientem, immisericorditer accepit Sosius, complois manibus Antigonom nominans, vinctumque in custodiam dedit. Sic iterum a Romanis capta est Judæorum metropolis, eodem die, quo septimo & vicesimo anno ante expugnata a magno Pompejo fuerat. Herodi curæ fuit prohibere alienigenarum turbam, arcana templi & sacrorum spectare contendentem. Idem vix impetravit a Sosio, prædam urbis militibus suis asserente, ut a se acceptis pecuniis direptionem remitteret. Inde Sosius, aurea corona in templo dedicata, captivum Antigonom Antonio adducens, discessit, regno Judæorum Herodi tradito. Atque ille minime certam ejus possessionem sibi spondens, quamdiu Antigonus superesset, maximis muneribus expugnavit Antonium, ut interfici juberet.

XXXV. Igitur Antiochiæ deligatus ad palum, flagrique cæsus, & securi percussus est: quo supplicio neminem adhuc regum quisquam Romanus affecerat. Cum hoc

§ XXXII. Joseph. antiq. & de B. Jud.

extincta nobilissimæ stirpis dignitas, penes quam supra annos centum viginti sacerdotium & principatus Judæorum fuerat, in Herodem, plebejæ gentis hominem, Idumæis-que parentibus ortum, concessit. Sequenti anno, qui L. Gellium L. F. L. N. Publicolam, M. Coccejum Nervam consules prætulit, quietæ res in Syria fuerunt, absente Antonio, metuente Antonium Sotio, si magnis gerendis rebus obscurare gloriam imperatoris legatus videretur.

XXXVI. Sed Parthi bellum ingens inter se moverunt, ob Phraatis, novi regis, crudelitatem & vecordiam, qui post multa parricidia nemini jam parcere poterat, nobilissimo cuique infestior, quo magis sibi ab hoc genere metuebatur. Igitur multis quaquaversum diffugientibus, ad Antonium Monæses venit. Erat vir illustris ac potens, & prioribus adversus Romanos bellis magna virtutis fama. Quapropter Antonius, eum Themistocli, se magno regi comparans, tres ei donavit urbes, Larissam, Arethusam, Hierapolin, quam & Edeßam, & prius Bambycen appellatam supra scripsimus.

XXXVII. Interim Roma multiplici prodigiorum denuntiatione est exterrita. Quippe *delphinas concurrisse invicem cruenta pugna circa Clupeam ferebantur*: Romæ sanguinem inter pluviam lapsum cælo, varie distulerunt volucres: ludis Romanis, senatorum in Capitolio, sicuti mos erat, epulatus est nemo. Livie quoque oblatum omen sicut ipsi lætum, ita civibus formidabile habebatur, quippe circa tempus nuptiarum cum Augusto, in Vejentanum suum eunti, prætervolans aquila gallinam albam, ramulum lauri cum baccis suis rostro tenentem, in gremium abjecerat. *eam cum ali Livia, serique ramum* haruspicum monitu iussisset; tanta pullorum soboles provenit, ut ea villa diu postea *ad Gallinas* vocaretur, quæ via Flaminia juxta nomen ab urbe lapidem fluvio Tiberi inædificata fuerat.

XXXVIII. Ramus etiam, quamquam ita crescere lau-

§ XXXVI. Plut. Appian. Dio. § XXXVII. Plin. 15, 30. Sueton. in Galb. c. 1.

rum Democritus & Theophrastus ambigant, tale lauretum produxit, ut postea diutissime triumphis Cæsarum ad coronas sufficeret. Ea res potentiam Cæsarianæ domui stabilem videbatur promittere. Percellebantur etiam homines crebra mutatione magistratuum, cum nonnulli eodem die inirent ejurarentque; nihil inde quærentes amplius, quam honorem nominis, & spem adipiscendi provinciam, ac cetera non nisi magistratu functis tribui solita. Contra erant, qui magistratus capeßere paupertate, aut alia causa vetabantur. Nam & qui apud Pompejum erant, quasi merito arcebantur desponsis honoribus; & quidam, bonis amissis, sumtus tolerare non poterant.

XXXIX. Inter quos M. Oppius, propter pietatem in parentem gratus plebi, cum adilitatem prætermittere statuisset, stipe collata seque & impensam munera exhibuit: cum etiam in theatrum ingressi quidam, histrionum specie cum personis, pecuniam contulerunt; animorum suorum obsequentes judicio, periculum, ne *inimicis Triumvirorum favisse* dicerentur, hac cautione vitantes. Nec hic stetit in Oppium populi amor: quin & mortuum paulo post in campo Martio funeravit. Sed invidia nobilitatis ossa sepulti translata sunt alio, pontificibus monentibus, *locum sacrum esse, neque contaminandum mortuorum reliquiis*; cum tamen multos ibi sepeliri & passim jam, & passuri essent. Eodem vere M. Antonius Athenis egressus, cum trecentis navibus, Brundisii non receptus, Tarentum appulit, promissum Cæsari auxilium ferens.

XL. Sed Cæsar expectare, dum sua classis præsto esset, maluit; licet semel iterumque invitatus, ut apparatu Antonii, suffecturo ad id bellum, uteretur. Apparebat, aliquid subesse querelæ ac suspicionum. Idcirco Octavia, quæ comitata virum ex Græcia fuerat, exoravit eum, *ut ad fratrem mitteretur*. Alteram ea jam filiam apud Antonium pepererat, & tum etiam erat prægnans. Hæc in itinere oc-

§ XXXVIII. Theophr. de plant. 1, 3. § XXXIX. Appian. Plut. in Anton. c. 46.

currens Cæsari, primariis amicis ejus adjunctis, Mæcenate & Agrippa, multa precum humanitate contendit, ne se miserimam omnium matronam ex omnium felicissima redigi paterentur.

XLi. Nunc enim, inquit, totus orbis me beatam prædicat, suspicitque duorum imperatorum, alterius sororem, alterius conjugem. Sin vero, (quod Dii ne firint!) prava consilia vos in bellum egerint, uter vestrum sit futurus superior, in incerto erit: unum erit certissimum, me, utcumque res ceciderit, in perpetua sollicitudine & luctu fore, cui in qualibet viri fratrisque fortuna, semper plus offeretur, quod cruciet, quam quod reficiat. Cæsar ad hæc objicere, se desertum ab Antonio, maximum in discrimen incidisse: sed & missum in Africam esse Calliam, ut fœdus contra se cum Lepido jungeret.

XLII. Tum Octavia: Calliam ad Lepidum non alia causa missum esse scio, quam ut de matrimonio ageret. Cupiebat enim Antonius desponsam adolescenti Lepido filiam collocare, priusquam Parthicum ad bellum proficisceretur. Prius autem crimen ita diluit Antonius, ut tibi per Mæcenatem satisfactum eo nomine credam. His obtestationibus, & quia Calliam etiam miserat Antonius, ut ex ejus quæstione deprehenderetur veritas, ita Cæsar emollitus est, ut, non accepto Callia, cum Antonio se collocuturum diceret, inter Tarentum & Metapontum, circa fluvium Evonymum, si & illi videretur. Accepta conditione, cum eodem forte tempore ad flumen uterque venisset, Antonius, carpento desiliens, in scapham forte stantem eo loco se conjecit solus, trajecturus ad Cæsarem: contendit & ille, vicissim prævenire cupiens Antonium: & aliquamdiu occurrentium sibi in amne certamen fuit, uter in alterius ripam fidemque se traderet prior; sed vicit Cæsar, ad duos unum se proficisci dicens, non ad Antonium modo, sed & ad sororem suam.

XLIII. Itaque consensu Antonii carpento, cum eodem Tarentum profectus, ea nocte apud illum mansit sine corporis custodibus. Postridie rursus apud Cæsarem eadem

§ XL. Dio. Appian. Plut. § XLI. Appian.

omnia Antonius fecit. Adeo duo illi summæ fortunæ competitorum, ut rationibus suis conducere putabant, intimam familiaritatem levibus suspiciunculis, & professæ odia summæ benevolentia significationibus vicissim obreuebant. Ceterum quia Cæsar bellum Siculum sequentem in annum differebat, Antonius in Parthos properabat; ille navibus indigebat, hic legionibus: instituta est permutatio, uti Cæsar Antonio duas legiones Italicas daret, hic Cæsari rostratas cum remigio centum. Sic & classem adeptus est Cæsar, qua egebat; & sumtu liberatus Antonius, milites nactus, quos, Italiam obtinente Cæsare, licet ex prioribus pactis delectuum jus haberet, difficulter confecisset. Octavia quoque, præcipuum & instrumentum & vinculum instauratæ amicitia, viro mille delectos milites impetravit a fratre; fratri vicissim decem phaselos a viro: quod genus navium inter longas & onerarias ferme medium est.

XLIV. Accesserunt nova ex sponsalibus firmamenta, & Antyllo, quem Antonio Fulvia pepererat, filiolum suam despondit Cæsar; & Antonii Octaviaeque filiola Cn. Domitio pacta est, qui modo hostis acerbissimus Triumviris, & proscriptus inter parricidas fuerat. Sed facile fuit quidvis polliceri, nihil servaturis, nisi quod postea quoque sibi profutarum censuissent. Sub idem tempus, opinor, etiam auctore Antonio, Pomponiam Agrippa duxit, T. Attici filiam, equitis Romani affinitatem generosarum nuptiis anteponebat, cum propter summum in amicitia Cæsaris gradum, nullius non conditionis potestatem habere videretur. Præterea convenit, uti Sex. Pompejo sacerdotium & consulatus, nuper pacta eriperentur: ipsi nihilominus, elapso tempore triumviratus, in aliud quinquennium potestatem retinerent. His peractis, profectus Antonius, liberos suos ex utroque matrimonio & Octaviam conjugem ad Cæsarem remisit Corcyra, ne molestiarum ac periculorum, qualia bellum affert, haberet participes: nisi forte, quod even-

§ XLIII. Plut. Appian. Dio.

tus affirmat, plus de Cleopatraz amoribus, quam de bello sollicitus, amoliendum hoc in tempore impedimentum judicavit.

XLV. At Cæsar, novis copiis navalibus auctus, quamquam prius quiescere eo anno statuerat, bellum incepit, non pœnitendis initiis; nisi quod Menas, ingenio levis, & cum fortuna mutans animos, præterea Sabino parere non ferens, impetrata fide, cum sex aut septem navibus iterum ad Sextum transfugit. Existimatum etiam est, minis Antonii perterritum, & quotidianis ceterorum Pompeji libertorum exprobrationibus promissisque præbuisse aures; præsertim ultione sumta de Menecrate, quem præcipuum inter Pompejanos inimicum habuerat. Cæsar, offensus hac perfidia, in Sabinum effudit iram, ablata tanquam indiligenti classis præfectura, quod fugam tot navium non senserat. In ejus locum Agrippa maritimum imperium accepit: a quo interim nova confecta classis Romano more lustrata est. Constitutis ad ipsas undas altaribus, naves instructæ circumstabant magno omnium silentio: interea sacerdotes, re divina juxta mare facta, ducibus assumtis piacularia exta navigio imposita ter circum classem circumvehebant; invocabantur potentia maris numina, *uti, quæ detrimenta, quæque pericula destinata classi fuissent, ea in hostium caput expeterent.*

XLVI. Postremo pars extorum, turba favente linguis, in mare projiciebatur; partem adolebant altaribus. Tum educta portu classis animi speique Cæsarem implevit, undique cincturum navibus Siciliam. Quippe & Antonianæ naves jam ad fretum processerant: & Lepidus, quantumlibet invitus, auxilia promiserat. Sed maxime nova classe confidebat, mira firmitudine specieque compactis navibus, quæ neque rostrorum timerent impetum, & magnum numerum propugnatorum caperent, & turres portarent, unde tanquam e muro in subjecta hostium navigia pugnari

§ XLIV. Dio. Corn. Nep. in Attic. c. 12. Appian. Plut. § XLV. Appian. Dio. Orof. 6, 18.

posset. Ceterum omnes istas cogitationes momento quasi tempestas circa Palinurum promontorium adorta difflevit. Res hoc modo gesta est. Constitutum erat, uti a. d. Kal. Julius (quod ob patris memoriam sibi faustum fore ominabatur) tribus diversis classibus Pompejus oppugnaretur.

XLVII. Ille contra Plennium quendam cum una legione, & magna multitudine velium Lilybæum & vicina loca tueri jussit: & præsidia ad Orientem & Occidentem disposuit, insulis etiam occupatis, Lipara præsertim & Cossura, ne harum opportunitate hostes juvarentur. Messanzæ vero (hanc habebat arcem belli) quod roboris erat in classe secum habebat; inde quamlibet ad necessitatem occursurus. Interim die dicta Lepidus ex Africa solvit, mille ducens onerarias, septuaginta longas, in quibus erant semiplenæ legiones duodecim, equitum Numidarum quinque millia, magnusque apparatus alius. Interim & a Tarento Statilius Taurus cum navibus Antonianis centum duabus affuit: ceterarum enim remigium pestilentia nuper exhauserat.

XLVIII. Cæsar, Puteolis facto sacrificio, projectisque prætoria in mare extis, profectus est, Ap. Claudio cum magna multitudine navium postremum agmen cogente. Ubi tertia dies venit, vehemens Austro aggressus est omnes, Lepidique multas onerarias depressit. Tenuit tamen ille Siciliam, conclusoque intra Lilybæum Plennio, multa circum oppida armis aut deditione cepit. Taurus, animadvertente tempestate, mature Tarentum reduxit classem. Appianæ naves afflictæ circa Minervæ promontorium, & quædam in scopulos aut brevîa compulsæ sunt, disjectis, nec sine gravi damno, ceteris. Cæsar in Velinum portum se & naves suas receperat, præter hexerem unam, quæ circa Palinuri promontorium vi tempestatis soluta est.

XLIX. Erat ea portus natura, ut ad cetera tutus versus Orientem pateret. Idcirco cum repente versus in Africam Austro esset, neque portu exire naves, prohibente vento,

§ XLVI. Dio. Plin. 7, 45. Vellej. 2, 79. Appian. § XLVII. Strab. 1, 6. Appian. Vellej. 2, 80.

poterant, neque aut remis aut ancoris contineri, quo minus inter sese, aut ad saxa comminuerentur. Ita naves majores sex amissæ, minores sex & viginti, cum aliquanto majore numero Liburnicarum. nam & ab hoste damnum datum erat, Menasque multas ex disjecta classe naves abstraxerat aut exusserat. Tanta hæc erant incommoda, ut ante tricesimum diem emendari non posse viderentur; quo tempore pæne in exitu futura æstas erat, ideoque rectius videbatur, venientem in annum expeditionem differri.

L. Sed Cæsar, *vel invito Neptuno victoriam se adepturum* jactans, ceterum populum timens, si diutius annonæ penuria premeretur, *continuo subduci rescique naves* jussit: remiges ex naufragio receptos ad Taurum misit, complendis navibus, quæ penes eum vacuæ remanserant. Mæcenæ in urbem ire jussus est, ad plebem in officio continendam, quæ ob adversa Cæsarîs & memoriam Pompejî Magni tumultuabatur. Ipse magna celeritate atque diligentia novos per Italiam colonos hortatus, ad visendam Tauri classem Tarentum transcucurrit: mox Vibone allocutus legiones, navium apparatus festinavit, brevi tempore sic confirmatis atque constitutis omnibus, ut iterum invadere Siciliam posset.

§ L. Sueton. in Aug. c. 16. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCIV.

IN LOCUM LIB. CXXIX LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI VICESIMI NONI.

Adversus Sex. Pompejum vario eventu navalibus præliis pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli, contra Sex. Pompejum a Cæsare gerendi, trajecerat, cum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est: qui honos nulli ante eum habitus erat.

I. **E**x diverso Pompejus hac felicitate non ad industriam, sed vanitatem & ineptias excitabatur, jam hæud dissimulanter *Neptuni filius* appellari volens; cujus spreto numini duplex naufragium Cæsaris, & alterum quidem per æstatem immissum, imputabat. Idcirco & paludamentum induit cyaneum pro purpureo, & Neptuno Salaciæ.

que, parentibus scilicet suis, bobus auratis & equo fecit. Sed & equos vivos, quidam & viros addunt, coniecit in fretum. Nec tamen securus audiit, iterum inflare Cæsarem, quam cum strenuo & irrequeto res esset, considerans. Idcirco Menodorum ire speculatum, quid fieret in Italia, iussit.

II. Ille dolens, sibi classis imperium non esse redditum, sed solummodo paucarum navium, quas reduxerat, præfecturam relictam, ne contra Lepidum quidem opera ejus Pompejum uti voluisse, iterum agitare prodicionem animo cœpit. Ceterum quo majoris apud Cæsarem fieret, si prius edidisset plura documenta, quantum in eo præsidii partibus esset, omne, quod secum habebat, aurum, inter suos distribuit, ut promptioribus ad omnia uteretur. Ergo duodeviginti passuum millibus tridui spatio emigratis, impressionem in naves Cæsaris sæpe fecit, ad tuenda loca, ubi novæ aliæ fabricabantur, dispositas. Ex his binas ternasve subinde abripiens, simul onerarias in stationibus incurfu interceptiens, aut corrumpens, omnia pavoris atque consternationis implebat. Non enim Cæsar modo, sed etiam Agrippa petendæ materiæ causa tum aberat: quoque majus audaciæ simul & artis specimen ederet, aliquando nave in mollius solum sponte impacta, in luto se obhærere simulavit; donec decurrentibus velut ad certam prædam hostibus, inhibendo se expedivit, abiitque cum plausu & cachinnis, non sine stupore & verecundia Cæsarianorum.

III. Sed ubi maturum esse putavit, dimisso senatore, quem ceperat, Rebilo, præstruxit ad novum consilium viam. Deinde commentus apud suos, Mindium Marcellum, jam a tempore dictatoris familiarem Cæsariibus, ad se transfurum, cujus nuper amicitiam Romæ comparaverat; sine suspitione cum eo in quadam parva insula congressus, mentem suam aperuit, se coactum injuriis Calvisii, quas

§ I. Plin. 9, 6. Appian. Oros. Sueton. Dio. Porphy. ad Hor. Epod. 9. Auctor de vir. ill. c. 84. § II. Dio. Appian.

pati non potuisset, ad Pompejum refugisse. nunc amoto Calvisio, nihil obflare, quin redeat ad Cæsarem, non male de se meritum; modo fides a M. Messalla detur: nam hic per absentiam Agrippæ classi præerat. Nec diu dubitavit Messalla, Cæsari gratum se facturum admonitus aut conjiciens.

IV. Ergo ubi cum aliquot triremibus Mindius affuit: tanquam a Cæsaris partibus transiens, adjunxit ei se proditor, & suos partim volentes, alios repugnare validiori non ausos, transduxit. Postquam in conspectum Cæsaris admissus est, ad genua procidens oravit veniam, nihil excusans. Et eam quidem haud gravatim tribuit Cæsar: ceterum ingenio tam mutabili nihil postea majoris rei credidit; deditque negotium certis hominibus, dissimulante eum custodiendi: præfectos triremium, qui manere volebant, quo cuique visum est abire, dimisit. Jam resecta classis erat, & Cæsar Vibonem appulsus, Messallam cum duabus legionibus transmittere in Siciliam iussit, Lepidumque copiis conjunctum stationem agere in Tauromenitanæ sinu. tres alias legiones ad Statuam (Stylida vocant Græci) excubare iussit; quod is locus, ad duodecimum a Rhegio milliare distans, brevissimum in Siciliam tractum habebat.

V. Sed Taurus a Tarento Scylacium, obversum Tauromenitanæ regioni promontorium, petiit, itineri simul prælioque paratus. Nam & mari speculatoria navigia præmittebat, & litora curabat exploranda per equites. Ideoque Cæsar a Vibone transgressus, probata Tauri diligentia securior, eodem rediit. Pompejus adversum hæc iisdem locis præsidia constituit, quibus per eandem æstatem habuerat. Interim quatuor Lepidanæ legiones, deceptæ specie occurrentium navium, nam a Lepido missas existimaverant, in Papiam, Pompeji ducem, inciderunt: maleque mulctatæ, ne Lepidi quidem navibus, quæ postea venerant obviam, ausæ confidere, vario & miserabili errore

§ III. Cic. ad familiar. Dio. Appian. § IV. Dio. Oros. 6, 18. Appian. Strab. 1. 6.

multas onerarias amiserunt. Sed & duæ ferme legiones desideratæ; plerisque in mari varia peste consumtis, & si qui enare potuerant, exceptis a Tisieno Gallo, Pompejanorum partium duce. ceteri statim aut postea pervenerunt ad Lepidum, cum ad Sextum Papias abnavigasset.

VI. Sed cum universa classe Cæsar explorato profectus ad Strongylen, quæ septem Æolidum una est, cum ex magna specie copiarum, quas circa Pelorum & Mylas & Tyndaridem agere videbat, ipsum adesse Pompejum conjectaret, relicto cum imperio Agrippa, Vibonem repetiit, pedestres copias adducturus. Inde ad castra Tauri citatis itineribus transgressus, cum tribus legionibus & M. Messalla fretum transire statuit, ut per absentiam Pompeji Tauromenio capto, duabus ex partibus illum angeret. Interim & Agrippa e Strongyle transiecit Hieram, eaque capta se paravit, ut postridie Mylas transvectus Democharem adoriretur, qui stationem ibi cum quadraginta navibus habebat. Sed ubi cum dimidia parte classis Hieram profectus, non exire Democharem vidit, contenta hostis ignavia rediit, sequenti die classem universam adducturus. Vicissim Demochares non alias Agrippæ naves esse ratus, & has ipsas tardas & graves, noctu evocavit Pompejum eo proposito, ut conjuncti Agrippam aggredierentur.

VII. Igitur postridie sub idem ferme tempus utrinque classibus eductis, cum Agrippa & Apollophanem cum quinque & quinquaginta navibus adesse, & cum aliis septuaginta Pompejum sequi cognosset, nuntio celeriter ad Cæsarem missus, in magnis animi fluctibus fuit: idemque & Demochari similibus causis acciderat; &, nisi fuga præter turpitudinem haud minus periculi, quam prælium, habuisset, non dubitabatur utrobique, quin præstaret recedere. Sed quia digredienti secuturus hostis timebatur, pari aliquamdiu Marte concursus est. Pro Pompejo celeritas navium, artesque gubernatorum, & remigum erant; Agrip-

§ V. Appian. § VI. Plin. 3, 8. Appian. Dio.

pa plures & firmiores habebat: & robur Cæsariani militis adæquabat Pompejanorum desperatio. fugitivi enim plerique erant, quibus, si caperentur, ne simplex quidem sperari mors poterat.

VIII. Memorabilis in hoc prælio casus unius navis fuit, quam Agrippa præ ceteris petebat, quod ea Papiam invehi cognoverat; incurritque impetu tam violento, ut, prora discussa, carinam aperiret, & qui in turribus ejus constiterant, in mare excuterentur. Igitur & navem, aqua copiosa admissa, celeriter merfit, cum thalamitis, (sic appellantur ordinis imi remiges:) ceteri, tabulato perfracto, enatarunt. Et Papias in proximam navem receptus, pugnam repetiit. Pompejanorum enim scaphæ passim oberrabant, quibus exciperentur nantes, fractis aut amissis navibus. Nam & integræ relinquebantur, quoties ferreis manibus comprehensæ defendi adversus tanto validiores non poterant.

IX. Idcirco Pompejus, ex edito loco conspicatus, quæ fierent, signum receptui dedit, jam advesperascente die. redieruntque, servatis ordinibus, ad litora non aspera aut faxosa, sed quæ multo cæno limosa erant, applicantes: Agrippa cum cuperet, insequi non potuit, ne cum magnis suis navibus in brevem delaberetur. idcirco, jactis in alto ancoris, substitit, tanquam iterum invasurus vel per noctem: sed monentibus amicis, ne militem nimis vigiliis & laboribus debilitaret, neve nimium crederet infido mari, vix tandem se recepit. Sunt, qui dicant, Cæsaris invidiam veritum, absolvere victoriam noluisse. Sed & dicere solitum inter familiarissimos, secundum locum tenentibus magna prudentia opus esse; velle enim præpotentes laboribus & periculis eorum maxima consequi, sed hoc sciri credique ab hominibus nolle; dandam igitur esse operam, ut perficiendis ingentibus operibus strenue desudent, perfectorum titulo cupide sollerterque cedant.

§ VII. Appian. Dio. § VIII. Appian. Dio. § IX. Appian. Dio.

X. Hoc prælio Pompejus cum naves amisisset triginta, hostiles quinque corrupisset, laudavit tamen suos, donavitque, *pro victoribus sibi esse præfatus, qui cum tantis navibus æquo Marte dimicassent; non enim prælium istud, sed hostilium murorum oppugnationem videri.* subjecit, *se quoque navium suarum altitudini nonnihil adstructurum esse.* Interim Cæsar, ubi Messana digressum Pompejum, fretumque sine idonea custodia relictum sensit, cum Antonianis navibus Tauromenium petere constituit. Ceterum Pompejus id ipsum conjectatus, parte navium Mylis relictæ, quæ præsentis imperatoris speciem Agrippæ facerent, cum post prælium leviter cœnasset, continuo Messanam redierat. Agrippa vero, pro præsentī copia milite refecto, Tyndaridem, quæ dedebatur, advectus, oppidum volentibus incolis recepit; sed mox a præfidiariis strenue pugnantibus ejectus est.

XI. Aliis tamen oppidis recepta sunt ejus præsidia: quibus rebus consumpta die, sub tenebras pridianam stationem repetiit. Jam Cæsar, e Scylacio provectus, Leucopetram attigerat, ubi certioribus nuntiis, Pompejum ad Mylas Agrippæ concurrisse, doctus, statuit noctu transire fretum, & in agro Tauromenitano copias exponere: sed cognito prælii eventu, haud satis decorum victori putans, per tenebras subrepere, expectata luce, quantum capere militum naves potuerant, vacuo mari transjecit, ceteris cum Messalla relictis, quos remissis mox navibus arcefferet. Ceterum Tauromenii non receptus, præternavigato amnis Onobalæ ostio (Cantarum hodie vocari autumant) & fano Veneris, ad Archegetam appulit. Id loco nomen erat a parvo simulacro Apollinis, *quod ibi posuisse Chalcidenses ferebantur, hoc duce ad condendam coloniam ex Eubœa profecti; cum Naxum, quæ postea Tauromenium est appellata, occupassent.*

XII. Hic exscensione facta, simul terram Cæsar attigit,

§ X. Appian. Oros. 6, 18. Dio. § XI. Dio. Appian. Thucyd. 6, 1. Plin.

lapsante vestigio procubuit. nec exterritus sacra fecit Deo; castrisque ibi collocatis, oppidanorum tentare animos deeravit. Nondum absolutum vallum erat, cum Pompeji magna classis cum ipso imperatore affuit, in defessorum locum integris repositis remigibus: simul & equitatus ejus conspectus est, pari celeritate per litora transcurrentes: & alio loco pedestres copię apparuerunt. Ea repente res objecta magnopere Cæsarianos exterruit, qui victum prælio Pompejum, nusquam discedere posse per Agrippam putaverant. Neque absurde creditum est, *si undique simul factus impetus esset, deleri Cæsaris exercitum potuisse.* tres omnino legiones erant, cum equitibus quingentis, quorum nondum advecti equi erant, velites mille, voluntarii ex novis coloniis duo millia, cum classiariis.

XIII. Sed equitatus, tantum impetu in munientes facto, inturbavit opus nequidquam; navibus, ne fero diei prælium inirent, sub Coccyno capientibus stationem, peditatu in oppidum Phœnicen abducto. Cæsar, hac opportunitate usus, non intermisso per noctem labore, castra permuniit. deinde traditis L. Cornificio copiis, ante lucem cum classe profectus est, occupaturus transitum, antequam præcluderetur, & minus timens Pompeji naves, ut paucas numero & recens victas. Igitur dextra acie Tinnio commissa, sinistra Carcio, si modo recte traditum nomen est, vectus Liburnica classem circumiit, sollicitus hortator: quo tempore, ne forte agnitus ab hostibus in periculo esset, imperatoria insignia deposuit. In eo cursu, cum obviam se Pompejus tulisset, bis congressi, ad noctem usque depugnarunt.

XIV. Tum vero Cæsaris haud dubie inferior fortuna fuit, multisque captis aut mersis navibus, pars ceterarum, ipso frustra hortante, versus Italiam fugit, quas Pompejani nequiquam longe insecuti, ad reliquas oppugnandas redierunt. Et harum pleræque tum mersæ sunt, aut in hostium devenerunt manus. & si quis enatare ex his potuit, ab equi-

§ XII. Appian. Dio. § XIII. Oros. 6, 18. Appian. Dio.

tatu Pompeji litus obeunte capti aut interemti sunt. Pauci ad Cornificii castra penetrarunt, a velitibus ejus deducti: nam gravem armaturam educere adversus legiones, victoria suorum alacres, minime tempestivum judicabat. Ipse Cæsar, in multam noctem jactatus, & animi pendens, utrumne Cornificium, an vero Messallam peti oporteret, bona quadam fortuna sub portum Abalam, cum uno tantum satellite delatus est. quem a montibus decurrentes quidam exceptum, & in acatium ex acatio translatum, quo minus deprehendi ab hostibus posset, animo & corpore ægrum, ad Messallæ castra deportarunt.

XV. Nec quidquam habuit antiquius, quam, missa ad Cornificium Liburnica, significare *salutem suam, & maturum auxilium* polliceri; misit etiam circum vicinos montes, *Cornificio jubens opitulari, quotquot possent*. Curato deinde corpore, post modicam quietem, ad Columnam Rheginam profectus est, deducente Messalla, ubi Carinas cum tribus legionibus constitit, jussu Cæsaris in Siciliam trajecturus. At tum Liparam præmissus est a Cæsare mox secuturo. Sed hanc animi agitationem consolata est res parva dictu, nisi superstitione inflaretur: piscis e mari exiliens ad pedes ambulantis se abjecit. Hoc argumento spoponderunt vates, *sub pedibus Cæsaris futuros, qui tunc tenerent maria*. Idcirco jam tranquillior animo scripsit ad Agrippam, *ut, ad eximendum periculo Cornificium, expeditas copias duce Laronio mitteret*. Mæcenatem iterum ablegavit Romam: atque is correptos aliquot novarum rerum auctores supplicio affecit publice.

XVI. Messalla Puteolos navigavit, ut legionem primam a Vibone adduceret, præclaræ fidei specimine edito: nec enim omni ope humana destitutum interficere arduum fuisset, si proscriptionem suam potius, quam imperatorem, cogitare maluisset. Interim in magno periculo cum expostis militibus Cornificius versabatur. Armis ca-

§ XIV. Liv. Epit. Dio. Appian. § XV. Dio. Plin. 6, 19. Appian.

strisque tutum fames oppugnabat: nec ignarus ejus rei Pompejus, provocante Cornificio, detrectavit certamen. Idcirco navibus incensis, quæ forte delatæ ad castra ejus e prælio fuerant, Mylas instituit petere, laceffentibus undique Pompejanis. Nam sive per campestria loca pergebatur, equites assultabant; sive per montana & aspera, Maurus jaculator molestus erat. nec itineris facultas, nec pugna dabatur; cum levis & expeditus hostis subsistentes refugeret, abeuntes insequeretur.

XVII. Et erant defendendis inermibus occupati, quos ex naufragiis servatos in medium agmen receperant: maximus erat in fluminibus transeundis metus, cum divulsi invicem, & cum aqua aut luto luctantes multi vulnerarentur. Triduum inter hæc pericula consumtum est, quarta deinde dies certi interitus metum attulit. Deventum in ea loca erat, quæ profluvio quondam Ætnæorum ignium exusta fuerant, usque in mare decurrentibus rivis. Rhynca vocabant accolæ, non nisi noctu transire ea soliti, vitandi æstus gratia. Sed Cornificiani nec inter tenebras suscipere iter propter ignorantiam locorum audebant; neque sustinere interdiu poterant vim pulveris, quo suffocabantur, & fervorem, plantas, nudis præsertim pedibus incedentium, perurentem. & tamen morari vetabat sitis, & hostilium copiarum formidabilis conspectus, ad angustias, quæ regionem illam ambustam finiunt, ab ipso interim Pompejo adductarum.

XVIII. Magnus erat in agmine numerus fauciorum, quæ ad progrediendum invalidi, commilitonum humeris portabantur. Sed tum extrema desperatio coegit, his depositis oneribus, ne sui quidem ulla jam parsimonia in hostes irrumpere. Hoc impetu repulsi Pompejani primos aditus reliquerunt: nec ideo minus aliæ fauces haud procul inde custodiebantur. Idcirco non labore tantum vulneribusque & siti affectos, sed etiam frustra niti autumantes, vix ex-

§ XVI. Liv. Epit. Dio. Appian. § XVII. Appian. Dio. Diodor.

41. 60.

T. Livii Vol. XII.

*

C

citavit Cornificius, ostenso fonte propinquo, ut semel collectis viribus unicum salutis spem pugnando capefferent. Sed dum multa suorum iactura manum cum praesentibus conferunt, fontem ab alio praesidio hostium occupari viderunt. Tum vero penitus omnis defluxit corporibus animisque vigor: torpentesque fatigatione & taedio, quod in ipsis erat, perierant; cum eminens conspecta signa legionum, dubia primum, mox, ubi cognosci potuere, certa spe deficientes erexerunt.

XIX. Laronius erat; ab Agrippa missus cum tribus legionibus & frumento, cujus egere Cornificianos sciebat. Nam Agrippa, Democharem alio profectum sentiens, Tyndaridem ceperat, refertam copiis, & opportuno ad mare situ. Idcirco Pompejus ipsum adesse Agrippam existimans, tanta celeritate discessit, ut etiam pars impedimentorum in castris relinqueretur. At Cornificiani milites, fonte potiti, quamquam monentibus de periculo ducibus, adeo biberunt itemperanter, ut multi pracluso spiritu inter hauriendum exanimarentur. Ceteros ad Agrippae castra perductos superveniens paulo post Caesar laudavit, donavitque ex merito; vim enim maximam, non hostium modo, sed, quae sunt hominibus intolerabilia, famem, sitim aestum sustinuerant. Cornificius quidem tantum sibi, servatis hisce copiis, tribuit, ut postea Romae, quoties a caena rediret domum, elephantum vectaretur.

XX. Interea Caesar ingentem exercitum in Siciliam transduxerat, legiones unam & viginti, leviter armatorum plures quinque millibus, equitum viginti. Ceterum totum ferme litus Pompejana praesidia tenebant, continuos ignes alentia, ut metu incendii naves Agrippae, quem maxime timebant, deterrerent. Tauromenitanas quoque fauces, & quae ad Mylas sunt, Pompejus occuparat; montanosque calles muris eductis pracluserat. Sed & profectum Tyndaride Caesarem, oppositis apud Dianium castris, levibus equitum proeliis distinxit, pugnae se nolentem committere;

§ XVIII. Dio. Appian. § XIX. Appian. Dio.

donec fama adventantis Agrippae excitus, ad Pelorum transcurrit. Sic relictas hostium discessu Mylensium fauces Caesar occupavit, recepto etiam Dianio, parvo oppidulo, sed magnae in fabulis famae, propter *Solis armenta*, quae socii *Ulyssis ibi maclassae* ferebantur.

XXI. His rebus cognitis, & comperto, adventum Agrippae falso iactatum fuisse, Tisenum Gallum Pompejus accivit. ei Caesar obviam iturus, aberravit a via circa Myconium: & quia cum expeditis copiis, ut ad proelium processerat, noctem tempestatibus horridam sine tabernaculo exegit, scuto tantum Gallico, sustinentibus per vices militibus tectus. Emicabant inter praecipitatos imbres ex Aetna prorumpentes flammæ, cum terribili mugitu, adeo quidem, ut Germani, locorum imperiti, praefestinatione cubilibus exsilerent; nec amplius fabulosa crederentur, quae de montis ejus incendiis igniumque torrentibus antiquitas tradiderat. Inde progressus ad vastandum agrum Palaestenum, Lepido forte per ea loca frumentanti occurrit.

XXII. Namque is, tempestatibus & insultu Democharis amissa parte navium, non ad Caesarem continuo, sed Lilybaeum contendit, necessitate incertum, an consilio, eo quod ipso ancipiti, sive ut Caesarem luctari solum cum Pompejo sineret, sive ut ab illo virium hostilium partem abstraheret in sese: Tisenum certe haecenus detinuerat. Igitur conjunctis ambo copiis Messanam obsidione clauferunt. Sed cito exortae sunt suspiciones & discordiae, cum Lepidus pari cum Caesare potestate ageret; Caesar eum legati potius loco habere destinasset. Ea causa festinationis Caesari fuit, ne Lepido spatium daret cum hoste transgendi. absque hoc enim si fuisset, spes erat citra sanguinem debellari posse; quod & frumentaria res & pecuniaria incipiebat esse apud Pompejum angustior.

XXIII. Taurus enim, missus ad hoc a Caesare, commeatus Pompeji frequenter interceptabat, civitatesque occupa-

§ XX. Appian. Dio. § XXI. Oros. 6, 18. Appian. Dio. § XXII. Appian. Dio.

bat, unde alendus illi exercitus esset. Ergo cum alteri proelio decernere lubitum, alteri necessum videretur; ad summam dimicationem haud ægre deducta res est. Continuis aliquot diebus Cæsar instructas legiones ante castra, naves in mari Agrippa ostentaverat, reformidante congressum Pompejo, quod erat utrobique infirmior. tum vero metuens, ne, si subterfugere proelium pergeret, tanquam sua concessione victus, a fociis defereretur, misit ad Octavianum quæsituros, *utrum navali pugna velit decernere*: qua parte sibi plusculum confidebat.

XXIV. Cæsarem quoque, licet semel iterumque improspere tentato mari, conditionem recusare puduit. Dies ergo condita est, in quam trecentis utrinque navibus concurreretur. Terra quoque instructæ sunt acies; sed spectaturæ tantum maritimo proelio dimicantes. In eo labore sita utrisque summa rerum videbatur: nec ad instruendas classes quidquam reliqui fecerant. Igitur acriter & diu certatum est; quamquam Agrippæ recenti commento Pompejani graviter infestarentur. harpago erat, sed ea forma, ut & vis ejus robustior esset solito, & inevitabilis impetus. Tignum enim cubitorum quinque ferro coopertum, duobus in utroque capite ferreis annulis firmissimis instruxerat: ex horum altero pendebat uncus ferreus ad comprehendendas hostium naves; alter multos habebat funiculos, quibus harpago semel injecta navibus, aptabatur machinis, quarum opera violentissimo nisu attrahe-
retur. Neque præcidi tignum ferro munitum poterat, neque propter ejus longitudinem ad funiculos pertingi. Victa igitur Pompeji classe, pedestris etiam exercitus timore correptus Messanam versus abivit.

XXV. Eodem & pauci ex navali proelio se receperunt, septemdecim navibus: quos ipse quoque mox Pompejus comitatus est a Naulocho conscendens. ceteri varia clade deleti; cum ejectas in litora naves Cæsar incenderet, al-

§ XXIII. Appian. Dio.

tum tenentes Agrippa persequeretur. Inter hæc relictus cum exercitu Tisienus Gallus in potestatem Cæsaris se transfudit: exemplumque hoc præfecti equitum imitati sunt. Hac pugna naves Cæsaris tres tantummodo mersæ referuntur, Pompejanæ duodetriginta: ceteræque omnes, præter septemdecim, quas diximus, incensæ fractæque sunt, aut in manus hostium pervenerunt. Pompejus inter hanc calamitatem, exercitus quoque defectione cognita, protinus abjecto imperatorio cultu, Messanam certos homines præmisit, qui filiam amicosque & pecunias, & quid quid pretiosum erat, (jam enim hunc in casum consarcinata habebat) in naves servatas imponderent.

XXVI. Misit etiam Lilybæum ad Plemmiam inde arcessendum, octo legiones ejus fugæ comites habiturus. Neque tamen exspectavit ad se properantem, pavidus ducum suorum præsidiorumque nuntiis, frequenter ad victorem deficientium. Igitur cum reliquis navibus relicta Sicilia, cursum in Asiam direxit, Antonium, ob servatam in simili periculo matrem, sibi sperans æquiores fore. Nec insectus quisquam est fugientem, alia per negotia impeditis victoribus, & inter se parum amicis. Quippe Cæsar, in castris ad Naulochum remanens, Agrippam ad obsidionem Messanæ miserat; quod oppidum intraverat jam Plemmius, unaque secum hostem attraxerat Lepidum. Igitur a duobus exercitibus se videns obsideri, de pace oratores misit. ibi tendente Agrippa, *ut in adventum Cæsaris res integra servaretur*; Lepidus & pacem Plemmio statim dedit, & conciliandis ejus legionibus annuit, ut una cum suis militibus Messanam tota nocte diriperent.

XXVII. Accessit & incendium, studio, an inter militarem licentiam temere ortum: & utraque audita clades excivit Cæsarem, ut sequenti statim die advolaret. At Lepidus, adventu Cæsaris cognito, reliquit oppidum, & in colle quodam munito castris positus, obterere Cæsarem in-

§ XXV. Liv. Epit. Appian. Dio. § XXVI. Orof. 6, 18. Dio. Liv. Epit. Appian.

concione militum cœpit, acceptasque ab eo injurias exponere. Animus enim ei creverat, tot circum se videnti signa legionum, quarum multitudinem, acceptis in fidem Pompejanis, usque ad numerum viginti duarum adauxerat. Igitur & Siciliam retinere cogitabat, *jure sacrum* dictans, *quod & venisset in eam insulam prior, & plures civitates in deditionem accepisset.* Cæsar, cum & hæc audisset fieri, & fauces contra se præsiidiis infestas videret, amicos de injuriis questum misit. Remisit alios Lepidus, ad disceptionem provocans.

XXVIII. Venit Cæsar, & exprobrandis utrinque maleficiis eo processum, ut ultro citroque minæ jacerentur. Ergo tanquam in vicinia hostilium castrorum excubiæ diligenter actæ sunt: & eductæ portu naves ad ancoras steterunt, ne a Lepidanis incenderentur: iterumque civile bellum Romani exercitus horruerunt, nunquam concordia inter pares potentia. Lepidus tamen a suis quoque postponebatur Cæsari, segnitiam ejus cum industria & virtute adolescentis comparantibus. Hoc ubi Octaviano innotuit, sperans promissis præmiisque ad se pertrahi Lepidi copias posse, per idoneos homines cum singulis tribunis atque præfectis egit. cesseruntque haud pauci, præsertim qui Pompejum secuti, parum sibi cautum pace cum Lepido facta credebant, nisi consensus Cæsaris accessisset. postquam satis parata omnia visa sunt, cum magno equitatu profectus ad castra Lepidi, sed relictis extra vallum alis, cum paucis sgressus, quod videretur de pace acturus, intromissus est.

XXIX. Sed inter incedendum astute jactis vocibus, *invitum se cogi ad bellum*, modo singulos, modo universos testabatur: & Imperatorem appellantis, quotquot viderant, Pompejani, quos corruptos fuisse diximus, accurrerunt, veniam orantes. ille, *mirari*, respondit, *veniam hos ab se petere, qui nihil dum ad promerendum eam fecissent.* Intellecta

§ XXVII. Dio. Appian. Vellej. Sueton. in Aug. c. 16. § XXVIII. Appian. Aristot. polit. 3, 11. Dio.

vox est, & alii mox signa transfulerunt ad Cæsarem, alii facturi eadem, detendebant tabernacula; cum excitatus tumultu Lepidus ad arma profiliit: telaque jaci cœpta, & armigero Cæsaris occiso, ipse quoque percussus innoxio ictu, quia thorax pectus defenderat, cursu se recepit ad equites. Id præsiidarii milites in proximo castello conspicati, deriserunt Cæsarem, & in fugam ejus jocati sunt: nec mora, irritatus adolescens castellum oppugnavit equitum opera, nec ante quievit, quam illud expugnasset. Cæterorum quoque præsidiorum præfecti, statim, aut nocte proxima se dediderunt, intacti plerique, pars in speciem tantummodo paulisper oppugnati ab equitibus.

XXX. Non defuerunt tamen, qui serio vim repellerent; donec, universo adducto exercitu, castra Cæsar obsedit. Tum vero descitum est vulgo; & quamquam, durante adhuc in Lepidum reverentia, communiter nihil moveretur, per partes transibatur: & auxilia, quæ submittebantur a Lepido, plerumque transfugiebant cum illis, ad quos custodiendos venerant. Jam & Pompejanorum reliqui, agminibus factis, deseruerant: & apparebat, finem deficienti nullum fore; cum signa abeuntium retinens imperator exclamavit, *hæc ego nunquam dimittam vivus.* abcessit tamen, territus violentissima voce signiferi, *dimittes ergo mortuus.* Postremi omnium equites, tanquam ad redimendum moræ crimen, miserunt ad Cæsarem, *utrumne occidere deberent Lepidum* consulentes, jam exutum imperio? sed id quidem vetuit Cæsar. at Lepidus, repentina fortunæ mutatione dejectus, cum pullo amiculo ad Cæsarem venit: cui cum ad genua vellet accidere, sublevatus est ab assurgente, vitæque concessa, & cum bonis Romam remissus, ut inde Circejos in perpetuum exilium ablegaretur, triumvirali potestate adempta, pontificatum tamen maximum, Octaviano concedente, usque ad finem vitæ obtinuit.

XXXI. Sublato in hunc modum Lepido, Cæsar ex sua

§ XXIX. Appian. Vellej. 2, 80. Dio. Oros. 6, 18. § XXX. Oros. Dio. Appian. Vellej. Sueton. Liv. Epit.

unius sententia ordinavit Siciliam: equites & senatores, qui fuissent in Sexti partibus, supplicio affecit, præter paucos: milites in suas legiones distribuit: urbium quoque pensata merita; pertinacioribusque pœnæ constitutæ, sponte deditis venia præbita. Reginis deinde, paucitate incolarum laborantibus, supplementum Cæsar ex focis navaliibus dedit. Antonio naves ab illo acceptas remisit, substitutis aliis in locum earum, quæ perierant. Pompejum neque per se, neque per alios persecutus est; sive quod e numero patris interfectorum ille non fuerat, sive ne querendi causam præberet Antonio, si videretur in partem illius cum armis transcendere. Donativum inde militibus dedit, coronasque & honores distribuit; concessitque Pompejanis veniam, & plura promisit in futurum, pollicitis quam præsentis copia ad tantam exsaturandam multitudinem instructor.

XXXII. Conductis enim in unum copiis, legiones numerabat quinque & quadraginta, equitum millia quinque & viginti, levis armaturæ septem & triginta circiter. Nec tulit miles differri spes suas, poposcitque missionem & præmia, quibus donati post Philippensia arma victores fuerant. Cæsar, quamquam hoc bellum illi minime conferendum videretur, tamen respondit, accepturos digna præmia, simul Antonius cum suis exercitibus affuisset, quos participes ejusdem liberalitatis haberi par esset: missionem non impetraturos, nisi finita more majorum militia, minis additis, si tumultuarii tam iniquis causis pergerent. Ne tamen horum contumacia recens dediti exercitus accenderentur, vocata concione lenius egit, non abesse longe tempus, quo satisfieri postulatis eorum debeat. Scitis enim, inquit, mihi cum Antonio sic esse divisas partes, ut tamen, quæ summam reipublicæ, pacem bellumque, cogendosque & dimittendos exercitus concernant, de communi sententia statui oporteat.

XXXIII. Igitur quamprimum erit occasio, (erit autem propediem) ne dubitate, quin de commodis legionum sem cum eo

§ XXXI. Appian. Dio. § XXXII. Orof. Appian. Dio.

diligenter acturus. Interea sub signis neque otiosè reipublicæ, neque vobis inuiles manebitis. Quando enim beneficio Deorum civilia tandem arma quieverunt; ad externa bella vos ducam, ubi neque formideatis ullum scelus, neque hostes parè robore parique scientia armorum habeatis. Illyrios, Pannonios, Dalmatas, neque debita præstare stipendia, & ultro incurfare fines nostros, dum internis discordiis distringimur, audistis. Eos ulcisci in animo est: & ad hæc bella, si parum esset imperatorem hæc jubere, ipsi operam vestram offerre, atque, ut ita dicam, obtrudere deberetis; quo Romani nominis ignominiam vindicaretis in illos, qui, nisi vestros animos vestrosque lacertos contemnerent, injuriis in populum Romanum abstinuissent. Adversus hos laudabilis erit ferocia, quam contra impperatorem vestrum turpiter & frustra consumitis. Ad lætitiæ ultii doloris, ad gratulationem civium, ad defensæ reipublicæ gloriam, accedent & a me præmia, & in opulentis gentibus minime expers prædæ victoria erit.

XXXIV. Acclamatum est, satis sibi exhaustum laboris, nec ad nova bella profecturos, nondum acceptis priorum præmiis ac honoribus. Atque illo respondente, se & honores dedisse multos, & additurum coronas alias legionibus, iidemque his, qui navali prælio vicissent, oleaginas, præterea tribunis & centurionibus prætextas, jusque adipiscendi ordinis in sua cuique patria: tribunus Osilius nomine, corollas & prætextas puerorum delinimenta esse, exclamavit; militibus agris opus esse & pecunia. Ea vox assensu circumstantium excepta cum esset, Cæsar indignatus de tribunali descendit.

XXXV. At laudantibus Osilium plerisque, & ceteros inculantibus, qui ad communem causam cunctabantur accedere; pari temeritate tribunus negavit, opus aliis fore; se enim vel solum ad impetranda hæc tam justa sufficere. Sed ille quidem tam ferociter locutus in præsentia, postridie nusquam comparuit; neque rescire vulgus potuit, quid eo factum esset. Admonuit hoc exemplum cæcos, ut ne-

§ XXXIV. Appian. Dio.

mo unus præcipue, sed confertim uno ore acclamarent, *mitti velle*. Cæsar, satis intelligens, nondum militiæ pertæ-
fos, ideo tantum postulare missionem, ut se paulo post
cum Antonio dimicaturum (id enim fore olim apparebat)
redimere operam eorum atque benevolentiam quoquo mo-
do cogerent, minime cedendum judicavit; sapienter exi-
stimans, si semel vinci passus esset, nunquam militum
licentiam avaritiamque cessuram, quin aliud ex alio fla-
gitarent.

XXXVI. Igitur severitatem liberalitate temperans, ut
diversa erant genera ætatesque militum, varie cum iis
agere instituit. & Mutinensis quidem militiæ focis, ut
vetustissimæ legionum parti, missionem dedit; *nihilo fe-
cius exsoluturum præmia* pollicitus. cum hi discessissent ex
insula, (statim enim jussu erat avehi) ceterique in petenda
missione persistenter, dimisit omnes, qui dena stipendia ex-
plevisent; quo numero ferme erant, qui ad Philippos na-
varant operam. *hos quoque facessere* jussit *ex insula*. Sic di-
missis circiter viginti millibus, ceteros pro concione ad-
hortatus, *ne perfidiam sponte imperatoris militiam deferentium*
imitarentur, laudavit, donavitque quingenis denariis, spe
insuper facta, fore, ut brevi honore opibusque cumulati dimit-
terentur. Adjunxit, nullius eorum opera deinceps usurum, quos
invitus dimisisset, etiamsi instantissime deprecarentur; neque da-
turum præmia, nisi quos, causa cognita, dignos judicasset.

XXXVII. Interim ut præsentibus promissum donati-
vum repræsentaretur, quam ad rem pecunia deerat, sta-
tim a concione Siculis tributum imperavit talenta mille
sexcenta. Sed Agrippæ coronam auream rostratam, item-
que vexillum cæruleum, virtutis causa dedit; qui honos
nemini ante eum erat habitus. His ita gestis, Statilium
Taurum, cujus armis interim Sicilia tota cesserat, in Afri-
cam proconsule misit: a quo statim recepta vetere pro-
vincia, ne Numidia quidem moram fecit. Ita præmissa

§ XXXV. Dio. § XXXVI. Vellej. 2, 81. Appian. Dio. Oros.
6, 12.

parte exercituum, ceteros ipse secum ex Sicilia deduxit.
Hæc victoria Cæsari, non modo ad ingentem accessionem
virium profecit, sed etiam opportuna fuit ad motus Ita-
liæ coercendos, incipiente jam tumultuari Etruria; sed ad
famam adventus ejus omnia confestim conquierunt. At
Romæ, quo die parta, eodem etiam annuntiata victoria
est. miles enim quidam, nescio quo furore correptus, ut
tum singula maxime gerebantur, ita vocibus ac gestu ex-
pressit: postremo, cursu Capitolium petens, ad pedes Jo-
vis ensẽ deposuit, tanquam cessaturo posthac ejus usu,
pacatisque redivis temporibus.

XXXVIII. Tanto maturius meditari adulationem po-
tuit senatus, qui olim assuefactus servire fortunæ, & qui-
bus illa faveret, immodicos honores redeunti decrevit;
ipsi delato arbitrio, partem eorum, quam delegisset,
aut simul omnes accipiendi. Obviam etiam egressus est
longissimo itinere, simul incedente maxima multitudine
populi: salutantemque Deos, & e fanis domum se reci-
pientem, profecuti sunt. Postridie tam in senatu, ut mo-
ris erat, extra urbem evocato, quam pro concione res
suas atque consilia exposuit, idque, sicut solemne fuit ei
in omnibus majoris momenti negotiis, de scripto, quod
mox edidit. Argumentum erat plenum amoris & bene-
volentia.

XXXIX. Gestis suis enumeratis, gratias agebat Patri-
bus, propter honores delatos. *laudationem* enim, *statuas*,
primam ubique sedem, *triumphalem arcum*, *ovationem*, *coro-
nam lauream* perpetuo gestandam, *serias anniversarias* quo die
vicisset, atque eo die ut in cella Jovis Capitolini cum uxore
& liberis epularetur, decreverant. Sed ex his tum quædam
recusavit Cæsar modesta oratione: promisitque, *consuetis ho-
noribus contentum fore*, cum præclara civilis extincti belli con-
scientia: quo sublato nunc tranquillitatem atque pacem jube-
bat expectari, & quæ inde bona proficiuntur. Atque ut ea

§ XXXVII. Sueton. in Aug. c. 24 & 25. Appian. Senec. de he-
nes. Oros. Dio. § XXXVIII. Appian. Dio. Sueton. in Aug. c. 84.

jam inciperent persentiscere, se tributa, quotquot indistia, nec dum persoluta essent, debitoribus remittere, dixit: itemque veligalia nonnulla, & mercedes habitationum.

XL. Accepit tamen ex honoribus, *ut ovans iniret urbem, & annua solemnia victoriæ suæ, cum aurata statua in foro, habitu triumphali, cingentibus columnam navium rostris, & inscriptionem hanc præferente basi: OB PACEM DIU TURBATAM TERRA MARIQUE PARTAM.* Ingressus est urbem iterum Triumvir reipublicæ constituendæ causâ, ovans ex Sicilia, Idibus Novembr.

XLI. Sub eos dies, offerente maximum pontificatum populo, quod eum adimi vivo cuiquam inauditum erat, recusavit. & quibusdam *Lepidum pro hoste publico necari* jubentibus, constantissime renisus est. Nec deerant, qui hæc secus interpretarentur. facta hæc, ut Lepido atque Antonio, tanquam dispari præditis ingenio, conflarent invidiam: neque sponte fuisse liberalem, sed quod exigî a depauperatis civibus non potuerit, donare quam perdere maluisse. At Patres ob ejusmodi moderationem multa decreverunt: *uti sacrosanctus haberetur, & qui eum verbo, quive facto læsisset, eadem pœna teneretur, ac si tribunum plebis violavisset, quorum & potestatem, & in subselliis una confidendi jus ei dederant.*

XLII. Additum etiam, *ui habitaret in publicis ædibus;* postquam destinatam domus aream Apollo vindicarat. *Plures etiam domos per procuratores suos in Palatio,* ubi habitare decreverat, jusserat *emi.* Sed fulmine tactus est locus, responderuntque haruspices, *eum a Deo desiderari.* Nec his contenti Patres, in Agrippam quoque, quem gratissimum Cæsari videbant, versa veneratione, decreverunt, *uti, quoties aliquis triumphans cum corona laurea inveheretur, ille acceptam a Cæsare navalem gestaret.* Inter hæc Valerium Messallam, propter navatam eo bello operam, augurem

§ XXXIX. Appian. Dio. § XL. Dio. Appian. Casaub. in Sueton. Aug. c. 22. Capitol. triumph. § XLI. Sueton. in Aug. c. 31. Appian. Dio. Oros. 6, 18.

fecit Cæsar, cum proscriptus nuper fuisset, etiam aucto sacerdotum numero.

XLIII. Sed & Uticenses civitatem Romanam beneficio Cæsaris acceperunt: & militibus promissus ager dividi coeptus. & deficiente publico, *aliunde coemi* Cæsar jussit. Passim enim per municipia & colonias deminuto capitum numero, agri supererant. in his Capua cum esset, magnum modum agrorum, quos publice possidebant Campani, ab his adeptus est, eosque militibus in supplementum coloniarum adscriptis distribuit: Cnosia invicem his attributa regione Cretæ, unde duodecies redibat annum; multo largiore fructu, quam quem ex agris suis perceperant; & qua maxime postea gloriati sunt, aqua Julia. Hæc enim profecto plurimum & ad salubritatem oppidi, & ad amœnitatem contulit. quorum aquæductuum etiamnum in ruinis antiquæ Capuæ vestigia & fragmenta sub terra reperiuntur.

XLIV. Inde circum exercitus literas misit, una die ubique aperiendas. jubebantur *omnes fugitivi,* quamlibet his fœdere Pompejano concessam libertatem senatus confirmaverat, jamque se pro militibus illi gerebant, *comprehendi.* Hi posteaquam adducti sunt in urbem, interrogati; unde & a quibus profugissent, dominis sunt restituti: quotquot reperire dominos non poterant, alii Romæ crucibus affixi sunt, pars magna per Italiæ Siciliæque civitates, unde quisque fugerat, pœnas dederunt. Et ut amplissimo ordini plus dignitatis accederet, vetuit *amiciri* Cæsar *purpura, nisi magistratus senatorios;* quoniam vestis illa etiam ab humilioribus usurpari coeperat.

XLV. Eisdem consulibus P. Canidius Crassus legatus Antonii, relictus ab eo in Armenia, & hanc devicit, & in Iberos exercitu ducto, regem Pharnabazum, proelio fustum, ad societatem belli contra vicinos Albanos adegit: & horum rege superato Zobere, progressus ad Caucasum

§ XLII. Dio. Vellej. 2, 2. Sueton. in Aug. c. 29. § XLIII. Vellej. Dio. § XLIV. Appian. Dio.

usque, Antonii nomen famamque iis locis celeberrimam effecit. Ceterum ea res fraudi potius Antonio, quam honori & lucro fuit: quatenus successus ille vanum animi ad bellum Parthicum, quod jam olim secum agitaverat, vehementius impulit.

XLVI. Etiam in Monæse ingentem spem collocaverat, quem peritum regionum, & de Parthorum erga se affectu multa & præclara pollicentem, ejus belli ducem habere decreverat, regno promisso. Sed hæc quidem tota destinatio mox evanuit, postquam Phraates, Parthis moleste ferentibus Monæsis exsilium, miserat ad eum nuntios, dextram daturus, integram ei apud regem gratiam, & magna ab isto commoda fore. Pupugit ea res Antonium: ceterum, ne alios forte ad sese transitorios deterreret, dissimulavit offensam, simul oblatam occasionem decipiendi Phraatis existimans. Ut enim incautum imparatumque invaderet, *sibi gratum esse prætulit, redire ad suos Monæsem, pacis pararium*: unaque misit legatos, *amicitiam promissuros, si captivos & signa, Crassi calamitate amissa, Parthus reddidisset.*

XLVII. Ipse interim Syriæ appropinquans, Fontejum Capitonem misit, ut Cleopatram adduceret, cujus amore deperibat, super cetera irritamenta communium etiam liberorum recordatione devinctus. Geminos ex ea sustulerat: e quibus puellam appellari *Selenen* jusserat, puerum *Helium*, siderum nominibus. Venit illa, nec modicam postulans laboris mercedem: Herodi quidem Judæo maximi discriminis causa fuit, cujus regno inhiabat. Effecit enim, ut propter interfectum Aristobulum, affinem suum, capitis arcefferetur: quemadmodum & Lyfianiam, Ptolemæi filium, quem Ituræis Antonius dederat regem, Parthis favere calumniata, perdiderat.

XLVIII. Nam inexplebilis avaritiæ femina cunctis Syrorum regulis struebat insidias, ut, his sublati, eorum ditones

§ XLV. Plut. Dio. Appian. § XLVI. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 49. § XLVII. Plut. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 4.

dono Antonii obtineret. Igitur licet dimissum semel Herodem continuo infestavit, ut redimere pericula sua facilius pecunia cogeretur. Neque minus iniqua Arabi Malcho, duorum regna sibi flagitabat. Tandem Antonius, hinc muliebribus incitatus furiis, inde pudore retentus, ne aut daret omnia, aut negaret, Judæo Hierichunta & feracem balsami regionem ademit; Nabatæo maritimam: sed & *Phœnicum urbes cis Eleutherum fluvium usque ad Ægyptum, Cleopatram habere jussit, Tyro & Sidone exceptis*, quas ab antiquo sciens esse liberas, eam gratiam, quantumvis blandienti reginæ, noluit gratificari. sed illa tamen ad Euphratem usque profecuta proficiscentem, non ante dimisit, quam aliquot Ciliciæ Cretæque partibus, ad hæc Cyrene & Cypro auctior discederet.

§ XLVIII. Joseph. de B. Jud. 1, 13. & antiq. Jud. Plut.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER XCV.

IN LOCUM LIB. CXXX LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim & sexdecim milibus equitum Parthis intulit: & cum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente, retro rediret, insecutis subinde Parthis, ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit. tempestates quoque infestas, super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

I. **A**T M. Antonius, remissa in Ægyptum Cleopatra, cum Euphratis transitum diligentius, quam pro sua opinione, custodiri accepisset, in Armeniam iter flexit, a cuius rege, contra regem Medorum (Artavaldes nomen utri-

que fuit) invocabatur. Ibi lustrato exercitu, reperit legiones fedecim validissimas, cum Gallorum & Hispanorum cohortibus millia decem implentibus. Equites legionarii simul cum auxiliis millia fedecim: neque multo minor levis armaturæ multitudo. Sed hic tantus apparatus, cuius fama Bactrianos & Indiam perterrefecerat, postremo in ludibrium abiit, corrumpente occasiones Antonio, dum amore Cleopatrarum, velut infania correptus, citius seriusve iusto agit omnia, non ad occasiones rerum, sed suas libidines deliciasque respiciens. Nam & magnam ejus anni partem, dum luxuriatur cum Cleopatra, perdidit; & quamquam æstas reliqua nequaquam par esset tantæ expeditioni, festinabat, ut apud illam hibernare posset.

II. Idcirco licet longe fuisset consultius, in Armenia reficere militem, qui decies centena millia passuum raptim confecerat, atque hieme ibi transducta, primo vere, priusquam ex hibernis Parthi moverent, occupare Mediam; sine mora profectus est, nuntiis etiam instigantibus, qui, *Medum longe a suis finibus auxilium adduxisse Parthis*, attulerant. Sed nec indicere bellum curæ habuit, quo prorsus inopinus invaderet; non ante professus hostem, quam Atropatenen attigit, quæ ab Armeniis Araxe fluvio disjungitur.

III. Progressus aliquantum, cum celeritatem, quæ per Mediam irrumpere cogitabat in Parthos, mole impedimentorum tardari cerneret; relicto ad ea cum parte exercitus Oppio Statiano, majorem & firmiorem equitum pedumque numerum agens, ad Praaspa contendit. Erat ea Medorum regia, sita in munito & arduo colle, distans ab Araxe & finibus Armeniæ passuum millibus quadringentis. Hic primum ipsa res arguit imprudentiam consilii, quo tormenta, quæ trecentis plaustris vehebantur, & arietem pedum octoginta reliquerat. Nec enim idonea materies

§ I. Dio. Vellej. 2, 82. Plut. Justin. 42, 5. Flor. 4, 10. Liv. Epit. Appian. § II. Liv. Epit. Plut. Dio. Appian. Flor. Strab. I. 11.
T. Liv. Vol. XII. * D

aderat in regione, humiles tantum arbores & mollis ligni educante.

IV. Quod proximum erat, aggerem jecit, ut velut ex æquo loco confereret cum propugnatoribus manum. Interea Parthus Medusque reges implicitum validæ urbis opugnatione hostem sinentes, in Statianum mittunt haud ita magnam manum, sed satis validam adversus ex itinere fessos, & tale nihil expectantes. Igitur & Statianus, & quos secum habebat, (erant autem legiones duæ) irrum-pentibus sub ferum diei barbaris, occidione cæsi sunt: nec evasit quisquam, præter unum Polemonem, Ponti regem, quem ceperunt vivum, acceptoque mox pretio, dimiserunt. Direptis deinde impedimentis, & corruptis machinis, pleni spiritus ac ferociæ, ad liberanda Praaspa contenderunt.

V. At Armenius Artavasdes, licet præcipuus suscipiendi belli auctor, in regnum, desertis Romanis, abiit: non sine crimine prodicionis, cum neque ad Antonium adduceret copias, neque Statiano (potuisse enim creditur) subvenisset. At periculo suorum exterritus Antonius, licet ad primum Stadiani nuntium propere signa moverat, nihil præter mortuos, & vestigia cladis reperit, ne hostibus quidem usquam comparentibus. quarum rerum sicut altera moestitiam dubitationemque indidit animo; sic altera, quasi fugientibus ob metum barbaris, utrumque exemit. Sed ubi reditum ad Praaspa fuit, & annona, vicinis omnibus vastatis, coepit esse gravior; cum decem legionibus, tribus cohortibus prætoriis, & universo equitatu frumentatum iit; hoc maxime modo hostes ad pugnam elici posse sperans.

VI. Nec amplius unius diei progressus iter, cum circumfundi Parthos undique, vimque minitantes cerneret, signum pugnae in castris proposuit. Ceterum *detendi tabernacula* jussit, ut speciem non pugnaturi, sed proficiscen-

§ III. Vellej. Plut. Dio. Strab. Appian. § IV. Plut. Flor. Dio. Vellej. § V. Dio. Plut. Strab. l. 16. Appian.

tis, præberet: ita lunatam barbarorum aciem præteriens, imperavit equiti, *simul animadverteret, tam prope accessisse signa legionum, ut inferri in hostem possent, investus faceret initum prælio*. At Parthi, stupentes spectaculo, disciplinam Romani militis considerabant, servatis exacte ordinibus prætereuntis, & cum silentio quatientis pila: cum subito cum clamore irrupit eques, & usum arcuum propere fuggressus abstulit. Repugnabant tamen: sed ubi & funditores, violentiore ictu & longius pertingente, quam Parthica sagittæ possent, incubuerunt, & legiones clamore scutorumque strepitu hostium exterruerunt equos; priusquam ad manus venire miles posset, solutis ordinibus abierunt.

VII. Ibi magnam in spem Antonius venit, posse profigari bellum, si fugientibus instaretur. At ubi ad octingentos passus infecutus pedes, & triplo spatio eques, non ultra triginta viros cepisse, nec occidisse plus, quam octoginta, cerneret; gravis incessit omnibus sollicitudo, si quidem victores tantillum inferre detrimenti possent, victi tot amitterent armatorum millia. Dies insequens Praaspa repentibus eisdem labores attulit: & vix dimotis hostibus, ad castra sua magno cum labore redierunt. Interim & obfessi, eruptione facta, relictos ad opera turbaverant, aggeremque incenderant. Igitur Antonius, rebus ubique parum ex voto fluentibus, tristior, advocatos in concionem severissima oratione castigavit. *Quid hoc est flagitii, milites, inquit, aut qua vecordia acti tantum militiæ dedecus admisisis? ignaviane vestra factum, an verò negligentia dicam, quod ex oppido pæne capto facta eruptio, opera incensa, vos ipsi a mollissimo genere hominum fusi, fugatique esis?*

VIII. Medos enim, si nescitis, a multis atatibus, priusquam Pompejum & Romana arma experirentur, non Græci modo, sed etiam Syri Cappadoesque, omnibus ferme præliis vicerunt. *Desinamus Romani jactare Pacorum, & Parthicas lauros, si*

§ VI. Plut. Appian. Dio. § VII. Plut. Appian. Front. § 37.

ab his superari patimur, quos servire Parthis non pudet. Scilicet si sub Ventidio militares, timere ab hoc hoste postulare; cui nunc & auspiciis & ductu M. Antonii par esse non potes! Hoc vulgari per provincias placet, hoc narrare hostes, audire socios, in Italiam, in urbem, ad senatum Casaremque perferri? Adeone tot legiones cum essetis, me unius diei itinere distante, tueri opera non potuistis? ecquid futurum erat, si me ratio belli longiorem aliquam in expeditionem abstraxisset? In unius igitur oppidi obsidione mihi cum tanto exercitu hærendum erit: aut, si usquam abscessero, metuendum, ne vos, tanquam relicta a pastore pecora, dissipemini?

IX. At ego tribunos militum vobis, ego legatos reliqui, penes quos hæere culpæ vestræ partem nolim, neque commisisse quemquam, ut sim ei asperior, quam consuetudo mea patiatur. Sed quemadmodum ingenio meo lenitas congruit; ita disciplina, quæ tutelam imperiû & exercituum continet, necessaria est severitas. Nam hæc exempla si impunita patiaris, quid erit deinceps flagitii, quod animadversione dignum esse quisquam existimet? spe corrupta celeriter expugnandi Praæspa, utilitatem publicam, & armorum nostrorum famam, & populi Romani formidatum prius his gentibus nomen prodidistis. Quantum nobis asserre potuerit moræ sterilis arborum regio, & propterea multo labore ac tempore vix effectus agger, magno dolore nostro sensimus: nunc ad eadem reficienda opera unde otium nobis, unde materia erit? Vestrum hoc facinus erit, quicumque huic culpæ affines estis: per vos irrisi contentique aut munitæ urbi sine machinis & operibus assidebimus, aut infecto negotio discedemus.

X. Hoc ego nisi jam in auctores vindicavero, non recuso, quin nullius usus imperator habear. Erit tamen apud me non innocentia tantum securitas, sed etiam levioribus delictis venia, quos autem constabit gravius peccavisse, quam ut condonari iis debeat, causam non dicent, quo minus, quam exemplo suo labefecerunt disciplinam, eam supplicio suo sanciant. Mox legioni, cujus eo tempore statio fuerat, pro tritico hordeum admensus est, legato cum ignominia dimisso, punitisque duarum

cohortium centurionibus omnibus, & manipulis decimatis. Inter eas calamitates, cum & eruptionibus Medorum, & præliis Parthorum Antonius fatigaretur; multique milites frumentandi causa progressi paulo longius interciperentur: sustinebatur tamen, donec præterito jam æquinoctio, subvereri Parthus cœpit, ut suos, omnia potius, quam hiemem sub pellibus laturos, continere in castris posset. suberat etiam metus, ne vel indignatione robur augente, vel accitis alicunde auxiliis, Romanus oppidum vi subigeret.

XI. Subornatis igitur notissimis quibusque Parthorum, parcius incesse Romanos frumentatores, & nonnulla citra pugnam concedi, jubebat: præferrique benevolum animum in milites, in Antonium convicia jaci, qui tot egregios viros contumacia sua perderet, mittendis enim ad regem legatis, pacem haud dubiam impetrari posse. Nunc illum expellere in aliena regione famem ac hiemem, duos atrocissimos hostes, etiamsi præterea nulli essent, quod si tum retrocedere conentur, quomodo tandem emensuros iter, satis difficile futurum vel amicis & deducantibus Parthis? Hæc ubi per multos & sæpe ad Antonium relata sunt, iussit, a barbaris, si forte eadem hæc iterarent, exquiri, utrumne illa sciente, ac probante Phraate discurrerent? Tum demum ex amicis quendam misit, qui ad tegendam turpitudinem, ne contentus tuta fuga videretur, captivos & signa Crassi repeteret.

XII. Legationem hanc Phraates superbo excepit apparatu, aurea sella sedens, ac nervum arcus pulsans. Nec oratione, quam ad spectu minus terribilis, longo sermone increpavit Romanos, Antoniumque iussit satis habere, quod suos milites, suæque signa retineret; ac si cordi sædus esset, primo quoque tempore Parthorum finibus excederet, sic tutum ei discessum, pacemque fidam fore. Dura conditio erat, sed duriora timebantur. Idcirco paucis inde diebus vasa colligens, præ pudore milites alloqui non potuit, vir alioquin præstans facundia, & civilibus militaribusque concio-

§ X. Front. Strat. 4, 1. Dio. Plut. in Anton. Appian. § XI. Appian. Plut.

nibus exercitatissimus: vicemque suam hortandi milites Domitio Ahenobarbo demandavit. Ea res multis displicuisse dicitur, contemni se putantibus, post tot toleratas æumnas. plerique rem, ut erat, conjicientes, æquioribus animis imperium secuti sunt. Cum recessisset a Praæspis Antonius, Medi relicta ab eo opera, aggere disiecto, incendere.

XIII. Tum vero maxima exceperunt Antonium pericula, infanque labores: & erat actum de universo exercitu, ni e mediis hostibus auctor salutis exstitisset. Parthos in præliis opera fervorum uti consuevisse, supra etiam indicavimus: & inter equitum millia quinquaginta, quæ occurrerunt Antonio, *solos quadringentos liberos fuisse*, relatum est. Igitur & milites Crassiani hoc in numero cum essent inventi; quidam eorum, natione Marsus, noctu accessit ad vallum, monuitque, ne itinere, quo venerant, revertentur. Quippe per campestria & plana redituros inevitabilis manebat a Parthis equitibus pernicies: montanis & silvestribus locis tutior Romanis receptus erat; hostibus impeditior persecutio. *neque vero simulata paci fidendum*, idem Marsus admonuit; simul viarum offerens ducem, & cum fides postularetur, vinciendum se præbens, donec Armeniam attigissent.

XIV. Ita vix itinere bidui progressum est per pacata in speciem omnia: die tertio, cum, juxta fluvium incedente agmine, ruptum recens aggerem Marsus animadvertisset, effusasque in viam aquas, *haud procul abesse hostem* monuit. vixque spatium Antonio fuit diducendi ordines, ut procurrare levis armatura posset, cum Parthi se intulerunt: & a velitibus atque funditoribus, post multa utrinque vulnera, repulsi, denuo fecerunt impressionem. Tum vero Gallus eques emissus est, disjecitque atque dissipavit Parthicas alas, ut eo die quidquam præterea tentare desinerent.

§ XII. Dio. Plut. Appian. § XIII. Liv. Epit. Justin. 41, 26. Vellej. Appian. Plut. § XIV. Appian. Dio. Plut.

XV. Hoc documento admonitus imperator, quadrato deinceps agmine semper incessit, non a tergo tantum, sed etiam in lateribus levi collocata armatura. equitibus instructum, *ut, hostes repulisse contenti, longius ne persequerentur*. cum eundo pugnandoque proximum quatridduum ita præterisset, ut Parthos, non minoribus acceptis, quam illatis detrimentis, tæderet incepti; simul instans hiems desiderium repetendi domos faceret: rem probe restitutam Fabii Galli temeritas afflixit. Vir erat fortis & strenuus: ideo facile persuasit Antonio, *ut sibi ad tutelam, postremi agminis majorem numerum levis armaturæ, simul aliquot equitum alas concederet: cum his se sperare operæ pretium facturum*.

XVI. Incumbentibus deinde Parthis, cum submovisset hostem, non ex priorum dierum instituto recepit se ad suos; sed cupidius institit pugnae. Igitur qui in ea parte curabant, a se divelli Gallum videntes, revocabant hominem: & Titius quæstor, manu signis injecta, *convertere jubebat, increpans Gallum, cujus stoliditate tot viri fortes in discrimen adducerentur*. Ille, *sua curare quæstorem* jubens, persistit in sententia, donec ab hostibus circumventus, auxilium postulavit. Ibi vero magna tum ceterorum ducum imprudentia, tum P. Canidii, qui apud Antonium plurimi fiebat, paucæ cohortes alæque subsidio missæ; deinde, dum illæ vincuntur, alæ alæque. ita factum, ut priorum quorumque consternatione etiam recens advenientes auferrentur. nec sisti potuit, donec fulgere signa legionum, quas a prima acie raptim Antonius adduxerat. Inprimis tertiæ legionis virtus, per medium fugientium agmen enisa, barbaros ab insequendo deterruit.

XVII. Ea pugna non pauciores tribus millibus amissi: fauciorum ad quinque millia recepta, in quibus auctor cladis Gallus, quatuor transfixus sagittis, haud diu superfuit; ceteros Antonius obiens, multa commiseratione, nec sine lacrimis consolatus est. Nec deerant Antonio artes, quibus militari vulgo probaretur. Nobilitas, facundia, simplici-

§ XV. Plut. Appian. § XVI. Plut. Appian.

tas, & quod in donando erat largissimus, in colloquendo comis, mirificum ei conciliabat favorem. Tum vero se curæ videntes esse imperatori, sic affectu penitus, ut obliti vulnerum, *eum sui ipsius curam agere juberent: eo salvo, salvos milites, & saluum omnem exercitum fore.* Mox cum pul- la veste proditurus in concionem, vetantibus propter omen amicis, imperatoriam purpuram sumit: verbisque factis, cum victores laudasset, pulsos incusaret; adeo commoti sunt, qui arguebantur, ut, causis fugæ indicatis, *tamen se vel decimandos, vel arbitrato ejus puniendos offerrent, modo tristiari imperator, & ægro esse animo desineret.*

XVIII. Tum ille vicissim tactus hoc animo obsequio- que militum, sublati in cælum palmis, *Vos vero, inquit, Dii Deaque omnes, precor, ut si quid isthinc præterea impen- dit calamitatis, id omne meum in caput vertat: at vos tam bo- nis, tamque amantibus mei militibus parcite.* Sed hæc mutua inter imperatorem & exercitum benevolentia sic confir- mavit animos, ut hostes, qui post hanc victoriam nihil non sibi pollicebantur, spe sua judicioque magnopere fal- lerentur. Illi contra suam consuetudinem prope castra Ro- mana pernoctaverant; & affluentibus in horas aliis, (nam & ex perpetuo comitatu suo, tanquam ad paratam præ- dam, multos rex mittebat) ad numerum quadraginta mil- lium equitum aucti, Romanos iter facientes invaserunt. Sed alacriter ab his repugnatum est, donec per declivia eunti- bus rursus acerrime institerunt Parthi, tanta multitudi- ne sagittarum immissa, ut pæne obruerentur.

XIX. Ibi jussu Antonii legionarius miles, receptis in medium velitibus & equitatu, testudinem fecit, in quam cadentibus sagittis, hostium pharetræ sine noxa militis exhaurirentur. Inusitatum id spectaculum non uno errore decepit Parthos. Primo enim, cum in sinistrum genu omnes procubuissent, essetque idem ab equis ad hoc exercitum factum, barbari vulneribus & fatigatione deficere Roma- nos simul omnes rati, omnis arcubus arripuerunt contos,

§ XVII. Plut. Appian. § XVIII. Plut. Appian.

sic interfecturi jacentes. Sed ubi cominus ventum, con- surgens subito miles pilis coniectis complures interemit; reliquos, miraculo rei & suorum casu attonitos, coniecit in fugam, eo terrore, ut deinceps aggredi legiones non au- derent. Igitur denuo pacis in speciem frumentum aut pa- bulum petentibus occurrebant, remissos ostendentes ar- cum nervos, *neque se ulterius infestos fore abeuntibus. pau- cos Medorum secuturos, unius alteriusve diei itinere: nec in- ferendi periculi causa, sed tutandis vicis suis paulo longius distantibus.*

XX. Sed suberat ingens dolus, & exitiosus omnibus, si declinassent in campos: quod spe Parthicæ pacis, & ob commoditatem aquandi factum esset; nisi nobilis Par- thus in castra Romana venisset, *Monæsis se propinquum esse* dicens, & ejus in gratiam salubre consilium afferre. Colliibus deinde eminus ostensis, *sub his, inquit, universæ Partho- rum copiae latent, excepturæ vos, siquidem in campos signa demiseritis. Altera, qua instituis pergere, via, molestias ha- bet, quibus assuevistis: hanc vero si prætulitis, scitote, vos M. Crassi fato perituros.* Cum eadem dux viæ Marfus dice- ret, *neque magnopere aliud timendum superesse, præter iter unius diei, per loca arida;* secutus consilium Antonius, *aquam portari jussit in uribus & galeis,* quod omnia vasa defecerant. Sed Parthi, animadverso suas insidias non suc- cedere, præter morem suum noctu secuti agmen, sub or- tum solis extremis incubuerunt, vigilando & eundo de- fatigatis. quippe eadem nocte circiter septem & viginti millia passuum confecerant.

XXI. Huic labori periculum additum, priusquam ex- spectabatur, (longius enim abesse hostem putaverant;) ad hæc sitis non aquarum modo penuria, sed etiam calore certaminis, accensa, (pugnandum enim simul & incedendum erat) pæne ad desperationem impulit universos: donec, *flumen esse in proximo, eoque jam primos pervenisse ordines, au-*

§ XIX. Front. Strat. 2, 3. Plut. Dio. Appian. § XX. Plut. Appian. Flor.

ditum est. Sed ne sic quidem miseriarum finis, accessio quin immo fuit. Salinacidæ enim aquas amnis vehebat, quæ potæ stomachum exulcerabant dolore, sitimque ultro adaugebant. Nec ignorabat hæc Marfus, aut monere omittebat. Sed impatientia sitis vicit: neque præsens molestia sinebat curare, aut metuere futuram; donec Antonius rogando, docendoque, *non longe flumen abesse salubrius, atque ultra viam asperam, ubi necessario finem insequendi facere Parthos oporteret; ne igitur ob tantillam voluptatem tam in propinquo sitam spem incolumitatis corrumperent*; permovit eos, ut, coercita potandi lubricine, castra ponerentur.

XXII. Jam & Parthi ex more ræcesserant, cum iterum Mithridates affuit, *post modicam quietem properari jubens ad proximum trajiciendum amnem: nec longius Parthos secuturos*. Contra Antonius aurea illi vasa quamplurima dono misit: ex quibus ille, quotquot occultare veste poterat, secum abstulit. Ceterum iter ejus diei quietum fuit: sed nox insequens terrorem habuit maximum, ipsis militibus auctoribus, qui passim occidebant spoliabantque eos, penes quos aurum & argentum esse sciebant; diripiebantque pecunias Antonii, & argentum ejus factum concidebant dolabris. Tum vero correptus ultima desperatione, qui hostium eam irruptionem esse crediderat, Rhamnum libertum suum, qui fuerat gladiator, jurare coegit, *confestim mortem illaturum, ubi jussus esset, ablaturumque caput*, ne aut vivus perveniret in potestatem hostium, aut mortuus agnosceretur.

XXIII. Inter hæc amicis complorantibus, dux itineris, suaviorem & humidiorum auram sentiens, *haud procul abesse miseriarum finem docuit, flumine vicino: simul allatum est, tumultum e militari licentia natum esse*. Igitur ad hunc cohibendum castrametationis dari signum jussit. Dum tentoria figuntur, simul cum oriente die Parthi affuerunt. Idcirco sicut fuerat superioribus diebus factum, iterum testudine se Romanus texit, donec vis major præterisset.

§ XXI. Appian. Plut. Flor. § XXII. Appian. Plut. Flor.

Tum iter & pugnam continuando primum agmen fluvium attingit: objectisque ad arcendum hostem equitibus, quod vulneribus aut morbo debile erat in exercitu trajectum est. Ibi demum, remissis arcuum nervis, quieverunt Parthi, acclamante quodam ex ducibus: *Ite, & bene valete, Romani; merito virtutem vestram in cælum effert fama, qui Parthorum tela incolumes sustinistis*.

XXIV. Sed illi, promissis hostium minime fidentes, otio læti, transmiserunt universi, curatisque jam ex comodo corporibus, reliquum ad Araxem iter die sexto peregerunt. Eo loco postremum timuerunt, sparso rumore, *Parthos insidiari vorticosum & profundum amnem transituris*. Sed vanus ille timor fuit: transgressique sine noxa, cum tandem in pacatiora venisse intelligerent, præ gaudio procidentes osculabantur amicum Armeniæ solum, & in mutuos complexus ruebant cum lacrimis, tanquam erepti ex inferorum faucibus, vitæque reddit. Nam profecto miserrimus hic & patientissimus exercitus longo tempore arumnas incredibiles pertulerat; per ignotas regiones, & hostia omnia, viginti & uno diebus trecenta circiter millia passuum fugiendo emensus.

XXV. Inter hæc fames etiam incubuerat, crebris præliis impredientibus frumentationem, & inopia jumentorum, quorum pleraque variis modis interierant, reliqua fauciorum corporibus & sarcinis onerabantur. Reperio, *chænicem frumenti venisse denariis quinquaginta: panes hordeaceos pari pondere argenti fuisse permutatos*. Et per se satis grande malum fames erat, & aliorum causa, quippe plerosque ad nefandos cibos adigente necessitate, radices herbæque vellebantur, nullo salubrium noxiorumque discrimine. Sed eminebat una pestis, quæ in cibo sumta mirum insanix genus, & ex eo mortem inferebat. Inde qui gustassent, omnium aliorum immemores, vertendis lapidibus tanquam re maxime seria occupabantur; donec

§ XXIII. Plut. Appian. Flor. § XXIV. Plut. Appian. Liv. Epit. Orof. 6, 18.

transmisso veneno ad vitalia, bilem evomentes conciderent. Et didicerant quidem adversus hanc aegritudinem vinum esse remedio: sed illud quoque jam defecerat.

XXVI. Super hæc instabant vi ac dolis barbari præoccupantes angustos transitus, fossis & operibus obstruentes viam, aqua pabuloque prohibentes. quod si forte per commodiorem aliquem locum processurum agmen videbatur, spargebant Parthi famam, ibi maximum esse periculum ab insidiis; subornatis, qui per speciem benevolentiae monerent loca peti, veris periculis minime caritura. Jam & perfugere quidam tot incommodorum tædio tentaverant: & nisi Parthorum sagittis in conspectu ceterorum cooperti fuissent, periculum erat, ne plerique sequerentur.

XXVII. Idcirco sapius exclamasse Antonium ferunt, o decem millia! Græcos assignificantem, qui, duce Xenophonte, longius iter, & a pluribus infestati, confecerant. Perisse dicuntur militum viginti millia, quatuor equitum, calonum pars ferme tertia. impedimentorum prope nihil superfuit. Ceteros etiam, cum se jam omni molestia defunctos crederent, haud multo leviora prioribus mala exasperunt. primum ex longa inopia cibus potusque immoderate sumtus concitavit atroces morbos, ut multi colicis doloribus & hydrope exstinguerentur. Deinde tempestatibus amissa sunt octo circiter hominum millia, dum ex ardoribus Armeniæ Cappadocum frigora succedunt, & ex subita mutatione cœli corpora, olim variis debilitata modis, concipiunt morbos.

XXVIII. Ferunt, Antonium adeo tulisse hæc ægre, ut videretur referri ad se pereuntium numerum: cum mederi, qua voluisset ratione, non posset; qua potuisset, nollet. Quippe in Syriam, atque inde Ægyptum properans, ut apud Cleopatram hiemaret; neque hiberna habere in Armenia voluit, nec gerere cum eo rege bellum: multis instiganti-

§ XXV. Appian. Plut. Oros. § XXVI. Appian. Plut. Dio. Oros. § XXVII. Plut. Appian. Vellej. 2, 83. Liv. Epit. Flor.

bus, ne perfidiam hominis inultam pateretur. Nec enim dubitabatur, quin ille victoriam Parthicam corrupisset: quando inter proficiscendum profligaverant hostem decies octies, sed levi cedentium damno, quos propter velocitatem equorum assequi Romani non potuerant: quod si Armenii equites, assueti Parthico hosti, neque celeritate impares, affuissent, ingens periculum Parthis incubuerat, ne propulsantibus Romanis, persequentibus Armeniis, grandi aliquo infortunio mactarentur.

XXIX. Sed Antonius, in alia tempora vindictam differens, pecuniam & comeatum ab rege tanquam socio & amico accepit: neque prodicionem exprobrando, neque ullis aliis in rebus priorum temporum prætermissa aut imminuta comitate. Ex Armenia, licet jam adulta hiems esset, per continuas nives Cappadociam raptim transiens, Antiochiam pervenit: nec ibi commoratus, cum paucis ad mare descendit, & in castello quodam inter Berytum & Sidonem (*vicum album* vocabant) Cleopatram expectavit; sæpe a poculis (quibus intemperanter delectabatur) exsiliens, ut specularetur adventum ejus. Postquam illa affuit, vestem & pecuniam exercitui divisit, quinque & triginta denarios singulis, tanquam allatum a Cleopatra donativum.

XXX. Sed alii vestem a regina suppeditatam ajunt, pecuniam negant: ceterum illius nomine distributam, ab imperatore profectam esse. Hic expeditionis Antonianæ exitus cum Romæ non ignoraretur, & fama nuntiante veritatem, & diligenter explorante cuncta Cæsare; tamen supplicationes in urbe, tanquam bene gesta republica, fuerunt. Quippe Marcus, occultatis cladibus, tantummodo si qua erant paulo meliora, inflatus perscripserat; quod vivus e tantis periculis evasisset, victoriam vocans. Et supersedebat arguere Cæsar, durante adhuc Sexti bello: dein ratus fore, ut Antonius sua sibi vecordia malum arcefferet. Nec dee-

§ XXVIII. Dio. Liv. Epit. Flor. Plut. Appian. § XXIX. Dio. Plut. Oros.

rant, quæ domi curarentur, ubi quotidie multa ex antiquo more mutabantur. nam neque ædiles ullos iste annus habuit, quod civilibus bellis attritæ multorum facultates, insanis ludorum fumtibus terrebant petituos; neque præfectus urbis feriarum causa fuit.

XXXI. Sed illorum partibus prætores & tribuni plebis functi sunt; hujus, delecti quidam e collegio prætorum. Reliqua negotia publica tum in urbe, tum per universam Italiam, illo & sequentibus aliquam multis annis, C. Cilnius Mæcenas eques Romanus administravit. Eodem anno Cn. Domitius triumphavit ob res in Hispania gestas, a. d. XVI Kal. Sextil. Hic aurum coronarium non ab aliis, quam Hispaniæ civitatibus, acceptum, partim instruendo triumpho infumit; reliquum contulit ad refectionem Palatii. Ejusdem operis ornamentis & mutuo sumtas ad triumphum a Cæsare tabulas & statuas immiscuit; repetentique Cæsari facete respondit, mitteret ipse & juberet tolli: sibi enim ad hoc ministerium deesse famulos. & Cæsar, ne res dedicatas Diis auferre videretur, acquievit. Huic victoriæ deberi rationem apud Hispanos computandi tempora, quam æram vocant, viri docti non male existimant; victa gente Romanis ritibus paulatim mutante patrios: quemadmodum & paulo post, Antonio superato, Ægyptii Julianum annum receperunt.

§ XXX. Vellej. 2, 82. Flor. Dio. § XXXI. Dio.

JOANNIS FREINSH EMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCVI.

IN LOCUM LIB. CXXXI LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI PRIMI.

Sex. Pompejus, cum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus a legatis ejus, occisus est. Cæsar seditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Japydas, & Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, fide data perditum, in vincula conjici jussit, regnumque Armeniæ filio suo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere cœperat.

I. **C**UM deinde L. Cornificius L. F. Sex. Pompejus Sex. F. anno darent nomina; novam in spem opprimendi Parthorum regis Antonius venit, quod Polemon, Zenonis Laodicensi oratoris filius, quem Ciliciæ Pontique parte attributa regem appellaverat, venerat Alexandriam, a Medo se mitti, dictitans, cui male cum Parthis conveniret, ob prædam inique divisam, & inde orta jurgia, ex quibus in amittendâ

regni timorem Medus incidisset. Is igitur Antonium exciri jusserat, omnes opes suas in belli societatem offerens. Idque facere tanto cupidius credebatur, ut Armeniæ regem ulcisceretur, iratumque ei Antonium attraheret, a quo contra se quoque nuper adductos eosdem Romanos dolebat.

II. Igitur Antonius, nihil addubitans victoriam suam fore, si Medorum sagittariis & equitibus, quæ superiore bello sola ipsi præsidia defuerant, adjuvaretur, novam expeditionem parabat, ut ad Araxem fluvium Medo conjunctus, impetum in Parthorum regionem faceret. Interim ut Artavasdem Armenium dolo caperet, evocavit eum, quasi de rationibus suscepti belli deliberaturus. Sed illi fraus suboluit, nec se commisit Antonio. quapropter hic, dissimulata ira, sub specie belli Parthici, oppressurus imparatam Armeniam ex Ægypto movit. Interim & Séx. Pompejus hoc maxime modo calamitatibus bellisque suis finem imposuit. Cum Messanæ suorum fidei diffusus, per altum vela facturum dixisset; extincto navis prætoriae lumine, oram Italiæ legit: spoliatoque obiter Junonis Laciniae fano, Corcyram atque Cephalleniam advectus, in quosdam suorum, forte vi tempestatis eodem ejectos, incidit.

III. Nec tamen assumpsit omnes; sed, exposito periculo, si pauciores, quam ut se defendere, plures, quam ut latere possent, simul incederent, plerosque aliam alibi æquiorē querere fortunam coegit. cum ceteris Mitylenæorum portum tenuit, qua in civitate bello civili pater Pompejus hunc puerum adhuc, cum noverca Cornelia deposuerat, & Lesbii eum ob patris memoriam cupide recipientibus, hiemem ibi exigere statuit, quod Antonius, ad quem ibat, in Mediam processisse nuntiabatur. Sed postquam præfectum Asiæ C. Furnium sibi parum amicum expertus, Antonii improperam fuisse Parthicam expeditionem didicit; in spem adductus est, siquidem perisset Antonius, in

§ I. Dio. Strab. I. 12. Appian. Plut. in Anton. c. 68. § II. Plut. Dio. Appian.

ejus se potentiam succedere posse; sin superesset, saltem in imperii venire societatem.

IV. Duabus præterea rebus animus ei augebatur: recenti memoria Labieni, qui Asiam omnem celeriter subegerat; & quod ad eum quotidie multi confluebant ex Sicilia & aliis provinciis. Igitur imperatorio habitu refumto, de Peræa occupanda consilia agitabat; missis interim Alexandriam legatis, Antonio societatem & amicitiam offerens: cum paulo ante jubenti arma ponere Antonio, & sic promittenti veniam, dicto audientem fore rescripisset. Tum vero speculandi causa suos per speciem legationis misit; & eodem tempore legatos in Thraciam Pontumque, legatos ad Parthorum regem: eo se recipere cogitans, hac spe, futurum, ut Romanus & Pompejus, exercitui Parthico dux, ut modo Labienus, præficeretur. Nec omittebat augere classem, exercere remiges; quoties argueretur, prætexens a Casare metum, aut Antonio parari ista dictitans.

V. Legatorum Pompeji talis ad Antonium oratio fuisse traditur. *Missi sumus a Pompejo, qui fortuna iniquiore coactus relinquere Siciliam, ad tuam dexteram confugit, non quasi decesset, quo se reciperet, sed quia magnitudinem animi tui, fidemque & simplicitatem morum, multis experimentis cognitam semper probavit. Nec enim longinquus erat aut difficilis in Hispaniam cursus, quæ patrem ejus, quæ fratrem constantissime dilexerat, quæ protexit ipsum post cladem fratris rerum omnium inopem, quæ mox adjuvit enisissime, & quam semper exhibuit, nunc quoque pollicetur operam. Ceterum ille sic est affectus animo, ut tuam fortunam, atque adeo voluntatem sequi malit; tecum, si pax placet, quiescere, tecum, si bellum anteponis, adire pericula postulet. Neque vero recens hunc induit animum: jam olim, cum Siciliam adhuc firmiter obtineret, Italiam popularetur, amicitiam tuam ambiit, matre quoque tua, quam servatam ad te misit, pararia pacis atque societatis usus,*

§ III. Appian. Dio. § IV. Dio. Liv. Epit. Appian.
T. Liv. Vol. XII. E

VI. Atque utinam eadem tibi mens fuisset! utriusque res longe nunc haberent commodius; neque Pompejus expulsus Sicilia foret, neque tu adversum Parthos expeditione irrita teque & exercitum fatigavisses. Nam sine tua classe nihil adversus Pompejum Cæsar potuisset; nec adversus te Parthi, si fuisses adjutus his copiis, quas tibi Cæsar promiserat. Sed præterita quoniam mutari nequeunt, ne vituperemus; documentum potius inde sumamus ad ea, quæ sunt in manibus. Ecce nunc iterum eadem illa Pompejus monet, quæ utinam illo tempore ad animum admisisses! toties deceptus, tot appetitus insidiis, aliquando dispar tuo Cæsaris ingenium, artes dissimillimas agnosce. Ita neque simulatis fœderibus ejus, neque subdola affinitate capieris. Nam ab hoc quidem homine fidum pacatumque nihil expectaveris: simul ipsi vires placebunt suæ, frustra tot amicitia vincula jactabis, infestus implacabilisque fiet.

VII. Ecquid enim Pompeji fortuna mentem aperire Cæsaris potuit, quem sine causa bello petivit, neglecto fœdere? ecquid Lepidi, quem potestatis & victoria socium, imperio & dignitate spoliavit? idque te inconsulto, citra cujus assensum tantarum rerum nihil oportebat geri: te fraudato premiis utriusque victoria, quem decebat commodorum omnium participem consortemque haberi. Sed ille unus imperare omnibus, unus obtinere, quidquid tot seculis rei Romanæ partum est, postulat. Ideoque, submotis jam ceteris hominibus, qui resistere ambitioni ejus poterant, te propediem, ne dubita, petiturus est, qui nunc cupiditatibus illius unus obstat.

VIII. Hæc quidem te quoque clare perspicueque videre existimat; sed tamen a se etiam moneri voluit, quo duo hæc penitus intelligeres: primum, neque moleste Pompejum ferre, quod naves Cæsari præbuissti, cujus ad bellum Parthicum tibi necessaria tum videbatur amicitia; alterum, spem esse Pompejo permagnam, te, considerata fraude Cæsaris, & perpetuo consiliorum ejus tenore, damnisque & periculis Parthici belli, quorum ille non mittendo promissos exercitus maxima causa existit, non esse commissurum, ut diutius injuriæ tuæ vindictam,

amicis solatium, initio ludibrium debeas. Denique ut compendio Pompeji mentem omnem edisseramus, sic habe: Sextus cum tota classe, fidelissimisque copiis, quæ ne adversa quidem fortuna usum reliquerunt, in tuam se fidem tradit. Tu vero, sive quietæ res manebunt, insigne pacis ornamentum habebis, servatum magni Pompeji filium; sive turbabuntur, juvenis acer, industrius, invisus infestusque Cæsari, tot una adductis navibus, tot fortissimis viris, minime pœnitenda partium tuarum erit accessio.

IX. Antonius ad hæc respondit: se mandasse M. Titio, ut cum parte Syriacarum navium militumque descenderet in Asiam, Sextumque, si se armis tueretur, invaderet: sin vero, honorifice ad se deduceret. Jam igitur in manu Pompeji esse, utram experiri sortem malit.

X. Hæc cum maxime agerent, adducti sunt, quos in Parthos Sextus miserat, ostensiveque legatis, excusantibus tempora juvenis, in maximas angustias conjecti. nec indignari Antonium debere, si illi dubitatione quadam, ne plus apud Antonium veteres offensæ, quam preces suæ valerent, ad barbaros respexisset. omnem certe eam cogitationem, quemadmodum sit ex desperatione nata, ita, simul cognoverit, ab Antonio se recipi, in nihilum abituram. Et satisfieri sibi passus est Antonius, placabilis ingenio, neque suspicionum tenax. At Sextus, audito, contra se Titium mitti, quem ob defectionem a suis partibus oderat, Ahenobarbum in suam redigere potestatem conatus est, eo pignore suam salutem in tuto fore ratus.

XI. Cajus enim Furnius, Antonii nomine Asiam obtinens, appellentem eo Pompejum arcere insuper habuerat, neque satis ad hoc validus, neque comperta dum Antonii voluntate. Sed ubi eum bello se parare animadvertit, provincialium habito delectu, Domitium quoque Ahenobarbum accivit propinqui exercitus ducem, cum rege Amynta. & convenerant illi, cum amicorum quidam Ahenobarbi Curius prodere illum Pompejo conatus est: sed

proditus ipse, convictusque de consilii sententia, poenas dedit. Pompejus, interfecto suo liberto Theodoro, quem unum arcani ejus conscium indicasse rem rebatur, abjecit de cetero inutile fallendi consilium, & proditione Lampaco potitus, magnis stipendiis invitavit Italici generis homines, quos eo C. Cæsar dictator in coloniam deduxerat.

XII. Jamque sub signis trium legionum instar habebat, cum equitibus ducentis. His copiis subito comparuit Cyzici, oppidum commodissimo situ proditione recepturus. Sed repulsus a militibus, qui custodiæ gladiatorum, quos forte ibi habebat Antonius, erant additi, portum Achæorum repetiit. Venit eodem & Furnius, semper observans eum, ne quam urbem occuparet, & frumentationem impediens. Hunc quoniam allicere Pompejus ad pugnandum nequiverat, in castris suis adortus misit aliam manum, quæ sibi resistentem a quæstoria porta invaderet. Et successit dolus: irrupentibus Pompejanis a tergo, coactus castra relinquere Furnius, multos milites amisit.

XIII. Per Scamandrios enim campos, imbris madentes, perquam impedita fuga fuerat. Hujus victoriæ fama Sexto multorum conciliabat animos. & ex Furnii auxiliis pars magna egeni tributisque exhausti homines, gaudebant stipendia facere sub Sexto, qui pecuniosus & liberalis habebatur. Satis jam belle procedere cetera videbantur: sed equitatus deerat. Igitur comperto, alam equitum Italicorum ad Antonium pergere, quam Athenis Octavia miserat, ablegavit ad eos corruptores cum auro: sed deprehensi sunt ab his, qui sub Antonio Macedoniæ præerant; aurumque inter equites proditionem abhorrentes distributum.

XIV. Interim Sextus, Nicæa atque Nicomedia, præclaris Bithyniæ urbibus, occupatis, pecunias colligebat, invalido ad prohibendum Furnio, qui propinquis locis castra muniverat: donec ei primum advenerunt e Sicilia

§ XI. Oros. Appian. § XII. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 10, & de B. Jud. 1, 15. Appian.

naves septuaginta, reliquæ classis, quam Antonius Cæsari commodaverat; neque multo post cum aliis centum & viginti e Syria Titius affuit. His ad Proconnesum appulsis, Sextus, classe desperans, incendit naves, quas gravioribus sarcinis oneraverat; remigesque ad pedestrem militiam transtulit, ne tum quidem consilio bellandi deposito. Quapropter amicorum ejus principes, Cassius Parmensis, Nasidius, Saturninus, Thermus, Antistius, ceterique, & præcipuo apud eum honore habitus Fannius, postremo focer ipse Scribonius Libo, pacta salute, ad Antonianos duces transierunt.

XV. Ille destitutus, castris nocte relictis, in mediterranea Bithyniæ contendit, Armeniam, ut existimatum est, petens. Luce reddita, Titius Furniusque, & cum his Amyntas, persecuti fugientem, circa vesperam attigerunt: & quia omnes pariter ab nocturno prælio abhorrebant, castra utrinque sunt posita. Tum quoque consilium audax Pompejo susceptum fuit, nec futurum inutile, si tam urgentis coeptis pertinax, quam ad tentandum promptus fuisset. Tribus enim cetratorum immixtis millibus, hostes castris expulerat, poteratque fortassis absolvere victoriam, si suis fugatisque insisteret. Sed ille, contentus aliquid præripuisse itineris, brevem ejus lætitiæ inanemque fructum sensit. Mox enim collectis viribus hostes infecuti, carpente extremum agmen, confirmando provinciales, frumentum, aquam, pabulum eripiendo, in eas angustias redegerunt hominem, ut spretas antea conditiones repetere cogereetur.

XVI. Demum circa Midæum, haud incelebre Phrygiæ majoris oppidum, colloquium Furnii exposcit, quem ut paternum amicum, & majoris dignitatis, Titio præferebat. Cum utrinque ad ripas amnis Sangarii accessissent, Pompejus ostendit, se, *legatis ad Antonium missis, cum interim alimentis egeret, nemine præbente, hæc ad consilia*

§ XIV. Dio. Appian. § XV. Dio. Appian. Oros. 6, 19.

prolapsum. ceterum petere, ut ad Antonium deducatur, nec alteri, quam Furnio, cogatur se credere. Furnius ad hæc: siquidem ipsi pacis studium cordi fuisset, aut statim ad Antonium proficisci, aut Mitylenis responsum ejus opperiri debuisse. id quoniam esset prætermisum, suadere se, ut veniat in fidem Titii, cui negotium istud permissum sit ab Antonio; neque duces ejusdem imperatoris tentet inter se committere.

XVII. Parum hæc placebant Pompejo, qui Titium a se aliquando servatum, pro ingrato averfaretur. neque honorificum putabat, in potestatem hominis non nobilissimi se transdere; neque tutum, ne forte sive pro moribus suis, sive propter veterem aliquam offensam, fidei Titius vindictam anteponeret. Igitur iterum dedebat se Furnio, aut hoc abnuente, saltem Amyntæ. ceterum reponente Furnio, nihil ante se facturum, aut Amyntam, quod esset conjunctum cum illius injuria, cui mandatorum suorum executionem Antonius commisisset; colloquium solutum est. Sequenti nocte, cum minime dubitaretur, quin venturus qualibet conditione in fidem Sextus esset, relictis ille per castra ignibus ad significandas ex more vigilias, cum expeditis profectus est; ne fociis quidem itineris indicans, quo ducerentur.

XVIII. Habebat autem in animo, redire ad mare, & incustoditam Titii classem incendere. Sed profugiens ab eo Scaurus, quamquam consilii ignarus, iter prodidit. insecutusque cum mille quingentis equitibus Amyntas, equitatu carentem celeriter apprehendit. Hujus ad conspectum, clam palamque deserto Pompejo, transierunt ejus milites: illumque, jam omnes metuentem, dedere se in manum Amyntæ, sine conditione coegit, qui conditiones Titii respuerat. Titius, adactis ad sacramentum Antonii Pompejanis, ipsum in custodia habuit, donec imperatoris mandata venissent. Sed Antonius, his rebus auditis, primo iræ impetu scripserat, ut interficeretur: mox ductus penitentia, servari jussit incolumem. At forte fortuna interitum

§ XVI. Appian.

ferentes literæ posterius advenerunt. Idcirco Titius, sive recentiores has esse credens, sive propter veterem offensam simulans, jugulavit eum Mileti, ætatis ejus anno quadragesimo.

XIX. Quidam non ab Antonio, sed a Planco, missas literas crediderunt, qui esset solitus in gravioris momenti negotiis uti Antonii annulo, nomenque ejus subscribere. causam autem occidendi Sexti, sive Antonio, sive Planco fuisse, magnitudinem Pompejani nominis, & metum, ne paternæ fraternæque amicitia Cleopatra memor, hunc aliquando præferre Antonio inciperet; neve Cæsar hostem suum recipi causaretur. His rebus in urbem nuntiatis, Cæsar ob mortem Pompeji Circenses exhibuit, & Antonio currum pro Rostris, & in delubro Concordiæ statuas posuit: discernendumque curavit, ut Antonio cum conjuge & liberis ibidem epulandi jus esset: quales ipsi quoque Cæsari attributi honores erant. Adhuc enim pro amico se gerebat, literisque consolatus est eum de clade Parthica, suam sortem comparans, cui ex invidia propter victoriam & honores, ea causa decretos, propemodum plus molestiæ, quam ex ipso bello exsistisset.

XX. Ipse deinde in Siciliam profectus est, inde petiturus Africam, ubi turbas quasdam enatas esse didicerat. Sed aliquamdiu tempestate detentus, neque tunc, neque postea provinciam illam adiit: mutataque sententia, & Statilio Tauro permissis Africæ rebus, in Illyricum prævertit, ubi cum Liburnis Japodes, & sub idem tempus in Alpibus Salassi Tauriscique tumultuabantur, jam a superioris Cæsaris temporibus inquieti. Sed hoc bellum apparantem ingens veteranorum seditio tenuit, ex eo genere, quos in Sicilia dimissos fuisse prædiximus. Nulla se dum accepisse præmia querebantur: utque hæc vel novis laboribus merebantur, iterum adigi sacramento petebant. Hos igitur Cæsar, ne permixti alios etiam seditiones redderent, seorsim

§ XVIII. Dio. Vellej. 2, 79. Appian. Orof. 6, 19. § XIX. Plut. in Anton. c. 33. Appian. Dio.

habere sub signis instituit. Hoc ipsum incitamento illis fuit, ut acius moverentur, multisque & diversis artibus ad coercendum opus esset.

XXI. Nam initio paucos eorum, qui plurima habebant stipendia, circum Galliae colonias distribuit; futurum ratus, ut ceteri, spe paulo post adipiscendi eadem, quiescerent. Ubi ne sic quidem confederunt animi, correptos quosdam ex seditiosissimis affici supplicio iussit; terrore quaesiturus obsequium, quod provocare per lenitatem nequivisset. Tum vero palam frementes, per simulationem concionis habendae legionibus circumfudit; armisque ademptis, cum ignominia omnes dimisit. Hoc demum facto invitum Caesaris animum, suamque imbecillitatem veris indicibus aestimantes, seria poenitentia exoraverunt imperatorem, ut milites fieri pateretur. Atque ille mitigatis precibus, & opus habens exercitu, praeterea subveritus, ne ad Antonium, occasione data, se conferrent, haud gravatim annuit; semperque postea militum eorum forte fide-lique opera usus est.

XXII. Duodetricesimum aetatis annum Caesar tum agebat, laetus successibus, & ubique propter extincta bella magnis cultus honoribus. nam & passim a civitatibus inter tutelares Deos habebatur. Eo impatientius ferens, non alibi modo, sed in ipsa Italia lacessi pacem; dimissis adversus alias gentes ducibus, ipse statuit Japydas aggredi, bellicosissimos homines, adeoque firmis corporibus, ut laboribus vix sub extremam aetatem cedant, & reperti sint, qui sub centesimum vitae annum, nulla militiae munia detrectarent. Hi Aquilejam usque excurrerant, etiam Tergeste Romanam coloniam deprædati. Sed Avendeatae quidem cum iis, qui Monetium incolebant, quod hodie Croatiae oppidum est, haud procul Vanna flumine, adveniendi se dediderunt. in ceteris, praesertim qui montana incolebant, perdomandis plurimus labor fuit. Horum Aru-

§ XX. Sueton. in Aug. c. 47. Appian. Orof. 6, 19. Dio. Liv. Epit. § XXI. Sueton. in Aug. c. 24. Dio.

pini, vicis incensis, nemoribusque succis, qua parte venturus Caesar credebatur, in oppidum se receperunt: deinde alias per silvas, abruptis torrentibus invias, iter moblienti occurrentes, simulata fuga se subdixerunt, insidiis excepturi persequentem.

XXIII. Sed ille, praesentens dolum, clam praemisit expeditos, qui summa montium juga occuparent. cum ceteris copiis instituto itinere suggrediens, dum excidit arbores, viaque munienda & fruendis pontibus iter aperit, ab hostibus repente invaditur. Inter eam consternationem Caesar cunctanti ascendere in arduum militi scutum ademit, & in primam aciem provolans, submovit hostem. Tum vero decurrentes ex superioribus locis, qui ad hoc erant praemissi, magnum Japydum numerum occiderunt. Igitur illi, relicto oppido, per silvas fuga dispersi, curam injecerunt Caesari, ne reperiri possent; vetuitque incendi oppidum, hoc saltem pignore sperans attracturum eos. Nec frustra consilium fuit. ut patrias sedes, inque iis relicta reciperent, in fidem venerunt. Inde Metulum ductus exercitus, maximum ejus regionis oppidum, quod situ simul munitissimo, & egregia juventute defendebatur.

XXIV. In monte nemoroso duos colles murorum ambitus occupabat, modica intercedente valle; id spatium tria millia armatorum, viribus animisque praestantium tutabantur. Aggerem jacere Romanus instituerat. id opus nocturnis diurnisque eruptionibus impediabatur. neque subire muros tutum erat, quod machinas habebant barbari, relictas a D. Bruto, quo tempore circum ea loca congressus cum hoc Caesare & Antonio fuerat. Neque de aggere perfecto proderat discussisse moenia, quod interior subinde murus ab hoste ducebatur. At Caesar, occupato exteriori, succensoque, ad novum murum binis aggeribus actis, turres erigit, unde quatuor simul pontes in moenia porrigerentur.

§ XXII. Strab. l. 7. Appian. Cluver. Ital. antiq. 119. Dio. Flor. 4, 12. § XXIII. Flor. Appian. § XXIV. Appian.

XXV. Paratis omnibus, a diversa parte cieri tumultum jubet, ut a defensione loci, unde periculum struxerat, obsessi deducerentur. Cum successisset consilium, læti Romani protrudere incipiunt pontes; sed dum inter festinationem minus caute res administratur, labare machinæ, pontesque unus super alium ruere cœperunt. Tribus ita perditis corruptisque, ne quarto quidem fidere quisquam audebat; cum accurrens Cæsar, qui ex loco edito spectaverat omnia, postquam verbis nihil profectum est, exemplo incitaturus suos, protinus exsilit in pontem, prætentato scuto mœnia petens. Tum vero & Agrippa, & duo alii duces, cum uno armigero provolant primi: ivere horum imitatione milites ita certatim, ut præ multitudine pons ruptus, in præceps omnes effunderet, multis statim exanimatis, maleque mulctatis compluribus: in quibus & Cæsar ipse fuit, crus dextrum & utrumque brachium sauciatus. Sed animi firmitudine, debilitatem membrorum sustinens, continuo iterum contendit in turrim, seque militibus & hosti monstravit, ne aut hic inani spe ferocior, aut illi segniores desperatione fierent.

XXVI. Sed & alium pontem ædificari protinus jussit, & multas insuper copias arcessi: eaque res Metulinos terruit, reputantes, quam cum invicto res esset, ut, missis legatis, *facturos imperata pollicerentur*. Cæsar *obsides quingentos* postulavit, *utque præsidium acciperent*. adductique sunt obsides, & præsidio recipiendo duarum arcium excellior tradita. Sed ubi *arma quoque tradere jussi sunt*, conclusis in curiam uxoribus liberisque suis, præsidium Romanum noctu interfecerunt: inde curia incensa, ne hostium arbitrio morerentur, sibi consciverunt necem.

XXVII. Etiam feminæ pleræque, liberis interemtis, aut in ignem coniectis, eodem modo finierunt. & incendium, nemine restingente, sic absumsit ædificia omnia, ut tanti modo oppidi vix vestigium ullum superesset. Cæsar ex

§ XXV. Flor. Appian. Plin. 7, 45. Sueton. in Aug. c. 20.
§ XXVI. Appian. Dio.

laboriosissimo bello spolia nulla retulit; ne captivis quidem abductis, quippe voluntaria morte consumtis, qui comprehensi fuerant. Metulinorum tamen exitus ceteros Japydas ita exterruit, ut, damnata spe armorum, in potestatem se traderent victoris. Inde in Pannonios, & ipsos antea Romani imperii exsortes, castra movit, nulla belli causa, nisi quod ita commodum videbatur, exercere simul & alere militem alienis impensis.

XXVIII. Segestici tamen obtendebantur, qui semel iterumque Romanis armis petiti magis, quam domiti, cum nec obsides dare, nec aliud quidquam facere pro victis coacti essent, ferocius agebant. Nam Pannoniorum regio ab Japydia usque in Dardanos porrigitur, fluminibus & silvis impedita. Cælum & solum hodie satis clemens ac ferax, tempore Dionis, qui regionibus his præfuit, asperum atque immite habebatur. Inde homines etiam, ut solet, ferocissimos gignebat, cædisque & pugnandi cupidos. Pæonas nonnulli Græcorum vocant: quorum tamen prope Rhodopen montem, ubi Macedonia regiones ad mare pertinent, sedes fuit. Sed Pannonii & ab se ipsis, & ab Romanis dicebantur.

XXIX. Urbes tum nullas habebant: neque vicis eorum & villis injuriam inferri Cæsar patiebatur, quas in planis deseruerant; hac clementia sperans conciliaturum animos. At illi, cum se recepissent in silvas, ad Sysciam proficiscente Cæsare, quæ haud procul abest Segestica, palantes ab agmine Romanos intercipient. Idcirco Cæsar per continuos octo dies, quibus ad Savum fluvium usque processit, omni clade vastavit eorum agros, & ædificiis immisit ignem. Ubi Segesticam perventum est, oppidum ad confluentes plurium amnium, sed præcipue Colapis & Savi, quorum ille munimenta ipsa alluebat, legati ab oppidanis affuerunt, *ecquid venisset cum exercitu, quidque se facere vellet*, quæsitum.

§ XXVII. Appian. Dio. Nic. Damascen. Liv. Epit. § XXVIII. Appian. Dio. § XXIX. Appian. Dio. Strab. l. 6 & 7.

XXX. Ille, *praesidium ut acciperent*, imperabat, *obsidesque centum, cum certo frumenti modo*. Neque distulerunt primores, acceptis conditionibus, obsides tradere. Sed ubi, conspectis militibus, qui ad praesidium ibidem agendum mittebantur, exhorrescere vulgus ad speciem praesentis servitutis coepit; dissensione inter oppidanos nata, portae clausae sunt, & in mœnibus armati comparuerunt. Quando enim optimatum liberi obsides dati fuerant, discors populus horum periculo, quod ad se pertinere non putabat, nihil movebatur. Sed Cæsar, qui opportunissimum bello Dacio locum, quolibet pretio redigere in potestatem cupiebat; ponte facto, Savum transgressus, castris communitis, Segestices intra mœnia coegit.

XXXI. Et quamquam inter flumen & urbem omne spatium fossis vallisque interseptum erat, improbo labore bini aggeres erecti sunt. Nec enim terra tantummodo res gerebatur, sed navibus etiam, quas, a fociis ad subvehendum exercitui commeatum paratas, adverso Istro subigi in Savum amnem, atque inde in Colapim jusserat. Neque segniter se defendebant obsessi, sæpius eruptione cum facibus in aggeres facta: armatis etiam lintribus praelia aliquot navalia fecerunt, in quibus præter alios Menas etiam occisus est, qui a Sexto ad Cæsarem semel iterumque transfugerat. Et habebant in vicinis Pannoniis fiduciam haud sine causa: gens enim prævalida erat, si unius imperio regerentur; poterantque ad bellum educere centum millia delectæ juventutis.

XXXII. Sed sparsa in plures potentia nihil in commune consuli patiebatur. Una tantum natio copias suas subsidio misit: hisque profligatis, obsessi se dederunt; & reliqui mox Pannonex exemplum secuti sunt. Cæsar, tricesimo die post difficilem obsidionem recepta Segestica, sive virtutem admiratus hominum, sive precibus emollitus, clementer victoria usus est: imperataque pecunia, commigrare omnes in semotam oppidi partem jussit; ce-

§ XXX. Strab. l. 4 & 7. Appian. § XXXI. Dio. Appian.

teras attribuit quinque & viginti cohortibus ibi collocatis, quibus Fufius Geminus praefectus est. Reverso deinde in urbem Cæsari triumphus decretus: quo commodius in tempus dilato, (nam ad cetera perdomanda redire in Illyricum statuerat) sorori uxori que statuas decernendas curavit, atque rerum suarum administrationem liberam, parque tribunis jus, quo ab antiquo sacrosancti habebantur.

XXXIII. His actis, in Galliam est profectus eo consilio, ut ad patris exemplum bellum inferret Britanniae: sed Pannonum & Dalmatarum motibus revocatus est, cum modo M. Antonius M. F. Triumvir, L. Scribonius Libo consulatum inissent. Fama enim atrox sparsa erat, relictas in Pannoniis copias rebellionem barbarorum esse deletas. Idcirco nihil moratus hiemem, cum praecipiti itinere eo pervenisset, audit, improvisa irruptione partem praesidii Segesticae desideratam esse; ceterum postridie Geminum praefectum victorem, recuperasse & pacasse omnia. Versis ergo in Dalmatas armis, qui, post signa quinque cohortium adempta Gabinio, nunquam arma deposuerant, neque coerceri ab Agrippa potuerant, Priamonem duxit, quam Versus quidam nomine, Dalmatarum ductor, rursus occupatam vallo fossaque clauserat: occupatis & aliis circa locis, quæ natura & situ inexpugnabilia videbantur.

XXXIV. Regio enim montosa omnis, frequentes ubique colles erigens, pinnarum in speciem acuminatur. Supra millia duodecim erant pugnacissimi homines: itaque & oppidum & hos colles dispositis opportune praesidiis retinebant. Cæsar igitur, inaccessa loca videns, se circumvallare totum istum collium ambitum velle, simulat. interim clam emittit idoneam manum, quæ summos ad tumulos reperire viam conetur. Ii homines, filvis occultati, stationes Dalmatarum somno languentes noctu invadunt, sternuntque; & occupatis superioribus locis, signum, quod convenerat, edunt. Idcirco Cæsare vim inferente, barbari, clamo-

§ XXXII. Dio. Appian. § XXXIII. Appian. Dio. Liv. Epit.

re desuper incurrentium perterriti, aliis subinde aliisque collibus deturbantur: pars, quæ eminentissimos, sed aquarum inopes infederat, obsidionem & sitim verita, cursu se recepit Priamonem.

XXXV. Eodem & Cæsar exercitum adduxit, oppidoque cum duobus collibus proximis, qui adhuc ab hoste tenebantur, per spatium quinque ferme millium circumvallato, cum Teutino, alio duce Dalmatarum, obsessis succurrere auso, conflixit; duplici prælio geminam victoriam consecutus. Nam & obsessi eodem tempore eruptionem in opera nondum commissa fecerunt. Sed & hi, tertia suorum amissa parte, dum in oppidum refugiunt, aditum persequentibus Romanis aperuerunt. Oppido capto, Dalmatis in arcem fuga delatis, opposita est cohors una, quæ portas observaret. Ea circa quartam vigiliam, eruptione subita turbata loco cessit: nec ultra profecerunt hostes, statim occurrente Cæsare; & omni ope defecti postridie se dederunt. At Cæsar cohortem decimatam per eam deinceps æstatem hordeo pavit: ex centurionibus quantum quemque affecit supplicio.

XXXVI. Hunc ad modum capta Priamone, Teutinum haud longe profecuti victores. nam & fuga sparserant copias, & locorum fraudes timebantur: eo vehementius, quod inter duos arduos montes longa vallis insidias, Cæsari structas, texerat, eodem loco, ubi & antea Gabinius vexatus fuerat. Idcirco Cæsar, incensis circum villis, aperuit viam: deinde per juga montium utrinque præmissa parte copiarum, quæ decurrere quodocunque ad auxilium laborantium posset, cum cetero exercitu incescit per vallem, obvia quæque diripiens, vicisque & oppida vastans incendio. Ceterum præter Priamonem, etiam Ninia oppidum, & Sinotium duplex, (veteris ac novi cognominibus distinguebantur) & ipsa caput olim gentis Salona, conflagrarunt.

§ XXXV. Sueton. in Aug. c. 14. Dio. § XXXVI. Appian. Hirt. de B. Alex. c. 43. Strab. l. 7.

XXXVII. Sed ad Setoviam, magna occurrente hostium manu, acriter pugnatum: & Cæsar, dextrarum genu lapide faucius, per aliquot dies ægrotavit. Interea a Salassi quoque sub imperium accepti, gens Inalpina, ingenioque & loci natura ferox. Idcirco & vectigalia poscebat a transeuntibus, & publicanis aquam vendebat ad aurarias. ipsi quoque Valerio Messallæ, dum vicinis locis agebat, non nisi pretio accepto, ligna ad focum, & ad exercitationes ulmea hastilia præbuerunt. Sane non ita pridem Antistius Vetus, aggressus necopinantes, cum angustis occupatis continuo biennio eos obsedisset, falis maxime inopia fatigatos, ad deditionem perpulerat. Sed insidiatum occasionebus, cum munimenta Romanorum expugnassent, omnem deinde Veteris conatam irrui habuerunt.

XXXVIII. Sed & Cæsaris aliquando pecunias diripuerunt; & specie reficiendarum viarum atque pontium, e summis montium jugis, in vallum Romanum saxa devolverunt. Sed tum quidem ob L. Antonii bellum, Cæsar his indulta libertate, veniam præteritorum dederat. At illi, temporum causa hoc factum suspicati, neque mansurum, ubi plus otii nactus Cæsar esset, non omiserunt alias adsciscere civitates in societatem, & abnuentes hostiliter invadere. Tum igitur Valerio mandatum id bellum est: isque magno labore ad famem redactos in deditionem accepit.

XXXIX. Dum ita Cæsar cum variis gentibus decernat, Antonius expeditionem denuo suscepit in Armeniam: initoque eodem die & posito consulatu, P. Sempronium Atratinum suffecit; unde quorundam annalibus eo anno non Antonius, sed Atratinus, consul præscribitur. Ceterum ut dolo Artavasdem caperet, viribus diffusus, amicitie specie offensas tegens, Q. Dellium misit, qui filiam ejus filio suo Alexandro conjugem peteret, multa & præclara pollicitus. Quin & ipse reversus in Armenios evocavit eum Nicopolin, nec destitit omnibus artibus sollicitare, literis ab-

§ XXXVII. Sueton. in Aug. c. 20 & 21. Appian. Strab. l. 4. § XXXVIII. Strab. Appian. Dio.

que sermonibus nihil nisi summæ benevolentiae signum præferens. Nihil ad hæc moto Artavasde, quippe alia com-
meruisse memor, fidere non properabat ei, quem offendisset; iterum ab Antonio Dellius adest cum blandissimis mandatis; nec eo segnius Antonius Artaxata tendit: ita rex, partim pollicitationibus adductus, partim metu legionum, quæ cum Antonio erant, in castra ejus venit.

XL. Tum vero pecuniam sibi deesse simulans, neque libenter daturus Armenios, nisi pignoris loco regem retinenti, circumduxit eum circum castella, quibus thesauros asservari noverat. Sed infructuosam ei hanc fraudem purpuratorum regis constantia fecit; neque castellis traditis, & vicem capti patris Artaxia regnare jussio, qui maximus natu filiorum erat. Tum vero, omissa penitus simulatione, catenæ sunt Artavaldi additæ, sed argenteæ, quibus videlicet vinciri regem minus indignum haberetur. Ita bello contracto, cum subitus rex Artaxias & patris insperato casu perculsus, adversus prævalidum hostem, & in penetralia regni receptum, improspere dimicavisset, Armenia tota, cum conjuge & aliis liberis Artavaldis in potestatem Antonii concessit. Artaxias in Parthos exsulatum abiit.

XLI. His ita gestis, ut ad reliqua belli socium sibi Medorum regem adscisceret, quem Armeniis antiquitus hostem, cum Parthis nuper ex prædæ Romanæ divisione simultatem contraxisse, cognoverat; ejus filiam suo filio despondit. Relictis deinde legionibus, quot Armeniæ tuendæ fatis fore credebat, cum cetero exercitu Ægyptum repetiit, Alexandriamque triumphans Romano more in-
vectus est. Præolata fuit ingens prædæ, quam ex opulentissimo regno rapuerat. Artavasdes ipse cum uxore liberisque & purpuratis ante currum incescit in catenis aureis. inde prorsus ad Cleopatram deducti, quæ magna populi multitudine circumfusa, in argenteo tribunali, sellaque aurea confederat.

§ XXXIX. Tacit. Plut. in Anton. c. 67. Vellej. 1, 82. Zonar.
§ XL. Dio. Oros. 6, 18. Zonar. Joseph. antiq. Jud. 15, 5. Tacit.
Vellej. § XLI. Zonar. Dio. Appian. Plut. Oros. Joseph. Vellej.

XLII. Sed barbari, tametsi huic se ddono dari cum omni regio instrumento intelligebant, non adorant eam, licet minis promissisque sollicitarentur; nec aliter, nisi nomine, salutare sustinuerunt, memores, magni se Tigranis progeniem esse: quæ res apud alios gloriam illis, odium apud Cleopatram, & ex eo magnas calamitates peperit. Nam in custodia sunt habiti, & sub Actiaci belli tempus Artavasdes interfectus est. Triumpho peracto, cum etiam epulum populo Alexandrino dedisset, in concione Græcorum, assumpta in argenteum tribunal Cleopatra, liberisque ejus, hujusmodi orationem habuit.

XLIII. Si nullum adhuc animi mei judicii que documentum habuissetis, Alexandrini, proximum certe spectaculum ducti in hanc urbem triumphis sufficere vobis potuisset. Id decus enim atque lætitiæ, uni hætenus populo Romano exhiberi solitam, ad vos transferri beneficio meo vidistis. Deinceps igitur Alexandria quoque, tanquam altera Roma, triumphantes imperatores accipiet, captivos videbit reges, tantarum rerum volutate, commodis, gloria decorabitur. Neque verò me fecisse pœnitet; aut aliquid a me commissum arbitror, quod jure reprehendi debeat.

XLIV. Nec enim vel conditoris nomine, vel magnificentia oppidi, hoc honore indigna est Alexandria; & quod omnium primum est, reginæ merito vel anteferenda omnibus. Hæc enim, hac orta domo, penes quam per trecentos fere annos, nusquam interrupta serie, regimen rei Ægyptiæ fuit, cum animi magnitudine, prudentia, industria nullo majorum inferior, pulchritudine vero ac venustate feminas omnes supergressa, complura virtutum suarum specimina edidisset; hoc inter alia maximum omnium atque palmarium opus confecit, ut Ægyptum imperio Romano indissolubili societate conduceret.

XLV. Atque etiam conatibus ejus atque consiliis Dii assue-
runt: nisi forte humana industria tantam parari felicitatem putavistis, ut duobus Romanis imperatoribus, C. Cæsari prius,

§ XLII. Joseph. Dio. Strab. 1. 11. Tacit.

T. Liv. Vol. XII.

deinde mihi nuberet. Hanc enim mihi uxorem esse, Deos hominesque omnes testor; neque nobilitas ejus, neque virtutes partiantur, ut pellicis loco haberi cuiquam mortalium debeat. Sed neque Cæsari in deliciis magis, quam in matrimonio fuit: & ego, quem hoc scire propter familiaritatem Cæsaris maxime oportuit, tum ejus rei testis sum; tum etiam Cæsaronis hujus, ab ipso agniti. idque non ego solummodo, sed C. Matius, sed C. Opius, aliique Cæsaris amici sciunt. Quod igitur felix faustumque sit senatui populoque Romano, totique adeo imperio, cujus & vos haud spernenda pars estis; Cleopatram tam pro dignitate sui generis, quam amplitudine virorum, honoribus, afficere decrevi.

XLVI. Hanc igitur in posterum reginam regum, & hunc filium ejus Ptolemæum Cæsaronem, regem regum appellari jubeo. neque vero hæc vocabula vel imperatoris Romani uxorem, vel hunc unicum superstitem & verum D. Julii sanguinem dedeceant. Hos igitur Ægyptum Cyprumque, semper a majoribus eorum possessas, Africam præterea, & Cælen Syriam obtinere æquum est: at meis hisce liberis ego prospicere debeo. Te ergo, Ptolemæe, regem Syriæ, & quidquid regionum inter Euphratem atque Hellespontum mei juris est, constituo. Tibi, Cleopatra, Libyam dono, quæ Cyrenes finibus adjacet. Alexander Armeniam habeat, & quæ trans Euphratem occupata occupandæ nostris armis ad Indiam usque porriguntur.

XLVII. Tum vero novi reges ex humilioribus, quæ positæ ipsis fuerant, sedibus progressi, Antonium Cleopatramque aureis sedentes thronis, hanc etiam cum novæ Ididis nomine stolam Deæ gestantem, venerati sunt. Discedentes inde Alexandrum Armenii stipatores circumdare, Medico cultu tiaræque recta & cidari conspicuum: Ptolemæo crepidas, cauciam & chlamydem ac diadema habenti, Macedones apparuerunt. Hæc tam fatua non Alexandriæ modo dicere & facere illum, sed ne Romam quidem perferibere, puduit. Ceterum a consulibus occultatæ

§ XLV. Liv. Epit. Dio. Sueton. in Cæsar. c. 52. § XLVI. Dio. Plut. in Anton. c. 67. Liv. Epit.

sunt literæ, quamquam produci eas Cæsar, vanitatemque æmuli sui cunctis innotescere valde cuperet. Multis enim nominibus offendebar. in suam invidiam attolli Cæsaronem sentiebat; Artavaldis quoque casu, quocum adversus Antonium consilia miscuerat, & Antonii triumpho, dolorem, & misericordiam, & invidiam percipiebat.

XLVIII. Sed & literas ad eum contumeliosas Antonius scripserat, adulteria objiciens, sibi que legitimam uxorem Cleopatram esse. Sed neque populus ereptum urbi honorem triumpho, communicatumque cum Alexandrinis, parum indignanter tulit: & super tot alia immmodica præmia, hanc etiam stupri mercedem Cleopatæ dari. Hæc cum ita ab se acta, ab ceteris accepta ignorare Antonius non posset: scribere ad senatum sustinuit, paratum se abire magistratu, graviolem diuturnioremque potestatem habenti, quam in libero populo esse oporteret, sublata, quæ hæc expressisset, necessitate. Neque vero hæc cum animo suo destinaverat; sed invidiam Cæsari quærebat, quem existimabat, quod ad urbem esset, primum de abdicando compellatum, aut obsequendo potentiam, aut obnitendo studia civium amissurum esse. Ceterum hæc quidem consilia vana fuerunt.

XLIX. At in urbe ludos Veneri Genitrici fecerunt suffecti consules Paullus Æmilius Lepidus, C. Memmius, qui ex Kal. Juliis inierant. In eodem conspectu suo Æmilius porticum Paulli appellatam privatis impensis perfecit. Eodem anno consulatum & M. Herennius gessit ex Kalendis Novembribus. Multi per id tempus, cum in imperiis non amplissimis fuissent, triumphum a Cæsare, alii ab Antonio impetrarunt: eoque prætextu auri coronarii nomine provinciis fuerunt graves. Quorum C. Norbanus C. F. T. N. proconsule ex Hispania triumphavit a. d. IV Idus Octobr. de cujus gestis prorsus nihil reperio. At vero T. Statilius T. F. Taurus, P. Sossius C. F. T. N. Africa & Judæa pacatis, ille a. d. pridie Kal. Jul. hic III Nonas Septembr.

§ XLVII. Zonar. Dio. Sueton. § XLVIII. Appian. Zonar. Dio.

non sine causa triumpharunt. Inter alias antiqui moris ruinas annotatum est, sub id tempus pueros impuberes a Cæsare præfectos urbi fuisse Latinis, ne senatorii quidem eos generis, sed equitum Romanorum filios. Anno sequenti Cæsar, secundum inito magistratu, quem collega Sex. Pompejo gerere debuerat, hoc interim occiso, L. Volcatium Tullium adscivit. Ipse, cum mane pro æde Capitolini Jovis paululum curuli sella præfedisset, honore abiit, quem gratificari pluribus cupiebat. Eam veriorem causam esse arbitror, quam quod exemplum secutus Antonii fuerit, quippe convenerat, ut hic & Sextus per amicos, quos vellent, magistratum gererent; quod absuturi toto eo tempore videbantur. Suffectus est in locum Cæsaris P. Autronius, statimque magistratum occepit. Sed ædilitatem jam pæne neglectam M. Agrippa suscepit ultro, quo Cæsari sibi que populum ludorum & operum magnificentia conciliaret.

L. Omnia enim ædificia publica, viasque omnes sua pecunia refecit: aquæductus Appiæ, Marcia, Anienis, pæne dilapsos emendavit: Juliam a quindecim passuum millibus duxit, opere supra terram passum VII M. substructione passuum DXXVIII reliquo opere arcuato. Sallientis centum quinque, castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica; operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas. neque ulla ferme domus exinde Romæ fuit, quin sufficientem haberet ad omnia aquam.

LI. Cloacarum etiam a Tarquinio Prisco structarum maximum ac firmissimum opus, corrivatis atque per meatus immixtis septem annibus, qui torrentium modo rumperent ac auferrent omnia, sic expurgavit Agrippa, ut per eas suburbana navigatione in Tiberim pervehi non dubitaverit. In Circo ne multitudo metarum erroris causam ultra præberet hominibus, delphinas ac ova, quæ vocant, designandis curruum conversionibus posuit, ludos omnis generis editurus.

§ XLIX. Vellej. Numm. ap. Pigh. Sueton. in Aug. c. 26. Dio. Appian. Plin. 36, 13. Strab. l. 7. § LI. Plin.

LII. Nam ut ipse in ædilitatis suæ commemoratione scripsit, ludos fecit diebus undesevagina, gratuita præbuit balinea, centum septuaginta toto anno, ludis etiam tonsores conduxit sua pecunia, ne quis de populo sumtus in eos faceret. Induxit & senatores largitionibus, ut Trojanis Circensibus, quos pueri majores minoresque ludere consueverant, filios suos notescere paterentur. Tesseræ etiam in theatro ex superiore loco misit, quas referentibus pecunia, aut vestis, aut aliud quid daretur. Sed & rerum variarum copiam, redemptam ab infistoribus, diripiendam populo proposuit.

LIII. Mox ad severiores curas conversus, Mathematicos (sic vulgo tum Astrologos vocabant) & I Magos urbe expulit: quos inter & Anaxilaus Larissæus Pythagoricus fuisse creditur; nullo maleficio, sed quibusdam ab arte medica miraculis, apud ignarum vulgus Magi appellationem meritis. Interea Cæsar, iterum profectus in Dalmatas, jam a Statilio Tauro, quem eo præmiserat, fæne fatigatos & propemodum domitos offendit. Nec diutius dilata deditio est. obsides septingentos ex principum liberis dederunt: signa restituere, Gabinio Vatinioque olim adempta, & tributa persolvere ab eo tempore, quo Cæsari patri promissæ ferant, coacti.

LIV. Traxit ea ruina Derbanos etiam, conterminam gentem; paribusque conditionibus in potestatem illi venerunt. His manubiis Cæsar porticum Octaviæ, appellatam sic a nomine sororis, extruxit, ibique recepta ab hostibus Romana signa appendit. Mox etiam insignis bibliotheca collocata ibidem est, sive Augustus eam, sive, quod Plutarchus scribit, memoriæ filii sui Marcelli causa, Octavia dedicaverit. Sub idem tempus, cum senatores quidam latrociniis arguerentur, obrui potius tam fœdam ordinis notam, quam fontium vindicari culpam, placuit; edicto proposito, ne quis fenator postea hoc crimine postularetur.

§ LII. Plin. Dio. Sueton. in Aug. c. 43. § LIII. Appian. Illyr. Liv. Epit. 132. § LIV. Dio. Appian. Sueton. Plut.

LV. Sic & qui tum erant rei exempti, & quibusdam aliis ostensa in posterum prædandi impunitas. In numerum patriciorum, qui frequentibus bellis exhaustus erat, plebei quidam collecti sunt senatusconsulto. Magistratus etiam varie habiti mutatique. Ex Kal. Maj. L. Flavius consulatum iniit: ex Kal. Jul. C. Fonteius, M. Acilius. Kalendæ Septembres L. Vinicius consulem, Octobres L. Laronium produxerunt. L. Asyllius, (sive fortassis Asellio fuit) cum diuturno morbo vexatus præturam deponeret, filium suum successorem accepit: in alterius cuiusdam locum, qui erat extremo anno mortuus, alius paucas horas suffectus est. Dum ista Romæ geruntur, M. Antonius, nuntiis & literis Mediæ regis excitus, prolixè offerentis omnia, magnam in spem venerat conficiendi Parthici belli, si sagittariorum equitumque tantum numerum legionibus suis adjunxisset. Id enim præcipue defuisse nuperis conatibus intelligebat.

LVI. Interea nuntiatur, Octaviam ab urbe digressam ad virum navigare. id concesserat petenti frater, semper indulgens, & hunc etiam prætextum belli favorabilem in vulgus habiturus, si, quod rebatur, despecta ab Antonio & contumeliose tractata fuisset. Nec sefellit eum conjectura: vix Athenas appulerat mulier, cum Antonii literas accepit, ibidem jubentis exspectare, donec ab expeditione Parthica redisset. Illa, licet ægre ferens hæc mandata, misit tamen quendam ex familiaribus Antonii, Nigrum nomine, qui multam vestem militarem, jumenta & pecunias, tum amicis atque ducibus imperatoris dona doceret deportasse: præterea lectorum virorum in prætoriam cohortem impetrata a fratre millia duo, cum insignibus armis, & equitum alam.

LVII. Hæc ubi Antonio exposuit Niger, multas identidem & meritis laudes præstantissimæ matronæ intermiscens; omnes artes adhibere Cleopatra cepit, ne, quem

§ LV. Appian. Parth. Plut. in Anton. c. 68. § LVI. Dio.

occupaverat, loco depelleretur. Igitur amore Antonii depere simulans, venientem velut stupente obtutu excipiebat; abeuntem liquentibus & languidulis ocellis prosequabatur. sæpe flens videri affectabat; sed tanquam abscondere cupiens lacrimas, celeriter & furtim abstergebat. Id maxime faciebat in Syria, unde in Armenios proficisci Antonius constituerat.

LVIII. Hæc amatoria veneficia vocibus assentatorum ejus; familiarium Antonii, juvabantur, *hominem durum atque crudelem appellitantium, qui talem feminam ad mortem desperatione adigeret. Nec enim sine illo victuram, prorsus indignam eo fato, quæ, nomen conjugis Octavia retinente, vel pellicem Antonii se vocari, regina tot populorum non dedignaretur.* Fascinatus his Antonius, in tantum animo relanguit, ut Medo nequidquam occasionem urgente, donec Parthorum dissidia faciles præberent invadentibus, protinus Alexandriam reverteretur, æstatem opperendam esse rescribens. Tum quoque vix ad Araxem progressus est; cum irritatus Cæsaris actionibus, de bello adversus ipsum suscipiendo cepit cogitare. Cujus hæ proximæ fuisset causæ feruntur. Ut Octavia, relicto in pellicis amplexibus marito, Romam irrita rediit, Cæsar eam ad se commigrare jusserat.

LIX. Illa tamen, non quotidiani exempli mulier, oravit, ut se remanere in domo viri pateretur. Eadem obtestata fratrem est, ne propter se bellum Antonio faceret, nisi majoribus causis impelleretur: decorum enim neutri fore, si mulierum causa bello civili rem Romanam involvisse dicantur. His dictis facta etiam laudabiliora adjecit. Antonii liberorum, non modo quos ipsa, sed etiam quos ei Fulvia pepererat, curam egit: amicorum ejus desideria, quos honorum petendorum, aut aliarum rerum gratia Romam mittebat, apud Cæsarem enise juvit: nullaque re optimæ uxoris officio deesse visa est. At sic invita nocebat Anto-

§ LVII. Appian. Plut. § LVIII. Appian. Plut. Dio.

nio, cui populus irascebatur, talem feminam negligentem; jam ob cetera quoque facinorosa causæ illius iniquior.

LX. Sapius enim triumphum ejus Alexandrinum, divisionesque regnorum, & cetera incivilia Cæsar in senatu, & apud populum traducere non omiserat. Nec Antonius recriminari oblitus est; missis, qui quererentur, viso Pompejo, exacto Lepido, omnia unum retinere Cæsarem: eadem arrogantia suis eum veteranis pæne totam Italiam divisisse, nullo respectu eorum, qui cum Antonio militarent. Sed & ex electibus, quos Cæsar in Italia habuisset, dimidiam militum partem sibi debere, præferebat.

LXI. Cæsar ad ea cavillabatur, Sextum & Lepidum jure a se coercitos; nec tamen abnuere se, partiri bello parta, si Ægyptum secum Antonius, si Armeniam dividat. Nam quod militibus suis colonias in Italia queratur non dari, habere eos Mediam & Parthos, satis amplas regiones, sua nimirum & imperatoris sui virtute quasitas. Nec Pompeji mentione abstinebat, quem, a se dimissum, Antonius crudeliter occidisset. Ab eodem Artavasdem fraude captum in vinculis attineri, summa cum Romani nominis infamia. Præcipue Cleopatra exagitabatur, liberisque ejus donatus Oriens, & insertus in Juliorum gentem Cæsario.

LXII. His aliquoties ei per partes objectis invicem purgatisque, magis magisque accendebantur: neque jam legati concordie causa, sed ut alter alterius exploraret consilia, mittebantur. Donec, Antonius, non ultra differendum putans, societatem cum rege Medorum in has leges junxit, ut ab eo contra Cæsarem acciperet auxilia, contra Parthum ei daret. Sic abductis secum Medis equitibus atque sagittariis, partem legionarii militis apud eum reliquit, parte etiam Armeniæ recens pacatæ eidem concessa. Filiam quoque regis Jotapen, admodum puellam, Alexandro desponsam, una cum militaribus signis, quæ Cæsariani pugna amissa fuerant, deportavit. Polemoni, qui pararius pacis ejus fuerat, præmii loco minor Armenia

§ LX. Dio. Plut. § LXI. Dio. Plut.

concessa. Hæc amicitia exitiosa Medo fuit. quippe post felix contra Parthos & Artaxen proelium, cum Romanos milites advocaret Antonius, regios non remitteret; vim hostium ferre non potuit: fususque & captus, occasionem Parthis, Armeniam simul Mediamque recipiendi, præbuit.

LXIII. At Romani maxima præda aucti disceesserunt; Armeniorum opulentissimo regno spoliato, dirrepisque etiam fanorum opibus. Anaitidis delubrum erat, ceteris religiosius cultum, eoque donarils dives. Id diripuit Antonii miles, & inter cetera statuam auro solidam, etiam antiquitate venerabili, concidit. Nec omiserim referre stultam pietatem mendaciis tueri cupientium a numinibus proditam sacrorum suorum existimationem. eum, qui primus violasset id simulacrum, oculis membrisque captum exspirasse, vulgarunt. Sed veteranus quidam, cum paucis post annis Augustum excepisset convivio Bononiæ, essetque illata fabulæ hujus mentio, se illum esse respondit, & de crure numinis cum maxime cœnare Cæsarem, sibi que omnem ex ea rapina censum esse.

§ LXII. Appian, Parth. Dio. Plut. § LXIII. Strab. l. 12. Plin.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER XCVII.

IN LOCUM LIB. CXXXII LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SECUNDI.

Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatæ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque, finito triumviratus tempore, imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi & Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octavia sorori Cæsaris repudio; Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnae deinde navales & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

I. INTER hæc Antonius, Canidio cum sedecim legionibus ad mare præmissis, occurrentem Cleopatram excipiens, Ephefum cum ea perrexit, ibi contracturus classem. Hæc audita Romæ Cæsarem Patresque moverunt, ut, legatione missa, in urbem eum revocarent; inter præsentem facilius

disceptari controversias rati: mox ire abnuentem, finito jam triumviratus tempore, sicuti nuper promississet, deponere magistratum juberent. Interim Kal. Januariis novi Romæ consules ineunt Cn. Domitius Cn. Dom. F. Ahenobarbus; C. Sosius C. F. quorum Domitius civilium certaminum experientia cautior, modestius agebat: alter, nullis dum conflictatus infortuniis, primo statim fenatu multa cum laude Antonii Cæsarem arguit; tendebatque, ut senatusconsultum rationibus ejus perquam adversum fieret, ni Nonius Balbus præscriptione tribunitii nominis intercessisset.

II. Aberat tum consulto Cæsar, nolens se præbere alterationibus, quibus neque cedere, sine dignitatis imminutione posset; &, si quidem imperium inhiheret, inchoare bellum videretur. Etiam ad omnia maturius pensitanda spatium petisse videbatur: quo prudenter usus, simul reversus Romam est, convocari senatum jussit. Eo tempore, præter militare præsidium, amicis etiam pugiones sub veste gestantibus, in medio consulum curuli sella sedentem, multa pro se suisque actis modeste locutum tradunt: flexit & deinde ad Antonii accusationem, præsentisque consulis, quibus plurima ac gravia contra se & rempublicam commissa objebat. Cum ad hæc silentium pertinax omnium esset, eadem se scripto comprehensurum ait, & certa die, in quem senatum iterum habere volebat, recitaturum. Tum consules, non expectata die, quod tacere ad talia tam indignum ipsis, quam obloqui intutum videbatur, ad Antonium profecti sunt; multis Patrum hoc exemplum sequentibus.

III. Sed Cæsar, ne propter suam aliquam injuriam ab his desertus putaretur, a se sponte dimissos credi maluit: quoque faceret fidem, aliis etiam indulgere se dixit, ad Antonium proficisci cupientibus. Ita discedentibus ex urbe propinquis ejus amicisque, C. Asinius Pollio, qui post Brundisiam pacem rebus Antonii misceri desiderat, in Italia mansit. idem neque Cæsari deinceps, roganti, ut secum ad

bellum iret, obtemperavit, mutua cum Antonio beneficia excusans, neque se interpositurum armis, & prædam futurum vi-
loris. At Domitius, cum Antonium Ephesi convenisset, hor-
tari coepit, ut Cleopatram, nihil aliud quam impedimentum
belli futuram, in Ægyptum remitteret. nec aliis amicorum ea
ratio displicebat. At Cleopatra, metuens, ne si usquam dis-
cederet, iterum pararia pacis pignusque Octavia fieret;
Canidium induxit ingentibus præmiis, ut ab ea mente An-
tonium revocaret.

IV. Atque ille specioso obtentu negavit æquum videri,
quasi per ignominiam hanc removeri a bello, quæ ducentas na-
ves, viginti millia talentorum, & præterea commeatum in
omnes copias præbuisset. neque vero ex usu esse alienare ani-
mos Ægyptiorum, non contemnendam efficientium maritima-
rum virium partem. Sed & alioqui negabat videre, cuinam illa
sociorum regum prudentia concedat, ingenio sollers, usu perita,
quæ tantum regnum longo tempore sola gubernasset. Hæc ora-
tio apud mulierosum hominem, & vitiorum suorum ad-
vocatis faventem, valuit: unaque Samum profecti, coactis
undique scenicis artificibus, & quicunque ludis operam
præstare soliti erant, inter computationes epulasque tam
fædo luxu solvebantur, ut vulgarentur sermones miran-
tium, quales igitur hi post victoriam essent futuri, qui tam
hilariter, & profuse, inter comparandam genio indulgerent?

V. Sed Antonius, Bacchicis artificibus data ad habitan-
dum Priene, Athenas instituit cursum. Ibi renovata ludorum
atque conviviorum est intemperantia; & Cleopatra, ne
minoribus ibi honoribus afficeretur, quam acceptam esse
Octaviam audierat, Athenienses multis muneribus coluit.
Idcirco jam a multis ætatibus summus potentiorum adula-
tor populus, immodicos ei honores decrevit, id plebisci-
tum inter primores oppidi Antonius etiam, civis Athe-
nienfis scilicet, ad reginam detulit, orationemque habuit
nomine civitatis. Tum vero non diutius sustinere potuit,

§ III. Sueton. Dio. Vellej. 2, 86. Plut. in Anton. c. 73.

quin repudium Octaviæ mitteret, eamque suis ædibus jube-
ret excedere. Illa plorans & lamentabunda, se quoque iinter cau-
sas belli esse, exivit; ne tum quidem cura deposita privi-
gnorum, quos una secum eduxit, præter maximum natu-
qui profectus ad patrem fuerat.

VI. Triste spectaculum id populo fuit: neque illam
modo miserabantur, sed Antonium magis, qui talem ux-
orem amens dimitteret in Cleopatæ gratiam, quæ, ne for-
ma quidem, qua una niteretur, aut ætatis flore Octaviam
vinceret. At luxus & tarditas Antonii magno metu Cæsa-
rem liberavit, ne imparatior ordiri bellum cogeretur. nam
Antonii oscitantia spatium ei dedit, & cogendi pecunias
ab invitis, & placandi spoliatos, quorum dolor iinter exi-
gendum acerrimus, ubi dedissent, modico interposito tem-
pore mitigabatur. Dum hæc aguntur, velut in solatium ur-
be excedentium, fortuna Cæsari quosdam illustres ex co-
horte amicorum Antonii restituit. Inter quos L. Plancus,
qui fuerat in turpissimis adulatoribus Cleopatæ, propter
vocem Antonii jactam in convivio, qua sibi rapinis expro-
brari senserat, ad Cæsarem transfugit: eumque paulo post
M. Titius, sorore Planci genitus, imitatus est.

VII. Sed ii causam defectionis hanc ediderunt: Anto-
nium actione Cæsaris, post discessum consulum de scripto re-
citantis ejus facinora, irritatum, amicorum concilium coegisse;
ibique multis in utramque partem disputatis, bellum, repudiata
Octavia, decreisse. Ejusmodi consultiis, & Cleopatæ tædio, mu-
tasse partes deteriores melioribus. Nam & sugillatos a regina
esse, quod Antonio consilium remittendi eam in Ægyptum dedis-
sent. Cæsaris non interfuit, quibus quisque causis disces-
sisset: opportunitate hominum usus est, qui acta secretis-
sima & abstrusa consiliorum Antonii noverant. Iidem te-
stamento adhibiti testes, judicium ejus Cæsari prodiderunt:
nec ille conquievit, priusquam repertum resignaret, nec
in senatu tantum, sed etiam in concione populi recitaret.

VIII. Apud Vestales, uti consueverant, depositum fue-

§ V. Plut. § VI. Dio. Vellej. § VII. Plut. Dio.

rat: & negabant illæ tradituras; ne veniens ipse auferret, non posse prohibere. nec piguit ire, & quo inimicum premeret, facinus committere plerisque culpandum. Sed & tunc fuisse ferunt, quibus res prorsus indigna videretur, aliquem in vita cogi rationem reddere eorum, quæ post mortem fieri voluisset. Ceterum ea scripserat Antonius, quæ Cæsari non modo conficerent apud plerosque inhumanissimi facti veniam, sed ipsum quoque inexpugnabilibus hominum odiis onerarent. Legebatur ibi iustis Cæsaris & Cleopatæ nuptiis editus Cæsario: tum suis ex eadem liberis infinitas dabat opes: nec minus offendeat, quod, etiam si Romæ fuisset mortuus, corpus suum Alexandria, & in eodem cum illa conditorio, humari jubebat.

IX. His infensi, ceteris etiam facilius adhibebant fidem: inter quæ C. Cluvius, donatam Cleopatæ Pergamenam bibliothecam, dabat crimini, quæ ducenta millia simplicium voluminum habuisset. itemque amatorias nugas seriis negotiis immixtas, & sæpe prælatas: relictum in gravi causa C. Furnium, notæ dignitatis & eloquentiæ, ut lætica per forum delatam Cleopatram imperator Romanus satellitis instar deduceret. Sed Antonii familiares hæc quidem pro fictis & falsis rejectabant, populum deprecantes, ne quid immedicabile propter statui paterentur. Quin & Plancum, multa in senatu gravia objicientem Antonio, Coponius, vir prætorius, acri voce repressit, multa scilicet perperam fecisse Antonium dicens, pridie quam a Planco relinqueretur.

X. Miserunt etiam e numero suo Geminium in Græciam, qui rerum urbanarum statum Antonio, & imminens ei periculum exponeret. id enim agi, ut, adempto imperio, hostis judicaretur. Geminus, ubi se propter Cleopatæ suspiciones, Octaviæ causa venisse putantis, rejici, atque etiam in convivio propterea sede minus honorata collocari, cavillisque subinde peti sensit; causam adventus super cœnam rogatus, cetera quidem non nisi sobriis agenda respon-

§ VIII. Tacit. Hist. 3, 76. Sueton. in Aug. c. 17. Plut. Dio.
§ IX. Dio. Plut. Cic. ad familiar. 10, 26. Vellej. 2, 83.

dit: unum se etiam in vino præclare scire, omnia recte habitura, si remissa domum Cleopatra foret. Excandefcente ad hæc verba Antonio, gratias se agere Geminio Cleopatra dixit, qui sine fidiculis ista esset confessus. Hinc ille non ignarus, quanto cum periculo isthuc degeret, proxima arrepta opportunitate Romam refugit.

XI. Alios etiam Antonii amicos Cleopatæ & ejus adulatores expulerunt: in his M. Silanum, quem postea Augustus consulatus sui collegam optavit. Se quoque mox fugavisse insidias, quas indicio Glauci medici cognovisset, Q. Dellius in historiis retulit; offensa Cleopatæ, quod Dellius sibi atque ceteris vappam ministrari super cœnam jecerat; Sarmenum (is propter facetias in deliciis erat Octaviahi) Romæ Falernum bibere. His modis effectum est, ut etiam amicis Antonii diversam in sententiam transductis, omnium consensu consulatus olim destinatus, simulque potestas omnis, quam videretur in mulierem transulisse, abrogaretur. ne & hostis judicaretur, illustribus viris datum, quos tum adhuc apud ipsum commorantes pari sententiæ asperitate feriri oportuisset: quos allicere benignis atque blandis rationibus cupiebant. igitur & præmia decreverunt laudationesque relicturis Antonium, & Cleopatæ bellum propalam indixerunt.

XII. Ad saga tum itum: & solemnes bello fumendo cærimonias in æde Bellonæ fecialis Cæsar peregit. Tum, quo animus amplior omnibus esset, in hunc sensum verba fecisse dicitur: Quamquam miserrima & sit, & censeatur civilis belli conditio; tamen ea tempora inciderunt, ut dubitem, an non potius optandum illud fuerit, quam ut adversus mulierem, & si recte rem pensitamus, ne ipsam quidem, sed vilissima ejus mancipia, induere arma cogamur. Nam illi quidem, suum fovanti Antonium, vix cogitatio præter hanc ulla libera erit. eunuchus Mardio & Pothinus exercitum ducere; signum pugnae ira dabunt, tonsrix Cleopatæ, & Charmium. nam de Antonio

§ X. Plut. § XI. Dio. Plut.

pudet! sed tamen tam metuendum nihil, quam sperandum est. olim ille mentis inops, & pharmacis potionatus, arbitrium sui perdidit.

XIII. Nisi forte putetis suæ potestatis fuisse, cum Alexandrinus ipse Gymnasiarcha, Cleopatram reginam ac dominam salutavit: cum eam in foro, inter ludos, in judiciis, in transvectionibus equitum secum perpetuo habuit: cum vino & amore saucius, inter eunuchos currum reginæ pedes secutus est: cum aureum baculum tenens, acinace cinctus, purpura gemmisque externum in morem excultus, in aureo lecto, aureaque sella curuli diadematus præsedet. Jam cetera quis pro rerum indignitate satis exsecratur? Romani milites Ægyptiæ apparent: mulieris hujus nomen inscriptum scutis præferunt: & si quæritis, quis exercitui præsit, non prætorium in iis castris, sed regia vocatur: nec Antonii, ne fallamini, sed Cleopatæ imperium est. Si tamen Cleopatram vocari, non Lunam potius & Isidem fas est: nam hæc nomina imponit ei furiosus amator, non mehercule stolidius, quam quod se Dionysum, si Diis placet, & ne parum Ægyptius videatur, Osiridem appellat.

XIV. Iisdem veneficiis contactos amicos ejus putes: qui iidem ab hac Circe qualibet in monstra mutari patiuntur; & cum in convivio saltatur, quos illa jusserit, aut homines aut Dii fiunt. Hi non modo, rem nostris moribus turpissimam, versari in castris feminam, sed imperare vident: hi tanta Romani nominis opprobria siccis oculis adspiciunt: hi applaudunt, cum imperium nostrum amentissimis donationibus conceperit; cum alibi rapiuntur patrimonia regum, alibi prodiguntur; cum scdissimum gulæ certamen, non profusis tantum dapibus, sed inaudito hætenus luxuriæ ingenio una sorbitione census gentium mergit.

XV. Centies sestertium fuisse margaritam, quam nuper illa vorago hausisse in aceto dicitur, fama non dubitat. Inter hanc licentiam vitiorum, & hanc scditatem adulantium, quid mirum

§ XII. Plut. § XIII. Dio. Senec. ep. 83. Flor. Serv. ad Virg. Æneid. 8, 678. § XIV. Vellej. 2, 82. Serv. Macrob. Saturnal. 3, 17.

est, si eousque muliebris excessit temeritas, ut pretium obscenit conjugii Romanum imperium petat, & per jura, quæ sit in Capitolio datura, jurare consueverit? Hæc etiam auditu volubis gravia esse animadverto, ut mihi certe dictu sunt. Sed quemadmodum omen istud procul a nobis patriaque abesse volumus; ita necessum est, ut armis atque manibus, summaque rerum ope, &, si aliter nequeat, vel nudi corporis objectu, hanc pestem atque hoc nefas abarceamus. Hæc & similia locutus, non tamen institit, ut Antonio bellum indiceretur: præstare credebat, si hominem Cleopatæ penitus addictum in eam invidiam conjiceret, ut externæ reginæ causa contra patriam civesque, nulla re læsus, arma corripuisse videretur.

XVI. Maximum id civilium omnium, atque externo- rum etiam bellorum populo Romano fuit. Galliam omnem Hispaniamque, & excepta Cyrenaica Africam, Illyricum etiam & insulas Occidentis Cæsar trahebat. Sed & Italia publice pro partibus ejus conjuraverat. quo tempore necessitatis ejus gratiam Bononiensibus fecit, propterea quod antiquitus in Antoniorum clientela fuerant. At Antonium, quidquid per Asiam Romanæ ditionis erat, Thraciæque populi, & cum Græcis Macedones, ad Illyrios usque & Jonium mare, Ægyptusque & Cyrene, cum adjacentibus insulis, sequebantur. Reges quin immo atque tetrarchæ, focii Romanorum, aut finitimi saltem omnes auxilia mittebant. Igitur navium haud minus quingentis coegerat; in his multas, quæ octo, vel etiam decem remigum ordinibus agebantur, non ut in bellum magis, quam pompam & ostentationem armatæ. Pedestres copię centum millia militum, duodecim equitum continebant.

XVII. Reges etiam ad commilitium venerant ex Africa Bogud, ex Asia Tarcondimotus, Ciliciæ rex, Archelaus Cappadociæ, Paphlagoniæ Philadelphus, & Commagenes Mithridates. His Europa Sadalem a Thracia junxit. Amyntas & Polemon alios pro se duces ex Gallogræcis &

§ XV. Flor. Eutrop. Dio. § XVI. Plut. in Anton. c. 79. Sueton. in Aug. c. 17. Dio.

Ponto miserunt. Sed neque Nabathæorum atque Judæorum auxilia defuerunt; quamquam dolo Cleopatæ commissis bello regibus. Tantaque fuit utriusque contentio, ut jurejurando milites adstringerent; atque Antonius suis vicissim obstringeretur, *in caput suum exsecratus, si aut pacem cum hoste faceret, aut, confecto bello, amplius bimestri potestatem retineret, senatui populoque Romano cuncta traditurus.*

XVIII. Atque id licet ab ejus proposito plurimum abhorrebat, tamen vix a se passus est multis precibus impetrari, *ne imperium ante sextum a bello mensem deponeret.* Nam victoriæ quidem, æstimatedis Cæsaris suisque viribus, maximam spem conceperat: numero militum, equitum, navium longe superior; & pecuniis, quibus abundabat, corrupturum se sperans Cæsaris præsidia. quarum rerum causa magnas summas circumquaque, sed maxime in Italiam atque urbem ipsam mittebat. Unde Cæsar intentiones ubique custodias disposuit, militibusque suis, ne alienam liberalitatem respicerent, nummos divisit. Cum inter tantos utrinque apparatus imminentium malorum gravis expectatio, variis hominum indiciis atque sermonibus, differretur, etiam prodigiorum atroces minæ metum auxerunt.

XIX. In urbe simius, fanum Cereris ingressus, inter sacrificandum omnia confuderat; bubo ex Concordiæ templo, ad omnia præcipuæ religionis delubra circumvolans, cum undique expelleretur, postremo in æde Genii publici confedit: neque captus est, & sero ex conspectu hominum discessit. Tensa Jovis ludis comminuta est. In Judæa terræ motus ingens infinitum animalium numerum & hominum triginta millia absorbit. Pisaurum, quam ad Adriaticum Antonius coloniam deduxerat, terræ motu hausta est. Super Jonium fax per aliquot dies suspensa fursum in ætherem recurrit. Albæ statua marmorea Antonii sudorem, frustra detergentibus quibusdam, sanguinemque

§ XVII. Joseph. antiq. Jud. 15, 6. Dio. § XVIII. Liv. Epit. Dio.

multum emisit. Tempestatibus percussa pleraque. In his tropæum in Aventino, Victoria in scena, pons subublicus in amne.

XX. Incendia quoque multis locis fuerunt, && mons Ætna finitimos gravi terrore detrimentoque multavit. Athenis ex Deorum & gigantum dimicatione, quam sifecit in scuto Minervæ Phidias, Dionysi simulacrum ventis excusum in theatro jácuit; cujus numinis habitum nonmenque Antonius usurpare consueverat. Eadem tempestas Eumenis Attaliqne colossos, quos Antonio transcripserat civitatis adulatio, ex multis solos evertit. Præsentibus curis adjecit præteritorum memoriam sollicitudo, quod nuper in Etruria draco biceps, longus pedes octoginta quinque, subito conspectus, post multa & varia damna data, fulmine ictus fuerat. Romæ pueri, partium nominibus assumtis, biduo concurrerunt, Antoniani victi sunt.

XXI. Tot portentis pavēfactæ mentes, cum in quotidiana belli expectatione essent, factum est, ut neuter eo anno quidquam inciperet. Cæsar, ab Antonio venisse pecunias audiens, non audebat, nisi diligenter omnibus provisus, ab Italia discedere. Antonium, vix emersum e luxu, & improvise adventu hostes territare conantem; Cæsarianæ classis nuntius decepit, quam ad Ceraunios montes stare, speculatoriis navigiis conspectis quidam affirmarent. Igitur in Peloponnesum directo cursu, passim dispersit copias, quo & plura loca tutaretur, & divisus in expedito alimenta forent, Patris hiemare instituit. Ibi quoque eum prodigia impendentium malorum excepisse credita sunt, quod interea dum illic agit, Herculis fanum, quem generis suis auctorem ferebat, conflagravit.

XXII. Inter has belli moras, ex omni ordine utrinque transfugerunt quidam: & L. Messium exploratorem deprehensum Cæsar, ostenso ei prius omni suo apparatu, missum fecit; quamquam eundem etiam bello Perusino ca-

§ XIX. Joseph. de B. Jud. 1, 14. Plut. in Anton. c.18. Dio. § XX. Plut. Plin. 36, 6. Dio, § XXI. Plut.

ptum dimisisse meminerat. Ad Antonium sub id tempus epistolam misit Cæsar, optionem offerens, *venire ipse in Italiam, an se in Græciam transjicere mallet, ea conditione, ut qui admissurus alterum esset, stationes securas portusque præberet adnaviganti, & a mari copias suas tanto intervallo reduceret, quantum expeditus eques conficere una die posset. intra quintum deinde diem de summa re cerneretur.* Hoc potius eo fiebat, ut animum suis auget, quam quod Antonium tali conditione usurum credebat. irrisitque ille dictitans, *ecquis igitur judex noster erit, si forte neglexerit alteruter paſtorum fidem?*

XXIII. Ne tamen timere hostem videretur, contra poposcit, *ut secum singulari pugna congredieretur. aut hoc si facere non esset ausus, ille Pharsalicis campis, ubi prius inter Cæsarem & Pompejum decretum armis esset, exitum totius belli committeret.* Hæc acta sunt C. Sosio, Cn. Domitio consulibus; cum interim ex Kal. Jul. L. Cornelius, ex Kal. Nov. M. Valerius suffecti consules magistratum gessissent. Hic annus cum inter apparatus minasque belli præterisset, matura omnia C. Cæsar tertium, M. Valerius Messalla Corvinus consules exceperant: hinc quoque capientibus omen hominibus, quod ademptus Antonio consulatus ad eum pervenerat, quem paucos ante annos ab eodem Antonio proscriptum meminerant.

XXIV. Nec temere factum existimarunt, quod ludis quidam mente captus in theatrum infiliens coronam D. Cæsaris suo capiti imposuerat, statimque discerptus a circumstantibus fuerat. Circa eosdam dies lupus in æde Fortune occisus, ludis equestribus canis a cane devoratus est. Incendium etiam inter prodigia propter magnitudinem damni (nam Cereris etiam & Spei ædes cum pulcherrimis donariis conflagrant) computatum est: quamquam fraude libertorum excitatum esse constitisset. In furorem eos egerat tributorum acerbitas, quod ab omnibus hoc ge-

§ XXII. Plut. Dio. § XXIII. Plut. Vellej. 2, 84. Dio.

nus, qui quidem Italiam incolerent, quibus res quinquaginta millium denariorum, aut eo amplior esset, octava pars facultatum in præſente pecunia exigebatur.

XXV. Tantaque fuit hominum importunitas, tumultu cædibusque & incendio grassantium, ut armis eam coerceri oporteret. Illa demum severitas, & hos compressit, & ingenuorum prævenit motus; ægre ferentibus plerisque, quod ex prædiis Italicis quartam annui proventus pendere cogebantur. At Cæsar, ut hostem inopinatus percelleret, nondum mari navigabili, Brundisio provectus, cum Corcyram usque venisset, tempeſtatibus coactus, cedere, retro cursum flexit. Vere demum iterum educta classis, Epirum tenuit, expositisque legionibus ibi castra metaturis, ad Leucadem insulam, Ambracique sinus cornua constitit. Neque occurrit statim Antonius remigum inopia, quæ variarum nationum colluvies, cum procul ab imperatore hiemem tranſegisset, neque exercuerat sese, & morbis atque transugis admodum decreverat.

XXVI. Igitur M. Agrippa, cum parte navium præmissus a Cæsare, minime negligendam occasionem ratus, observato onerariarum adventu, quæ ab Ægypto Syriaque & Asia cum armis atque commeatu ad Antonium tendebant, multas abripuit; & plerisque locis exſcensionem faciundo, vehementer Antonianos perterruit. mox in Peloponnesum irrumpens, Methonen, Messeniæ non incelebre oppidum, quamquam validissimo præsidio munitum, in oculis adversæ classis, subito appulſu cepit, Bogudemque ibi, Mauritaniæ regem, deprehenſum occidit.

XXVII. His auditis, Cæsar in spem erectus, contractis Brundisium fenatus atque equeſtris ordinis primoribus, aliis, ut horum uteretur opera, ceteris, ne res interim novas domi molirentur, ad transjiciendum omnia comparabat; ostentans una, secum sentire, quidquid in urbe nobilitatis esset. Definito deinde, quantum eorum quisque

§ XXIV. Appian. Dio. Strab. 1. 8. Zonar. § XXV. Flor. 4, 11. Dio. § XXVI. Dio. Strab. 1. 8. Vellej. 2, 84.

servitii, quantum commeatum portaret, universas copias trajecit. Forte pars major Antonianæ classis ad Actium (Epiri est locus) stabat; non firmissima remigio, quod inopia rerum necessariarum valde erat imminutum. Igitur conditionibus aut vi sperans suam in potestatem hos venturos esse Cæsar, eo cursum direxit. Naves in universum ille ducentas quinquaginta paraverat modicæ altitudinis, ceterum expeditas & agiles; peditum octoginta millia, cum duodecim millibus equitum.

XXVIII. Antonius, tametsi legionum numero præstabat, tamen ut Cleopatram gratificaretur, in classe locaverat arcem spei suæ, quamquam penuria remigum vulgo e Græcia corripere a præfectis ejus quilibet; ita ut neque viatoribus abstinere, agasionibusque & messoribus, quo ex genere plerique erant, qui mare nunquam vidissent. nec sic quidem succurri poterat indigentia, quin magna pars classis pessime navigaret. Ajunt, cum paulo post Antonius Actium venisset, trientemque fere nautarum absumtum fame reperisset, crudelem sane atque prorsus inhumanam vocem effudisse: *Remi modo salvi sint. remiges non deerunt, quousque Græcia homines habuerit.* Ergo Cæsar, pedestri exercitu ad Ceraunios montes exposito, qui dehinc ad Actium procederet, obiter recepta, quæ relicta a fugiente præsidio fuerat, Corcyra, in Thesprotidis portu, quem propter Thyamin & Acheronta, fluviosque alios in eum incidentes, aut ex ipso mari ebullientes aquas, ob argumentum *dulcem* appellant, classem constituit. Interea Cæsaris adventum tumultosi nuntii ad Antonium pertulerunt: *illumque jam apud Torynem* (Epiri oppidum fuit) *considerare.* Quos eludens Cleopatra, *quid magni est, inquit, si in Toryne sedet Cæsar?* ad culinariæ supellectilis instrumentum, quod hac appellatione Græci notant, significationem detorquens.

XXIX. Sed hujuscemodi dictis servari classis, suggerente Cæsare, non potuisset. Antonius, cum præsentibus

copiis impigre profectus, veteris ducis solertia subvenit, rostris tanquam ad procursum obversis, &, quo speciem instructarum ostentaret, remis ab lateribus navium demissis, & remigibus armatis per tabulata dispositis. Ita delusus Cæsar, abjecto pugnandi consilio, evocatos ad colloquium Antonianos corrumpere conatus, cum nihil succederet, neque propter aquarum penuriam, quas magnis operibus inaccessas hostis effecerat, commorari circum ea litora posset, ad locum, ubi mox Nicopolis exædicata est, secessit. Castris hic communitis, muroque alium ad portum (Comaro nomen est) perducto, terra simul marique gravis Actio vicinus imminebat. Adeoque nihil ab eo prætermisum est, ut trans eundem murum a mari in sinum Ambracium naves transvexisse sit creditus, coriis bubulis recentibus oleo inunctis, per quorum lubricitatem facilius tantæ moles provolverentur.

XXX. Ceterum is erat locorum situs, ut pro eo, qui prior occupasset, magnopere facturus videretur. Actium enim, circa quod ea gesta res est, Apollinis fano celebre promontorium Acarnaniæ, os Ambracii sinus efficit, portus, apud Nicopolim qui sunt, respiciens. totusque is sinus, & quidquid ante eum loci est, cum accipiendis, tum tutandis navibus eximiam commoditatem præstat. Sed totum hoc spatium operibus etiam Antoniani permuniverant, ad utraque sinus cornua inædificatis turribus, & mari, quod intererat, navibus præcincto. Castra juxta fœnum posuerant spatio plano & aperto, pugnaque committendæ, quam stativis, aptiore. Ut enim depressis & palustribus locis consuevit, tam hieme, quam æstâte infalubris ibi aer erat, & morbi per castra vulgabantur. Dum ita ex propinquo castra castris opposita sunt, nihil non expertus Cæsar, educendo instructos ordines, ut pugna faceret potestatem, adnavigando classē, & onerarias hostium ab-

§ XXVII. Eutrop. Vellej. 2, 84. Dio. Plut. in Anton. c. 79.
§ XXVIII. Thucyd. 1, 9. Strab. 1. 7. Pausan. Arcad.

§ XXIX. Dio. Plut.

strahendo, non tamen elicere in aciem eos potuit, quin adventum suorum præstolarentur.

XXXI. Tum vero propius admotus cum parte legionum Antonius, etiam equitatum ab utroque sinus latere præsidio collocavit. Cæsar, nullum eo loco sibi casum ad tentandam prælii fortunam cernens aperiri, in Græciam atque Macedoniam partem copiarum misit, ut Antonium a præsentium rerum cura revocaret. At Agrippa Leucadem, & quotquot ibi naves erant, repentino incursum cepit. Inde Patras, victo navali pugna, qui occurrerat, Q. Nasidius; neque diu post Corinthum in potestatem redegit. Quibus rebus, & quod a M. Titio & Statilio Tauro cæsi Antonii equites fuerant, inclinare multorum animi ad fortunæ momenta cœperunt. Transfugiebant ad Cæsarem quotidie aliqui; sed inter notissimos, Paphlagoniæ rex Philadelphus Titio Tauroque se conjunxerat. Plus tamen affecit Antonium Cn. Domitii transitio. qui Cleopatram invius, quam solus Antonianorum nunquam, nisi nomine, salutare voluerat, quamquam febre correptus, parvo acatio ad Cæsarem trajecit.

XXXII. Antonius tamen magnum animum præferens, contra sententiam Cleopatram, quidquid rerum Domitius reliquerat, ad eum remisit. Nec diu superfuit ille, non tam opera, quam exemplo, prælatis partibus utilis, nec enim tantus vir abjecturus priorem amicitiam fuisse, nisi desperatione, credebatur. Ergo frequentibus jam transfugiis, Antonius metu cohibitus, quos benevolentia non posset, cum aliis quibusdam, etiam partis Arabiæ regem Jamblichum excruciatos occidit: & Q. Postumius senator jussu imperatoris manibus quorundam discerptus est. Inde Q. Dellio & Amyntæ regi timens, quos in Thraciam & Macedoniam ad conducendos mercede milites miserat, an ipsorum quoque perfidiam veritus, ipse statuit eo pro-

§ XXX. Strab. Thucyd. 1, 6. Dio. Flor. 4, 11. § XXXI. Vellej. 2, 84. Dio.

ficiisci, ut præsentia sua, sive metum eorum, sive defectionem præveniret.

XXXIII. Male omnino hoc ei consilium vertit. nam & illi cum rege Thracio Rhymetalce & Dejotarus ad Cæsarianas partes se transfulerunt; & per absentiam ejus navale prælium ausus Sosius, iniquo Marte dimicavit. Quippe L. Tarsium, cum paucis navibus in statione relictum, oppresurus, licet inter densam nebulam aggressus in fugam egisset, assequi non potuit: & Agrippæ forte redeunti oblatum, cum multis aliis & Tarcondimotum regem perdidit. Hac pugna, simul quod ipse reverfus equestri prælio inferior discesserat, vitare propinquitatem hostium coactum, post unius bidui moram majora castra acceperunt. Ibi cum etiam inopiam timerent, de ratione gerendi porro belli consultatum est. cum variatum sententiis esset; vicit, ut semper, apud Antonium Cleopatra, præsidiis firmari jubens opportunissima locorum, & in Ægyptum naves militesque reduci, ubi omnia pro ipsis essent habituri. Ceterum ad hoc consilium non muliebri tantum timore delapsa erat; sed etiam injecta frequentium prodigiorum cura, quod in prætoria sua navi, quam vocabat Antoniada, cum hirundines nidum sub prora fecissent, aliæ supervenientes & has expulerant, & pullos earum discerpserant; & statuas Cleopatram, Dearum insignibus adornatas, fulmen dejecerat.

XXXIV. Hinc illa, diffidens præsentibus, Antonium quoque sui terroris implevit. Nec tamen confessio timore, ne suorum animos desperatione abalienarent, aut fugientium specie abiri placuit; sed instructa ad dimicandum classe, si quis propositum iter interpellasset. At Canidius, remissa in Ægyptum Cleopatra, pedestri Marte decernendum censuerat. Neque enim turpe ad famam fore, si Cæsari, Siculis bellis nautica certamina edocto, mari cederet: id immo, si

§ XXXII. Plut. in Anton. c. 81, & Romul. c. 29, & Apophit. Rom. c. 45. Vellej. Dio. § XXXIII. Liv. Epit. Dio. Plut. in Anton.

neglecta damnataque fortissimarum atque fidelissimarum legionum opera, tot pedestrium praeliorum victor, in classe summæ rei spem reponeret. In Macedoniam igitur ac Thraciam jubebat transferri bellum, regem Dicomem, maxima offerentem Getarum auxilia, socium discriminis habituros. Sed hæc repudiata est, ut prædiximus, sententia. Sub idem tempus Antonius propinquum periculum effugit, cum per longa brachia, quibus castrorum munitionem portui conjunxerat, pro more securus incederet.

XXXV. Cæsar enim admonitus, excipi eum posse, clam miserat subseffores: atque illi, paulo festinantius exsurgentes, anteambulonem imperatoris corripuerunt; ipse celeri cursu vix se recepit ad suos. Interim delectis ex omni numero præstantissimis quibusque navibus centum septuaginta, ceteras, quod imminuto transfugiis pugnisque exercitu compleri non poterant, igne consumi placuit: præter Ægyptias sexaginta, quas malo consilio Cleopatæ relinquebat. Noctu deinde pretiosissimis rerum in naves comportatis, postquam omnia satis instructa parataque videbantur, Antonius adhortandos prius milites ratus, advocata concione, hunc in modum fecisse verba dicitur: Quæ a duce parari oportuit, præsto esse omnia, ne mihi credi postulem, ipsi novistis, atque adeo videtis, commilitones. sive numerum copiarum respicitis, sive cuilibet generi pugnae idoneas manus, haud dubie superiores sumus. taceo, quod tam strenui bellatores plerique estis, pugnisque clarissimis nobilitati, ut vel singulorum celebratam virtutem hostes nostri horreant.

XXXVI. Viribus igitur, in quibus sunt omnia, potiores, etiam pecuniarum non magnitudine modo, sed facilitate parandi, utendique libertate, vincimus. nam ex ubere copia desumptis neque parcere cogimur, neque seditiones per vim ereptas querentium formidamus: qualia multa visuri mox in Italia sumus, ubi jam olim tumentibus animis metum, quo illi solo adhuc tenentur, arma nostra detraxerint. Post ista pane super-

§ XXXIV. Plut. § XXXV. Dio. Plut.

vacaneum est de me dicere, nisi referre arbitrarer, hoc etiam ab omnibus intelligi, & vos esse ejusmodi, ut quolibet imperatore vincere possitis, & me, ut quibuslibet militibus. Et ego non amplius juvenia calidus, nondum senecta segnis, hos ipsos annos habeo, quibus & corporibus adhuc robur constat, & mentium longe acerrima vis est.

XXXVII. De ingenio & usu, quamquam in meis laudibus debeam esse restrictior, id tantummodo dicam, neutrum mihi defuisse, quo minus & utilia providere, & opportuna dicere, & domi bellicque facere, quæ oporteret, possem. nec ferme particula ulla negotiorum utrobique offerri potest, quam non experiundo didicerim: sæpe aliorum ductu, sæpe meis auspiciis resgerendo, parendi imperandique cognitæ omnes rationes habeo. multa caute, haud pauca audacissime gessi, ut temporibus recte uti assuescerem. neque fortuna defuit, quin & victoriis me multis, & nonnunquam infortuniis, ad omnes bellorum casus erudiret.

XXXVIII. Sed ista cum apud conscios dicam, non ero prolixior, ubi unum hoc addidero, cum adversæ partes numero & robore militum, apparatusque varietate multipliciter vincatur, a nulla tamen re imparatores, quam ab imperatore, in certamen descendere. Unde enim ei in his annis necessaria huic loco experientia? quem & corpore invalidum esse scimus omnes, nec aut in continenti, aut in mari ullius praelii victoriam per se obtinuisse. Certe in Philippicis campis, dum ego vinco, ille fufus, fugatus, castris exutus est; nec quid intersit inter duos, aut brevius possem, aut verius exponere. Jam etiam victoriæ certissimum præsagium sumi ex apparatus solet.

XXXIX. Illis igitur, si quid roboris est, forte sit in legionibus, & pedestribus copiis. at vero navibus, ut ipsi videtis, tanta differentia est, ut nostris quidem noceri minime posset a tanto infirmioribus, si sola mole sua defenderentur. jam vero cum tantus sagittariorum numerus e turribus telorum imbrem eminus sparget, equis hostium suggredi sustinebit? Neque vero Sicula victoria quemquam terreat, quæ & ipsa non Cæsaris decus, sed Agrippæ ministerium, immo classis meæ facinus fuit. cum mancipiis & libertis Pompeji decertatum est: & quid ejus

copiæ ad nostras? & sic tamen semel iterumque sæde multatus est iste Cæsar, cum unius Sicilia vires oppositas haberet. at quota pars imperii nostri est Sicilia? ut, si quis hanc subegerit, formidandus esse nobis videatur.

XL. Ego vero tam parum istis eventis moveor, ut, cum possum & pedestri bello vincere, maritimo experiri maluerim, cuius victoriam secum tracturam omnia prospicio. Nam hostium legiones, in angusta conclusas insula, sedendo deinceps, & arcendo tantum commeatus, quod mare tenentibus facillimum erit, expugnabimus. Dixi, milites, quanta brevitate potui, quantis argumentis victoriam nobis certam debere arbitrarer. Nunc etiam, quod omen Dii avertant! quid victis expectandum sit, cogitate, quo fortius pugnam capeffatis, hisque animis ineatis prælium, ut omnino victoribus inde discedendum existimetis. Sicula illorum victoria nobis documento sit, quæ in vos sint exemplæ edituri, qui tam multos, etiam illustrium virorum, interemerunt: nec eorum tantum, qui apud Pompejum fuerant, sed etiam ex Lepidanis, socios suos, consortesque periculorum, quibus haud minimam deberent partem ejus ipsius victoriæ, quæ tam insolenter abutebantur.

XLI. Quid jam de ipso Lepido loquar? cujus cum injuriæ nullam, beneficium magnum recens habent, (nec enim sine hujus auxilio evertere Pompejum potuissent) ingratisimæ mortaliū hominem innocentem, bene meritum, mitem, imperio exuerunt, & nunc quoque captivi modo habent in custodia. Neque mitiores in ceteros, quos pecunias crudeliter exigendo cum in arma egissent, pro hostibus occiderunt. Qui ergo talia in amicos sociosque perpetrant, quid non audebunt in adversarios? nobis scilicet parcent, quibus illi viles fuerunt? abstinebunt nostris, qui suorum facultatibus minime pepercerunt? tam impotentes manente bello, victoria moderate utentur? Sed quid ego in enarrandis, quæ adversus alios deliquerunt, verba consumo? quis enim indignius me ipso acceptus est & habitus?

XLII. Triumvir constituendæ reipublicæ pari atque Cæsar jure creatus, tanto tempore sic usus potestate, ut pœnitere ejus non debeat; quantum in collega est, magistratu privor, destinato

etiam consulatu careo: non de senatus sententia, cujus nomen frustra præscribi, tot primorum ejus ordinis, ipsorumque adeo consulum profectio ex urbe demonstravit. Satellites Cæsaris sunt, qui hæc molienti Patrum auctoritatem falso circumdant; in se quoque, non tantum in rempublicam injuriæ, quando sic se cervicibus suis regem imponere non sentiunt. Jam pro se quisque rationem ineat, quid sibi possit ab hoc monstro polliceri: cujus inhumana atque impia temeritate, testamentum M. Antonii e penetralibus Vestæ vi raptum est, vivi, valentis, Armenia tum maxime victoris, & tanta potentia subnixi; nec raptum modo, sed resignatum, lectumque publice?

XLIII. Cujus quidem exemplum rei, ne feracissima quidem scelerum tempora produxisse memorantur. Hæc ergo designavit in collegam suum, cognatum, amicum etiam, si Diis placeat. ecce enim negat arma adversus me induisse. quid ergo vobis fiet, commilitones, quibus aperte minatur, quorum honoratissimum quemque inter hostes judicatos nominatim retulit? Quod si non eodem decreto bellum indixit omnibus, ne ideo factum putetis, quod in aliquos futurus sit lenior. Discordiæ semina jacere voluit vaser adolescens, satis gnarus, conjunctis se parere esse non posse; sin dissentiamus, adversus omnes occasum nem aperiri. Ergo & credulos nonnullos levesque spe ac promissis pellexit: non reputantes, hæc se perfidia justum imperatorem, & reddendæ reipublicæ studium jurejurando professum, cum eo commutare, qui nihil aliud, quam servitutem simul omnium quærat.

XLIV. At ego cum ceteris illustribus viris, tametsi edicto Cæsaris omni metu vacare jubemur, rebus potius, quam verbis accedentes, neque vos deserere, neque ceteros, qui servituti libertatem anteponent, decrevimus. Rem igitur sane æquissimam postulamus, ut eodem in nos animo sitis, duo maxime ponentes ob oculos, & quantas exituri miseras bene pugnando, & quantæ adepturi bona sitis. Nihil in vos hosti superbo, atque crudeli licebit: vos immo ad summa gloriæ potentiaque provefli, rerum arbitri eritis; neque vobis tantummodo in liberata patria, sed ipsis quoque, quos viceritis, ingentium commodorum auctores.

Hanc in sententiam locutus, principes amicorum, ne superiorum exemplo profugerent, in naves imposuit: iussis una conscendere sagittariorum duobus, legionariorum viginti millibus. Quod enim Cæsarem Siculo bello victorem fecisse magnitudo maxime navium, & multitudo propugnatorum credebatur; ipse quoque utrumque imitari constituit. Ergo & triremes raras ædificarat, ceteras ab quaternis usque ad denos ordines, cum præaltis turribus.

XLV. Ferunt, cum præter illum legiones in classe pugnaturæ incederent, veteranum centurionem magna & queribunda voce exclamasse, *Ergone his cicatricibus (ostendebat enim frequentes toto adverso corpore) gladioque diffusus, imperator, spes tuas his nullius usus lignis concredes? At ista Phœnicibus & Ægyptiis digna est militia: nobis terram præbe, in qua aut vincere, aut occumbere didicimus. Ille nihil ad hæc. Sed nutu tantum, manuque mota ostendens, bonum animum ei habendum, præteriiit. Sed ipse tristitiam potius, quam meliorum objecta imagine, vela comportari jubebat in naves, ut scilicet persequendi fugitivos hostes facultas foret. At Cæsar, consilio Antonii ex transfugis cognito, sibi quoque ante discrimen agendum cum exercitu ratus, ejusmodi orationem habuit.*

XLVI. *Eventus bellorum pro bonitate causæ plerumque justitia numinum dispensari, non hodie demum heriye credi cœpit; sed omni temporum memoria constanti priorum observatione veluti per manus traditum est. Igitur licet ita parati simus, ut vel injustum bellum satis felix fore confidere debeamus; plus tamen fiducia in eo repono, vobisque reponendi sum auctor, quod non facturi injuriam, sed intentatam repulsuri, hoc quidquid est periculi subibimus.*

XLVII. *Ecquid enim Romano populo, gentium omnium principi, plerarumque victori, accidere indignius potuisset, quam quod adversus Cleopatram, quasi hostem, tanto cum apparatu proficisci cogimur? Sane ego hac nuntii fœditate non solum, si qui manium sensus est, valde permoveri Fabricios, Scipio-*

§ XLIV, Plut. in Anton. § XLV. Dio.

nesque & Æmilios putem; sed etiam Pyrrhum, & cum Philippo magnum Antiochum, & clarissimos Pænorum principes erubescere, si mulierem Ægyptiam intelligant cum his contendere, quorum a majoribus tanti ipsi reges imperatoresque victi sunt. Neque vero meriti hanc ignominiam sumus, quibus Gallia subacta, quibus Pannonæ ad Istrum usque domiti, transitusque Rhenus, & in Britanniam trajecti exercitus, satis illustra testimonia sunt, nihil nos a priorum virtute defecisse.

XLVIII. *Proh Deos immortales! adeone nos a vilissimis hominibus despici, ut ab Ægyptiis & Alexandrinis provocemur? Quid enim ad exprimendam istorum mollitiem ignaviamque dici verius aut expressius potest? Hi igitur mortalium turpissimi simul atque inertissimi, qui tanta sunt vecordia, ut reptilia ferasque colere pro Diis possint; qui condiendis corporibus immortalitatis affectant inane ludibrium, quam ab animis suis gestisque sperare non audent; qui semper, ut ad res novandas levitate præcipites, ita ad gerendas præ timiditate ineptissimi fuerunt: hi, inquam, procedere in conspectum nostrum, ostendere arma sua, expectare nostra sustinent. Quamquam quid ego horum amentiam reprehendo, quæ per se facile quietura, nostrorum fatali quodam furore stimulatur. Romanas illi, prole pudor! Romanas intuentur manus, commilitiones!*

XLIX. *Nostri generis homines reginæ suæ stipatores conspiciunt: hinc equites Romanos, hinc senatores spadonum eam vilitate adulari. Quid quod M. Antonium bis consulem, sæpius imperatorem, reipublicæ constituendæ mihi datum collegam, tot terras imperio, tot exercitus obtinentem a moribus nostris descivisse vident, omnemque & natalis soli caritatem, & patriorum numinum reverentiam abjurasse. Etenim si quis forte vestrum est, qui aliis auctoribus parum credidit, scitote, M. Antonii jussu & exemplo pro Iside aut Diana adorari Cleopatram; Antonio imponente, natos ejus Solis atque Lunæ ferre nomina; Antonium his amplissimas insulas, magnam continentis partem, tanquam privatum patrimonium distribuisse.*

L. *Etiamsi certissima sunt hæc atque compertissima, credere cunctantibus ignosco. Sed eadem facinorum magnitudo, sicuti*

vix invenire fidem objecta potest, sic nota eadem & probata veniam enormibus peccatis negat. Qua in re plus aliquanto patriæ salutique omnium, quam affectui meo, deberi intelligo. Quid enim non feci tulique, ut hic a me servari posset, quem patrem appellare solitus, participem consiliorum, collegam potestatis habui: cui sororem carissimam junxi matrimonio: cui, ut alia taceam, totos exercitus dono dedi? Quam ergo cunctanter ad vindictam Romani nominis acceperim, inde manifestum esse cunctis credo, quod neque contumelia sororis, neque suspectorum ex ea liberorum neglectu, non Ægyptiæ mulieris, quam sorori meæ anteposuit, insolentia, non amentia ipsius, provincias populi Romani liberis istius femine distribuentis, in arma compelli potui.

LI. Neque enim eodem mihi tum numero ducendi videbantur Antonius & Cleopatra: quod adversus externam arma potius expediri dignitas nostra jubeat; civi ad pœnitentiam spatium dari postulabat humanitas. Et indicto Cleopatram bello, sperabam, hunc, si non ultro, coactum certe, ad meliorem mentem rediturum esse; ideoque nec hostem judicari passurum. Quando autem ille nec misericordia nostra, nec patientia utitur; sed sive impudentia, sive pharmacis, ut ferunt, istius veneficæ mota mente, beneficium nostrum repudiat, in mulieris gratiam nobis patriæque periculum intentans: quid superest, commitiones, quam ut hunc Cleopatram volonem, iisdem, quibus & dominam ejus, armis submoveamus? & quando ipse majorum suorum & Romani nominis, & honorum a patria acceptorum non meminit; nos quoque Romanum hunc & Antonium consulemque atque imperatorem fuisse obliviscamur, & quod ipse omnibus his titulis prætulit, cum Canopico cymbalista negotium esse cogitemus.

LII. Unde neque cuiquam ea reputatio subeat, talem isthunc hominem aliquid ad partes corroborandas Cleopatram suam præsentia momenti adjecturum. Qualis antea quoque bellator fuerit, multi vestrum satis norunt, a quibus ad Mutinam victus ac fugatus est. Quod si forte, dum a nobis stetit, aliquid habuisse virtutis visus est; id omne olim jam voluptatibus molliæque de-

perit. Nam inter regias voluptates, inter muliercularum amores, quæ durare virtus, aut quid manere consilii unicuique virilis queat? Nec enim fieri potest, ut alius sit quisquam, atque se esse studet: delicias inertia atque negligentia sequitur; laboribus atque periculis virtus ali gaudet. Igitur & ille quondam non insrenuus Antonius, tanto jam tempore unica suscepta expeditione, multa millia civium pugnando ad Præspam, plura deinde fugiendo perdidit. Nec mirum sane. Nam si quis vestrum lascivam saltatiunculam aliquam, aut Bacchicæ choreæ ductorem desiderat, vix nancisci meliorem alium posset: illis enim rebus apprime est exercitus. at cui duce sit opus, si sapiat, alium quæsiturus est.

LIII. In hoc enim quid est, quod placere cuiquam debeat? Ætas? at illa defloruit annis, emarcuit luxuria. Animi magnitudinem? tanquam illa cum stupris & molliæ consisteret. Pietatem ergo cultumque Deorum aliquis nominet? quasi vero hos non æque ac patriam oderit. Fidem? hujus enim egregium edidit specimen in Armeniæ rege. At benevolentiam erga amicos? laudetur sane illa atque prædicetur, si non intimos alios contumeliis a se pepulit, alios etiam crudelissime interfecit. Erant, qui apud milites magnam ejus esse caritatem existimarent. Sed his quoque, aut vehementer fallor, hunc errorem quotidiana ad nos transfugia exemerunt. Atque ego, ceteris quoque similem esse animum, non dubito; iterumque eventurum ei, quod Brundisio in Galliam proficiscenti contigit. Tum enim etiam, quamdiu emolumentum sine periculo sperabant, adhæserunt omnia profuse pollicenti: postquam prædam tenuem & laboriosam, vulnera & mortes nusquam non occurrere viderunt, sibi coeperunt consulere, neglectis illius rationibus.

LIV. Talis ergo militum animus erit: auxiliorum vero, quæ secum trahit, qualis sit, quid attinet dicere? Asiaticum id omne genus est, e qua parte terrarum toties triumphatum, quoties in conspectum venire signorum nostrorum sustinuerunt; reliquæ eorum, quos Philippeni bello ad satietatem vestram cecidistis. Unum esse

fateor in hostilibus castris, cuius nec infitiri veritatem, nec elevare magnitudinem ausim. Ingens in illis navibus auri pondus est, maximæ divitiæ. Sed illa neminem vulnerant, & si viri estis, vestra sunt. At quorsum ego hæc commemoro, quæ tantummodo excitare avaros possint? debentur quidem ista vobis, atque ultro mox aderunt; sed digniora vobis victor præmia esse reor, quod majestatem principis terrarum populi, quod vestras injurias, vestram gloriam, vestrum imperium defendisse dicimini.

LV. Huc igitur adestis, quotquot aut nuper mecum Illyricas Dalmaticasque nationes, aut paulo ante Siciliam vicistis; quippe Mutinam huic eidem latroni eripuistis: & quam pro castris obscuris capiendis, pro una aut urbe defendenda, aut recuperanda provincia, reipublicæ fortem fidelemque præstulistis operam, eandem nunc in universo omnium discrimine adhibete. Nam si verum volumus, ut apud nos pro libertate populi Romani, & tantum non humani generis, sic inde in ruinam utriusque pugnabitur. Cum ea femina bellum est, quæ & concupiscere Romanum imperium, & cupiditatem profiteri audet; cum eo homine, qui non minus stolide promisit hæc omnia, quam illa nequiter postulaverat. Absit vero, ut hæc tam dira dictuque etiam vix tolerabilia ulla dies videat, ut in tam impuris manibus populi Romani sit respublica, ut scurris horum, quos digno sane nomine copreas ipsi vocant, vos conjugisque vestra, liberi, patrimonium divexanda dentur!

LVI. Sic animati neque multitudinem hostium timueritis; turba enim est, & vulgus, haud parum aptius sarcinis, quam armis portandis genus: neque magnitudinem navium pueriliter suspexeritis; inhabilis illa moles per se neminem oppugnat aut sauciat, & ultro parum est ad impellendum inhibendumque, cum oporteat, idonea. Quid igitur facient in his conclusi magis, ne effugiant, quam impositi ad pugnandum cum spe victoriæ, ubi tanquam equestri agilitate omni a parte triremes nostras Liburnasque assultantes videbunt? ubi velut in immobiles & istibus se præben-

§ LV. Vellej. 2, 85. Dio.

tes hinc rostra incurrent, inde tela ac faces injicientur? non expedient hercle consilium ad effugiendum æque & insequendum inepti, & velut in vestigio hærentes. Atque hæc non quasi divinans ante experimentum prædico, commilitones: duobus jam præliis comperta loquor, & nemini vestrum ignota. Sic igitur nos paremus, tanquam uno prælio, quidquid ab imperio nostro exerravit, sub jugum revocaturi.

LVII. Nec Asia solum & Græcia nostra erit; sed Ægyptus etiam, veteribus opibus, & quas nuper ubi ubi rapere potuit Antonius, dives. Nec enim pedestris exercitus, sua quoque confessione nobis impar, victoriæ præmia morabitur; neque vincere difficile est, quales diximus, nauticas copias, de quibus ipsa etiam cum marito Cleopatra desperavit. Namque, ne quidquam vos celem eorum, quæ certis indicibus cognita teneo; fugæ potius, quam prælii causa, naves conscenderunt, certo sane argumento, quod ex omni sua suppellectili, quidquid paulo pretiosius fuit, eodem importandum curaverunt. Idcirco qui fortassis nudos abire pateremur, nunc præmia victoriæ nostræ secum ablaturus non dimitemus, donec & hæc & ipsos strenue pugnando nostram in potestatem redegerimus. Sic dimissa concione, utrumne obstitere exituris, an vero viam aperiret fugæ, agitare coepit. quod enim velociore habebat naves, facile se consecuturum abeuntis rebatur; & si Antonium cursus abstulisset, ceteros omnes, nullo amplius retinente, ad se transtuluros.

LVIII. Sed Agrippa subjiciente, favore ventorum eripere sibi classem velis usuram posse, prælium committere statuit, majore aliquanto spe vincendi, postquam illo die tempestas oborta, & proximo deinde triduo defæviens, effusis imbribus & multa grandine navibus Antonianis molesta incubuit. Quinto demum die cum reddita serenitas esset, Cæsar & ipse, postquam in hostia reperto felle duplici egregie litarat, magnam vim militum in navibus collocat: auxiliares in scaphas imponit, ut celeriter discursando monerent pugnantes, quid fieri vellet, & ad se, quid ubivis rerum gereretur, referrent. His ita paratis, cum dextro

cornu M. Lurium, sinistro L. Arruntium præfecisset, Agrippa universæ classi præposito; ipse cum Valerio Messalla, & aliis illustribus, futurus ubi res postulasset, egressum hostis expectabat.

§ LVIII. Plut. in Anton. c. 81, & Brut. c. 77. Dio. Plin. 71. Vellej. 2, 83. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCVIII

IN LOCUM LIB. CXXXIII LIVIANÆ

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI TERTII

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit; obsessusque a Casare, in ultima rerum desperatione, præcipue occise Cleopatæ falso rumore impulsus, se ipse interfecit. Casar, Alexandria in potestatem redacta, Cleopatram, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reversus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatram; imposito fine civilibus bellis altero & vicesimo anno. M. Lepidus, Lepidus, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Casarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

I. DUM apud Casarem hi apparatus sunt, ex diversa parte Antonius, classis suæ dextro cornu cum L. Gellio Publicola præfuturus, lævum C. Sosio, medierum regimen M. Octavio & M. Instejo tradiderat: pauloque extra portum projectus, pro faucibus ejus instructa acie stabat.

Tradunt etiam, quasi in perniciem ejus omnia conspirassent, *ab Echeneide pisciculo retentam pratoriam fuisse, qua circumire ad exhortandos suos cœperat, donec in aliam navem transfret.* Evectus igitur Cæsar, ubi nusquam progredi hostem animadvertit, incertus consilii, tamen expediri remos præcepit. deinde, ubi nemo ex adverso procedebat, (nam scapha circumvectus Antonius gubernatores tenere locum circa angustias portus, tanquam ancoris jactis immobiles, jussit, hortatus milites, ut propter gravitatem navium, inde velut stataria pugna aggredientes exciperent) signum datum, uti cornua inveherentur. In alterum jam Agrippa transierat: quem porrigere videns agiem Publicola, dum suos etiam ordines expandit, a mediis divellebatur.

II. Tum Antonius, ne multitudine hostilium navium circumveniri suam classem, aut diduci pateretur, invito propior in advenientes Cæsarianos movit. Ibi vero L. Arruntio occurrente, atrox & obstinatum certamen ortum, ducibus utrinque atque gubernatoribus ex sua alacritate aut arte spem pugnantium intendentibus, & animos instigante conspectu atque acclamationibus pedestrium copiarum, quarum regimen hinc P. Canidius, inde Statilius Taurus obtinebant. Sed erat sicuti navium utrinque, sic etiam pugnae ratio dispar. Cæsariani minoribus & levibus navigiis hostilium moles impetu subibant, tectique & sub ipsa eorum magnitudine latentes, impune detrimentum inferebant: aut si frustra conatus fuisset, priusquam manibus ferreis comprehenderentur, se recipiebant, mox eandem iterum navem, aut si qua alia opportunior videretur, libero incursu tentaturi.

III. Adversus hæc Antonianis curæ erat, ex præaltis navibus (decem pedes aliquæ a mari aberant) catapultis hastas, aut saxa jacere, succedentem hostem missilibus incescere, harpagines injicere navibus. ea res quoties procedebat, haud dubie vincebantur Cæsariani: ubi subducendis se his, atque celeritate sua eripientibus, aberrant

§ I. Plut. Vellej. Plin. 32, 1. § II. Dio. Plut. Vellej.

verant machinæ; aut rostris hostilibus perforabantur Antonii naves, aut singulas a pluribus circumventas amittebat. Erant in altera parte gubernatores periti, remex alacer, dux intentus; in altera præter milites nihil: sic igitur pugnabatur, ut hinc sola legionariorum virtute res sustineretur, inde plurimus nautarum atque remigum labor esset. Cum ab hora quinta diei usque in septimam multa utrinque cæde dimicatum, neutro inclinante victoria, esset; Cleopatra, quæ post aciem, ancoris in salo jactis, naves suas constituerat, haud ultra ferens spei terrorisque ancipites motus, cum sexaginta suis navibus, in medio pugnantium subito conspecta, exterruit Cæsarianos, donec eam, minime pugnandi animo progressam, Peloponnesum versus sublati dolonibus fugere animadverterunt.

IV. Forte propitius ventus subortus longe has statim a loco, ubi pugnabatur, abripiebat. Igitur sive deceptus Antonius, & suos excedere prælio ratus, sive Cleopatram anteponens omnibus, ipse quoque, detracto insigni prætoriae navis, Alexandro Syro & Scollio quodam solis familiarium comitantibus, intendit fugam. Neque segnius resistebatur, nolente imperatorem relinquere milite; a quo relictus atque proditus ipse erat. Tandem sub horam decimam, clamante atque rogitante Cæsare, *cujus igitur aspiciis, cujus in gratiam pugnarent post imperatoris fugam?* vix inducti sunt, ut oblatam ultro veniam accipere fateantur. Pars tamen, ad sublevandas naves projectis in mare turribus atque armamentis, abierunt: quibus omissis, Cæsariani carentes velis, & tantum ad pugnam parati, ceterarum fugam impedire fatis rati, jam audacius & apertius, multitudine navium & vento favente freti, oppugnabant.

V. Ergo crudelior, quam antea, pugna esse cœperat; nec jam gubernatorum artibus & suarum celeritate navium contentus Cæsaris miles, conscendere hostiles, &, tractis in præceps aut repulsis propugnatoribus, evadere in ta-

§ III. Plut. Dio. Flor. 4, 10. § IV. Vellej. Plut. Dio.

Hanc in sententiam locutus, principes amicorum, ne superiorum exemplo profugerent, in naves imposuit: iussis una conscendere sagittariorum duobus, legionariorum viginti millibus. Quod enim Cæsarem Siculo bello victorem fecisse magnitudo maxime navium, & multitudo propugnatorum credebatur; ipse quoque utrumque imitari constituit. Ergo & triremes raras ædificarat, ceteras ab quaternis usque ad denos ordines, cum præaltis turribus.

XLV. Ferunt, cum præter illum legiones in classe pugnaturæ incederent, veteranum centurionem magna & queribunda voce exclamasse, *Ergone his cicatricibus (ostendebat enim frequentes toto adverso corpore) gladioque diffusus, imperator, spes tuas his nullius usus lignis concredes? At ista Phœnicibus & Ægyptiis digna est militia: nobis terram præbe, in qua aut vincere, aut occumbere didicimus.* Ille nihil ad hæc. Sed nutu tantum, manuque mota ostendens, bonum animum ei habendum, præterit. Sed ipse tristitiam potius, quam meliorum objecta imagine, *vela comportari jubebat in naves, ut scilicet persequendi fugitivos hostes facultas foret.* At Cæsar, consilio Antonii ex transfugis cognito, sibi quoque ante discrimen agendum cum exercitu ratus, ejusmodi orationem habuit.

XLVI. *Eventus bellorum pro bonitate causæ plerumque iustitia numinum dispensari, non hodie demum hērye credi cœpit; sed omni temporum memoria constanti priorum observatione veluti per manus traditum est. Igitur licet ita parati simus, ut vel injustum bellum satis felix fore confidere debeamus; plus tamen fiduciæ in eo repono, vobisque reponendi sum auctor, quod non facturi injuriam, sed intentatam repulsuri, hoc quidquid est periculi subibimus.*

XLVII. *Ecquid enim Romano populo, gentium omnium principi, plerarumque victori, accidere indignius potuisset, quam quod adversus Cleopatram, quasi hostem, tanto cum apparatu proficisci cogimur? Sane ego hac nuntii scditate non solum, si qui manium sensus est, valde permoveri Fabricios, Scipio-*

§ XLIV. Plut. in Anton. § XLV. Dio.

nesque & Æmilios putem; sed etiam Pyrrhum, & cum Philippo magnum Antiochum, & clarissimos Pœnorum principes erubescere, si mulierem Ægyptiam intelligant cum his contendere, quorum a majoribus tanti ipsi reges imperatoresque victi sunt. Neque vero meriti hanc ignominiam sumus, quibus Gallia subacta, quibus Pannonæ ad Istrum usque domiti, transitusque Rhenus, & in Britanniam trajecti exercitus, satis illustra testimonia sunt, nihil nos a priorum virtute defecisse.

XLVIII. *Proh Deos immortales! adeone nos a vilissimis hominibus despici, ut ab Ægyptiis & Alexandrinis provocemur? Quid enim ad exprimendam istorum molliem ignaviamque dici verius aut expressius potest? Hi igitur mortalium turpissimi simul atque inertissimi, qui tanta sunt vecordia, ut reptilia ferasque colere pro Diis possint; qui condiendis corporibus immortalitatis affectant inane ludibrium, quam ab animis suis gestisque sperare non audent; qui semper, ut ad res novandas levitate præcipites, ita ad gerendas præ timiditate ineptissimi fuerunt: hi, inquam, procedere in conspectum nostrum, ostendere arma sua, expectare nostra sustinent. Quamquam quid ego horum amentiam reprehendo, quæ per se facile quiescit, nostrorum fatali quodam furore stimulatur. Romanas illi, proh pudor! Romanas intuentur manus, commilitiones!*

XLIX. *Nostri generis homines reginæ suæ stipatores conspiciunt: hinc equites Romanos, hinc senatores spadonum eam vilitate adulari. Quid quod M. Antonium bis consulem, sæpius imperatorem, reipublicæ constituendæ mihi datum collegam, tot terras imperio, tot exercitus obtinentem a moribus nostris descivisse vident, omnemque & natalis soli caritatem, & patriorum numinum reverentiam abjurasse. Etenim si quis forte vestrum est, qui aliis auctoribus parum credidit, scitote, M. Antonii jussu & exemplo pro Iside aut Diana adorari Cleopatram; Antonio imponente, natos ejus Solis atque Lunæ ferre nomina; Antonium his amplissimas insulas, magnam continentis partem, tanquam privatum patrimonium distribuisse.*

L. *Etiamsi certissima sunt hæc atque compertissima, credere cunctantibus ignosco. Sed eadem facinorum magnitudo, sicuti*

do nobilitavit; & pro vetere triennali agone, ludos gymnicos musicosque instituit, & certamen equestre, quod singulis quinquenniis in suburbio Nicopolis, loco ad hoc parato, ageretur, Actiacos vocari ludos jubens, eorumque cura Lacedæmoniis demandata.

X. Dedit etiam deinceps urbi condendæ operam, *Nicopolin* ex argumento vocans: quam in loco castrorum positam, migrare eo iussis vicinorum Ambraciæ & Anacliticiæ regionis castellorum habitatoribus, quibusdam etiam longius a Calydone & Ætolia arcessitis, frequentavit. ubi vero tabernaculum imperatoris fuerat, Apollinis sacellum faciundum curavit sub dio, quod rostris captarum navium exornatum est. Eodem loco hominis & asini signum ex ære posuit, qui ad prælium procedenti omen fecerant, alter *Eurychi* nomen habens, alter *Nicantis*: quæ statuæ, postea Constantinopolin transvectæ, in theatro Circi steterunt.

XI. Ipsam quoque urbem non manubiis tantum, sed etiam convectis in eam oppidorum ornamentis, quorum & incolas eo transfulerat, conspicuam reddidit. & quo majorem novo populo dignationem circumdaret, inter Amphictyonas locum ei dedit, suffragiis Dolopum, quæ gens pridem interierat, in Nicopolitanos collatis; & quæ Magnetes Maleensesque, & cum Ænianibus Achæi Phthiotæ habuissent; quas civitates communi Thessalorum contributebat. Patras etiam, quæ magno partibus adjumento fuerant, immigrare coegit ex finitimis oppidulis homines; sed & Rhypis everfis, multitudinem deduxit Patras: oppidum commodo appellentibus situ interire, ut coeperat, minime passus.

XII. Igitur & solis Achæorum libertatem, cum jure coloniarum Romanæ tribuit, & de spoliis Calydoniorum, tum alia ornamenta, tum Dianæ Laphriæ simulacrum, dono dedit. Verum hæc ad sequentia tempora pertinuerunt. At

§ IX. Dio. Sueton. in Aug. c. 70 & 94. Strab. l. 7. Plin. 4. r. Pausan. Plut. in Anton. c. 88. § X. Sueton. in Aug. c. 96. Zonar. § XI. Strab. Pausan.

Antonium, ex prælio profugum, signo navis eminens, conspecto, Cleopatra noscens, inhibuit cursum; donec regia prætoriam venientem acciperet. transcenditque ille, nec videre reginam sustinens, nec ab ea videri. tacitus & cogitabundus, suffulto manibus capite, in prora sedebat; donec ad tumultum persequentium navibus circumagi iussis, ceteros haud ægre submovit: navis una perseveranter instabat, cujus in tabulato quidam minitabundo gestu lanceam vibrans eminebat. is interroganti Antonio, *tu quis es, Antonium qui persequeris?* *Eurycles*, inquit, *Lacharis filius, Laco, Caesaris fortuna mortem patris mei persequor.* eum enim Antonius latrocinii crimine securi percusserat.

XIII. Neque tamen prætoriam, in qua tum Antonius erat, sed alteram (binas habebat) invasit: eaque, & alia quadam, quæ pretiosam supellectilem vehebat, abrepta recessit. Tum iterum prioris tristitiæ redditus Antonius, tri-duum solus exegit in prora, sive offensus Cleopatras, sive pudore visum subterfugiens; donec ad Tænarum processum est. Ibi demum opera mulierum colloquio, & mox mensæ lectoque communi admoti sunt. Jam amicorum nonnulli cum onerariis multis ad eum pervenerant, *maris res perditas, pedestrem exercitum in officio esse*, nuntiantes. Missis igitur, qui *Canidium cum legionibus & equitatu per Macedoniam in Asiam properare* juberent, *navem multa pecunia regioque instrumento onustam inter se dividere* amicos iussit, *salutique suæ prospicere.*

XIV. Nec desit resistentes ac flentes, solatia & preces miscens, urgere, donec discederent: eosque Theophilo procuratori suo, qui Corinthi remanserat, commendavit, ut eos tantisper absconderet, donec placandi Cæsaris reperissent viam. Pauci, fugisse Antonium, senserant: neque facile erat credere, veterem imperatorem, & vices fortunæ haud semel expertum, relictis integris legionibus undeviginti, millibus equitum duodecim, in fuga præsidium

§ XII. Dio. Plut. in Anton. c. 86. § XIII. Dio.

arcemque salutis collocasse. Milites certe desiderio, & expectatione ejus etiam, postquam abisse eum pernotuit, per septem dies conditiones a Cæsare oblatas recusarunt: donec pro Antonio, quos diximus ad eum missos, affuerunt, maturari fugam præcipientes. Tum quidem mœstus & subiratus imperatori miles efferentem signa Canidium aliquantisper secutus; ubi castra sua, in quibus pauci remanserant, in potestate Cæsaris esse didicit, & Canidius suos haud minus, quam hostem, metuens, nocturna fuga se proripuit: inops omnium, sine imperio, sine commeatu victori se citra prælium permisit.

XV. Neque major moles in recipiendis Antonii sociis fuit. domum ab infelice prælio regressi, nihil moverunt. postea, sed in fidem potestatemque Cæsaris, alii statim, quidam haud multo inde tempore se dediderunt. Cæsar victoria perquam clementer usus est, ingenione suo, an ut Antonium oneraret invidia eorum, quæ duo post Mutinensem atque Philippicam victoriam peccaverant. Civitatibus tamen Græciæ, dein Asiæ, pecunias tantum imperavit, gentiumque concilia sustulit. Thuriatas Messeniæ populum, Lacedæmoniis, quorum odio secuti Antonium fuerant, subjecit. Tetrarchis atque regibus, præter Amyntam, & Archelaum, quidquid oppidorum ab Antonio acceperant, ademit. Philopatora Tarcondimoti filium exiit regno. idemque fatum Lycomedis fuit, Ponti Cappadocii partem obtinentis: & Alexandri, quem, accusato fratre Jamblichō, præmium accepisse cognoverat ab Antonio, quem & mox in triumpho ductum interemit.

XVI. Sed quæ sub Lycomede fuerant, Medio cuidam tribuit Cæsar, qui, priusquam res prælio permetteretur, Mysis concitatis, bellum contra Antonianos susceperat. Cleoni quoque Gordiucomensi ob simile meritum Mysiæ concessæ partes, ut ex latrone regulus fieret, & Jovis Abretteni sacerdos, a quo aucta mox patria Juliopolis ap-

§ XIV. Dio. Vellej. 2, 85. Plut. § XV. Vellej. Dio. Pausan.

pellationem accepit. Cydonios atque Lampæos, Cretæ populos, quorum auxiliis erat usus, liberos esse iussit, etiam restituta Lampe, quam belli turbo everterat. Adversus Romanos varie se gessit, alios pecunia, haud paucos etiam vita mulctando. Tamen & quibusdam ignovit, a quibus sæpe graviter læsus fuerat. Horum facile princeps C. Sossius, cum L. Arruntii fide interim latuisset, postea enisis ejus precibus, & clementia Cæsaris iram vincente, servatus est. M. Scaurum, Sex. Pompeji fratrem uterinum, destinatæ neci Mucia mater eripuit. C. Furnius, patris impetrata salute, memorabili voce gratias egit: *Hanc unam, Cæsar, habeo injuriam tuam. effecisti, ut viverem & morerer. ingratus.*

XVII. Hæc exempla lenitatis Murco (nam nomen ejus, quæ Græcorum scriptorum negligentia est, aliud non reperi) fiduciam dedit, pro Barbula, qui inter duces Antonii militaverat, deprecandi. Quam rem cum admodum anxie ac diligenter ageret, miratus Cæsar hominis sollicitudinem, *ecquod igitur ei tantum cum Barbula amicitia jus esset*, interrogavit. Ibi Murcus, *Quod inter homines sanctissime conservari interest, tuque probare etiam in hostibus consuevesti, fides me incitat, & referendæ pro meritis gratiæ desiderium. Tres sunt, quibus omnia me debere arbitror, tibi, quæ me numero proscriptorum exemisti: M. Agrippæ, cujus precibus exoratus es: & huic, cujus pro salute nunc sollicitus sum. nam is mihi patronum Agrippam paravit, & antea quoque fuit in me liberalis. Quippe clade Bruti captus, cum agnoscerem, pro servo venii. Emit me Barbula, & industrium esse cernens, dispensatorem constituit: deinde cum aliam in me indolem deprehendisset, id quod erat suspicatus, ut verum faterer, salute promissa, monuit.*

XVIII. Contra ego, latere adhuc sub hac persona cupiens, negare, obtestari, nomen, genus & priores dominos fingere. nec exempta Barbulæ suspicio est, Romamque profisciscens se-

§ XVI. Strab. 1, 12. Dio. Vellej. Senec. de benef. § XVII. Apian.

cum ire jussit, siquidem proscriptus essem, haudquaquam prom-
te secuturum arbitratus. Ceterum bona mea fortuna factum
est, ut quidam amicorum Barbula, qui salutandi eum causa ad
portam processerant, me cognosceret, idque ei clam indicaret.
Tum ille non prius acquievit, quam securitatem mihi tuo be-
neficio redderet. Ejusdem benignitatis occasio en iterum of-
fertur tibi, Caesar. Barbula, inter Antonii praesidia deprehenso,
meam imitari sollertiam placuit; servum finxit a me, dissimu-
lante notitiam ejus, emtus est. Per te, Caesar, fortunam tuam,
tamque faventes ad omnia Deos, oro, aut salutem unius hu-
jus capitis concede mihi, aut me una interfici jube. Tolerare
dolorem non potero, si tam fuero infelix, ut, cui vitam debeo,
servare nequeam. At vero tua me consolatur humanitas, quam
saepe alias, & modo adversus inimicissimos demonstrasti. Mac-
tæ hac clementia, quæ te in cælum aliquando feret, & interim
aquitate Deum præstabit, ut tam misericors victor, nec offen-
di debeas a quoquam, & cum fueris offensus, semper possis
ignoscere.

XIX. Non repulit tam honestas preces Caesar, favitque
exemplo, quod his etiam annalibus ab oblivione vindi-
candum existimavi. Additur apud Appianum, solum hu-
jus gesti reliquum auctorem, id par amicorum una quoque
consules majores fuisse. ceterum inter magistratus eorum
temporum, nullum, quod huc accommodari possit, colle-
gium reperio. inter hæc documenta mansuetudinis, etiam
vindicta partes suas oblit, occiso inter clarissimos Curio-
ne, cujus pater pro Caesare dictatore pugnans in Africa
occubuit. Sed & alii quidam interfecti, excusantibus Cæ-
sar's amicis, *perisse his meritos, qui, hostilia ausi, ne deprecari
quidem voluissent.* Sed inter omnes maxime miserabilis
Aquilliorum exitus, quibus cognomen Floris, fuit. pater
& filius erant, nec nisi uni Caesar, fortiri jubens, vitam
indulserat. Sed pietate filii se statim ad supplicium offe-
rentis, & occisus ipse, nec servatus pater est. namque suis
manibus, præ dolore orbitatis, sibi conscivit necem.

§ XIX. Dio. Vellej. 2, 86.

XX. Caesar inter hæc Antonianis militibus, qui non-
dum expleta stipendia habebant, suas in legiones distri-
butis, & disjunctis per varia castra legionibus, veteranos
Brundisium præmisit. Admonitus erat Sicula seditione, ne
tantam vim militum eodem loco haberet. Etiam ad liber-
tinorum motus penitus sedandos, quartam iis pensionem,
quæ adhuc ex imperata pecunia debebatur, remisit. Et hi
quidem datorum haud ultra memores, retentam partem in
lucro hilares computabant. Militum vero qui adhuc sub
signis agebant, diligentia tribunorum, & spe Ægyptiæ
prædæ quiescebant: dimissi post victoriam sine præmio
stomachabantur. quæ indignatio cum non multo post in
seditionem erupisset, non tamen imparatum Caesarem na-
cta est. Nam is provisu futurorum Agrippam, per causam
aliorum negotiorum, in Italiam miserat; veritus, ne Mæ-
cenas urbis Italiæque præfectus, quoniam manebat in
equestri loco, contemneretur.

XXI. Ex omni cohorte amicorum duo hi præcipua
apud eum gratia erant: his secreta ejus innitebantur; ho-
rum fidei tantum credebat, ut, cum duas indiscretæ ma-
gnitudinis gemmas, insculpta sphyngis imagine, haberet,
altera signaret ipse, alteram penes hos relinqueret, ut per
absentiam suam, quæ postulassent tempora, epistolæ &
edicta ejus nomine proponenda signarentur. Ad hos aut
alios si quid occultiorum literarum daret, ridenda nunc
pueris calliditate, pro unaquaque litera, quam volebat legi,
sequentem ponere solebat. ipsius autem epistolas ad senatum
scriptas aperiiebant illi, & mutatis, quæ volebant, iterum
obsignatas reddebant. Unde cum pro diversitate tempo-
rum saepe variaret oratio, communiter jactari cœpit, *Sphyn-
gem asferre anigmata.*

XXII. Neque minus aut nota per Italiam, aut propter
collationem pecuniarum, quam frequenter imperabat, ter-
ribilis erat Mæcenatis rana: nec tam quomodo signata

* § XX. Sueton. in Aug. Dio. § XXI. Tacit. Plin. 37, 1. Dio
Sueton. in Aug. c. 88.

edicta essent, quam quid juberent, referebat. Tamen Cæsar, cavillationes non ferens, postmodum imagine sua signare instituit. quod & sequentes imperatores fecerunt, Galba excepto, qui gentilitium insigne retinuit, e prora navis prospectantem canem. Dimisso in Italiam Agrippa, Cæsar, velut ista cura exsolutus, Græciam obiens civitates ordinabat; frumentum, quod bello supererat, afflictis exhaustisque distribuebat; sacra fanaque visibat. etiam initiatus est Cereris & Proserpinæ Eleusiniis.

XXIII. Inde cum in Asiam transmisisset, certiora de Antonio cogniturus, audito veteranorum tumultu, & crebris Agrippæ literis revocatus, ne se procul amoto, si forte ducem idoneum essent adepti, magnas turbas darent, in Italiam redire, quamquam hiemante mari, constituit. Sed exacto interim anno, qui suffectos etiam consules, ex Kal. Maji M. Titium, ex Kal. Octobris Cn. Pompejum habuit; imperator Cæsar quartum consulatum iniit in Asia, cujus M. Licinium M. F. Crassum collegam habuit, quamquam ille Pompejanis, dein Antonianis in partibus, nec dum prætor fuisset. Illa quoque peregrinatio Cæsaris dignum relatu pietatis ac clementiæ exemplum habuit.

XXIV. Forte Sami, dum captivos cognoscit Cæsar, Metellus adeste jussus, senex squalidus sordidatusque processit, qui inter duces Antonianos in potestatem venerat. Ad id nomen exsiliens filius ejus, qui tum in consilio sedebat, vix in ista illuvie agnitum patrem complexus, *hic, inquit, Cæsar, hostis tibi paulo ante, ego miles fui. non magis ille pœnam, quam ego præmium merui sumus. aut igitur me propter illum occidi jube; aut illum propter me vivere. loquere tecum, oro quæsoque, & utrum moribus tuis sit convenientius, judica.* Motis ad commiserationem omnibus, Cæsar, cum paulum addubitasset, insensissimum hominem, & nullis pollicitationibus ab Antonio abduci quitum, in filii gratiam venia prosecutus est.

§ XXII. Plin. Dio. Plut. Sueton. in Aug. c. 93. § XXIII. Dio. Plut. Sueton. in Aug. Appian. § XXIV. Strab. l. 14.

XXV. Antiquitus tres colossicæ statuæ in eadem basi Sami fuerant, quas abreptas nuper ab Antonio Cæsar inter spolia erat nactus. Ex his Herculem ac Minervam in eadem sede curavit reponendos, Jovem, qui postea in Capitolio stetit, imponi in navigium jussit. Idem & aliis civitatibus ademta ab Antonio signa reddenda curavit: & Ephesiis Apollinem, Myronis opus, somnio monitus. Adulta jam hiems erat; sed nihil territus anni tempore Cæsar, quamquam bis inter trajiciendum tempestate conflictatus, semel inter Ætolia & Peloponnesi promontoria, iterum ad Ceraunios montes, amissis aliquot Liburnicis, fracto navis suæ gubernaculo, fuscisque armamentis, litus Italiae tenuit. Jam præcesserat venientis fama. Idcirco Brundisii totum ferme senatum, totum equestrem ordinem, majorem partem plebis reperit. neque magistratus remanserant domi, præter duos tribunos plebis, totidemque prætores, retentos senatusconsulto. magnum quoque ex aliis urbibus agmen aderat, legatione fungentium, aut sponte accurrentes.

XXVI. His igitur studiis omnium, & præsentia Cæsar, turbæ statim conticuerunt: ipsique adeo milites, alii vultu ac sermone imperatoris exterriti, quidam spe, pars evocati, ad eum profecti sunt. Igitur levius exspectatione negotium fuit. Pecunia, & omnium bellorum fociis agro insuper promisso, desideris militum satisfactum. pauci Italorum cum Antonio fenserant. horum ager & oppida militi distributa: ipsi Dyrrhachium & Philippos, & alias urbes transmarinas trajecti. Nec omnibus representari nummi potuerunt. quamquam enim magnus pecuniæ modus postrema partus erat victoria, majoribus impensis exhaurebatur. Idcirco Cæsar suas & amicorum possessiones subhastavit, facta etiam potestate militibus ex his accipiendi, quod deberetur. Nec emtum quidquam ab ullo, nec insolutum acceptum est. quis enim esset ausus? tamen ista

§ XXV. Strab. l. 13. Plin. 36, 8. Dio. Sueton. in Aug.
T. Livii Vol. XII. I

species prætextum honestum differendæ solutioni præbuit, donec paulo post ex Ægyptia præda promissa præstarentur. Sed & legiones deinde, alias aliis imperii partibus præsidio futuras, dicto audientes habuit.

XXVII. His ita ordinatis, & his, quos venia data extra Italiam manere jussérat, hoc interdicto exsolutis, urbanos, qui ad ipsum non venissent, negligens, intra tricesimum diem, quam ex Græcia solverat, eodem rediit. Et, ne iterum flectendis promontoriis hiemem adversam experiretur, translatis per Isthmum navibus, tam rapido cursu vectus est, ut Cleopatrá ac Antonio simul *discessisse ex Asia, & redisse* nuntiaretur. Illi (quippe quæ fuerit horum interim fortuna, quæve consilia, exponi maturum est) cum ad Parætonium pervenissent, quamquam invitis animis, in diversa cursum intenderant. Antonius in Libyam delatus, in solitudinem quandam se condidit, duobus stipantibus amicis, Lucilio, de cujus in Brutum eximia fide supra narravimus, & rhetore Græco Aristocrate.

XXVIII. Sed Cleopatra, ne res novas allatus de clade rumor apud populos notæ levitatis excitaret, protinus in Ægyptum contendit, cum aurea puppe veloque purpureo, sicut exierat, coronatis etiam navibus, ac perstreptibus, ut latis rebus solebat, tibiis, mentita victoriam. Ast ubi se iterum tenere regni habenas rata est, multos principum olim infensos sibi, & nunc cognitis, quæ gesta ad Actium erant, ferociore interfecit; bona occisorum publicavit; viventium rapuit; ne Deorum quidem donariis abstinnit sacrilegas manus, olim assueta per Antonium ex fanis omnibus convasare, quidquid pretio aut opere æstimari audiverat. Inter hæc Antonius, missis ad Pinarium Scarpum, qui adventum suum nuntiarent, postquam neque se recipi, & a Pinario cum nuntios suos interfectos, tum quosdam militum ægre rem ferentium, co-

§ XXVI. Tacit. Dio. Sueton. § XXVII. Dio. Sueton.

gnovit; vix prohiberi per amicos potuit, ne sibi violentas inferret manus.

XXIX. Ab his raptus, & in navem impositus, Alexandriam pervenit. Pinarius Cyrenen, quam tenebat, cum legionibus quatuor Cn. Cornelio Gallo (hic erat a Cæsare præmissus) contradidit. At Cleopatra, quo Medi regis amicitiam grato pignore obligaret, Artavaldis ei caput misit, qui nuper in Armenia discors Medo regnaverat. Deinde ingens opus aggressa, per Isthmum, quo mare rubrum ab Ægyptio discriminatur, transportare naves cœperat, ut, impositis militibus & pecunia, sedem quietam alio in orbe quæreretur. Sed incensæ a Petræis Arabibus naves, Antoniusque, talia molienti superveniens cum spe salvas adhuc sibi pedestres copias esse, consilium mutare coegerunt: Nilique potius ostia firmis communiri præsidii placuit. Jam ad bellum terra marique gerendum apparatibus strepebant omnia, vicini quoque populi & reges in auxilium sollicitabantur; neque penitus interquiescebant fugæ consilia, quo minus nunc de rubro mari, nunc de Hispania cogitaretur, quam partim vi, partim pecunia superabilem imaginabantur.

XXX. Hæc consilia quo diutissime laterent, simul etiam periculum strueretur Cæsari, miserunt, qui per causam tentandarum conditionum, copias ejus corrumpèrent. Dum hi redeunt, Antonius minime præsentibus lætus, & ex crimine desciscientium amicorum, etiam manentibus iniquior, urbe atque frequentia relicta, jacto juxta Pharum in mare aggeri domunculam imposuit, *ibi se Timonis acturum vitam* professus, cui omnes homines odio fuisse dicuntur. Ideo Cleopatra per absentiam ejus, aurea sella sceptroque & corona, tanquam seque regnumque dedens, ad Cæsarem missis, ab hoc sibi veniam clam Antonio comparabat. Sed ille, donis reginæ ominis causa retentis, palam minatus, *armaque & regnum deponere* jubens, occul-

§ XXVIII. Dio. Flor. 4, 10. Plin. 19, 1. Strab. l. 13. § XXIX. Plut. Dio. Strab. l. 11.

tis promissis spem faciebat mulieri, fore, ut integrum ei regnum relinqueretur, si quidem Antonium occidisset. Inter hæc Canidius ipse, certissimus actorum nuntius, ad Antonium venit: simul & Herodem deficere, & alias omnes civitates regulosque auxilia negare, allatum est.

XXXI. Hæc Q. Didio satagente fiebant, qui Syriam obtinens Antonii beneficio, nunc fortunam sequebatur. Idem & Arabibus incendendi regias naves auctor fuerat. His rebus sic immutatus est Antonii animus, ut magis hoc nuntio recreatus esse, quam percussus videretur. Projectis enim cum spe simul curis, relicto Timonio suo, (sic enim appellaverat) a Cleopatra in regiam receptus, civitatem in convivia & epulas, se in liberalitatem, intemperanter effudit. Causa utrique relatus in numerum virorum Cæsario, & virilis toga Antyllo data, quem ex Fulvia genuerat. Plus animi futurum Ægyptiis Romanisque putabant, si etiam post Antonium & Cleopatram ducibus non carituri viderentur. Id consilium rebus inutile, adolescentibus perniciosum fuit, tanquam viros objiciendo iræ odioque victoris, quos melius puerilis prætexta defendisset. Hoc tempore regina & Antonius collegium, quod instituerant *Inimitabilis vitæ*, in aliud verterunt, quod *Commorientium* vocavere, manente luxu: quem, ductis in orbem conviviis, cum amicis exercebant, in hoc, ut commorerentur, nomina dantibus.

XXXII. At hic torpor, nova subinde blandiente spe, excussus est. Inter defectionem fere omnium, qui per amicitiam Antonii Cleopatræ creverant, gladiatores destinatum voluptati spectaculorum sanguinem ad usum belli obtulerunt. Cyzici discebant, ad ludos triumphales, si vinceret Antonius, præparati. Sed ejus calamitate cognita, manu facta Ægyptum petere instituerunt, opem fessis rebus allaturi. Per omnia circum hostilia (nam & Amyntas, & Tarcondimoti liberi, quos ex conjunctissimis amicis acerbissimos hostes Antonio & Cleopatræ fortuna

fecerat, transeuntes infestaverunt) tamen non sine hostium damno, repulsis omnibus, in Syriam enisi sunt. Ibi Didius eos excepit, intercluso Ægypti aditu arma simul pertinacibus, & præmia transituris ostentans. Illi neque minis pellici, nec promissis passi, Antonio assignificandum curant, si venire eo placeret, haud difficillimum conjunctis in Syria bellum fore.

XXXIII. Diu prætolati responsum, cum nec Antonius, nec ab eo quidquam compareret, perisse rati, sic quoque cunctanter Didio se permiserunt; pacti, ne postmodum in arena pugnarent, atque, dum eis de rebus certior fieret Cæsar, Daphne (suburbium est Antiochiæ) ad habitandum sibi concederetur. Sed hi deinde decepti a Valerio Messalla, cum se putarent militatum ad legiones mitti, dispersi varie, atque per occasionem interfecti sunt. Antonius, ne in Syriam iret, sicuti constituerat, alia suscepta expeditione præpeditus, & illos perdidit, nec ad Parætonium fuit felicior. Ea prima Ægypti civitas occurrit a Cyrenaica venientibus, quo se cum legionibus Pinarii contulisse Cornelium Gallum audierat, ratus igitur, suos modo milites, ad conspectum noti imperatoris novum sacramentum abjecturos, præsertim ubi validis instructum viribus vidissent, opinione sua difficiliora omnia invenit.

XXXIV. Colloqui enim cupiens, obstrepentibus tubis exaudiri non potuit, & improvisa hostium eruptione detrimentum accepit: & cum ad Parætonium, victoribus deditum, classem admoveret, arte Galli superatus est. Ille, proviso Antonii consilio, catenis noctu per angustias portus sub aqua tensis, de cetero incustoditum reliquerat. Igitur inveci sine metu Antoniani, attractis per instrumenta præparata catenis conclusas naves, & undique simul a terra marique & imminentibus ædificiis oppugnatas, tueri nequiverunt; cum incendio perirent aliæ, aliæ undis mergerentur. Interim nec a legationibus cessatum, postquam sine fructu prima revererat. Aliquamdiu consultatio te-

nuit, quis mitteretur, quando pauci supererant amicorum, & horum suspectam fidem perfidia transfugientium effecerat.

XXXV. Euphronius igitur delectus, filiorum Antonii præceptor. per hunc, *magna pecuniâ vi oblata, regnum liberis suis* Cleopatra orabat: Antonius, dedito ad supplicium Turullio senatore, qui inter percussores superioris Cæsaris fuerat, eum *necessitudinis & amicitiae pristinae* admonuit; & *mutuum amorem, seriaeque & lusus communicata* referens, *ut sibi saltem Athenis, si in Ægypto nollet Cæsar, privatam agere vitam* liceret, postulabat. Magis tamen pro Cleopatra, quam de semetipso sollicitus, non recusabat mori, dum illi parceretur. Huic quoque legationi nihil respondit Cæsar. sero tentari conditiones visæ. Turullium interfici iussit. Turullii mortem locus, ubi periit, insigniorem fecit, quod ira Æsculapii tractus ad supplicium videretur.

XXXVI. Quippe Actiaco bello præfectus Antonii ad naves fabricandas lucum Æsculapii in Co insula succiderat. Igitur eodem in luco occisus, poenas dedisse violato numini credebatur. Cum duæ jam legationes irritæ fuissent, Antyllum filium cum multo auro Antonius misit. aurum acceptum, Antyllo non plus, quam prioribus, responsi datum. At Cleopatram quemadmodum semel iterumque migis atque pollicitationibus versaverat, ita tum quoque iisdem artibus aggressus Cæsar, Thyrsus ex libertis, hominem non ineptum, ablegavit, qui *corruptum ejus amore Cæsarem* mentitus, ad Antonii cædem impelleret mulierem impudicam, fiducia formæ, multiplicibusque experimentis satis persuasam, se ab omnibus hominibus amari.

XXXVII. Quippe si vera fama est, tantæ libidinis hæc regina fuit, ut sæpe protiterit; tantæ pulchritudinis, ut multi noctem ejus morte proposita emerint. Ceterum Cæsari major erat sollicitudo, ne per desperationem seque &

§ XXXIV. Dio. Plut. § XXXV. Dio. Plut. Sueton. in Aug. c. 17. § XXXVI. Val. Max. 1, 1. Dio. Plut.

pretiosissima rerum triumpho suo eriperet. Quippe jam a multis eam diebus nihil majore cura agere cognorat, quam ut omnis generis venena experiretur. *inter quæ ferunt aspidem placuisse præ ceteris, quod, aliis celerem mortem cum cruciatu afferentibus, aliis haud satis præsentibus, hujus serpentis morsu, citra contractionem vultus, aut membrorum jactationem, torporem ipsis obrepere viderat; eosque deficientibus placide sensibus si commoverentur, non minus ægre ferre, ac si ex profundo sopore essent excitati.*

XXXVIII. Jam in regia conditorium sibi struxerat, eoque inferri ex opibus suis jusserat carissima, aurum, argentum, smaragdos, uniones, ebenum, ebur, odores, *secum omnia crematura præferens, si vel minimum fortuna titubasset.* Id ne fieret, *spem mulieris alere Thyrsus, & procul ab his cogitationibus abducere* iussus erat. Hoc dum sedulo magis, quam caute agit, longis ejus cum Cleopatra sermonibus, & hinc testificatione benevolentiae, irritatus Antonius, arripit hominem iussit, & quæ gravissima injuria haberetur, si cujus eam patronus intulisset, flagris cædi imperavit. Remisit eum deinde cum literis factum excusantibus, *non mirum esse, si malis prope amentem insolentia & insultatio hominis liberti, ad iram compulisset. id si gravate ferat Cæsar, esse penes illum Hipparchum, suspensumque posse ad satietatem flagellari.*

XXXIX. Hic inter Antonii libertos in maxima gratia patroni fuerat: atque idem rebus inclinatis, primus omnium transierat ad Cæsarem. Dum ista geruntur, Herodes Rhodum, ubi tum Cæsarem agere didicerat, trajecit, rerum suarum anxius. Igitur, licet reliquo retento cultu, diadema seposuerat. Ubi vero convenire Cæsarem datum, & dicendi copia facta, non pro magnitudine rerum, quæ tum in discrimen veniebant, humiliter supplex, sed vultu ac voce intrepidus: *si non modo cum Antonio bellum gerere decrevisset, Cæsar, sed etiam cum his, qui amicitiam Antonii cum*

§ XXXVII. Dio. Auctor de Vir. ill. c. 86. Joseph. antiq. Judæ. 15, 5. Plut. § XXXVIII. Dio. Plut.

fide colentes, nihil inexpertum reliquerunt, quo ille rerum potiretur; absolvi me vix posse satis intelligo.

XL. Quamquam enim, Arabum impediēte motu, ad bellum cum eo profectus non sum, votis tamen pro eo steti: & cum pecuniā & comēatuum, quem maximum modum poteram, mitterem, pauciora me facere, quam meritis ejus deberetur, existimavi. Unum inprimis non pro quolibet amico fecisse videor; quod etiam post Aeliacā pugnam in illo transitu rerum immobilis steti, si non firmissimum socium, fidelem certe consiliarium Antonio servans. cui si ille paruisset, sublata Cleopatra, & gessisset omnia melius, & facilius redisset tecum in gratiam. Hæc ego & frustra negem, multis argumentis atque testibus facillime deprehendi: & si exitiosa mihi erunt, non erubescam adeo præclaram culpam, viroque bono dignam, apertissime confiteri. Sin vero me prius experiri cupis, jam non ignarus, quo sum erga bene meritos animo; nihil vetat, quin eandem fidem, quam hactenus Antonio præstavi, tibi posthac, quem fata dominum terris ostenderunt, constanter approbem.

XLI. Plus apud grandem & magnificum Cæsaris animum hæc erectæ indolis index oratio valuit, quam si causam suam abjectissimis precibus egisset. Igitur licet non novum esset Cæsari, reges ipsi quotidiana officia togatos, ac sine regio insigni, clientium more præstare; resumere diadema iussus, eundem mox honoris gradum apud Cæsarem habuit, quem apud Antonium habuisset. Adjecit Cæsar, etiam ab Didio perscriptum esse, sibi adversus gladiatores auxilia Herodis usui fuisse.

XLII. Alexandro tamen Laodiceno, ex familiaribus Antonii, veniam impetrare non potuit, jusjurandum obtendente Cæsare, quo se obstrinxerat, vindicaturum in Cleopatram lenonem. nam hic Alexander maxima reginæ machina ad ejiciendam Antonii animo fororem Cæsaris fuerat. Is nuper ab Antonio missus ad Herodis retinendum animum, ipse quoque exuerat fidem, Cæsaremque adie-

§ XXXIX. Plut. in Anton. c. 87. Joseph. antiq. Jud. 15, 5.
§ XLI. Sueton. in Aug. c. 60.

rat, Herode deprecatore confusus. At Herodes, multa Cæsari ejusque amicis dilargitus, ad Ægyptiacum bellum proficiscenti comes fuit, donec in Syriam perventum: inde ad res domi ordinandas in regnum recurrit. Cæsar interim per Syriam ducens exercitum, Alexandrum, quem in vinculis adduxerat, in patria ipsius supplicio jussit affici.

XLIII. Inde contendenti in Ægyptum circa Ptolemaidem Herodes occurrit cum amplissimis muneribus, etiam militibus necessaria hospitaliter præbens. Ipsum quoque Cæsarem cum amicis centum quinquaginta magnifico convivio excepit. & quia per loca arida ducendum erat, ita providit, ut neque vinum, neque, qua magis erat opus, aqua exercitum deficeret. discedens deinde Cæsari talenta octingenta dono dedit: omnibusque rebus ita se gessit, ut eum opes regni, quod tenebat, animi magnitudine multum exsuperare, æqui iniquique faterentur. Cæsar, ad Pelusium adducto exercitu, deditione Selenci, quem præfidio regina præfecerat, oppidum cepit. Inde cum Alexandriam peteret, equitatus itinere fatigatus eruptione pulsus est Antonii, qui ad famam istarum rerum, motis a Parætonio castris, urbem intraverat.

XLIV. Ergo uno hoc inter tot adversa prospere decertato certamine lætior, quam pro magnitudine gestæ rei, Cleopatram in armis complexus, commendavit ei quendam, qui præ ceteris fortissime illo die pugnauerat. Sed ille, dono Cleopatæ lorica auream, & ex eodem metallo galeam nactus, cum his nocte proxima ad Cæsarem transfugit. Contra suis adeo fidebat Cæsar, ut libellos in castra coniectos, quibus ad se transiturus denarios mille quingentos viritum Antonius pollicebatur, ipse recitaverit palam: & temporis congruentia locutus, etiam promptiores ab ira sollicitatæ fidei habuerit. Ideoque Antonius, postquam omnia tentanti nihil satis procedebat, ad singulare

§ XLII. Plut. in Anton. Joseph. § XLIII. Joseph. Plut. Dig. Oros. 6, 19.

certamen Cæsarem provocavit. Ille, deridens hominem, multas patere ad exitium vias morituro, respondit.

XLV. Sub hæc tempora, semper obversante cogitatione extremorum, pridie quam terra marique Cæsarem adoriri statuerat, super cœnam jussisse servos fertur, invitarent se hilarius; perincertum enim esse, utrumne postridie eidem domino sint ministraturi. Eadem nocte inter mœstitiam suspensorum & tristissima opperientium, subito cantus strepitusque per mediam urbem bacchantium auditus, deinde per obversam hosti portam magno tumultu exeuntium, curiosis talium conjectoribus persuasit, excedere Deum, & ad hostes transire, quem præ ceteris Antonius vita habitusque affectata similitudine coluisset. prima deinde luce, Kalendis Sextilibus, cum eductis in collem quendam copiis, naves suas hostilibus obviam procedere vidisset, proelium futurum existimans, spectandi causa substitit.

XLVI. At illæ, postquam Cæsarianis appropinquarunt, salutantes ac resalutatæ illis se conjunxerunt, conversisque prorsus protinus una facta classis oppidum infesta petere visa est. Dum in his oculos animumque defixa habet, ecce autem & equites ab eo transfugerant. properans igitur confligere, donec aliquid militum superesset, hic etiam adversante fortuna, se recepit in urbem, proditum se a Cleopatra iis ipsis clamitans, contra quos bellum illius causa suscepisset. Sane mulierem, amari a Cæsare ratam, iterumque per imperatoris Romani connubium summa quæque sperantem, & Pelusium prodidisse creditum est, & Alexandrinos palam ad resistendum hortatam, occultis mandatis deteruisse, & classi auctorem extitisse transfugiendi. Ceterum priores suspiciones apud hominem credulum summi amoris demonstratione facile diluerat.

XLVII. Namque suo natali, pro præsentis magis tempore, quam ex pristina consuetudine acto, natalem Antonii magnificentissime celebravit, ut multi, qui ad cœnam in-

§ XLIV. Dio. Plut. § XLV. Oros. 6, 12. Plut. § XLVI. Oros. Plut. Dio.

vitati pauperes accesserant, discessisse divites referantur. Seleuci etiam uxore & liberis ad supplicium Antonio deductis, Pelusiæ crimen exstinxerat. Tum vero desperantem, & propinqua mortis expectatione nulli parsurum metuens, in monumento suo se conclusit, uno tantum eunucho duabusque ancillis comitata: nec morâ, perferendum ad Antonium curat, reginam vixisse. Hoc ictus ille nuntio, quid ergo est, inquit, cur moreris in vita miser, causa vivendi sublata? loriceque resolvens nexus, non id mihi dolet, ait, quod amisi te, Cleopatra; ecce enim sequor: sed quod in morte consciscenda tantus imperator a muliere prævenior. Tunc conversus ad fidissimum servum, quem pridem jurare sibi coegerat, mortem ei, simulatque jussus esset, acceleraturum, promissa exegit. Ille gladium eductum alte vibrans, ictum, quem Antonius expectabat, suo corpori intulit.

XLVIII. Tum Antonius, matre, inquit, Eros, qui dominum ferire non sustinens, nihilo minus quid fieri oporteat admonuisti. cum his dictis ventre percussio, lectulo se excipit: & quia se nondum mori sentiebat, orat præsentem, ut sibi commodarent manus. at illi protinus omnes diffugerunt. Dum ita se torquet & lamentatur, a Cleopatra scriba Diomedes affuit, deportaturus eum in Mausoleum, ubi illa se incluserat. Quippe audito tumultu, quem Antonii desperatio exciverat, id quod erat conjiciens, ex fastigio sepulcri, quod nondum erat absolutum, prospexerat; sic comparata janua, ut semel clausa, non posset iterum aperiri.

XLIX. Antonius, audito Cleopatram vivere, nam prospicientem ingenti clamore populus exceperat, ipse quoque colligere animum cœpit: & multo sanguine profuso deficiens, tamen ardentem expetivit ad reginam deferri. Sublatus manibus servorum, deinde ab ipsa Cleopatra & ancillis per funes, qui attrahendis faxis ibi defixi erant, in monumentum subductus est. Nihil eo spectaculo se vidisse

§ XLVII. Dio. Plut. § XLVIII. Dio. Plut. Oros.

miserabilis, testati sunt, qui interfuerunt; cum tantæ modo vir majestatis, oppletus sanguine, semianimis attolleretur ab infirmis & pavidis mulierculis, manus tendens ad Cleopatram, & sublevando ejus labori frustra nifus asfurgere. At illa manibus incumbens, & prono vultu correptos funes vix ad se pertraxit; cohortante turba, quæ ante monumentum concurrerat, & vicem amborum sollicita.

L. Ubi tandem deponi in stratum potuit, illa vestem dilanians, faciemque & pectus percutiens, cruorem abstergebat, *virum, dominum, imperatorem* appellando: tam verisimili dolore, ut suorum oblita malorum illius miseratione videretur. Sunt, qui tradant, ipsam, non ignarâ quantopere amaretur, ideo commentum de morte sua excogitasse, ut Antonium ad necem sibi inferendam compelleret. Sed quia postea quoque, licet multis Cæsaris amicorum promissis lactata, perseveravit mori; probabilior ea visa est narratio, quam sum exsecutus. Antonio certe luctus iste solatium in extremis attulisse dicitur; postulatoque mero, sive urgente siti, sive quo celerius expiraret, hortatus est, *ut quantum citra turpitudinem posset, rationem haberet salutis suæ; atque ex omnibus amicis Cæsaris C. Proculejo maxime confideret. se vero ne magis ob novissimum casum putaret destendum esse, quam pro fortunato habendum, qui tanto tempore maximi imperii compos, postremo Romanus a Romano superatus esset.*

LI. Jam in sinu Cleopatræ efflabat animam, cum idem ille Proculejus missu Cæsaris affuit. Nam inter trepidationem vulnerati exportatique Antonii, Dercetæus quidam ex satellitum numero pugionem cruentum ad Cæsarem detulerat, exposito, quid accidisset. Ajunt, Cæsarem ad nuntium non tenuisse lacrimas, recordatione priorum, & quot quantasque res hoc collega atque socio peregisset; amicis deinde convocatis recitasse literas, quibus ostensum, quam ad æqua sua posu-

§ XLIX. Plut. § L. Dio. Plut.

lata benignasque conditiones, semper ille contumaciter & absurde respondisset. Proculejo mandarât Cæsar, daret operam, ut viva in potestatem veniret Cleopatra, thesauris timens, quos illa secum crematuram jactaverat; & ipsam cupiens in triumpho ducere. Igitur nihil ei promittere statuerat, ne sibi faciundi, quod voluisset, adimeret potestatem servando pollicita, aut fide posthabita merito reprehenderetur.

LII. At illa, diffidens omnibus, cum Proculejo per ostium firmiter oclusum, ut tamen percipi sermo posset, collo-cuta, *regnum liberis suis* petebat: ille *bonum habere* jubens *animum, & omnia Cæsaris humanitati* permittere, locum interim diligenter contemplatus, imperatori renuntiavit. Ab hoc continuo missus est Cornelius Gallus: quo de industria producente sermonem, Proculejus cum duobus ministris, per fastigium ædificii, qua parte paulo ante receptus Antonius fuerat, scalis admotis ingressus, ad ostium, ubi cum Gallo colloquebatur Cleopatra, properavit. Sed ad vocem ancillæ, *o te miseram, Cleopatra! viva ecce, viva deprehenderis!* sicam illa, qua cincta erat, haud impigre stringens, deferebat in pectus; cum complexus eam ambobus brachiis Proculejus, *bis*, inquit, *iniqua es, Cleopatra, tibi & Cæsari, lætioris fortunæ vices tibi, mansuetudinis & clementiæ gloriam illi auferens.*

LIII. Erepta deinde fica, vestibulque exculsis, ne quid ad mortem sibi consciscendam aptum relinquerent, Epaphrodito eam tradiderunt, qui missus ad hoc a patrone fuerat, ut mollissime & blandissime habitam, summa diligentia custodiret. Dum ad hunc modum regina corripitur, eunuchus ejus aspidis irritatæ morfu fatum citans, in foveam ante ad hoc præparatam se demisit. Post hæc ingressus est Alexandriam Cæsar, Arcum philosophum indidem manu tenens, sermonesque cum eo ferens; quo majorem illi apud cives suos auctoritatem statim ab hoc conspectu conciliaret. In gymnasio tribunal erigi jussulat.

§ LI. Dio. Plut.

eo consensu, Græca oratione, quo intelligi ab omnibus posset, Alexandrinos humi stratos, & veniam suppliciter orantes, exsurgere iussit: *se enim universos noxa liberare tres ob causas: quod Alexandrum conditorem urbs habuisset; quod esset ipsa maxima ac pulcherrima; postrema, quod Arcum tam earum sibi caput produxisset.*

LIV. Antyllus deinde jussu Cæsaris statim interfectus: nec profuit, quod filiam ejus desponderat olim, & in delubrum Cæsaris confugerat. Id Cæsari priori, tanquam Heroi, a Cleopatra structum, sub Cæsarei nomine diu postea superfuit, donec post octingentesimum a Christo nato annum fortuito incendio conflagraret. Theodorus pædagogus ejus, idemque proditor, cum detractam occiso pretiosam gemmam vesti suæ inuisse, post infatigationem convictus esset, in crucem actus poenas perfidi avarique animi dedit. Neque amantior Cæsaroni pædagogus contigerat Rhodon, qui eum, ut Cæsari traderet, revocari ab eo ad regnum fingens, ex Æthiopia, per quam a matre cum magno auri pondere in Indiam mittebatur, retraxit. Antonium interea multis regibus atque ducibus funerare cupientibus, non permisit Cæsar, Cleopatram quæcunque solatium servans. illaque suis eum manibus regali sumtu, nihil prohibente Cæsare, sepeliit.

LV. Tot dolribus confecta luctuque, & exulcerato contusoque frequentibus plagis pectore, cum in febrim incidisset, per causam ejus morbi cibo abstinere coepit; inedia mori cupiens, sicut familiaris ejus, medicus Olympius, qui tum ægotanti affuit, scriptum reliquit in commentario, quem postea de rebus istis edidit. Sed interpellata sollicitudine Cæsaris, iramque ejus, ne forte in liberos expeteret, metuens; curam corporis intermissam aliquamdiu resumit. Cum deinde Cæsaris colloquium exposceret, quo magis inciperet confidere, *ad illam se, dixit, iturum.* Ad conspectum ingredientis erubescens, e thoro minime

§ LIII. Dio. Plut. § LIV. Dio. Sueton. in Aug. c. 17 & 63. Plut. in Anton.

comto, in simplici tunica exsiluit, projecitque se ad pedes ejus, dominum salutando, *quod ei nomen Dii tribuissent.* Ille, reponere se in lectulum jubens, juxta assedit, excusationemque tentanti, & in vim & metum Antonii factorum culpam conjicienti, sic respondit, ut, omissa defensione, tota se ad preces converteret.

LVI. Multas variasque prioris Cæsaris imagines eodem in cubiculo dispositas habebat. ad has manus tendens, patris memoria propitiare victorem conabatur: voces etiam interjiciens, ad misericordiam provocandam, & si posset, amorem comparatas. Quamquam enim, ut in profundo luctu, neglecto capillo, facie sordidata, corpore vibicibus deformi, rubentibus tumidisque multo fletu oculis erat; attamen nativa ejus gratia, non pauca sui vestigia, tanquam inter nubem radios emittebat. Inter hæc & voces jaciebat fractas perplexasque, Cæsaris etiam literis adhibitis, e quibus multas amatorum delicias legens, exosculabatur tabellas, imagines adorabat, semetipsam modo desiebat, *quod non ante illum esset mortua;* modo respiciens ad adolescentem sibi gratulabatur, *quod in hoc saltem redivivum Cæsarem contueretur.* Adversum artes minime improvisas certum Cæsari erat tenere affectum, & animum firmiter occludere.

LVII. Igitur dejectis in terram oculis, nihil de amore jam, nihil de regno, sed tantum, *ut bono esset animo,* respondit, *nihil passura.* Tum illa commentarium ei porrexit, thesaurorum pecuniæque descriptionem & summas continentem. Forte Seleucus aderat, unus procuratorum ejus. Hunc occultari quædam arguentem, in capillum involans; cum multis plagis contudisset; subridenti Cæsari & intercedenti, *quid mirum est, ait, indigne me ferre, quando hic contemui habet, quam tu tali in tempore dignatus es invisere? Si quid de muliebri mundo seposui, non mihi servabam, sed ut munera inde Livie Octaviæque darem, pro me*

§ LV. Plut. Dio. § LVI. Dio. Flor. 4, 10. Plut.

deprecaturis. Non offensus his Cæsar, in quibus elucere cupiditatem vitæ existimabat, & hæc se concessurum ei, & alia quam plurima, confirmavit. magnopere enim timebat, ne se interficeret illa, sibi que maximum triumphii ornamentum eriperet. At illam se decessisse putans, deceptus ipse est.

LVIII. Inter nobilissimos amicorum Cornelium Dolabellam adduxerat Cæsar. is reginæ studiosus, hoc ab se roganti officium clam significandum curavit, imperatorem per Syriam reverti constituisse & ipsam cum liberis proximo triduo mari præmissurum in Italiam. Hinc plane conjiciens triumpho se destinari, quod vel multis mortibus intolerabilius credebatur, decrevit antevertere. Igitur constituto secum tempore ac modo exitus, & occultissime præparatis ministris, oravit Cæsarem, ut bona cum ejus gratia parentare Antonio sineretur: acceptaque venia, ad tumultum cum domesticis mulieribus perrexit. Ibi prostrata super sepulcrum, paucis ante diebus, ait, *captiva his te manibus tumulavi, care Antoni: nunc etiam parento, ne luctu quidem & planctu satis libero, quando custodibus appositis alieno jam corpori detrimentum inferre prohibeor.*

LIX. Nec ultra quid expectaveris a Cleopatra tua, quæ mox imperio victoris abducetur. Ergo quos in vita distringere nulla vis potuit, iis in morte disjungi placuit Diis, & sic permutari sepulcra, ut tu Romanus in Ægypto jaceas, me infelicem Itala tellus contegat! At tu, siquidem ista numina placatoria nostratibus habes, ne desere conjugem tuam, neque in his calamitatibus vivere, aut in illa te triumphari patere: quin creptam his malis etiam sepulcro junge tecum. Nunquam enim acerbiorē vitam egi, quam post istos dies, quibus te careo. His editis lamentis, postquam coronas & oscula tulit tumulto, balneum parari jussit, lotaque magnifice epulata est. Sub id tempus quidam ex agris cophinum afferens, percontantibus, quid portaret, dimotis foliis

§ LVII. Plut. Dio. § LVIII. Dio. Plut.

ficus ostendit: quorum magnitudinem & elegantiam mirantes, *sumere ille, si quid placeret, jubens, citra suspicionem intrinmissus est.*

LX. Tum Cleopatra, quo Epaphroditum amoveret, vigilantissimum vitæ suæ custodem, literas ei dedit obsignatas, perferendas ad Cæsarem, quibus enissime rogabat, ut se juberet cum Antonio sepeliri. His inspectis statim intellecto, quid ageretur, Cæsar ipse statuit accurrere: mox, mutato consilio, propere viros mittit. Illi, referatis foribus, transacta omnia repperunt. Jacebat in pretiosissima veste regioque cultu Cleopatra, in aureo differtoque odoribus folio: juxta pedes humi stratum corpus erat tradis, alterius ancillarum, (nam ceteram omnem multitudinem expulerat) altera jam vicina morte titubans, tamen adhuc diadema dominæ componebat. Ibi per iram dicenti cuidam, *pulchrane tibi hæc videntur, Charmium? Pulchra,* inquit illa, *profecto, ac tot regum sanguine digna.* neque plura locuta, juxta lectum heræ concidit.

LXI. Aspidis morsu perisse Cleopatram, quæ inter ficus illata fuerit, constantior fama tenuit: & credidisse hoc Cæsarem, monstravit in triumpho prælata reginæ effigies cum admota ad brachium aspidem: alii, *venenum in acu habuisse,* putarunt. maculam vero in corpore nullam, aut aliud veneni signum comparuisse, satis constat. Cæsarem nuntiata mors tam velox perculit, ivitque ipse, & adhiberi a medicis remedia imperavit. Psyllos quin etiam admovit, qui venenum exfugerent. Cum nihil proficeretur, miratus animum mulieris, uti petierat, juxta suum collocari Antonium, & fastigium, quod Mausoleo deerat, perfici jussit. Etiam ancillis honorifica sepultura data. Sic illa magnis & virtutibus & vitiis celebrata Cleopatra, successorum Alexandri potentiam suo casu finit undequadagesimo ætatis anno, regnavit domi duos & viginti: ex quibus amplius qua-

§ LIX. Dio. Plut. Flor. 4, 10.

T. Liv. Vol. XII.

K

tuordecim per Antonium in reges ipsos plurimasque nationes imperium tenuit.

LXII. Antonio nonnulli tres & quinquaginta tribuunt annos vitæ: alii triennium ad numerum adjecerunt, cujus de ingenio fortunaque, quarum rerum nescias utra fuerit mutabilior, post tot utriusque documenta relata disserere quid attinet? Imagines ejus statuæque detractæ sunt & abolitæ; Cleopatram manserunt, redemptæ, ut ferunt, ab Archibio quodam mille talentis, is inter amicos reginæ fuerat, caritatemque bene de se meritæ, quod bonis ingeniis solitum, post mortem ejus retinebat. Ceterum mors Cleopatram Cæsaroni quoque exitio fuit, ajunt, *ab Areo impulsam esse Cæsarem, qui notam principis poetæ sententiam adducendo, minime utilem esse Polycæsariem dixerit.* Ego monitore nihil indignis crediderim, ad tollendum, qui Cæsare dictatore genitus esse prædicaretur. Ceteris autem Antonii liberis, etiam quos ex Cleopatra sustulerat, non pepercit modo, sed omnem benevolentiam favoremque præstitit, ut felicius in posteris fuisse Antonius, quam in vita, videatur.

LXIII. Nam præter alios summæ potentiæ gloriæque viros, etiam pronepos ejus, deinde nepos, imperium populi Romani obtinuerunt. Sed omnem suam felicitatem Octaviæ præcipue debuerunt: quæ ingratis viri liberos non educavit modo materna cura, sed etiam apud fratrem fovit atque promovit. Fuit enim egregium matronalis virtutis exemplum Octavia: unde & fratri carissima fuit, & apud externos etiam in tanto honore, ut Corinthii quidem ei templum exædificasse legantur. Hac igitur faciente, Cæsar Cleopatram, ex Ægyptia regina genitam Antonio, in matrimonium elegantissimo regum omnium Jubæ tradidit; quem educatum in Italia, suamque militiam secutum, patrio regno donavit: eique fratrum Cleopatram, Ptolemæi atque Alexandri, concessit in-

§ LXI. Vellej. 2, 87. Dio. Sueton. in Aug. c. 17. Plut. Apian. § LXII. Sueton. Plut.

columitatem. At puellis duabus, quas ex Octavia susceperat Antonius, paternorum bonorum partem attribuit.

LXIV. Filio Fulviæ Julo Antonio libertos patris præsentare coegit, quantum quisque relinquere ei moriens, secundum leges debuisset. Sed horum pleraque, postquam Ægypto decesserat, facta sunt. Tum vero ex adversarum partium ducibus P. Canidium infestissimum sibi, sed nec Antonio satis fidum, interfici jussit: qui timidus excepisse mortem traditur, quam viro militari conveniret. Cassius etiam Parmensis, elegantis homo ingenii, quæ solus percussorum Cæsaris, superabat, pœnas dedit. Alii post Actiacum prælium Athenis, quo confugerit, interfectum tradiderunt. In Ægypto etiam Q. Ovinus supplicio affectus, quod senator populi Romani, lanificio reginæ præfici sustinuerat. Ex magna deinde multitudine regionum liberorum, quos obsidum loco missos a parentibus, aut libidinis causa, evocatos ab Antonio reperit, alios remisit domum; Jotapen patri, Medorum regi, qui post Antonium victum ad se transfugerat, ultro reddidit; quosdam inter se junxit matrimonio; nonnullos retinuit. In quibus Artaxiæ fratres, quamquam petenti, non remisit, quod ille Romanos, qui post Antonii expeditionem remanserant in Armenia, jugularat.

LXV. Corpus Alexandri Magni videre inter hæc concupivit, idque contrectatum, ita ut particulam nasi frangeret, corona imposita, floribusque adspersis honoravit. Nec prætermittendum, ejus regis monumentum, tot seculis venerabile, hodie etiam exstare inter medias oppidi ruinas, & a Muhammedanæ superstitionis cultoribus, magna religione, non solum ut regis, sed & prophetæ maximi sepulcrum visitari. Digressus ab hoc Cæsar, Alexandrinis, ad inviscenda Ptolemaicorum regum conditoria studiose invitantibus, respondisse traditur, *regem videre vo-*

§ LXIII. Plut. Pausan. Dio. § LXIV. Vellej. 2, 78. Val. Max. 3, 7. Joseph. antiq. Jud. 15, 1. Dio.

huisse, non mortuos. Apin etiam adspicere superfedit, *Deos a se, non vero boves, adorari* solere dicens.

LXVI. Conversus deinde ad res Ægypti ordinandas, quam imposito stipendio in provinciæ formam redigere decreverat, Cn. Cornelium Gallum ex infima fortuna productum, præfecti nomine, sed ad similitudinem imperii proconsularis, imposuit, equestris loci virum: quia propter multitudinem hominum ac oppidorum, fertilitatemque soli & situs opportunitatem, metuebat eam majoris dignitatis homini credere. Unde & senatores equitesque Romanos illustres Ægyptum intrare, nisi permissu, vetuit. Sub hoc præfecto juridicus Alexandriæ conventus fuit, apud quem pleraque judicia agebantur. itemque rationalis Cæsaris, qui bona vacantia, & quidquid in fiscum imperatoris oporteret redigi, curabat. His omnibus liberti Cæsaris, atque procuratores diversis officiorum titulis apparebant.

LXVII. Præsidium militare unam in urbe legionem, duas in agris collocavit. Præterea tres Romanæ cohortes seorsim Alexandriæ excubabant, tres ad Syenen & Æthiopæ fines: totidem per alias regiones. erant & equitum alæ tres, idoneis locis & ipsæ dispositæ. Et quo magis mobilitas gentis confringeretur, non modo in senatum Romæ legere Alexandrinos, sed ne Alexandriæ quidem senatum esse voluit; cum ceteras urbes more patrio administrari pateretur. Sed erat quidam appellatus *Exegetes*, cui necessitates urbis curandæ mandabantur, & inter alios honores gestare purpuram permissum erat. post hunc erat vir a commentariis, (*Hypomnematographum* ipsi vocabant) & Archidicastes; quartusque prætor nocturnus. Sed hi magistratus etiam sub regibus fuerant. Romani præterea per provinciam & duces quosdam nomarchasque & ethnarchas constituerunt, sed non maxima hos omnes potestate.

LXVIII. Hanc mutationem rerum Ægyptii portendisse

§ LXV. Dio. Sueton. § LXVI. Sueton. in Aug. c. 66. Dio. Strab. l. 12. § LXVII. Dio. Strab.

Deos credebant, pluvia sanguinis effusa his locis, quibus ne gutta quidem aquæ cecidisse cœlo existimaretur. Accesserunt arma simul conspecta in navibus, exauditumque tympanorum & cymbalorum sonus, & qualis fistularum ac tubarum concentu excitatur. Draco etiam subito apparuit immane sibilans: & cometæ in cœlo, humi mortuorum spectra visa. Statuarum etiam & imaginum mœstus aspectus est notatus; & Apis cum lamentabili mugitu lacrimas fundens. Ceterum hæc victoria non opulentissimum modo regnum Romano adjecit imperio, cujus e vectigalibus tantundem ferme rediret ad ærarium, quantum a patre Cæsare devicta Gallia præstabat; verum etiam in præsentia copiosissimis spoliis locupletavit Cæsarem.

LXIX. Nam præter vetustas divitias, quidquid nuper Cleopatra corraferat, in thesauris repertum. Præterea quibus objici quidquam potuerat, bonis exuti: etiam ceteri conferre bessem jussi omnium facultatum, ita ditavere victorem, ut, quidquid omnibus usquam militibus debebat, inde persolveret; & his insuper, quorum hoc bello usus opera erat, ducenos quinquagenos denarios divideret, quo direptio urbis averteretur. Grandes etiam summas acceperat mutuo: ea omnia hinc expuncta debita: & senatoribus ac equitibus victoriæ fociis ingentia dona data; superfuitque, unde & ærarium augeretur, & multa passim delubra novis donariis nitescerent. Quo autem hujus etiam victoriæ celebratio in posterum memoria foret, & in Ægypto Nicopolin Cæsar in loco pugnæ struxit, ludis etiam ad similitudinem Actiacorum constitutis.

LXX. Et quo habilior uberique ad annonam urbis sustentandam Ægyptus fieret, fossas Nili, quas ad irrigandos agros antiquissimi reges duxerant, vetustate oblimatas labore militum aperuit; novasque locis quibusdam adjecit. Hac cura effectum, ut urbi annua ducenties centena millia modiorum frumenti inferrentur: quæ summa ferme

§ LXVIII. Dio. Vellej. 2, 39. § LXIX. Sueton. Dio.

populum Romanum alere quatuor anni mensibus poterat. Sed nullo magis Ægyptiacarum opum Romanis infusa rebus magnitudo patuit, quam quod fœnus ad trientem recidit, possessionum aliarumque rerum venalium pretium, propter abundantiam pecuniæ, duplicatum est. Constitutis hunc ad modum Ægypti rebus, Cæsar per Syriam, Herode Antiochiam deducente, profectus, Asiæ hiberna petiit, provinciæ negotia componendo, simul & Parthicis rebus intendens animum.

LXXI. Nam illud etiam imperium civilibus bellis lacerabatur. his causis Phraates, crudelissimus ingenio, & post victoriam Romanam ferocior, a popularibus in exilium actus; auxilio Scytharum cum Tiridate, quem Parthi regem constituerant, bellum gerebat. Utrique sociæ Cæsaris arma optarunt: sed excusatione rerum Ægypticarum usus, præpotentem gentem atteri civilibus armis malebat. Interea Phraates, missis ad Cæsarem legatis, *in Syriam profugisse cum magna manu Teridaten servum suum, abrepto simul filio suo minimo natu, quem negligentius custoditum rapuisset*, significat, remitti utrumque postulans. Cæsar, benigne exceptis barbaris, Teridaten nullo auxilio juvit: ceterum neque dedit eum; & filium Phraatis, ab illo muneris loco acceptum, Romam secum deportare constituit, obsidis loco habiturus.

LXXII. Inter hæc, unde minime timeri debuisset, gravis orta conspiratio quieta Mæcenatis industria Romæ opprimitur. M. Lepidus juvenis multis irarum in Cæsarem causis, a quo remotum a republicâ patrem, eversum avunculum Brutum, nunc etiam fœcerum Antonium sublatum dolebat, perniciem ei, simul in urbem redisset, machinabatur. Hujus consilia dissimulante speculatus Mæcenas, qui tum ad custodiam urbis redierat, tam tempestive, tamque nulla reipublicæ perturbatione oppressit, ut ca-

§ LXX. Sueton. Justin. 1, 2. Joseph. de B. Jud. 2, 16. § LXXI. Oros. 6, 19. Sueton. in Aug. c. 47. Joseph. antiq. Jud. 15, 12. Justin. 47, 5. Dio.

pite conjurationis sublato, maximi belli femina in ipso ortu suffocarentur. Servilia Lepidi uxor cum superesse viro non sustineret, & diligenti familiarium custodia nihil adipisci mortiferum posset, prunis ardentibus devotatis vita abiit.

LXXIII. Neque reticendum, suffectos hoc anno consules fuisse, ex Kal. Jul. C. Antistium, ex Id. Sept. M. Tullium, ex Kal. Nov. L. Sænium, non historiæ tantum causa, sed ut mira quædam his temporibus conversio fortunæ notetur. Tullio consule, cujus patrem Ciceronem Antonius proscripserat, cum Antonii nuntiata mors esset, iidem Idibus, quibus Cicero magistratum iniit, senatusconsultum facta sunt, ut Antonii statua detraherentur, honores abolerentur, dies natalis nefastus esset, nemo postea gentis Antonie Marci prænomen ferret. Balbinus (id Sænio cognomen fuerat) eadem proscriptione adductus in rerum omnium discrimen, tum in consulatu suo M. Lepidum ad pedes suos supplicem vidit, desperantem de filio, pro salute conjugis anxium.

LXXIV. Nam eam quoque, tanquam consiliorum filii consciam, Mæcenas ream agebat. & cum juvenem ad Cæsarem mittere constituisset, sexum imbecillitorem non esse vexaturum itinerum molestia dicebat, modo vades Junia consuli dedisset, Cæsari eam, quandocunque postulasset, exhibitum iri. Cum nemo reperiretur, Lepidus fenex, quem nota segnitie scelere excusabat, sæpius circa fores, deinde tribunal consulis excubans, cum ab apparitoribus repelleretur, vix ad hæc verba spatium aliquando nactus est: *mea quidem innocentia testes qui dare possem locupletiores his, a quibus uxor & filius accusantur? nec ego te proscripsi, & quibusdam, qui tum sunt proscripti, sum humilior. Tu vero instabilitatem humanæ fortis respice, consul, meque coram tribunali tuo stantem: & aut me vadem accipe pro uxore, aut una cum illa vincitum ad Cæsarem mitte. Nec reticenda con-*

§ LXXII. Vellej. 2, 83. Sueton. in Aug. c. 19. Dio. Liv. Epit. § LXXIII. Plut. in Cic. Plin. 22, 6. Dio. Appian.

fulis humanitas. tantæ mutationis misertus, vadimonium mulieri remisit.

LXXV. Sub hæc tempora, atque adeo jam ab Actiæ victoriæ nuntio, sicut acerbe in Antonium, sic in Cæsarem honorifice multa decreta sunt: *triumphus de Cleopatra: arcus triumphalis Brundisii, & in foro Romano. Divi Julii quoque sanum exornari rostris captarum navium placuit, aut columnis ex illo ære fusis: quinquennales haberi ludos in honorem imperatoris: diem natalis ejus, itemque nuntiatae victoriæ, inter feriatos haberi.* Additum, ut in urbem ingredienti virgines Vestales senatusque & populus Romanus cum conjugibus ac liberis occurrerent. Jam supplicationes, & statuae, aliaque hoc genus, prius etiam usurpata, referre putidum fuerit. Titulum inscriptum basi, non ita pridem repertum Romæ, annotare non pigeat: SENATUS. POPULUS. VE. ROMANUS. IMP. CÆSARI. DIVI. JULI. F. COS. QUINT. COS. DESIG. SEXT. IMP. SEPT. REPUBLICA. CONSERVATA.

LXXVI. Hæc post Actiacum prælium decreta, postquam autem obisse Antonium innotuit, *alus quoque de Ægyptiis triumphus decretus est, quia, ne de illo triumpharet, nomini Romano parcebatur.* Dies etiam Alexandriæ captæ relatus inter festos, & ab hoc deinceps Ægyptii tempora sua computare jussi. Data insuper potestas ei tribunitia perpetua, sic ampliato jure, ut ad mille passus extra pomerium appellari posset; jussique sacerdotes & Vestales, quoties vota pro senatu & populo susciperent, etiam pro Cæsare facere. Et ne tempus ullum aut locus honorum ejus expers esset, inter alia, quæ prætereo, ut in conviviis, nec publicis modo, sed privatis, ei libaretur, senatus censuit. Maxime delectabat homines, quod in scriniis Antonii repertas literas combussisse dicebatur. quamquam plures callide servarat: quibus etiam postmodum, ubi opus putaret, uti non dubitavit.

§ LXXIV. Flor. Appian. § LXXV. Appian. Dio. § LXXVI. Dio.

LXXVII. Eodem anno L. Statilius Taurus amphitheatrum in Campo suis impensis perfecit, & in ejus dedicatione munus gladiatorum exhibuit: novum inde honorem plebiscito adeptus, ut quotannis præturæ candidatum unum, sine repulsa creandum, commendaret. Kalendis deinde Januariis, quibus Cæsar Sami quintum consul, Romæ Sex. Apulejus Sex. F. inierunt, in ejus acta juratum: & quoniam de rebus Parthicis literæ ab eo venerant, decretum, ut inter nomina Deorum Saliari carmine celebraretur: tribus ex ejus vocabulo fieret Julia: coronatus spectaret ludos: senatores, quibus adiutoribus bellum confecisset, curram triumphantis prætextati sequerentur: die introitus ejus populus Romanus sacrificaret, eaque deinceps quotannis festa esset: sacerdotum omnia collegia, quem ad numerum ei videretur, augeret.

LXXVIII. Hæc paucis exceptis admisit Cæsar, sacerdotiis quidem intemperanter dandis eo proventus, ut de numero illorum quidquam exinde certi nequeat reperiri: unum palam remisit, ut universi sibi obviam exirent. Omnium autem maximam lætitiā ei duo hæc attulerunt, quod de Jano claudendo, & salutis augurio repetendo, decretum erat. hoc enim propter continua bella intermissum per annos quatuor & quadraginta fuerat: Janus tantummodo, bis antea clausus, Numa rege, deinde Punico primo perfecto bello. Tum vero imperator Cæsar tertium clausit, pace terra marique parta, conditisque civilibus armis, vicesimo postquam mota fuerant anno. Sane tum etiam in armis Treviri cum Germanis quibusdam erant, & in Hispania cum Cantabris Vaccæisque Astures: sed hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus haud sane memorabilibus præliis domuerunt. alibi quoque secundum singulas nationes tumultuatum est: sed quia mediocres motus erant, neque Patribus eorum causa bellum decernere visum fuit, etiam historiis hæc parum argumenti dederunt.

§ LXXVII. Dio. Sueton. in Aug. c. 26. Tacit. § LXXVIII. Aristot. polit. 4, 15. Sueton. in Aug. c. 37. Dio. Plut.

LXXIX. At Cæsar Romæ patrisque sui commune templum (*Divum Julium* appellabant) ab Asiæ populis apud Ephesum, a Bithynis Nicææ, clarissimis utrobique urbibus, poni passus, ea numina etiam ab Romanis, qui regiones illas habitabant, coli iussit. Se ipsum a civibus divino honore coli noluit. peregrinis permissum, ut illi & Romæ templa statuerent, Asiatici quidem Pergami, Bithyni Nicomedæ, quo dato exemplo, sicut nihil est ad imitandum adulatione velocius, toto mox orbe cœlestes ei sunt honores habiti, passimque per urbes celeberrimas vivo mortuoque sacerdotes & collegia sacrata, erecta fana, quæ veterum Deorum delubra ferme structura ornatuque superarent. Alexandrini quoque Sebastium extruxerunt templum Cæsaris navigantium præsidis, (*Epibaterium* ipsi cognominabant) cujus aliud nusquam par fuit, celeberrimo loco situm, magnitudine & sublimitate conspicuum, refertum donariis, auro atque argento ornatum circumquaque, porticus habens, & bibliothecas, aulas, lucos, vestibula, ambulacra, spatiosissima omnia, & sumtuosissima.

LXXX. Etiam ludii quinquennales, quos tum permitte Cæsare Pergameni fecerant, provinciarum pleræque propemodum oppidatim constituerunt. Nec tamen ista, tanquam homine se putaret augustiorem, recepisse creditur, sed ut tam late imperanti utilis regendis rebus veneratio quæreretur. Alioquin Domini etiam, nedum Dei, appellationem constantissime repulit: & quamquam etiam proconsulibus decerni templa solere sciret, in urbe nullum, in provinciis nonnisi communi suo Romæque nomine, recepit. Sed imperatoribus secutis passim non modo Græci, sed etiam quælibet provinciæ templa posuerunt: de urbe & Italia Dio hætenus negat, ut quisquam ullius pretii fuerit huiusce rei auctor; sed quoniam ipse statim subjicit, imperatoribus cœlestes honores, atque etiam Heroa decerta fuisse, mirari subit, quid igitur interesse putet, ne, qui hæc facere

§ LXXIX. Liv. Epit. Vellej. 2, 89. Dio.

potuerunt, illud etiam fecerint; præsertim, cum & in urbe fuisse templa Augusti, haud contemnendi auctores, a quibus visa sunt, prodiderint.

LXXXI. Per hæc exacta hieme, Cæsar in Græciam, atque inde a Corintho Brundisium transmisit. Cum urbem intraret, inter occursum omnis ordinis, ætatis, sexusque, passim sacrificia ex senatusconsulto facta: & Valerius Potitus, qui tum in anni parte consulatum gerebat, nomine senatus populiq; Romani majoribus hostiis fecit, novo ad hæc usque tempora honore. Magna per eos dies omnium ordinum lætitia fuit, aucta liberalitate Cæsaris, cui tum pares animo divitiæ obtigerant. Ergo munifice donavit duces suos, & ut solitus erat, collaudavit, honoribusque exquisitis extulit; Agrippam hoc eximio, quod cæruleum ei vexillum dono dedit, navalis victoriæ testimonio. Nec militibus modo divisit pecuniam, sed & populo nummos quadringenos ex bellorum manubiis dedit: adultis primum, deinde & pueris Marcelli nomine, quem sorore sua natum, si nullos ipse filios fusciperet, jam tum ad gratiam civium producebat.

LXXXII. Municipiis etiam, sed & provincialibus, quorum in agros deductæ nuper coloniæ erant, ingentem pecuniam numeravit: quod quidem solum & unum omnium fecisse, qui deduxissent, haud falso gloriatus est. His de causis, & quia nec auri coronarii nomine quidquam accipiebat ab Italis, quin & sua debita reddens, quæ sibi adhuc ex imposito tributo debebantur, remittebat: præteritorum malorum oblivio cepit omnes, triumphique ejus, tanquam de peregrinis ducerentur, hilariter spectati. Tres autem, tribus continuis diebus, duxit. Dalmaticum & Illyricum, deque Pannoniis, Japydibus & finitimis eorum, itemque de Gallorum atque Germanorum populis, quos auspiciis ejus C. Carrinas vicerat.

§ LXXX. Sueton. in Aug. c. 59. Philo. Aristot. polit. 5, 11. § LXXXI. Dio. Strab. l. 10. Vellej. 2, 89. § LXXXII. Dio. Sueton. in Aug. c. 22. Appian. Illyr.

LXXXIII. Postridie Actiacus triumphus actus, quo Tiberius, Liviae filius, jam pubescens curram comitatus est sinistiore funali equo; cum Marcellus, Octavia natus, dexteriore veheretur. Tertia dies Alexandrinam & Aegyptiam pompam vidit, priores, licet sumtuosissime instructas, apparatusum impensa & pulchritudine superantem. Inter hujus fercula Cleopatrae quoque imago, in lecto ad similitudinem morientis translata est: ductique liberi ejus, Alexander & Cleopatra, quibus Solis ac Lunae nomina indiderat. His in triumphis nihil ex antiquo mutatum annotatur; nisi quod ex nupero decreto curram secuti sunt primum senatores, quotquot eo bello navarant operam; deinde consul cum magistratibus: cum alias hi praecedere inter hujusmodi pompas solerent, ceteri senatores subsequi.

LXXXIV. Militibus triumphale congiarium ex manubiis viritum millia nummum singula dedisse ipse tradit: accepisse id hominum circiter centum & viginti millia. Idem deinde mensis & Carrinatem & Autronium triumphantes vidit. Carrinas, Morinis sociisque eorum ad patientiam imperii bello revocatis, etiam trans Rhenum aliquoties victos repulerat. Ideoque & Caesar, uti diximus, ex his gentibus triumphavit, & Carrinatem triumphare iussit, magno iterum documento, ne quis ob res adversas nimium flaccescat animis. Hujus enim pater a Sulla fuit occisus inter proscriptos: quorum liberis lege lata tum quidem aditus ad honores pracludebatur. Mox a. d. XVII Kal. Septembr. ex Africa L. Autronius P. F. L. N. Pætus proconsule triumphavit.

LXXXV. At e regulis ducibusque triumphatis supplicio quidam affecti sunt: in his Adiatrix cum filio, qui, ab Antonio partem Heracleae Ponticae nacti, Romanos colonos occiderant. Inde versa ad honorem Deorum cura, Minervae templum, & quod Chalicidicum vocatur, tum

§ LXXXIII. Sueton. in Tib. c. 6. Dio. Euseb.

curiam ex patris nomine Juliam, hanc quidem a. d. V Kal. Septembr. dedicavit. In ea Victoriae reposuit simulacrum, spoliisque Aegyptiis exornavit, quod olim a Tarento advectum fuerat; huic numini se debere imperium assignificans. Etiam D. Julii sanum multis ex eadem praeda donariis excoluit. Sed longe maximae opes in Capitolium illatae. Nam ex senatusconsulto e tribus cellis, quidquid Jovi, Junonique & Minervae dicatum olim fuerat, pro polluto efferendum curavit: ipse una donatione sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingentes sestertium contulit.

LXXXVI. Haec omnia ex thesauris Cleopatrae desumpta, cujus etiam alter unio, vix luxuriantis feminae faucibus ereptus, propter magnitudinem dissectus, ex utraque aure Veneris, quae in Pantheo deinceps culta est, pependit. Ceterum in dedicando Julii templo ludi varii generis editi: Trojam patricii pueri luserunt: viri equos desultores bigasque & quadrigas agitarunt: & senator quidam in arena depugnavit. Venatio quoque insignis edita, & inter alias feras rhinoceros & hippopotamus occisi, quae genera animalium nunquam ante Roma viderat. Turmae quoque Suevorum, quos in triumpho Carrinas duxerat, Dacorumque captorum Actiaco bello, infestis armis in voluptatem victoris populi concurrerunt. Dacos & Getas non sanguinis diversitas, sed regionum situs distinguit; Dacis ad Danubium & Germaniae finem, Getis versus Pontum & Orientem habitantibus.

LXXXVII. Partis harum gentium rex Cotiso non amicitiam modo pactus cum Caesare, sed etiam geminam affinitatem fuerat, sibi desponsa Julia, vicissimque sua filia Caesari. Ceterum cum deludi se postea sentiens legatos frustra misisset, ad Antonii partes popularium inclinavit animos. Sed nec illi multum profuit istarum gentium societas, & ipsis tantummodo causam Romani belli praebuit.

§ LXXXV. Frag. Capitol. Strab. l. 12. Dio. Pigh. annal. Sueton. in Aug. c. 30. § LXXXVI. Dio. Sueton. in Aug. c. 43.

citatem minus aptum arcendis hostibus. Igitur Crassus, qui ex consulatu Macedoniam obtinebat, non magis socii regis, quam provinciæ Romanæ periculo excitatus, adventus sui terrore excedere Dentheletarum regione Bastarnas coegit.

II. Sed ipse non contentus hac gloria, sequi recedentes instituit. Segeſticaque redacta in potestatem, etiam in Mœsorum fines impetu facto, munitum quoddam oppidum oppugnavit. Interea longius præſſarum copiarum partem adorta gens insigni feritate, Crasso necessitatem imposuit, ni hos amittere vellet penitus, toto cum exercitu succurrendi. Dum acies instruantur, unus ducum, postulato silentio, *qui vos, inquit, estis?* Responsum, *Romanos esse, gentium dominos. Ita, inquit ille, si nos viceritis.* Accepit omen Romanus: & cum ante aciem immolato equo votum barbari concepissent, *ut Romanorum ducum extis & litarent & vescerentur*, vix tubam sustinentes disjecit: reversusque ad obſidionem, oppidum cepit.

III. Et quo lectores admoneantur, quanti sit inanibus non moveri, quamque id beneficium non ferociæ, sed ingenio conceſſerit Deus, *tam præcipitis Mœsorum fugæ nulla fuisse certior causa traditur, quam quod centurio quidam Romanus, foculum gerens super cassidem, excitata motu corporis flamma, tanquam vomente incendium capite solidos mortales exterruit.* Averso in Mœsos exercitu, Bastarnæ exitum speculantes ad Hebrum fluvium subſtiterant. Tum igitur devictis illis, ad se veniri cernentes, legatione missa denuntiarent, *injuste facere Romanos, se persequendo, a quibus nullam injuriam accepiſſent.*

IV. Crassus oratores humaniter acceptos, gnarus eas nationes vini cupidissimas esse, tanquam poſtridie responsurus adhibuit mensæ, & ab ebris omnia Bastarnarum consilia expiscatus est. Eadem autem nocte, dum illi poculis vacant, ad silvam proximam exercitu promoti, in ulte-

riora proſpeculatum expeditos præmiſit. His viſis, hostes, cum longe abesse robur legionum arbitrantur, prouunt; refugientesque intra silvas secuti, ab instructis ordinibus excipiuntur. Magna ibi statim, magna deinceps fugientium cædes fuit: carris maxime, quibus castra sua a tergo seſperant, receptum impredientibus, & quod his impositos cum conjugibus liberos haudquaquam æquis animis deferebant.

V. Nobilis eo loco Romani ducis pugna fuit, occiso Crassi manibus hostium rege Deldone; & si suis auspiciis rem geſſiſſet, opimorum spoliolum decus meruerat. Quod hostium illud prælium non conſumerat, partim in silva incensa concrematum; alii, expugnato, in quod confugerant, oppido, interierunt. Fluvius etiam Iſter, & sparsa per agros fuga, multis exitium attulerunt. Maxima moles in superandis iis fuit, qui munito ex loco per aliquot dies vim Romanam repulerunt, donec Rolis adventu, Getarum reguli, hæc quoque deleta manus tum quidem ei bello finem impoſuit. *Roſem illum Dicomæ filium fuisse*, quamquam tradi videam, aſſenſum ſuſtineo: quando nullum ejus neque testimonium idoneum, neque argumentum aſſertur. ad Cæſarem inde proſectum eſſe ſatis conſtat, amicumque ac ſocium diſceſſiſſe.

VI. His ita geſſis, Crassus Mœsorum regionem repetens, cum nonnullos ſuadendo, ceteros minis, pertinaciſſimum quemque armis ſubegifſet, neque magna pars domanda ſupereſſet, hiemem iis locis nimiam veritus, exercitum in pacatiora reduxit. Sic quoque, priuſquam Macedoniæ fines attingeret, a frigore nonnihil, ſed atrociora a Thracibus, quamquam ſociis, perpeſſus, propoſitum ulterius has gentes adeundi depoſuit. Ob hanc victoriam Cæſar *Imperator* appellatus eſt, eique ſupplicatio triumphuſque decreti: idem honor & Crasso habitus, niſi quod, *Imperatoris* nomen da-

§ I. Liv. Epit. Dio. § II. Liv. Epit. Dio. Flor. 4, 12, § III. Flor. Dio.

§ V. Dio.

* T. Liv. Vol. XII.

* L.

tum, Dio negat; ab aliis hoc quoque traditum, haud dissimulans.

VII. Igitur his potius crediderim, cum causam Dio nullam attulerit, & sub Augusto ac Tiberio quoque nominis ejus decus concessum quibusdam ducibus fuisse non ambigatur. Sub idem tempus Cæsar, sive frequentibus morbis iratus, sive ut objectam ab Antonio cupiditatem dominandi rebus reselleret, de reddenda republica cum amicis deliberavit. Duo ipsi erant arcanorum omnium participes: M. Agrippa, quem amplissimis honoribus extulerat; & C. Mæcenas, non minus carus, Agrippa, sed minus honoratus, quia manere suo in ordine Romanus eques maluerat. His in secretum advocatis, ubi consilium suum exposuit Cæsar, fidemque testatus amicitiae, ut rectum verumque consilium promerent, oravit; in tam exiguo numero tamen variatum sententiis fuit.

VIII. Prior Agrippa his fere argumentis Cæsarem ab imperio continuando dehortatus esse traditur: Si tantis a te opibus honoribusque cumulatus insistere cæptis juberem, Cæsar, tametsi mens forsitan integra foret, oratio posset esse suspectior, tanquam ea, quæ mihi privatim crederem profutura, suadentis. Nunc quia diversa mihi rectior videtur via ac salubrior, laborare non debeo, ne parum explere partes amici benevolique consultoris videar. Ego sane semper hanc indixi mihi legem, ex quo me penitorem in amicitiam assumsisti, ut tantæ benignitati, quando meritis non poteram, fide responderem; neque mihi retinendum quidquam esse crederem, ex quo tibi periculum, aut invidia nasceretur.

IX. Igitur in hac etiam summa deliberatione, propriorum commodorum immemor, ea tantum in consilio habiturus sum, quæ tuam atque publicam ad salutem pertinere judicavero. Age igitur, omnia, quæ summo imperio insunt, non præcipiti cogitatione expendamus, ut eam sequi partem liceat, quam ratio nobis meliorem atque feliciter fore ostenderit. Nec enim ita

§ VI. Vellej. 2, §§. Dio. § VII. Vellej. 2, §§. Dio.

nos potentia cupido occæcaverit, ut incubandum esse imperio, tametsi nobis malo futurum appareat, existimemus. Esset hoc male sustinentium fortunam suam, ejusque convulsorum obsequio; nisi malimus pietatem in patrem & reliqua obtentui sumta, ceterum imperandi lubricine egisse omnia videri. Utrumvis horum crimen, ac periculum habet: nec aut laudare talia quisquam bonus, aut perferre liber potest. qui vero patriam suam nec aliis servire, nec sibi patietur, ad justam aequalitatem omnia referens; is profecto, tanquam maximorum bonorum auctor, semper apud cives in honore ac pretio erit.

X. Idque ex utriusque comparatione facillime intelligi potest. Quippe juris aequalitas naturæ consentanea, sicut oportuit iisdem legibus natos, educatos, institutos, paremque corporum atque animorum præstantes usum reipublicæ, pari omnes jure atque potestate esse sancit, neque quemquam cuiquam, nisi virtutis causa, anteponi. Ergo quoties unius potentia ceteri deprimuntur; tanquam in re, quæ contra naturam acciderit, anguntur, nequaquam æquis animis passi, penes se majorem suntuum laborumque ac periculorum partem, penes unum aliquem pleraque commodorum esse. At quia carere magistratibus respublica nulla potest, vicissim regere & regi æquissimum putant: nec contentui futuri imperantibus, cum & his imperare aliquando possint; nec efferendi potestate, quam mox in se accepturos alios sciant.

XI. Sic & meritis honores invidia nulla tribuent, sibi quoque idem ad hos per virtutem iter patere memores; & onera promte sustinebunt, quæ non a dominis imponi, sed æqua justaque lege sentiant. Necesse igitur est, tali populo prospera atque adversa transire in omnes: neque sibi privatim quemquam esse quidquam procuraturum, quod dissentire a publicis rationibus intelligat. Tum & odia tollentur civium, & prava æmulatio. nemo gaudebit malis alterius, nemo aut alienæ virtutis obrectatorem æget, aut alium timebit suæ: querelæ, suspiciones, insidiæ aberunt: nihil appetetur contra morem, nihil recusabitur: imperabitur sine superbia, parebitur sine murmure: tam pro unoquoque stabunt omnes, quam unusquisque pro omnibus.

XII. Hæc tanta commoda popularem statum sequuntur: at

in unius imperio vix potest obtineri, quin diversa his omnibus exeant & contraria. Jam primum, omnibus in unum intuitibus, ille fit morum atque vitæ regula, sic tamen, ut ejus vitia exprimantur vulgo; si quæ sint virtutes, eas imitari nec possint multi, nec fere, qui possunt, audeant, ne videantur animi magnitudine, artibus imperatoriis, prudentia, liberalitate cum principe contendere. Inde fit, ut ad publica munia segnes, voluptatibus, aut quæstu omnem indolis ingenuæ vigorem deterant; atque sic condiscant, rempublicam nullam putando domestica spectare lucra, & felicitatem alienam ægris oculis intueri, tanquam sibi decedat, quidquid apud alios conspicitur. Quæ si privatos tantummodo incesferent molestiæ, quamquam sane iniquum esset consiliari populos, ut unus aliquis suaviter ac delicate vivat; fortassis auctor essem, non amittendi e manibus, quod propitia tibi fortuna contulisset. ceterum ad ipsum imperantem curas infinitas, labores incredibiles, invidiam, odia, pericula sine numero, sine modo pertinere video.

XIII. Mittamus præterita, quæ si tibi satis felicia viderentur, non deliberares in præsentia: quid expectare paulo post debeamus, apparet. Urbanæ res parum adhuc compositæ: Italia varie turbata: provinciæ aliæ exhaustæ, aliæ dubiæ, nationes circa validæ armis. his occursuro multa deerunt, quæ non facillime comparaveris. A re nummaria ordiar, quæ tibi extraordinariis quærenda remediis erit: nec enim ad tot alendos exercitus, aliasque necessitates, vectigalia populi Romani sufficient. Eadem igitur necessitas fuerit, inquit, & restituta republi- ca. Immo vero longe dispar est ratio. tum enim non defuturi essent divites, qui laude liberalitatis, aut honoribus, quales liberæ civitates pro meritis hoc genus rependunt, contenti, pecuniam conferrent in publicum: & si tributa populo indicerentur, haud gravatim quilibet a se abire nummos pateretur, quos in re communi sibi quoque putaret impendere.

XIV. At in regno rarus ostentator opum est, quarum magnitudine stimulari posse avaritiam potentioris existimet: nec fere

§ XII. Aristot. polit. 5, 10. § XIII. Aristot. polit. 2, 9.

rales largiores principi facile foret, quos favore populi crederet ad res novandas incitari: tributa vero quoties indicuntur, publica ferme querela est; æquum enim putant, suis eum facultatibus tollere sumtus quoslibet, ad quem ex toto imperio fructus omnis pervenit. Adde, quod iniqui plerumque acceptorum expensorumque putatores sunt: reditus enim ferme norunt & diligenter numerant: at impensas alias in totum nesciunt, alias multo, quam sint, leviores temere credunt. Hæc una difficultas est, quæ rerum habenas tenentem, si quid prospicio, magnis curis, iisque frequentibus exercebit. hac nihilo jam erit mitior de judiciorum ordine sollicitudo.

XV. Facinorosos enim puniri, sicut ubivis necessarium, ita nunc perdifficile est: rara inter nos innocentia, & præpotentibus reis. At horum causas si ipse cognoveris, pro crudeli traducere. & iniquo, & magis ex suo commodo odiosæ, quam legibus decernente. Sin alios constituis iudices, damnatos afflixisse dicentur a te iusti: absolutos populus æquitati iudicum imputabit, aut etiam gloriæ; maxime si quos dimiserint, quibus tu infensus esse existimeris. At in populari statu cum suffragiis civium, aut sorte lecti iudicent, qui, neminis unius in manu positas fortunas suas esse, norunt: integra religione, nec potentia, cuiusquam, nec gratia jus dare creduntur.

XVI. Sed ludus hic & jocus fuerit præ his æstibus, in quos te conjectura est ista dubitatio, quemadmodum his oporteat uti, qui, cetera boni ac honesti viri, principatum unius pati nequeunt. Hos equidem & si relinquis, imprudens; & si tollis, iniquus habereis. neque mediam ingredi viam tutum erit. Namque nobilitatem si contemnere videre, si circumscribere divitias, & coercere magnos spiritus, populi benevolentiam amiseris. Equis enim hunc amet, per quem unum omnibus carendum existimet his vitæ bonis, quæ præ ceteris & æstimantur, & expetuntur? Certe si uno corpore posses ad cuncta simul agenda occurrere, nec adiutoribus haberes opus, minus laboraremus: nunc in tam amplo diffusoque imperio, cum plurimis indigeas; quos adhibebis, unde nec aut securitati tuæ, aut existimationi metuas? Gnavis enim

& industriis cum gloria spiritus crescunt, efficiuntque ineptos obsequio, cum se dignos imperio censere coeperunt.

XVII. Socordes igitur & timidos præficies rebus? tum vero negotium hostium egeris, socios alienaris, civibus fueris odio; his præcipue, qui se postpositos deterioribus nunquam sine dolore recordabuntur. Hic iterum melior est rerumpublicarum constitutio, quibus ornatui atque usui est fortium ac opulentorum civium frequentia, quorum virtute augeri, quorum gloria illustrari sentiunt; nec quemquam ex his amissum imminutumve cupiant, nisi forte quis ad tyrannidem animum adjecerit; cujus præcipue criminis acerrimi consueverunt esse vindices. Horum omnium aspiduos producere testes possem, cunctos ferme Græcarum aliarumve nationum populos, quibus in libertate, quam sub dominis, semper omnia felicius atque gloriosius evenerunt.

XVIII. Sed externis abstineo, cum satis ad hæc docenda locuples sit Romanæ rei diverse habita gubernatio. Sub regibus multa passi, angustissimisque coerciti finibus, in libertate crevimus: illa Romanum extulit nomen, illa senatus auspiciis populi que suffragiis caput orbi terrarum imposuit. Hæc tam inextricabilis malorum series, jam deprehensa nobis est; & nondum ad te respexi, Cæsar. Tua vero quam intolerabilis erit conditio, diebus atque noctibus tantam sollicitudinem sustinentis? quis ad omnes istas cogitationes animus, quod ad hos labores corpus sufficiet? taceo, quod ab adolescentia usque parum firma valetudine uteris. His igitur circumdatus obsessusque molestiis, ecquando quidquam eorum degustabis, propter quæ mortales amant vivere? aut his carere coactus, quam eris inter falsam felicitatis imaginem vel sine exemplo miser? Quis enim præter te eris alius, qui nullo tempore aut minime voluptatem percipere possit, aut maximis carere molestiis?

XIX. Magnum enim imperium regenti nulli æque satellites, ac cura & metus, præsto sunt: raro lætius aliquid, quo vere afficiatur animus; indigna, pudenda, gravia nunquam non & videt, & audit, & sentit. Quæ quoties mecum expendo, mirari desino, quod a quibusdam cum offerrentur regna, recusata sunt. Hæc igitur te cum animo tuo considerare prius verum est, quam

eo te conjicias, unde non sit postea receptus. Neque vero parum perspicio, quam in aliam sententiam proferri speciosa possint, quantosque stimulos habeant, potentia, opes, hominumque salutantum ac prosequentium turbæ, & omnium in unum obversa ora. præsertim si hæc sola conspiciantur, comitesque suos tegant ac dissimulent. quippe potentiam sollicitudo, divitiis impensæ, honorem livor sequitur. & in multitudine circumfusa, sæpe insidia insunt, semper adulatio, vix minus istis malum. Quod si vero quis ideo expetendam esse dominationem arbitretur, ut beneficiorum & injuriarum in quoslibet arbitrium habeat, is profecto magnopere fallitur.

XX. Certe quam fœdum, quam Diis ac hominibus invisum sit, libidinibus ac flagitiis se tradere, apud te dicere supersedeo, quem scio neque his moribus præditum esse, neque propter hæc imperium cupere: præsertim quia non ea referre constitui, quæ pessimis principes faciant, sed quæ caveri nequeant etiam a probatissimis. Beneficia autem hominibus tribuere dignissimum esse magna indole, non equidem negaverim. sed id quoque privata fortuna, si non æque abundanter, verius tamen ac meliori fide præstet, & si pauciora faciat, plura non exigentur. In principatu sæpe deest, unde cupiditas omnium expleatur, cum etiam in levi merito nemo suam operam parvi æstimet; non possunt effugere reges, quin multos prætereant, etiam munificentissimi. Quid enim est, quod dare queant? honores, magistratus, pecuniæ. ceterum illi in paucos cadunt; & ærarium largitionibus exhaustum per rapinas supplendum erit. majusque orietur odium a plurimis, quibus & datum nihil & aliquid ablatum fuerit, quam a paucis, quos locupletaveris, gratia; cum alioquin etiam natura sit hominibus ad beneficia sensus, quam ad injurias, hebetior.

XXI. Adde, quod principes & cum restrictiores sunt, avari judicantur; & cum liberalius utuntur opibus, dissipare patrimonium publicum, & plura indignis tribuendo, nescire veram dandi rationem modumque differunt. Atqui sæpe his uti iudicio suo non licet. multa nescire, multa credere familiaribus congiuntur: aliquando donant, quia dignos intelligunt; aliquando, ut intellexisse videantur. sæpe affectum magis, quam merita, se-

quantur, & sibi verius dant beneficia, quam his, ad quos eorum fructus pervenit. Quidquid horum sit, plerumque cum aliqua sollicitudine conjunctum est. Ut ita neque hoc satis sincerum sit, ac expetendum, quod unum omnium commendare posse hominē non pessimo principatum videretur. Cetera talia omnino sunt, ut, qui secum ista perpenderit, regis cujusdam dictum valde probet, diadema nobilem magis, quam felicem, pannum, si penitus intelligeretur, neminem reperturum, qui vellet humo tollere.

XXII. Et quo certius omnem regnandi libidinem exturbes animo, pauca me dictis, sed quantum opinor, valida hercle adjungere finito. In re populi rarius existere posse reor pessimos magistratus, quam in regnis optimos principes. & illorum imperium breve tempus finit: deinde leges sunt & judicia, quorum ultio non modo peccata suppliciis fontium vindicat, sed etiam exemplum deterret eos, qui peccaturi postea fuissent. Præterea scuti provisum est, ne malorum diuturna sit potentia; sic in bonorum locum, quoties aliquis quolibet casu subducitur, alium aut deteriorem reperire, plerumque non est arduum. Nec enim, excepto universo interitu, qui res humanas omnes inevitabili fato premit, ingruere tanta calamitas ulla potest, quin seminarium aliquod magistratuum relinquat. sed regnis minime tam beata fors est: in quibus & mali principes nonnisi cum vita imperium ponunt; & boni, magnitudine ac diuturnitate potestatis, persæpe convelluntur. Te quidem, quidquid acturus es, optima mente suscepturum esse, certissimum habeo. Ceterum si cogitas, quorundam te pænitere, quæ tum etiam admissa sunt, cum respicere collegas cogebare; cum adversus potentissimos viros dimicanti virtutis ac justitiæ opinione benevolentia retinenda civium esset: quid futurum arbitraris, si, remoto metu æmulatorum, supremæ tibi potestatis conscius, a destinato laudis itinere violentis affectibus abriperis?

XXIII. Sed esto, (quod equidem, si sperandum in ullo est, in te minime desperandum esse largior) hanc imperii negotiorumque molem citra tuam civiumque querelam sustineas; quanta sollicitudine de successore laborabis? Scio enim, te non alium ma-

jorem ex laboribus tuis fructum petere, quam ut optimi status auctor dicaris, & moriens spem feras tecum, mansura in vestigio suo fundamenta reipublicæ, quæ jeceris. Id vero consequi, quam non dicam hominī, sed propemodum Deo cuiquam sit improbum, haud difficulter intelliges, ubi ad ea, quæ dicam, animum adverteris. Filium adhuc non habes: fac habiturum, quis tibi sponsor erit, tuum illi animum, tuam prudentiam, moresque fore? Nihil ab natura ei, ab ingenio, a fortuna negabitur; non saltem ipsa hæc reputatio, se principe natum esse, lubricam ætatem, adulatione præsertim omnium impulsam, in præceps trahet? Scis, quid in vicina Sicilia Dionysii filius reprehendenti mores suos patri, & qualis ipse in adolescentia fuerit jactantia, responderit; illi enim non fuisse patrem regem, sibi esse.

XXIV. Itaque si destinatum successioni tradere se ignaviæ, contaminari flagitiis, lascivire, sævire, furere cerneris, quantus inde pudor tibi, quantus dolor esset? Sed quid ista refero? patribus omnibus optare quam præstantissimos liberos licet, iique ornamento, gloriæ, lætitiæ sunt adeptis: solis principibus ea denegata felicitas est, quibus, ut ignavi liberi verecundiam, sic egregii quique timorem afferunt. Vera me dicere, omnes, opinor, toto orbe terrarum regiæ fatebuntur: quota enim quæque tristissimorum malorum exemplo caret, ut inter perpetuos motus atque suspiciones insidiæ nullæ intervenerint, ut non aliquando filius occupato patre, aut pater filio, ne pateretur parricidium, fecerit? Scilicet, exprimere conditionem imperantium, posito ob oculos exemplo, voluisse videntur, quorum instituto Nemorense regnum armis ac cæde paratur. omnibus hoc regibus propositum a fortuna certamen est, ut summi fastigii gratia alii ab aliis interficiantur.

XXV. Quid vero futurum censes, si plures educaveris? An non, ut in te pietas constet omnibus, suoapte ingenio, & aliorum instinctu, qui tali loco deesse nunquam possunt, inter sese æmulationes ac discordiam exercent? Sed finge, quantalibet bonitate naturæ, tuique reverentia interim quieturos: an evi-

tari poterit, ne saltem post mortem tuam de regno digladietur? Sin vero filium non reliqueris, ecquem sperare poteris tibi successorem? Nam si ex primorum numero quemlibet nomines, reliqui rebus omnibus pares uni alicui, quem se nihilo præstantiorem aut potentiorem judicabunt, parere dedignabuntur. Efferes igitur illum vivus adhuc, extolles opibus, regimen provinciarum ac exercituum dabis, materiam locumque concedes, quo explicare virtutem animi, comparare gloriam, comparare favorem hominum queat? at quorum modestiæ credas, etiam atque etiam vide. Multi ab aliis acceptas opes in auctores beneficii verterunt.

XXVI. Plures ergo veluti paribus momentis attolles, quo spes alicujus improbiore ceterorum metu coerceantur? timendi igitur plures erunt; maxime si consentiant. quod si pugnent; neque te quietum esse unquam, neque sub te quidquam patientur. & si fato concedas, iterum in eadem illa, quæ supra diximus, discordias, seditiones, arma civilia, difficultate quadam consiliorum inexplicabili relabemur. Nihil ergo melius fuerit, quam te simul atque rempublicam omnibus hisce molestiis ac discriminibus uno facto exsoluisse. Nunc ut arma, provincias, magistratus, ærarium populo reddas, in tua manu est. eaque ratione gloriosam securamque senectutem in patria beneficiorum memori sperare poteris. Quod si forte reddere rempublicam, donec potes, non vis; timeo, ne aliquando, cum voles, nequeas, neque tuum tempus expectet populus, sed cum dedecore tuo damnoque res repetat, quas putaverit a te per injuriam retineri.

XXVII. Nec enim divinare futura magnum est, ubi præteritorum eventus, hoc ingenium esse populi Romani, hanc fortunam docuit, ut diuturnos dominos pati nequeat, imperium deponentes non oderit, cedere garvatos opprimat. Sulla, acerbissime acta dictatura, post ejuratam potestatem securus ac honoratus vixit: Pompejus, quamdiu restituere solitus est acceptam potentiam, amore civium floruit: idem, postquam se-

§ XXV. Aristot. polit. 5, 11.

lus voluit omnibus esse potentior, cum tota domo interiit. nec alii Carbonis, aut Cinnæ, Mariique ac Sertorii exitus fuerunt. Nec enim populi Romani genio res ulla tam cordi est, quam libertatis custodia. Ecquos, ut improbos cives taceam, aut majores aut meliores viros respublica nostra Camillo ac Scipione tulit, ac patre tuo Cæsare? sed illos etiam civilem egressos modum exsilio aut morte vel amici ac propinqui depulerunt. Nequaquam tamen auctor ego tibi fuerim abjiciendæ potentia; priusquam ex usu patriæ ac dignitate tua rempublicam constitueris. Qua in re tibi Sullam imitandum censeo; cujus tamen leges quædam abrogatæ sunt postea, pleraque tamen manent.

XXVIII. Sic occurrere potest motibus omnino orituris: si velut orbam rempublicam relinqueres, antequam se suslinere ac regere ipsa nosset, repente destitueres. Certe popularis etiam status discordiæ ac seditionibus obnoxius est: nec mortalibus tam licet esse felicibus, ut quidquam omni periculo vacuum comminiscantur. Sed hæc incommoda quantula videri necessum est, si cum tyrannide, ad quam proclivis ab unius imperio transitus, contentantur? Sed ego de hac nihil in præsentia dicere constitui, cujus mala nemo est, quin possit coarguere: hoc ostendere conatus sum, eam esse naturam principatus, ut, etiamsi bonos in viros ceciderit, non diu tales esse patiat, quin celeriter aut licentia mutet, aut molestiis curisque ac periculis opprimat. Tam anceps igitur, Cæsar, ac horribile discrimen, dum licet, exi. Hoc M. Agrippa suadeo, qui, te principe, adeptus atque retenturus, quidquid summo loco minus est; in libera republica, inter tot illustres viros & antiquissima gloria majorum præfulgentes, vix æqualitatem tutari potero. ceterum indignus his ipsis essem, nisi ea possem amittere pro salute ac tranquillitate illius, a quo accepi.

XXIX. Hæc Agrippæ sententia fuit. at Mæcenas, postulante vocem ejus Cæsare, hunc in modum disseruit: Siquidem in militari consilio quæsitum esset, terrane, an vero marigerendum bellum, idque maturandum, an trahendum videretur;

§ XXVIII. Aristot. polit. 5, 1.

quæ loca præliis aptiora, quæ præfidiis, ubi ponenda castra; aut conferenda pugna, aut quomodo instruendæ acies forent: post tam peritum omnis militiæ ducem sententiam meam promere, mihi quoque ineptum atque supervacuum videretur. Nunc, quando his de negotiis deliberatio est, quorum ego omnibus istis annis, quibus tu cum Cæsaris hostibus pugnas, usum aliquem comparare debui; non verebor, bona cum pace tua, ab his, quæ tibi visa sunt, discedere, M. Agrippa. Nec aliud magnopere proferam, quam cuius ipsa me experientia admonuit, multa subinde tentantem, quomodo homines nec ad libertatem integram, nec ad servitutem nati regerentur.

XXX. Non autem metuo, ut mihi des libere loquendi veniam, quam uterque nisi nobis a Cæsare polliceremur, neque tu verba hunc in modum fecisses, neque facturus ego essem. Plane locus ille, qui tibi tuendus est, Cæsar, præceps est & lubricus, & cuius impari futurus ignominia ac exitii causa; neque postulandus cuiquam, cui secure degere in bene constituta republica permetteretur. Ceterum non ea sunt urbis nostræ tempora, ut hoc sperare liceat: & quemadmodum parentibus, quoties senio desipiunt, necessaria tutela liberorum est; sic etiam patria, vetustate debilis, moribus ægra, tumultibus bellicisque civilibus concussa, custodem desiderat, cuius pia prudentique cura gubernetur. Nam ea, quæ de rerumpublicarum bonis M. Agrippa proposuit, in nostra locum habitura, non existimo. De rebus hominibusque non ignotis loquimur. antiqua illa magnitudo animi, integritas, modestia olim amissa sunt: pro innocentia priorum temporum, pro paupertate, patientia laboris, frugalitate, ambitio, luxuria, voluptates invaluerunt. his pro se quisque omnibus viribus servit; dum hæc salva sibi maneant, nihil curaturus, quidquid respublica durum indignumque patiat.

XXXI. Neque tantummodo tales ipsi sunt; sed melioribus indociles, & optimæ cuique sententiæ, si vires dentur, adversaturi. At hoc ingenio qui sunt, nisi prudentiorum auctoritatē contineantur, seque & alios celeriter maximas in calamitates conjecerint. Hæc igitur maxime res cogere te, Cæsar, debet,

ut perituros, si sibi relinquantur, & te quoque secum & reipublica perdituros, tuis vigiliis tuæque providentia serves. Hic si quis a me ad voluptates fruitionemque deliciarum, quas præstare summa fortuna videtur, vocari te existimet, magnopere aberrat. aspera sunt laboribus, anxia curis, ad quæ posceris: nisi quod laborare, quam perire, satius est; retinere potentiam, quam abusuris tradere, tutius; servare rempublicam, quam prodere, gloriosius. Igitur si tuum tibi decus ac tutela, si reipublicæ salus cordi est, quibus pro rebus tot & tanta bella depugnasti, tot exsudasti labores, suscipe curam patriæ, nec dimitte, donec eam meliorem beatioremque in statum reduxeris. Atqui hoc etiam M. Agrippa volebat. Sed inter illius & meam sententiam hoc interest, quod ille putabat legibus ferendis id te consequi posse; ego neque leges accommodari necessitatibus omnibus sciam, neque diu futuras usui arbitrer, nisi tu vivæ legis instar omnibus locis accurras, illarumque reverentiam præsentis imperii majestate tuearis.

XXXII. Hoc nimirum illud est, quod notissimæ sapientiæ homines sciverunt, viros bonos pœnæ vitandæ causa imperium expetere; quemadmodum peritus gubernator in se pariter aliosque valde peccaturus esset, si formidabilem inter tempestatem ipse discursans inter vilioris ministerii nautas, imperitum aliquem sedere ad clavum pateretur. Nam qui viro sapienti rerum summam permittit, communis omnibus salutis auctor est; qui fatuo, communis perniciæ. alter, velut infanti aut furioso gladium permetteret, in quorumvis exitium eum armat; alter facultatem prudenti præstat, etiam amentes invitosque conservandi. Utrum horum sit præstabilius, neminem puto dubitaturum esse, etiamsi, quod deterius esse constat, fortassis honestiore vocabulo donaretur. Ad res enim magis, quam ad nomina respiciendum est decipi nolentibus; & quemadmodum fideli medico non attendendum, quid insanientibus & mente captis verborum inter curationem excidat. Igitur neglecto imperitorum murmure, tibi dandam esse operam, autumo, ut, plebis temeraria cohibita ferocia, sic omnia disponas, ne cuiusquam otiosum & inutile reipublicæ bonum sit, sed sapien-

tes consulant, boni duces imperent, pauperes ac robusti stipendium mereant. Sic mutua omnium opera communis felicitas parabitur, stabitque cum libertate, quantam esse in republica nostra expedit.

XXXIII. Absit enim, ut nimia meræque dominationis tibi sis auctor: id neque sentire meum, neque facere tuum est. hoc volo, ut cum optimatibus regimen obtineas in omnia: multitudo, sicut opus est non peritura, juste ac utiliter imperantibus pareat. Hac enim ratione foris tuta, domi tranquilla respublica erit, cum operam dabis, ut neque faciat injuriam vulgus, neque patiatur. Nam ut in partem imperii veniat, neque ipsi utile, & reipublica indecorum est. indecorum dixi! exitiosum poteram. & ob hoc vitium, nisi te patriæ vindicem Dii commodassent, aut nulli essemus; aut hoc tempore, non dicam Antonio, sed externæ mulieri, sed regiis spadonibus, Roma serviret. Hoc fieri non potuisset, nisi propter nimiam potentiam vulgi, magistratus, imperia, sacerdotia mercede prostituissent, venalisque tota facta esset respublica. Hic igitur tot seditionum bellorumque fons, hic fomes fuit, quæ tot per annos imperium exederunt. Donec enim modica plebs, operique rustico, ac bello intenta, tractari res civitatis senatus arbitrio tulit; & domi status optimus fuit, & omnis fere Italia sub ditionem jusque nostrum concessit.

XXXIV. Postquam autem passim & emisimus colonias & recepimus, atque hæc urbs quasi communis omnium gentium effecta est habitatio; factiones domi natæ eo processerunt, ut totus ferme terrarum orbis armorum nostrorum seditionumque tumultu conquassaretur. Unde mihi similis esse magnæ navi Roma videtur, quæ varia repleta colluvie, nec idoneum habens gubernatorem, fluctuat, & modo aquis conficitur, modo cautibus alliditur, interdum in syrtibus obhæret. Hanc tu datus divinitus rector, si, quod absit omen, deferere deceris, actum est: neque procul a naufragio sumus. Quod igitur tibi gloriosum, reipublicæ salutare sit, suscipe supremum populi Romani regimen, aut potius olim susceptum tene. Nec enim opus est, ut quemadmodum hoc adipiscere deliberemus; nec, si me audis, an

reinere debeas: quin id potius, quam optima ratione præstantissimaque constituas imperium, atque tuearis. Nisi forte credis utile fore, deponi potentiam, quam ego rem ne tuto quidem fieri posse arbitror. Iis temporibus ad rempublicam accessisti, ut necessum tibi fuerit multos offendere: ea nunc quoque sunt tempora, ut multi cupidissime sint affectaturi, quem reliqueris, locum; & quia, te incolumi, hoc se perficere posse, desperabunt, nihil prius, quam de tuo interitu deliberabitur.

XXXV. Igitur illorum odiis, horum cupiditatibus, nudum te exarmatumque objecturus es? tanquam aut Pompejo bene cesserit relictæ, quam habebat in manibus, potestas, aut Sullæ alia futura fortuna fuisset, nisi maturum fatum, vel etiam, ut nonnulli crediderunt, maturatum, huic eum periculo emisisset. Attamen & vivus adhuc multa a se constituta negligi vidit, quædam & antiquari. Sed judicabunt homines, te cupidine imperii actum, quidquid ausus es, suscepisse. Judicent autem! id ego malim, quam tuo publicoque periculo suspicionem eam redimi. Quid enim? an non commune tibi hoc cum magnis viris, & propius honesto crimen erit? plurisne fiat apud te, quod homines imperiti aut maligni judicabunt, quam cujus ipse tibi es conscius, cujus testes nos habes, & alios consiliorum tuorum a principio participes? Certe enim, nisi fuisset a conjuratis occisus pater tuus, nisque deinceps Lepidi atque Antonii fuisses intemperie coactus; aut nunquam sumisses arma, aut maturius posuisses.

XXXVI. His igitur difficillimis bellis, & virtute industriaque tua per tot discrimina rerum eluctatus, adversarios tuos omnes oppressisti, ceteros audientes dicto habes. ecquid satis approbatum est, unum te esse dignissimum, penes quem imperium populi Romani sit, quod & a malis civibus, & a pugnantissimis hostibus summo consilio summaque constantia vindicasti? Sin vero Deorum magis eam gloriam, quam tuam esse volumus; illos tibi mentem illam inspirasse, illos prudentiam, animum, denique fortunam dedisse, quibus hæc tanta perficeres: ecquem judicabimus principatu digniorem, quam cui Deos tam esse propitios faventesque tot documentis compertum est?

Neque ad magnitudinem imperii expaveris: tanto plus ex sese tibi adjutorum, plus virium opumque dabit: neque novus ad ejusmodi regendam molem accingeris. a multis annis urbem Italiamque cum maximis provinciis obtinuisti, quibus temporibus inter infesta ac turbata omnia plus in his tuendis laboris ac curarum fuit, quam esse possit in universo gubernando imperio, postquam munere Deum, ac virtute tua, terras aliquando pax tamdiu desiderata respexit.

XXXVII. Atque ut ista non me dicere magis, quam demonstrare paratum putes, en etiam per partes præcipuas exsequar, qua potissimum ratione singula sic constituas, ut appareat, virum, qualis tu es, citra maximas difficultates imperium recte ac salubriter administrare posse. Igitur ante omnia senatum tibi repurgandum esse censeam, atque eliminanda de honestamentis illa curia, quæ superiorum annorum calamitatibus irrepperunt. Quotquot autem bonos viros idoneosque repereris, eorum ne quem propter inopiam removeto, pecunias potius largitor, ut senatorium censum habeat. In vacantia vero loca optimum quemque ac nobilissimum non ex urbe tantum aut Italia, sed etiam e provinciis leges: sic enim paucioribus extra ordinem adjutoribus egebis, & omnium ferme gentium præstantissimos viros in uno velut theatro repositos habebis. Idem tanquam fidei popularium obfides erunt; neque, his amotis, civitates eorum facile res novas agitant: & earum principes, tanquam communicata cum his republica, præcipua te fide ac benevolentia prosequuntur.

XXXVIII. Idem in equitibus faciendum reor, ut, quidquid ubique genere, virtute ac opibus gradu isto dignum repereris, recipias. Neque numerum utrobique certum tibi præstiteris. modo viros nanciscare locum ornatos. plurium ministeriis & facilius effeceris placita, & hanc excitabis apud omnes populos plenam humanitatis opinionem, non servorum loco provinciales a nobis, aut velut secundum hominum genus haberi, sed his quoque aditum ad rempublicam dari: quæ res plurimum afferet momenti, ut eam amare pro communi, ac tueri summo studio incipiant. Et ne parum meditata temere effudisse videar,

auctor etiam tibi fuero, omnibus, qui sunt in orbe Romano, civitatem communicandi, ut hanc sibi urbem veram atque unicam omnium patriam existiment, sua oppida tanquam agros vicique hujus habeant. Qui tamen hujus liberalitatis modus, quodque tempus esse debeat, ne discrimina rerum omnium tollere videamur, paulo post accuratius exponam.

XXXIX. Illud moneri interest, neque minores octodecim annis inter equites adscribendos, neque inter senatores ante vicesimum quintum videri. nam prior illa ætas ad corporis robur, ingenique vigorem ostendendum apta est; altera jam habere nonnihil prudentiæ debet: junioribus autem cum suarum rerum administrationem jura nostra non concedant, quam deforme esset & ineptum, his rempublicam credi? Prætores ante tricesimum annum fieri non placet, nec, nisi post quaesturæ & ædilitatis honorem, potestatemque tribunitiam gestam, in quibus animi sui morumque specimina edant. Præturam autem atque consulatum solis Romanis dari æquum arbitror, ut aliqua supersit veteris reipublicæ species, nec omnia prorsus flectere ad præsentem usum videamur. Horum comitia in tua unius potestate sunt, ne factionibus aut ambitu turbentur.

XL. Ceterum in vetustis nominibus ne potestatem eandem relinquo, summa tibi cautio erit. honore servato, potentiam hætenus accides, ut, quantum ad dignitatem tuendam satis est, maneat; quod ad res novandas animos facere possit, tollatur. Hoc ita maxime consequeris, si magistratum omnem in urbe gerere præcipias: neque aut inter illud tempus, aut brevi deinceps intervallo, sed quantum cuique congruere videbitur, exercitus eis committas. Sic enim interposito inter honorem & provinciam spatium, privatos agere condiscant; neque continuandis magistratibus atque imperiis ad audendum majora sollicitabuntur. Hi, donec in magistratu agent, & ludos ex more curabunt, & causas quaslibet decident, excepto cædis judicio. tunc enim ex senatoribus legendi iudices erunt, equitibus etiam admixtis, ut tamen penes illos summa sit potestatis.

§ XXXIX. Tacit. Dio.

T. Livii Vol. XII.

M

XLI. *Præfectus enim urbis ex primariis viris creabitur, & tanto muneri longa rerum huc pertinentium experientia par. nec enim, sicuti nomen ei vetus, sic etiam potestatem dabimus, ut per absentiam tantummodo magistratum, sed perpetua sollicitudine tum ceteris urbanis negotiis præsit, tum etiam causas potiores quasque dijudicet. Nam & ad hunc a magistratibus erit provocatio, & capitales causæ, tam intra urbem, quam ad centena millia passuum ad hujus animadversionem pertinebunt. Alius itidem ex summatibus deligatur, huic honore proximus, qui senatorum atque equitum genus, substantiam moresque observet, nec ipsorum modo, sed conjugum quoque liberorumque ac familiæ. huic corrigendi potestas dabitur, quæcunque erunt ita comparata, ut neque gravi animadversione digna sint, & tamen neglecta magnorum malorum materiam gignant. idem, si quid majoris inciderit rei, ad te referat.*

XLII. *Hunc, a tua censura (censura enim ad te pertinere omnino debet) nomine deducto, fortassis haud inepte subcensorem appellaverimus. Hos duos nihil vetabit perpetuam habere potestatem: nec enim timendi erunt, inermis alter prorsus, alter parva militum instructus manu, & plerumque sub oculis tuis agens. De provinciis porro ita constituendum arbitror. Quidquid Italiæ plus centum milliaribus ab urbe disjungitur, ceteramque omnem imperii molem, secundum nationes divide in ejusmodi particulas, quibus vir unus præesse commode queat. In unaquaque portione militum, quem volueris, numerum colloca. Consularis unus, prætorii duo præficiantur. Horum junior & tum primum ab urbe ad hujusmodi negotia missus, desideria privatorum audiat, rebusque necessariis parandis occupetur: alter hoc jam officio alicubi functus civitatum rem publicam procuret, & in milites potestatem obtineat, exceptis causis, ex quibus infamiam irrogari, aut mortem oporteat.*

XLIII. *Nam istas quidem ad consularem referri consultius erit. ne has quidem promiscue prætorio permiseris. centurionum atque adeo etiam ex provincialibus honestiorum pœnas tibi reserva, ut nemini præterea concessum in se jus cernentes, te unum & diligant tanto impensus, & metuant. Ce-*

terum quæ de dividendo inter prætorios officio proposui, iis tantum locis esse rata velim, ubi non magna simul manus militum in hibernis erit: at si forte duæ legiones civium una habebuntur, (plures enim nemini uni consularium credideris) tum vero suæ quisque legioni præsit; & ceterarum quoque rerum administrationem ex æquo partiantur. Ab ipsis autem ad consularem erit provocatio. Neque miratus fueris, cur Italiæ tot in partes dividendam existimem. Amplissima regio, urbibusque & hominibus referta, per hos magistratus, qui Romæ degent, coerceri nequit. convenit enim, præsentem esse, quisquis regit, ut, quæ tempus postulet, præcipiat. Omnibus autem his, quos extra urbem præcises, mercedem constitues pro modo dignitatis. Nec enim degere peregre ex suis facultatibus poterunt; nec infinitos illis concedi sumtus e provinciis, ut nunc fit, æquum est.

XLIV. *Earum curationum nulla vel brevior sit triennio, vel quinquennio longior. qui citius remonentur, vix addiscere partes officii sui possunt: & successores ferme priorum instituta commutant, consilia nesciunt, mores ac ingenium hominum atque regionum ignorant. At diuturniora imperia superbiam multis ingenerant, & impatientiam æqui loci: & quidam hinc plusquam civilia cogitare didicerunt. Unde neque majora imperia eidem continua duo permittenda esse censeam, etiamsi diversis in provinciis fiat; præstat enim, tempus aliquod interponi, quo reversis in urbem detumeat animus, & inter æquales versando loci sui admoneantur. Hæc de senatoribus animadversa mihi sunt. Ex equestri ordine duos tibi viros strenuos deliges, prætorii cohortibus præficiendos. Nam uni tantum armatorum committere, periculo non vacat: pluribus importunum esset & obnoxium rixæ. Duo igitur sunt, hanc etiam ob utilitatem, ut, si alter forte morbo attineatur, non desit tamen idoneus corporis tui custos.*

XLV. *Sint autem multorum stipendiorum, atque rerum etiam aliarum curationibus exercitii. His & prætoriani pareant, &*

quidquid præterea militum per Italiam erit; suppliciorum etiam jure permissio, præterquam in centuriones. Ab eorum etiam potestate eximetur, quidquid militum senatoriis magistratibus tributum est: quibus in suos liberum poenarum præmiorumque arbitrium concesseris. In ceteros igitur milites præfectorum imperium erit, atque etiam in procuratores tuos, atque alios paulo honestiores. Vicarios his addi necessum erit, ne mole negotiorum prægraventur. Præfecturam autem illam perpetuam esse oportebit. Nec enim tantis opibus quisquam ejus loci esse poterit, ut inter tot nobiles imperium speret; & quia perpetuo sub oculis tuis aget, ne cogitare quidem aliquid tale tuto queat. Ex eodem ordine splendidissimum post priores duos equitem, præfectum vigillum constitues: ei deinde proximum, annonæ. atque hæc curationes iisdem finibus temporum, quibus senatoriæ cohibebuntur.

XLVI. *Ærarii quoque fiseique præfectos equester ordo tibi dabit, qui rei pecuniariæ in urbe & per Italiam præsent.* His etiam congruum functioni cujusque stipendium numerari conveniet. Cum enim minor sit his senatorio census, ne in urbe quidem publicæ alicui functioni vacare familiaribus impensis poterunt. neque, hos facere sumtus, te pigeat, alias enim eisdem & exercitus & pecunias committi opus esset; rem nec facilem factu, nec ex utilitate tua futuram: & pauciores haberes negotiorum peritos; nunc ubi inciderit usus, ex affluente copia deligere magis idoneos licebit. Accedit, quod inde pluribus eris carior, tanquam multa commentus, per quæ publica opulentia in majorem partem civium uberioribus rivis profuat. Ceterum sicut Romæ nec ærarium, nec fiscus plures singulis præfectos desiderabit; sic etiam in unaquaque provincia unus ex equestri ordine fiat: sed ut his deinde adjungantur ex equitibus ac libertis tuis, quot opus esse existimabitur. Nam & libertos his functionibus adhiberi proderit: quo & fidei suæ operæque præmium auferant, & habeas, ex quibus vel invitis, si quid peccatum fuerit, liceat tibi cognoscere.

XLVII. Qui autem equitum per multa ministeria publice dignos se curia probarint, in senatum legantur. Etiam ex his,

qui ordines duxerint in legionibus, si mereantur, in amplissimum ordinem recipi utile fuerit: modo ne inter manipulares stipendia fecerint: id enim probrosum summo imperii consilio videbitur. Sed qui primo statim stipendio centuriones facti sunt, eorum præstantissimum quemque Patribus inseri nihil prohibebit. Porro tam senatorum, quam equitum liberos in pueritia frequentare ludum literarium coges: dein adolescentiam egressos equis armisque docendos curabis: & utrumque genus magistri publico stipendio conducentur. Sic a teneris annis ea discantes ac exercentes, quæ viris erunt tractanda, tibi ad omnes usus aptiores atque paratiores erunt.

XLVIII. Magnum enim & salutarem civitati principem, non operam modo dare convenit, ut ipse sit optimus; sed etiam providere, ut cives optimos efficiat. Hoc autem prospiciendo potius, ne peccetur, & officium eos suum ante edocendo, quam puniendo, quos peccare siveris, oblineas: neque patiaris, quemquam generis, opum, aliufve cujuslibet præstantiæ obtentu se huic disciplinæ subducere. Continuo enim in socordiam mollitiemque fluent; aut ad parum liberales artes otium ingeniumque conferent. Id vero ne eveniat, etiam atque etiam tibi adlaborandum est. nam illos quidem misericordia sequetur, tanquam invidiam aut periculum fugientes ex bonis artibus, ignaviam pro scuto arripuerint; at tibi cum impedimentum inde bonorum virorum copia carituro, tum etiam infamia proveniet, tanquam ignaro, quemadmodum præesse liberis hominibus oporteat, & (quæ tyrannorum amentia est) cives magis, quam hostes, timentii. Nam etsi quid metuendum in civitate erit, ab his potius profisciscetur, qui rudes bonarum artium & intemperantiæ dediti, nec sui, nec aliorum habere rationem ullam didicerunt.

XLIX. At bene atque liberaliter educati edoctique neminem afficere injuria velint: omnium autem minime illum, quem sibi tam præclaræ institutionis auctorem exstisse norint. Quod si forte naturæ pravitas in quibusdam educationis curam vicerit; his nihil earum rerum, quibus abuti ad scelus possint, committetur. qui vero ne sic quidem quieverit, ferociam, quam

disciplina noluit, supplicio ponat: quod citra tuam invidiam intrepide irrogabis. Nec enim principi, ut medico, vitio vertitur, si recidat, quidquid insanabile, & corpus contagio infectum deprehenderit. Illum potius onerabit omnium indignatio, qui similiter atque ceteri educatus, tantum & a bona mente, & a modestia ceterorum desciverit. Sed de senatoribus & equitibus haecenus. Ad milites transeo. quos tibi perpetuo retinendos esse sub signis autumo, per provincias aestivis hibernisque constitutis, ut cujusque loci conditio hortabitur. His certum stipendiorum numerum defines, ut eis aliqua pars ætatis vacua labore post missionem supersit. Sed ex sociis etiam ac provinciis auxilia delecta nostris legionibus adjunges, quæ parata sint ad quoslibet usus.

L. Nec enim in ipso bellorum discrimine facile nobis erit auxilia contrahere, qui & provincias longe distantes, & vicinos hostes habeamus; neque consultum sit, armorum usum omnibus promiscue concedere, ne ad seditiones atque intestina bella abutantur. sin autem armorum tractatione simul omnibus interdicitur, imbelles atque imperitum vulgus auxilia imperantibus mittent. Utilissimum igitur erit, ex omni numero deligi robore corporis validos, facultatum inopes: atque hos exerceri in armis, reliquis omnibus militiæ vacationem dari. Ita & belli & pacis artes melius excoluntur, divisis inter cives officiis, & quam quisque spartam nactus fuerit, continenter ornatur. Hinc eveniet, ut pars hominum ferocior, & latrocinii propter audaciam & inopiam dedita, citra cujusquam injuriam alatur: & ceteris non ab his securitas modo sit, sed etiam adversus externos hostes præsidium.

LI. Jam pridem sentio te expectare, quos sim ostensurus redditus, immanibus expensis pares. Idcirco mihi præfandum hoc loco est, nullam reipublicæ formam carere pecunia posse, quin ad omnia, quæ agenda sunt, his veluti nervis moveatur, ne principatus unius hæc esse putetur, aut præcipua invidia. Ceterum hic quoque partim fortuna tua providit, partim providebitur industria. Multæ sunt ex omnibus superioribus bellis possessiones publicæ: ex his seponere paucas maximi usus futu-

ras, ceteras venire jube. pecuniam æquo sænore crede his, qui cavere populo poterunt. Sic & terra gnaviter exculta dominis prædiorum præsentibus, abundantiores ac perennes reipublicæ fructus afferet; & ex sænore non aspernanda summa proveniet. Ante omnia vero tum horum reddituum, tum eorum etiam, qui ex metallis, aut unde percipi constanter solent, ineunda ratio est: pari deinde subtilitate indagandum, quid in omnis generis erogationes atque necessitates expendi, aut ad incertos subitofque casus præparari oporteat.

LII. Sic enim sciri ferme poterit, quantum adhuc super ordinarios proventus ex tributis atque vectigalibus conficiendum sit pecuniæ. Atque id quidem contrahere nec operis magni, nec criminis fuerit, si simpliciter in omnes patrimonii partes, quæ fructum possessoribus afferunt, pensionem imponamus omnibus hominibus. Quæ enim invidia est, omnes & privatos & populos conferre, unde rediturus ad omnes salutis atque incolumitatis fructus est? Ubivis autem constituentur, qui statis temporibus debita per partes exigant: ea res & his faciliorem officii sui functionem efficiet, & debitoribus proderit, ne aliquamdiu non compellati, simul multa tempore alieno cogantur exsolvere. neque me fugit, omnino futurum, ut principio moleste multi tributa ferant. ceterum cum se nullo alio onere gravari, & hac impensa pacem publicam, ceterorumque bonorum suorum tantam fruitionem redimi sentient, sine murmure hæc præstabunt, & insuper gratias agent: præcipue quoniam honestissimi quique per varias præfecturas aut magistratus militiarve, stipendii nomine pecunias a te accipient.

LIII. Ubi vero te temperanter etiam vivere, privatimque parum, publice liberalem videbunt; nemo tam erit bonæ mentis inops, quin lubenti animo tali principi tributa pendat, cujus in opibus suam sitam esse securitatem, suam copiam intelliget. Sic igitur coacta, quanta opus erit, pecunia, non omnia necessitatibus tantum publicis, sed etiam ornamentis decorique insumes. Urbis tibi præcipue cum ædificiorum magnificentia, tum

ludorum celebrabitur. Nam dominos tot gentium, omnibus rebus exsuperare ceteros convenit, atque hæc quoque in speciem inania habent aliquid, quod in mentibus sociorum reverentiam, apud hostes terrorem excitet. Ita domi constituta republica, ceteris nationibus optime moderaberis, si nulla populorum concilia, nullos conventus publicos esse patiaris. Hinc enim neque boni quidquam expectandum erit usquam: & subinde turbatum aliquid ac motus orietur. Id minus ægre ferent, si ne Romanum quidem populum ad ullam consultationem publicam vocari cognoverint. Prohibenda etiam erit ædificandi cupiditas, ne plura aut sumtuosiora, quam sit opus, excitent: neque in ludorum impensas ferri debet apud hos ulla profusio, ne per inaniam rerum studia & futilem ambitionem in rixas aut paupertatem incidunt.

LIV. Celebrent sane ludos quosdam ac spectacula, exceptis in nostrum morem equestribus: sed hætenus, ne aut respublica, aut privata domus, detrimentum sentiant; aut peregrinus aliquis apud eos quidquam hoc nomine sumtuum faciat; ut omnibus ludis victores promiscue perpetua alimenta accipiant. Nam locupletes extra patriam suam aliquid impendere cogi iniquum est: & certantibus sufficere debent præmia, quæ ubivis locorum constituta sunt: præterquam si qui Olympia, aut Pythia, aut hoc genus celebre certamen vicerit. Hos enim solos alimenta capere fas esto, ne civitates frustra sumtibus onerentur, neque homines, nisi præstantissimi quique, exercentur; ceteris in alia sibi & publico utiliora tempus impensuris. Circenses autem nulli aliorum urbium permittendos censeo, ne magna vis pecuniæ nequidquam infumatur; & aurigarum studiis homines insaniant: maxime vero, ne optimi quique equi usibus bellicis subducantur. Numisma, mensurasque & pondera, seorsum habere neminem, finito. Romanis utuntur.

LV. Ad te legationes, nisi res cognitione tua digna inciderit, ne mittant: aut ad proconsulem aut legatum desideria sua deferant, atque is æstimet, de quibus rebus ad te referre debeat. Hac ratione simul & sumtibus parceretur, & malis artibus ibitur obviam; responsaque gratis & citra ambitum auferentur. In re-

liquis ita mihi videberis optime consulturus, si regum nationumque legatos primum in curiam introducas, (nam & alioquin magnificum erit, senatum rerum omnium arbitrum videri, & inique agentibus multos resistere) deinde, quidquid agendum erit, secundum leges, ex senatus auctoritate fiat. Sic enim & dignitas imperii servabitur, & planum erit omnibus certumque, te, quidquid statueris, ex præscripto legum statuisse. Sed & senatores conjugesque eorum aut liberos, qui majore quadam animadversione digna commisisse dicentur, ad senatus cognitionem adduces: eique rem integram committes. Nec enim verendum erit, ne cuiusquam gratiam tuam anteferant Patres; & ipsis in noxios vindicantibus, hi citra tuam invidiam punientur; & alii, ne & ipsi publico senatus judicio exponantur, tanto diligentius flagitio abstinebunt.

LVI. Hæc autem de his criminibus me sentire memineris, de quibus introducta legibus judicia exerceri consueverunt. Nam si quis in te forsitan aliquid inclementius dixisse aut contumeliosius arguatur; id, neque si deferatur, audiendum, neque ullo modo vindicandum ajo. Hæc talia ad animum admittere, male impetrantium est, qui dicta possunt credere, quæ dici in se merito posse sentiunt. Conscium bene gestæ reipublicæ magno esse animo decet, nec aut credere falsis horum criminum indicis, aut veris commoveri. nam & qui hæc impatienter ferunt, nudum præbent maledicis latus, efficiuntque, ut hos deleat rumusculos spargere, quos tibi dolori futuros esse confidant. Te vero sublimiorem omni verborum contumelia videri refert. ne itaque aut in animo tuo concipias hanc opinionem, aut aliis concipiendi causam præbeas, ullius te immodestia peti posse; ut assuescant homines idem de te sentire, quod de Diis immortalibus sentiunt, augustum te atque venerandum esse.

LVII. Sin vero tibi quis insidias struxisse dicatur, (nam & hoc evenire potest) in tua causa judex idem & accusator esse noli, hoc enim recta ratio repudiat; sed in senatu cognosci jube, convictumque puni, sed quam poteris mansuetissime. Sic enim persuaseris omnibus, non ab ira aut odio in hoste animadvertere, si cunctanter & invito simillimus ad vindictam prodeas: neque cu-

pide in quemquam, aut crudeliter consulas. Fictum enim alias crimen putabunt propter occultas causas; nec enim probabile est, quemquam inermem armato insidias struere. Diversa erit exercitus obtinentium causa: horum enim quisquis insurgere in te conabitur, non iudicio, sed armis, professi hostis instar percellendus est. Hæc igitur, & ceterorum plurima & maxima publicorum negotiorum senatui trade. Communia enim communiter tractari est æquius: & multiplicem humanitas ea tibi fructum afferet. Jam primum magna parte molestiæ, quæ propter multitudinem rerum imperantes premit, te exoneraveris. deinde magnam ab his ini-bis gratiam: instum enim hoc est homini, si fastigio potentioris specie quadam æquali juris se videat admoveri. postremo, quod ita statuetur, tanquam sua decreta tuebuntur ac defendunt.

LVIII. De his igitur omnibus referendum ad senatum arbitror, sententiaque dicendæ fieri potestate omnibus, qui unoquoque tempore aderunt: præterquam si causam dicat adilitius aliquis, aut eo maioribus honoribus functus; tum enim inferioris dignitatis nemini de hoc sententiam ferre liceat, sed his tantummodo, qui eundem atque reus, aut hoc ampliorem magistratum gesserit. Ab omnibus autem maioribus magistratibus præfectisque, ubi ubi erunt, ad te provocatio esto: neque eorum quisquam summa & absoluta cum potestate iudicet. Sed nec quibuslibet appellare liceat, nec ob quolibet; verum ea tantummodo, quæ ad vitam famamve Romanorum equitum, aut centurionum, & ex paganis atque provincialibus honestissimi cujusque pertinebunt. Assessores autem adhibebis ex Patribus & equite præcipuos. Consulares etiam ac prætorios: nec eosdem semper, sed alios aliosque: nam hoc pacto multorum ingenio moribusque cognitis, rectius deinceps, cui quisque administrationi sit idoneus, æstimabis: & illi vicissim, tua consilia atque instituta noscentes, ad impositas sibi functiones instructiores erunt. Sententias autem non palam, in causis utique difficilioribus, perroga, ne fortassis antecedentium placita sequenda putent, qui postea rogabuntur; sed tabellis inscribi jube, quas solus legas, lectasque continuo delendas cures.

§ LVII. Aristot. polit. 5, 11.

Sic enim nemo sententiam suam simpliciter aperire verebitur, si videat nullius eam taxationi obnoxiam fore.

LIX. Ceterum ad iudicia, ad epistolas, ad urbium decreta, ad desideria singulorum, ad reliqua deinceps, quorum imperanti sustinenda sollicitudo est, equitum Romanorum operam atque ministerium adhibebis. Id ad negotiorum celeriore expeditionem plurimum proderit: præterea multorum memoria & attentione subnixus, & falleris minus, & fatigaberis. Inprimis autem cura, ut, quicunque tibi consilium dare cupit, id sibi licere secure atque libere facere, intelligat. Nam si recta suadere videatur, maximam hinc utilitatem ceperis; si secus, nihil tamen perveniet ad te detrimenti. Bonis consiliis apud te honos & gratia esto: ineptis contra & fatiis, modo prava mens abfuerit, offensa etiam & ignominia absit; nec, quid suaserint magis, quam quo animo suaserint, respicito. Eadem etiam in ducibus moderatione erit opus, ne fortunæ eorum irasci, ne virtuti invidere videaris. valde enim infringi animos, & titubare consilia, necessum est, ex adversis rebus pœnam timentium, ex prosperis invidiam. Quod autem ab his, quos magnis rebus præficies, verbo factoque præferri volueris, id tu prior discitare atque facitare consuesce.

LX. Deterior enim officii magister metus legum, quam exemplum imperantis est: neque satis credunt homines vitari debere, quæ fieri ab his videant, qui prohibuerunt. Hanc igitur tibi legem dicito, nihil inconsulto neque loquendum tibi, neque agendum esse: nullius delicti veniam tibi dato, memor, vivere te in clarissima luce summi imperii, ac velut in communi terrarum orbis theatro, ut impetrari nequeat, quin facta dictaque tua omnia excipiantur producanturque, nec tuum quidquam, si sit laudabile, si reprehendendum, lateat. Quidquid enim ages, magna circum erit hominum frequentia: quin & secretiora principum, ac interiorum vitam, rimari curiosa mortalium satagit indoles. Ergo ubi semel, alia te præcipere, alia facere, sentient; jam haud perinde præcepta tua metuent, quam facta imitabuntur. Aliorum autem vitam introspicere tibi conveniet: ne tamen molestius inquiras, neve quid, te solo teste, aut quæsitore, vindices: dissimula

porius, nisi ad periculum reipublicæ spectet. hæc enim talia omnino tibi eruenda atque coercenda sunt.

LXI. Privata autem cuiusque peccata te quidem non ignorare intererit, ne deceptus ineptum aliquem cuiusvis administrationi admoveas: produci autem atque coargui, non attinebit. Neque vero in hac imbecillitate naturæ quemquam ferme carentem vitio repereris: quæ nec puniri propter multitudinem delinquentium poterunt, & æquitatem jusque bene temperando multi fortassis meliores ad mores revocabuntur. Lex enim, utcumque graves constituat poenas, emendare naturam non ubique potest: & tollere malos ei, quam efficere bonos, multo est proclivius. At illa, quam præcipio, lenitas incidere in talia ingenia potest, quæ latere vitia sua existimando, aut etiam moderate castigata sentiendo, iterum peccare pudeat: eadem, publicatis delictis suis, aut acerbius punitis, verecundiam metumque abjiciant, & tanquam gravius nihil passura, frenum cupiditatibus laxent.

LXII. Hac ego te moderatione circa delicta hominum versari: at eundem in ornandis recte factis immodicum profusumque volo. Nam ut ibi mansuetudine tua quosdam a peccando avocabis, ita hic omnes ad officii virtutisque curam beneficiorum magnitudine pertrahes. Neque vereare, ne quando te pecuniæ deficiant, aut alia, unde beneficias; (quæ enim possit tot terrarum atque marium imperatorem?) & ego ante timuerim, ne desint digni, quibus des: neque ut malam tibi gratiam sic habiti referant, nullum enim tam agreste ac ferum est ingenium, quod non, ut alia vincula spreverit, duobus his sit domabile, si nempe nec injuriam patiat, & beneficia sentiat. Propemodum exegisse videor, qualem adversus varia ceterorum genera te gerere debeas: reliquum est, ut edisseram, quemadmodum versandum in his, quæ ad te pertinent, sentiam. In universum recipere nullos honores a senatu aut quibuscunque delatos debes, qui verbis aut rebus aliquid habeant insolitæ arrogantia. Nam ceteris quidem a te profecti honores, ornamento sunt: tibi vero quid dari potest iis, quæ habes, augustius? Quin & adulationis suspicionem vix effugit, quidquid imperanti decernitur, nec enim ali-

ter decreturos fuisse creditur; eodemque rem redire, atque si sibi ipsi princeps ista gratificetur, non modo nullum inde relaturus decus, sed ludibrium ultro debiturus.

LXIII. Tu vero egregiis factis augere famam memento: statuas vel aureas vel argenteas poni, veta, magnam enim illæ impensam postulant; & ubi vixeris, avaritia aut necessitate superstitum constabuntur: tuum opus sit, benefaciendo tibi in animis tuorum pulcherrimas fabricare imagines, quas nulla aut hominum, aut temporum injuria corrumpat. Sed neque templum extrui tibi sine: præstat in res necessarias ejusmodi sumtus comparcere, magnas enim divitias rectius pauca erogando, quam multa accipiendo, paraveris. Sed neque divitiæ gloriæ hominibus, quin immo virtus conciliat: quæ multos in par Diis fastigium reposuit. at suffragiis mortalium Deus nemo factus est. Igitur recte atque ordine imperanti totus orbis sacer erit, omnes urbes templa, omnes homines simulacra. nam ipsorum in mentibus cum gloria collocaberis. secus autem utentes potentia, nec honestant talia, licet omnibus in populis ponantur, sed eorum augent crimina, quod tanquam tropæa quædam improbitatis eorum & monumenta injustitiæ adspiciuntur, & quanto diutius exstant, tanto longiorem ipsorum efficiunt infamiam.

LXIV. Ergo si tibi veram immortalitatem proponis animo; & quæ dicta sunt, hunc ad modum perfice: divinumque nomen semper & ubique secundum patrios mores cole, aliosque, ut ita colant, adige: novatores autem odio habe, ac puni, non solum propter Deos, quos qui spernunt, aliorum etiam contemptores esse necessum est, sed quia nova introducentes, multis ad peregrinos desciscendi ritus occasionem præbent. Atqui ea licentia conjurationes, coitionesque & sodalitia procreat, res unius imperio mirum quantum inimicas. Sed neque Deos esse negantem ullum, neque præstigiatores toleraveris. Nam neque divinatio tollenda est; immo constituendi augures & haruspices, qui a volentibus consulantur. Magos autem penitus exesse oportebit. Id enim genus, aliquando vera, sæpius falsa respondentes, ad rerum novarum cupidinem multorum animos erigunt. quin & philosophos simulantium haud pauci eadem tentant: unde & illos

quoque tibi cavendos esse judico. Nam si Areum & Athenodorum bonos ac honestos viros comperisti, ne ideo similes his credas, quotquot sapientia studium profitentur, multorum saepe malorum & privatis & civitatibus auctores.

LXV. Externos quod attinet, pacis te cupidissimum esse volo, contentumque praesentibus, sed eundem ad bella paratissimum, ita neque temere tibi quisquam aufert inferre injuriam: & inferentem sine molestia tua & mora ulcisceris. At quoniam habere tibi necessum est emissarios atque indices omnium, quae ulla in parte imperii tui remedium possulant, ne ignorata neglectaque damnum dent, aut accipiant; his non esse credenda omnia, memento. odiis, amicitiiis, gratia, pecunia, aut, si negetur haec petentibus, offensa, saepe innocentes deferent, aut indignis patrocinabuntur. Adversus horum insidias nullum erit telum cunctatione utilius, nam etiam vera tarde credenti nullum insigne detrimentum eveniet: festinantem ea facere continget, quibus deinde, quantumvis optes, mederi nequeas. In pretio equidem apud te esse libertorum tuorum ceterorumque domesticorum optimum, & fas, & opus est; eaque res tibi cum ornatui, tum emolumento erit. Ceterum nemini tam praegravis potentia esto, ut per ejus licentiam aut luxuriam tu reprehensionibus obnoxius vivas.

LXVI. Omnium enim, quae illi fecerint, penes te aut laus, aut culpa residebit: quod nihil ab his fieri existimabitur, quam quod tibi probari intellexerint. Potentissimos igitur eorum, neque injuriam facere cuiquam, neque calumniam, sine: ac eos hoc etiam crimine libera, ne, tamen si non noceant, nocere tamen posse existimentur. Tenuiorum injurias summis viribus defende: querelis tamen eorum fidem adhibere ne propterea; sed rem ipsam attentius scrutare, neque suspicionibus indulgens in potentiolem, neque in humilem misericordiae. Ex omni autem hominum genere, bono atque utili operi intentos honora: inertes, aut pravam industriam exercentes, odio habes: sic ad illa praemio invitati, ab his poena deterrii, & rem familiarem curabunt melius, & tibi publicis in necessitatibus utiliores erunt. Pulchrum etiam erit, privatorum minui lites, easque quam celerrime componi. Honestissimum autem, populorum

compescere impetum, &, quoties forte pro imperii salute ac fortuna suscipiendis votis, aliquos facere quid aut impendere praeter vires cogunt, id inhibere.

LXVII. Simultates autem eorum, & emulationes prorsus excindendae sunt, neque sinendum, aut cognomina nova, aut aliud quid ad discordias commovendas idoneum. Facillime vero in his & aliis obsequium tibi privatim publiceque praestabitur ab omnibus, modo nemini veniam constituta tua transgrediendi unquam dederis. nihil enim aequae dissolvere natum est, etiam bene apta atque coalita, atque haec inaequalitas. Immo ne rogari quidem patere, quod concedere nolis. Sed hoc ipsum gnaviger tenere pugna, ne quisquam quidquam rogare auste eorum, quae prohibueris. In omnibus autem negotiis tibi consulo, non abuti potestate; nec imminutionem putare imperii, nisi semel omnia simpliciter quae possis & facias; sed quo tibi expeditius est agere, quidquid velis, eo diligentius expende, quid fieri deceat, semperque rationem a te factorum repete, recte, an secus egeris, & qualia facta hominum amor, qualia reprehensio sequatur, ut ista facias, haec vites.

LXVIII. Non enim, quia nemo te ad iudicium vocat, idcirco existimabis licere tibi, quidquid libeat; nec expectes, donec ita aliquis infaniam, ut palam tua tibi vitia exprobet. Id enim vix quisquam, etiam intolerabili affectus injuria, fecerit. contra enim est, & plerique post injuriam gratias agunt potentiori, nihil aequae caventes, quam ne succensere videantur. Sed principem animos suorum non tam ex verbis cuiusque aestimare convenit, quam ex reputatione eorum, quae penitus eum sentire sit probabile. Haec agere te pervelim nimirum, Caesar, atque his similia. multa enim praeterea, quod cuncta simul uno sermone comprehendere non poterant. At unum, in quo censeas esse omnia, quaeque dicta, quaeque praetermissa sunt, subijciam, si qualia ab aliis fieri velis, ipse sponte facias. neque peccabis in ulla re, & omnia recte ac prospere geres. Haec erit jucundissima eadem atque tutissima regnandi ratio. Qui enim fieri possit, quin te omnes ut patrem & servatorem intueantur ac diligant, si te viderint modestum, inten-

grum, bellicosum, pacificum: non contumeliosum, non avarum, & in tanta potentia civiliter viventem?

LXIX. Quis enim ferat incubantem divitiis, atque ab aliis exigentem tributa, voluptatibus deditum, at aliis labores injungentem ac molestias? Hæc si præstiteris, in tua innocentia maximum habebis præsidium securitatis: nec succensebit tibi quisquam, crede mihi, nec insidiabitur. Hæc autem ubi obtinueris, beate ut vivas, necessum erit. quid enim suavius, quam per virtutem omnium humanorum bonorum fruitionem adeptum, ea dilargiri aliis etiam posse? Hæc igitur, & quæ dixi cetera, tecum ruminatus, sequere sententiam meam; neque fortunam, quæ te ex omnibus delectum summæ rerum imposuit, ab aliena. Si vero tibi regis appellatio, Romanis odiosa, displicet, vim amplexus, sub nomine Cæsaris eadem omnia ages, aut si aliud mavis, id quoque dabitur, sive imperatoris, quod prius est delatum patri tuo, sive quodlibet aliud ita comparatum, ut aliquo vocabulo ceteras potestates præmineas, regni omnibus bonis, citra invidiosum ejus nomen potiaris.

LXX. Ubi finem dicendi Mæcenas fecit, actis utrique gratis Cæsar, quod accurate libereque dixissent sententiam, se consideraturum ostendit. Eo tempore, P. Maronem poetam, per Mæcenatis commendationem inter familiares Cæsaris receptum, interrogatum ab eo, inter diversas sententias fluctuante, expediatne privato rempublicam occupare, si casus detur? ajunt hunc in sensum respondisse: Quicumque hactenus Romæ rerum potiti sunt, ita se gesserunt, ut seque & cives magno in timore vivere, perpetuisque suspicionibus cogerent. At si quis exoriretur & gratus a principio civibus, & quem sibi julte præfuturum confiderent; ejus imperium ipsi populoque perinde jucundum ac salubre fuerit. Tu igitur, si, quem admodum instituisi, justitiam atque liberalitatem constanter amplecteris, te dominari & tibi conducet & orbi.

LXXI. Sane sunt, qui tum propter auctoris obscuritatem ista rejiciant, tum quia nimis absurdum putant, de

§ LXX. Dio. Virgilii vita,

tantis rebus requisitam poetæ sententiam credi. Sed ille, quisquis est, Virgilianæ vitæ scriptor, non finxisse hæc, verum ab antiquioribus tradita narrare videtur. & qui magno Alexandro tam assidui consilarii vicem Homeri opera circumgesta meminerunt, non admodum mirabuntur, Virgilium Augusto, qui neque se infra Alexandrum forte, neque Romanum vatem infra Homeri gloriam poneret, idoneum visum, cujus sententiam in re difficili exquireret: sæcundo ingenio virum, & acri perpetuaque meditatione rerum humanarum exacti judicii; quod usus etiam, multa videndo ac audiendo quotidie, multa legendo confirmaret.

LXXII. Ex quibus historiarum maxime lectio quantum valeat, imperatoris Alexandri consuetudo declaravit, qui ad deliberationem de re militari literatos etiam, inprimis qui historiam norant, utiliter adhibere consuevit. Non tempero mihi, quin fide minime incerti auctoris, non abhorrens præsentibus exemplum ex recentiori ætate adscribam. Avorum memoria Brissacus, Gallicæ militiæ magister, præceptorem liberorum Buchananum poetam habuit. Accidit, ut consilium de rebus bellicis agente Brissaco, Buchananus in contiguum ei loco cœnaculum, nescio quid imperaturus famulis, descenderet. Ibi forte verbis aliquot exceptis, nutu atque murmure sententiam repudiabat, quæ tum communi omnium consensu erat comprobata.

LXXIII. Risus eorum, qui hoc viderant, Brissacum movit, ut causam ejus inquireret; intellectaque re, vocari Buchananum, & expromere juberet intrepide, quid igitur sibi videretur. Tum vero inter multorum stipendiorum duces ita disseruisse eum ferunt, causasque arguendæ prioris sententiæ protulisse tam efficaces, ut, ea rejecta, consilium ejus universi sequerentur. Sed ad historiam redeo. Cæsar, probata Mæcenatis sententia, non tamen tanta simul movenda ratus, quædam statim instituit agere; plura successu temporis in-

§ LXXI. Macrob. § LXXII. Henr. Steph. in orat. de bello Turc. perseq.

T. Liv. Vol. XII.

N

troduxit: nonnulla & ad sequentium imperatorum curas transmissa sunt. Quibus in rebus omnibus Agrippa perstrenuum & fidum administrum exhibuit, quamquam in alia ipse sententia fuisset.

LXXIV. Ab hoc igitur tempore res Romana sub unius arbitrium, firmo & in multas inde ætates duraturo instituto rediit: quam sub *Imperatoris* vocabulo regendam sibi Cæsar censuit. Erat ea vetus etiam appellatio; sed nuper occultari sub ea regii imperii titulus cœperat, cum id prænomen dictatori Cæsari, liberisque ejus dercerneretur. Neque omiserunt propterea Romani mox principes, ob victorias etiam prisco mōre imperatorum accipere appellationem: quemadmodum & hic Cæsar, qui mox cognominatus *Augustus* est, *Imperatoris nomen semel & vicies recepisse* legitur. Censuram deinde, sed sine magistratus honore, collega M. Agrippa, exercuit; senatum ex consilio Mæcenatis ordinaturus.

LXXV. Multi enim equites, atque etiam ex inferiori plebe, civilium armorum turbulentia intrusi in senatum erant, adeo, ut supra mille numerarentur. Complures post necem Cæsaris, tanquam ex commentariis ejus, per gratiam aut præmium Antonius allegerat. hos contumeliosa appellatione vulgus *Orcinos* vocabat; quod iis nomen fuerat, qui dominorum testamentis manumittebantur. Hæc depelli dedecora publicæ dignitatis intererat: sed tam multos offendere audaces homines, ac injuriam haudquam æquo animo laturos, periculosum habebatur. Media excogitata ratio est, monuitque Cæsar universos, *ut suæ quisque conditionis atque vitæ judicem agens, ubi se hoc loco indignum reperisset, sponte abeundo censoriam notam lucrifaceret.*

LXXVI. Iis diebus lorica sub veste testus, accinctusque pugione præfuisse creditur, decem robustissimis ex amicorum cohorte senatoribus sellam ejus circumstantibus.

§ LXXIII. Dio. § LXXIV. Dio. Tacit. Sueton. in Aug. § LXXV. Sueton. in Aug. c. 35. Plut. in Anton. c. 20. Vellej. 2, 89. Dio.

& ne sic quidem admissum quemquam senatorum, nisi simul, & excussa veste, ne ferrum occultaretur. Quinquaginta viris persuasum est, ut semet ipsos excusarent; idque exemplum animos Cæsari defensionemque dedit, alios etiam centum quadraginta parem ad modestiam adigendi. Neutros notari visum est: posteriorum tamen nomina publice proposita: prioribus, quia non repugnaverant, hic quoque pudor remissus; indultumque, ut, lato clavo retento, spectandi in orchestra, publiceque inter senatores epulandi jus haberent.

LXXVII. At Q. Statilium, tribunum plebis designatum, a gerendo magistratu, licet invitissimum, Cæsar arcuit. In senatu deinde recensendo, probatissimi cujusque arbitrio rem commisit, ut vir virum legeret: nec offensum se ostendit, cum Antistius Labeo M. Lepidum, hostem olim Cæsaris, tunc exulem nominans, interrogatusque a Cæsare, *an essent alii digniores? suum quemque judicium habere*, respondisset. Duos in consularium numerum retulit, C. Clivium, C. Furnium, quia designati, quod ab aliis præveniebantur, consulatum gerere nequiverant. Patricios etiam jussu populi & senatus, ex lege L. Sævii, qui parte superioris anni consul fuerat, allegit: quod civilibus bellis, quæ nobilitatem maxime petunt, multæ primariæ familiæ defecerant. nec tamen carere patriciis respublica poterat, quod more majorum multi ritus, nisi per hos, obiri recte nequibant.

LXXVIII. Sic recensito constitutoque senatu, peregre abire quemquam injussu suo vetuit, idque diu postea servatum: nisi quod in Siciliam prius, deinde Galliam Narbonensem, ad res suas invisas libera concessa est profectio, his saltem, qui oriundi indidem prædia in illis provinciis haberent; donec omnibus id promiscue Theodosii & Valentiniani lege permissum est. Inter hæc revolventi patris commentarios oblatum est consilium Carthaginem de-

§ LXXVI. Sueton. Dio. § LXXVII. Sueton. in Aug. c. 54. Monum. Ancy. Dio. Tacit.

ducendæ coloniz. Id tum quoque ratus opportunum fore, propterea quod violentis Lepidi ludibriis, magna parte priorum colonorum abducta, sublatum jus coloniz videbatur. Igitur Statilio Tauro, iterum Africæ proconsuli, scripsit, ut *mania instauraret, frequentaretque habitatoribus.*

LXXIX. Igitur ad tria ferme millia colonorum Romanorum, quæ missa ex Sicilia fuerant, aliam ex vicinis oppidis coactam multitudinem adjecit. Sub hæc tempora Commagenæ rex Antiochus, evocatus a Cæsare, atque in senatu causam dicere iussus, supplicio interit, quod legatum a fratre Mithridate, quocum lis erat Antiocho, per fraudem occiderat. Et ne quid ex traditis prætermittatur, tunc etiam Capreæ patrimonio Cæsaris, instituta cum Neapolitanis permutatione, accesserunt, quam insulam haud maximi pretii, postea secessus Tiberii Cæsaris nobilitavit. Ab iisdem Neapolitanis Leucogæum collem redemit, assignatis ex fisco suo vicenis millibus annuis; deditque colonis, quos Capuam deduxerat, alicam se conficere posse sine creta, cujus ille collis vim maximam habet, negantibus. Hæc ferme quinto Cæsaris consulatu gesta reperi.

LXXX. Sexto deinde, cujus collegam M. Agrippam esse voluit, ad pristinz reipublicæ speciem cum alia multa redegit, tum etiam, divisus cum Agrippa fascibus, cum abiret magistratu, solemne iusjurandum adhibuit. Agrippam autem aliis etiam honoribus æquare sibi solitus, sororis elocata filia affinitate junxit; & quoties una ad exercitum esset, simili secum tabernaculo uti, unaque secum dare signum iussit. Tum autem temporis censum una peregerunt populi, lustrumque post annum alterum & quadragesimum a L. Gellio, Cn. Lentulo cenforibus, cenforia potestate fecit: quo lustro censa sunt civium Romanorum quadragies centena sexaginta tria millia.

§ LXXVIII. Tacit. Dio. Appian. § LXXIX. Appian. Dio. Plin. 25, 11. LXXX. Dio. Eutrop. Casaubon. Exercit. 1, 33. Lipf. Elect. 1, 27.

LXXXI. Princeps senatus ipse lectus est, ut formam antiquæ reipublicæ ostentaret: id enim contentissimo studio affectabat senatus. Tum etiam templum Apollinis olim inchoatum, ex Lunensi candido marmore perfectum est, multis gradibus sublime. Ipsius numinis simulacrum Scopas, olim celebris artifex, fecerat: id in eo templo positum. lucus insuper additus, & porticus cum bibliotheca Græca Latinaque. Inter alia donaria Marcellus Octavia genitus dactyliothecam ibi consecravit. Ludos etiam Actiacos cum Agrippa tum edidit Cæsar, quibus pueri virique patricii certaminis equestri simulacrum luserunt, idque deinceps ludicrum in multis ætates per quinquennia celebratum est, quatuor sacerdotum collegiis, pontificibus, auguribus, septemviris, quindecimviris, per vices currentibus.

LXXXII. Gymnici quoque ludî, cum stadium in Campo excitatum e materia esset, dati, & in arena capti bellis proximis depugnarunt. Has etiam populi voluptates, quæ compluribus diebus exhilaratus est, diffindi valetudine sua non passus Cæsar, Agrippæ suas quoque vices demandavit. Sumtus ad hæc tanquam ex familiaribus fisco præbuit, non ex ærario: quin eo quoque pecuniam ex arca sua quasi mutuam sine usura daturus intulit. Et quo meliori fide pecunia publica tractaretur, curam ærarii a quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresque transtulit, quorum e collegio binos quotannis senatus deligeret; forte propterea duobus ad priorem prætorum numerum additis, ut deni crearentur.

LXXXIII. Ipse magnitudine opum liberaliter diffundens beneficia, frumentum accipere solitæ plebi quadruplum admensus est. & cum frequenter tale munus populo daret, medimnum nunquam minus quinquaginta & ducenta millia distribuit. Senatorum etiam quorundam pau-

§ LXXXI. Dio. Vellej. Serv. ad Æn. 6, 96 & 8, 720. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 36, 5. § LXXXII. Sueton. in Aug. c. 36. Tacit. Vellej.

pertatem juvat, ne, ut sæpe factum erat, ædilitatem petere vererentur. eaque onera prætoribus duobus, majora quidem urbano, ut solebat, cetera ei, qui inter peregrinos jurisdictionem esset sortitus, accrescerent. Urbanum autem prætorem, & tum & postea sæpius ipse sine sorte constituit. Sponsiones etiam reipublicæ factas ante prælium Actiacum, exceptis, quæ pertinerent ad ædificia, remisit: & præcipuam calumniandi materiam, tabulas veterum æarii debitorum, exussit.

§ LXXXIV. Ægyptia sacra quamquam in urbem non reciperet, aliorum tamen religiosus cultor, plurimam templorum curam egit. & conditorum posteros ad majorum recolenda monumenta hortatus, quibus nulli aut parum locupletes curatores erant, ipse refecit: laudabili quidem modestia, sub priorum auctorum titulis, sine ulla inscriptione nominis sui. Post hæc ingenti consilio, ut omnia deinceps meliora sperarentur, & quidquid antea iniquius decretum factumve esset, collegarum improbitati, aut temporum necessitatibus adscriberetur; omnia, quæ ante sextum suum consulatum constituta essent, uno decreto aboluit. Igitur cum ob hæc laudibus omnium in cælum ferretur, septimo consulato suo, & M. Vipsanii Agrippæ tertio, aliud præbere civitati magnitudinis suæ documentum statuit; per simulationem imperii deponendi hoc agens, ut rogatus, & coacto similis potestatem retinens, eam deinceps, iusti regis instar, in volentes exerceret.

§ LXXXV. Igitur præparatis ex ordine senatorio idoneis, curiam ingressus, hanc de rebus suis orationem de scripto recitavit: *Sat scio, Patres conscripti, vix mihi credituros esse plerumque vestrum, id nimirum molienti, quod forsitan illorum nemo facturus esset; præsertim quia potentiorum fortunam sequi solitus livor, eorum de se verbis atque promissis plerumque fidem abrogat. Quapropter ego talia prolaturus metuendum etiam haberem, ne pro vano, ut fit, & impostore traducerer; nisi factis*

§ LXXXIII. Dio. Monum. Ancyr. Sueton. in Aug. c. 32. Tacit. § LXXXIV. Monum. Ancyr. Tacit. Dio.

sermonem continuo secuturis, etiam iniquissimas calumnias repellere possem vellemque. Idcirco in simplici certoque meæ mentis habitu, nullis verborum ambagibus utar. Non dubito, quin præclare intelligatis omnes, ita fundatas opes meas esse, ut retinere mihi imperium, quam deponere, sit facilius. Quidquid unquam adversus me constitit, armis aut mansuetudine mea domitum est: adjutores mei mutuis meritis, & communione consiliorum operumque artissime conjuncti, neminem sperare res novas, nedum moliri, patiuntur. Sed fac esse, qui ausit. quid igitur timebo, maximos pugnacissimosque habens exercitus, eosdemque fidelissimos, instructus pecunia, sociis, &, quid multa? vestra subnixus populi que Romani benevolentia, qui me præesse rebus communibus non finitis modo, sed jubetis?

§ LXXXVI. Istud igitur imperium, quod invito nulla vis ademerit, ego ecce, quod mihi reipublicæque bene vertat, latus lubensque depono. Eant postea, qui tot ab annis dimicasse pro mea potentia mussant, quærantque sibi credituros. Ego enim protinus potestatem omnem, urbem, Italiam, exercitus, provincias, quasque accepi a vobis, quasque adjeci prioribus a me consecras, vestrum in arbitrium transferens, validiora mei animi testimonia produco, quam ut ulla calumniantium malignitate convellantur. Ne tamen a me tot ærumnas laboresque, ac discrimina, temere ac sine causa suscepta putetis; ulcisci patris mei (fatebor enim) indignam necem volui: simul eripere rempublicam ex tam longa malorum serie, quæ & diu ante cœperant, neque desitura unquam, nisi vi ac armis victa, videbantur. Atque utinam vel quieta reipublicæ tempora fuissent; vel ea saltem mala, quæ curari consuetis remediis possunt: quanto maluissimè sub legum imperio adversus hostes experimenta virtutis edere!

§ LXXXVII. Sed quando eo deventum erat, ut sine adolescentuli opera populus Romanus nec imperium servare, nec libertatem posset: super annos promte alacriterque suscepi negotium, idque Diis faventibus supra vires feliciter perfeci. Quo quidem in opere, dum vestris commodis patriæque consulerem, nullus me labor, nullæ hostium minæ deterruerunt: non amicorum preces, non factionum timor, non adversario

rum amentia me dimovit ab instituto, quo minus corpus animamque perpetuo pro vobis periculo exponerem; eaque facerem ac paterer, quæ apud conscios ac memores referri nihil attinet. Quando igitur & ego propositum tenui, & vos mea opera salvi concordæque agitis; & nunc demum post tot annorum contentiones populus Romanus certa firmaque pace ac consensione fruitur: etiam libertatem atque rempublicam recipite, atque secundum leges more majorum gerite. Hæc a me dici fierique minus mirabimini, ubi recordatione & comparatione præteritorum adverteritis, eodem ab animo hæc proficisci, unde prior profecta est lenitas, & a negotiis, & honoribus, nisi necessariis, abstinentia; unde & ex omnibus, quæ mihi decrevistis, nihil insolens aut publicæ libertati grave recepi.

LXXXVIII. Sed neque judicium meum accusaveritis, qui tanto imperio, nulla nec re cogente, nec homine, sponte abstitam. magnas consilii hujus atque præclaras causas habeo. Nam sive jus respicias; nihil est æquius, quam res vestras arbitrio maxime vestro administrari: sive utilitatem, & mihi conducere arbitror, ut curis invidiæque & insidiis me subtraham; & vobis, quibus jam licet libere temperanterque ac concorditer administrare rempublicam. Quod si gloriam quoque intuemur, (cujus causa multi pericula non sustinent modo, sed expetunt) quidquamne poterit esse honestius, quam ultro abdicanda potestate, quæ meliorem orbis terrarum partem continet, approbare generi humano animum fortuna majorem, qui sui juris & rerum arbiter, & parare magna imperia & regere norit, & suo arbitratu deponere? Igitur si quis forte vestrum ab alio talia sentiri dicique vere posse non credat, at saltem a me credat posse. Quippe cum enumerare plurima mea patrisque mei merita in promptu esset, propter quæ non injuria supra ceteros quoslibet nos amatis atque extollitis: tamen nihil est, quo æque gloriantur, quam quod summam potestatem, a vobis oblatam, & ille non accepit, & acceptam ego dimitto.

LXXXIX. Cum hoc enim factis quis aut Galliam subactam compareret, aut Mæsos Ægyptiosque domitos, imperiique fines non Rheni fluentis, non Istri, ne Oceani quidem objectu

coercitos? Fateor, hæc equidem tanta esse, ut antiquorum gloriam haud dubie vincant: ea tamen huic modestiæ nostræ longissime cedere judico. Cui equidem nec civilia bella confero, cum ex aliis alia magno terrore surgerent, ita feliciter confecta, victoriamque clementia temperatam, ut nihil aut constantius, aut melius in ejusmodi tempore, ne optare quidem liceat. Unum hoc non morem modo, verum etiam ingenium humanum egredi ajo, quod duo Cæsares, cum possemus imperare nolentibus, etiam volentibus imperare nolimus. Si igitur magnis animis & quarere gloriam, & uti quæstita conceditur, quid est, quod mihi præstare mortalitas splendidius celebriusque possit? Ut enim de patre fileam, quis animi magnitudine contendere mecum ausit, qui tanta rerum omnium licentia, tot terrarum, tot marium imperio, firmissimis exercitibus, immota domi pace, studiis procerum, benevolentia populi, tantis opibus cupide caream; majorem in memetipso mihi felicitatem esse repositam sentiens?

XC. Fuit mihi cum quibusdam superiorum temporum claris viris honesta contentio; nec dignum his temporibus, quæ me genuissent, nec honestum nomini Romano credidi, si olim quidem Horatios, Mutios, Regulosque ac Decios, horumque similes respublica nostra producere potuisset, nunc velut effæta senio, & nullis ad nobilem nifum viribus, nihil proferre posse pristinam gloriam decens crederetur. Ut tamen me non abjicere reipublicæ curam, sed ponere appareret, non ita festinavi decedere, ut improbis hominibus rapiendam potestatem in medio relinquerem. Vobis illa, Patres conscripti, vobis destinatione mea consilioque traditur, quos virtute atque sapientia ceteros excellere cognovi. Priusquam enim insanorum hominum licentia, quam tot laboribus vix depuli, rem Romanam diripi convellique paterer, aut millies morerer, aut, quod minus etiam optandum puto, perpetuo imperarem. Vos igitur hoc a me translatus onus, ut bonis civibus & reipublicæ studiosis dignum est, excipite; mihi que hanc veniam date, ut tot exanilatis laboribus defatigatum animum, totque morbis vexatum corpus, aliquando per honestum otium recreem; simul invidiam ac odium

excusiam, optimis quibusque non nisi cum imperio declinandum.

XCII. Etiam infidiis me petiitum esse scitis: inquis profecto. Sed tanto magis exire locum propero, tanta pericula ne merentibus quidem afferentem. Hæc igitur ratio probanda erit omnibus, quæ & mihi securitatem cum gloria, & utilitatem imperio affert; quando certe melius est, junctis plurium consiliis, quam unius nutu administrari. Quæ cum ita sint, unam hanc pro tot laboribus ab unoquoque vestrum gratiam expeto, vosque rogo, ne mihi quietiorem postmodum acturo vitam invideatis. Non imperare tantum, sed & parere (mihi credite) scio: nec enim cuiquam præcepi, nisi quod, imperante alio, mihi quoque faciendum existimasset. Equidem si pro mea conscientia, vestroque favore fingere mihi futuram conditionem licet; sine metu, sine periculo privatam inter vos acturus vitam videor: si quid secus accadat, (nec enim unus homo, tot consectis civilibus bellis, toties asserta contra voluntatem multorum reipublica, vitare offensas omnium potuerit) bene habet: mori potius ante tempus privatus cupio, quam regium imperium in cives meos diutissime obtinere.

XCIII. Quid enim evenire mihi ad laudem efficacius posset, quam interfectum me non ob aliud in privata conditione ferri, quam ne in regno quemquam interficere cogeret? Et pro brevi vita sempiterna mihi gloria, cum ultione publica contingent. quemadmodum & pater meus cælestes honores adeptus est, percussores ejus fuga, morte, infamia pœnas dederunt. Mortales equidem omnes sumus: sed quam natura negavit immortalitatem, bonis factis, vitæque consentanea morte nanciscimur. Hac igitur spe atque fiducia reddo vobis rempublicam, Patres conscripti: quam sic accipiat velim, ut neque mole curarum terreamini, neque facilem atque perfunctoriam rerum tractationem fore cogitetis. Quid autem vetat me de partibus quoque nobilioribus præcepta vobis quædam tradere, quid fieri expediat, ipso opere usuque, nisi quid fallor, edoctum?

XCIV. Principio igitur leges immutabili observantia colite, plurimum in hoc uno utilitatis est, & felicius agunt civitates, quæ leges etiam aliqua parte vitiosas reverentur, quam

quæ semper aliquid mutant, delectari magis emendandis legibus, quam emendatis uti, videntur. Nec publice tantum auctoritatem earum defenderitis, sed ipsi quoque domi, sermonibus, actionibusque omnibus sequimini. Provincias pace belloque regendas optimo cuique atque peritissimo mandate citra invidiam & privata rei studium, quod apud probos & prudentes utilitate publica vincitur. Honores pœnasque pro merito cujusque repræsentare memineritis. familiaria bona, si necessitas postulet, pro publicis habere ne cunctemini: publicis autem haud secus atque alienis abstinete. vestra gnæviter tuemini: aliena ne concupiscite: sociorum spoliis ac contumeliis abstinete: hostes injuria ne provocate; provocati ne timete. arma semper in manibus sunt; sed hæc nec in vos ipsos invicem, nec in quemquam pacatum veritate. Milites alendi vobis erunt, ne aliis insidiari necessitate adigantur: at iidem & cohibendi, ne quid mali per audaciam lasciviamque cuicunque inferant.

XCIV. Sed quid ego longo sermone, quæ sint facienda, vobis exsequor? ex his enim, quæ dicta sunt, etiam ceterorum rationem, quæque agenda vobis, quæque vitanda erunt, haud difficulter collegeritis. in hoc igitur uno præceptoque votoque finiam, ut sic gerentes rempublicam felices ipsi sitis, & mihi gratiam habeatis, cujus opera ex miserrimo statu provecti in felicissimum fueritis; ne forte (quod absit, aberitque) gubernationi rerum impares & mihi pœnitentiam injiciatis consilii mei, & populum Romanum novis iterum periculis & bellis implicetis. Hæc oratio non aliter, atque pro magnitudine expectatæ rei, audientium animos vario motu perculit. pauci mentis ejus consilii ex compacto adstipulabantur: ceterorum, credentium dictis, aut diffidentium, a diversis causis par & admiratio & molestia fuit; illis animi magnitudinem, his artificia stupentibus, & altèris ægre ferentibus calliditatem Cæsaris, alteris eum abire potestate dolentibus. jam enim recordatione tot turbarum atque bel-lorum apud plerosque tædium popularis status incesserat. hisque non mutatio tantum reipublicæ, sed etiam auctor mutationis Cæsar, placebat.

XCV. Ceterum nemo vera proponi putantium hæc promte excipiebat; aliis minime gaudentibus hoc consilio, aliorum gaudium occultante metu: neque fictam hanc atque simulatam modestiam existimantibus, arguendi voluntas aut fiducia aderat; omnium in eundem vultum similesque voces coacta adulatio est. Et orationem quidem laudabat nemo, pars, quia rem non probabat; ceteri, ne cupidius accepisse viderentur. Tantummodo frequenter adhuc recitanti ocllamatum est: & ubi peroravit, certamen obtestantium fuit, *ne rempublicam, ut unus ei rector munere Deum oblatus, destitueret.* Multa etiam passim argumenta suadentium hortantiumque ingerebantur: quibus cum aliquamdiu restitisset, ad extremum proditione sua victus, imperium retinuit. Tunc inter magnam gratulantium lætitiā & alia decreta, & præcipue duplex prætorianis stipendium, quo alacrius pro salute principis excubarent. Hac arte Cæsar infamiam potentiæ suæ detraxit, ut volentibus postea, atque etiam obsecrantibus, invitus ipse otii-que cupidior imperare videretur.

XCVI. Neque tamen aut res adeo incredibilis est, existisse, qui pauciora, quam posset, vellet; & præ se ferre perseveravit hanc voluntatem Cæsar, plurimis dictis scriptisque. Nam & in epistola quadam, *otium suum non fore dignitatis expers, neque priori gloriæ inconueniens* pollicitus, hæc ipsa verba posuit: *sed ista fieri speciosius, quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi prorexit, ut, cum rerum lætitiā moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Interim, sive ut partem invidiæ declinaret, sive ut curas levaret, negavit, se provincias omnes suscipere regendas; aut quas suscepisset, retinere perpetuo posse. in decennium tamen operam suam offerre reipublicæ, ea tamen lege, ut si pacare citius omnia posset, celerius ei liceret abire potestate. Divisis igitur cum senatu provinciis, sibi inquietiores, in quibus bella erant, aut timebantur, recepit; ambigua æstimatione, reipublicæ cura hæc faceret, an ut, relictis inermibus & obnoxiiis, quidquid ubique

militum ac armorum esset, secura potentia complecteretur.

XCVII. Igitur senatui populoque Romano permixta sunt Africa, Numidiaque, & Cyrenaica regio, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia: præterea Bithynia cum Ponti proxima parte, ac Hispania Bætica: tum ex insulis Sicilia, Sardinia, Creta. Cæsar reliquam Hispaniam omnem, itemque Galliam Germaniasque retinuit, cum Cœlesyria, Phœnice, Cilicia, Cyproque & Ægypto. Sed mox Cyprum populo reddidit Cæsar; Dalmatiam, ubi exortum bellum erat, recepit. ad eandem formam diversis temporibus aliæ quoque permutatæ provinciæ sunt, ut suis locis referetur. Ceterum tum quidem census utriusque provincias a senatoribus obtineri voluit; Ægypto demta, cui præfectum mittebat ex equestri ordine. At in populi provincias annui magistratus exibant, forte divisim provinciis; nisi quod extra ordinem multitudinis liberorum habebatur ratio, orbique patribus, & maritis cælibes posthabebantur.

XCVIII. Hos omnes esse senatorii ordinis oportebat: eoque habitu ac cultu utebantur, non accincti gladio, non militibus stipati. *Proconsules* appellari placuit, latius extensa significatione vocis, ut non hos modo, qui ex consulatu issent in provinciam, sed prætores etiam, quique eorum loco haberentur, comprehenderet. lictores his totidem, quot in urbe solebant apparere, concessi. Et quamvis in sua tantum provincia potestatem exercere poterant, insignia tamen urbem egressi sumere, eademque, donec in urbem reverterentur, retinere iussi. Sed initio duæ harum consulares appellabantur, Africa, demto Jubæ regno; & Asia, quæ gentes intra Halym ac Taurum continebat: exceptis Gallogræcis, & nationibus Amyntæ parentibus, Bithyniaque ac Propontide. Decem reliquas prætorias fecerat, Bætica, Narbonensem, Sardiniam adjuncta Corsica, Siciliam, Illyricum, Macedoniam, Achajam, Cretam cum Cyrene, Cyprum, Bithyniam cum Propontide vicinaque

§ XCVI. Senec. de brev. vit. c. 5. Dio. Strab. l. 17. § XCVII. Sueton. in Aug. c. 47. Dio.

parte Ponti. Suas item provincias a se uno delectis tradidit Cæsar, appellarique legatos, etiam si forte consulatum gessissent, voluit. His non temporis, sed voluntatis suæ modo finiebat Cæsar potestatem, militari habitu cinctuque conspiciendis, ut quibus in milites animadvertendi concessum jus esset: id enim ejus potestatis insigne est, nec ab aliis usurpatur.

XCIX. Senos autem lictores habebant, quotquot eorum non essent consulatu functi, atque hinc eis apud Græcos nomen fuit. Sæpe autem accidit, ut voluntate Cæsar's etiam consules prætoresque in magistratu suo provincias obtinerent. Idem tamen auctor fuit instituti, ne magistratus, deposito honore, statim in provincias mitterentur; sed quinquennium saltem interponeretur. Et initio quidem, quamquam plures essent provinciis, tamen omnes ad fortiendum admittebantur: postea propter quorundam delicta, Cæsar eam quoque rem suæ potestatis fecit hæcenus, ut ex omni numero totidem eximeret, quot provinciarum sortes erant, eosque fortiri solos juberet. Postea & hic mos inolevit, ut ejusmodi provincias Cæsar cui vellet daret, & quam vellet diu. quin & equitibus Romanis quarundam gentium aliquando commissa cura fuit. Hæc igitur tum sunt constituta circa officium senatorum, quibus in provinciales capitalis poenæ potestas erat.

C. Mittebantur enim & alii in populi quidem provincias, quibus id juris non esset, ex quæstoribus sorte ducti, aut proconsulum legati, quos rectius *consiliarios* ab argumento vocaveris. Hos autem sibi quisque deligebat: prætorii quidem singulos æqualis dignitatis, aut inferioris etiam; consulares vero ternos ejusdem loci, quos imperator probavisset. Sed & in Cæsar's provincias, in quibus plus una legione esset, senatores mittebantur, quos legatos legionum appellabant. hos deligebat ipse ex prætoriis plerumque; nonnunquam quæstorios etiam, aut alio mediorum

§ XCVIII. L. 1. de off. Procons. Dio, Strab. l. 17. § XCIX. Sueton. in Aug. c. 36. Dio.

honorum functos adhibebat. Hæ ferme senatorum functiones erant. At ex equitibus, qui eorum tribuni militum, aut nuper in senatu fuerant, aut alioqui præstantiores ceteris habebantur, nonnullos mœniorum Romæ curatores, alios etiam in externis urbibus constituit. Ex eodem ordine procuratores, interdum & ex libertis suis, in omnes provincias dimisit, redditibus colligendis certisque faciendis impensis; nisi quod a proconsulibus provinciarum, quibus præerant, tributa cogebantur. His etiam procuratoribus, non secus atque proconsulibus, mandata princeps dabat: eosque certis cum stipendiis emittebat, idque etiam in ceteris provinciarum rectoribus servari placuit. Antiquitus enim redemptores erant, qui proconsulibus mulos & tabernacula, vasaque, & omne aliud instrumentum publice locata præberent.

CI. Tum vero parare hæc e stipendiis suis omnes jussi, has insuper communes omnibus leges acceperunt, *ne quis delectum militum ageret: ne pecunias cogeret, nisi ex præscripto: ne quis, accepto successore, cunctaretur decedere, neve tempus in itinere tereret, sed intra trimestre utique in urbem reverteretur.* Hanc igitur faciem tum quidem temporis ista receperunt: revera regnum erat, & Cæsar, militibus instructus & pecunia, etiam ea, quæ reddidisse senatui populoque videbatur, imperio obtinebat. Ærarium quidem publicum ab suo distinctum habebat: sed par erat ei in utrumvis potestas, quæ nec rerum limitibus, nec temporum spatiis coerceretur. Nam tametsi dixerat, ista se tantum in decennium recipere, mox in aliud quinquennium, deinde iterum in decennium ei prorogatum imperium est, ita ut continuatis decenniis ad finem ulque vitæ in summa potestate persisteret.

CII. Senatus tamen, quasi adjicere aliquid fortunæ ejus posset, jam post orationem ab eo habitam, promissaque de provinciis dividendis facta, multos ei honores decre-

§ C. Dio. Sueton. in Aug. c. 36. Cic. in. Pison. § CI. Dio. Tacit. Plin. 16, 4.

verat: in quibus maxime insignes, ut ante domum ejus in Palatio lauri, quernam coronam sustinentes, statuerentur, eaque quotannis a. d. Kal. Mart. renovarentur, quo simul & in hostes victoria, & in cives clementia significarentur. ejusque rei memoriam temporum eorum triumphum auro, argento, æri flando feriundo tam diuturnam effecerunt, ut hodieque spectentur nummi, quernam coronam cum lauri ramis exhibentes, titulo inscripto, OB. CIVES. SERVATOS. Tum vero redactis in promissam formam provinciis, & ad tutelam imperii distributis quatuor & quadraginta legionibus, ab senatu populoque Romano Augustus appellatus est. Romulum vocari oportere quidam censuerant, quasi & ipsum conditorem urbis: nec displicebat nomen Cæsari, nisi quod regis illud fuerat, cujus vocabulum studiose fugiebat, cum rem teneret.

CIII. Sed Munatii Planci sententia prævaluit, ut Augustus potius diceretur, non tantum novo, sed etiam ampliori cognomine, quod locis consecratis sanctisque rebus antea tribui consueverat. Nam ab augendo deductum hoc nomen, sequentibus seculis nequidquam existimatum. Actum id Idibus Januariis, ex Ovidio fatis constat: mansitque huic vocabulo per complura secula tanta veneratio, ut solis imperatoribus Romanis relictum ne potentissimi quidem reges affectarent. Etiam mensem Septembrem, quo natus ille esset, Augustum appellandum censentibus, ipse Sextilem prætulit, ob causas senatusconsulto comprehensas, quod in hæc verba factum est: Cum imperator Cæsar Augustus mense Sextili & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Janiculo legiones deductæ, secutaque sint ejus auspicia & fidem; & Ægyptus hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit: placere senatui, ut mensis Augustus appelletur.

§ CII. Pigh. annal. Liv. Epit. Sext. Victor. de Cæs. c. 1 & ejus Excerpt. c. 1. Appian. civil. l. 1. § CIII. Sueton. in Aug. c. 74. Hegelipp. 5, 15. Vellej. 2, 91. Flor. 4, 12.

CIV. Eadem de re & plebiscitum factum est, rogante Sex. Pacuvio tribuno plebis. Is inter immodicam omnium gratulationem, eminere suam adulationem cupiens, Hispano Celticoque more se devovit Augusto: &, hoc prohibente, ad circumstantem subsellia populum profuit, & persuasis, quos potuit, etiam circum angiportus & vias discurrens sequi suum exemplum obvios coegit. Atque inde mos ortus dicitur, ut imperatorem alloquentes, se numini ejus majestatique devotos dicerent. Idem effecit, ut propter decretos Augusto honores passim sacrificaretur: atque pro concione palam professus, se Augustum ac filium suum heredes instituisse æquis partibus, cum nihil haberet, eo fecisse existimatus est, ut acciperet; quod etiam contigit. His temporibus Augustus, cum vim summi imperii teneret, omni conatu elaboravit, ut quam posset maximam libertatis speciem efficere: hoc maxime vaframento usus, ut magistratus etiam capefferet sæpius, aliosque honores, atque nomina eorum antiqua reciperet, quo videlicet non sibi vindicare omnia, sed ex legibus & senatus populi voluntate habere videretur.

CV. Quod exemplum & successores ejus imitati, consules sæpe, & quoties extra pomerium agerent, proconsulibus gesserunt. Imperatoris etiam susceperunt appellationem, vel quibus nulla ex hoste parta victoria esset, ne regis aut dictatoris nomen assumerent, & tamen proprium aliquod summo fastigio vocabulum haberent. Sub horum nominum antiquo jure conscribere exercitus, cogere pecunias, bellum aut pacem facere, civibusque pariter & focis imperare consueverunt. etiam, ut equites, atque adeo senatores vel intra pomerium necare possent; & quidquid unquam ista nomina gerentibus usurpatum potestatis fuit. Censuræ vero præscriptio facultatem dabat in vitam moremque singulorum inquirendi, census agendi, in equitem

§ CIV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 3. Cæs. de B. civil. Tacit. T. Liv. Vol. XII.

aut fenatum legendi, quos vellent, aut contra inde removendi.

CVI. Ne autem ulla pars reipublicæ videretur eorum eximi potestati oportere, sacerdotia capiebant omnia, & pleraque conferebant ipsi, pontificatum maximum soli retinentes. Tribunitia deinde potestas dabat eis in omnia fenatus decreta arbitrium, ut liceret eis, quidquid eorum displiceret, tollere. præterea sacrosanctos efficiendo ab omni defendebat injuria: adeo, ut si vel leviter se læsos verbo factove cujusquam existimarent, possent eum indicta causa tanquam impium & nefarium hominem occidere. Et tribunatum quidem, tanquam patriciis haud concedi solitum, non fuscipiebant: potestatem autem, quanta unquam fuit maxima, vindicabant: quam quia quotannis, quoties tribunorum comitia perfecta erant, resumebant, per annos tribunitiæ potestatis imperium eorum dinumerari obtinuit.

CVII. Hæc igitur tanquam a populo accepta, ad imaginem antiquæ reipublicæ, principes habuerunt. Ceterum rem paucissimis olim, & tantum certas in causas concessam, assumerunt in omnia, ut legibus solverentur. *Patris* autem appellationem, honoris plus afferentem, quam potentiæ, servarunt ominis causa: *Cæsaresque* & *Augusti* vocari voluerunt, alterum significandi gratia, quibus successissent; alterum exprimendæ amplitudini suæ dignitæque aptum. Hæc igitur commutatio rerum, cum publice esset utilissima, (deventum enim eo erat, ut salva esse Roma non posset, nisi ab uno regeretur). eorum gestarum expositioni fraudi fuit, ut angustior esse inciperet, & incertior.

CVIII. Superioribus enim temporibus, cum quæ fierent omnia fenatui populoque Romano renuntiarentur, a multis excipi consignarique potuerunt: & quamquam, ut fit, a nonnullis timori gratiæque aut simultatibus aliquid daretur, tamen apud alios, & in publicis commentariis

§ CV. Eutrop. l. 2. Flor. 4, 2. Tacit. Dio. § CVII. Flor. Dio.

reperire integriora fas erat. Postquam ad unum omnia referri cœpere, paucis, illa tanquam ex abdito proferentibus, maligne creditum; quod, unde arguerentur, non esset, omnia ad arbitrium principum composuisse existimatis: cum etiam Claudium Cæsarem, historiam, hortante T. Livio, scribere aggressum, ne vere ac libere, quæ mortem Cæsaris secuta erant, traderet, sæpe castigatum ab avia & matre didicerimus.

CIX. Accessit ex ipsa imperiî magnitudine cuncta accurate tradendi quædam desperatio. Nam ex eo tempore multa domi bellique gesta sunt, quorum causas atque feriem pauci, præter auctores, nossent; plerisque totum negotium pertinaciter falleret. Unde nemini vertendum vitio erit, si non obvia fide sine delectu omnia exceperit, præsertim, quoties utcumque tradita, manifestioribus rerum indiciis arguuntur. Sed, ut ad seriem temporum revertamur, qua die Cæsari cognomentum *Augusti* et impositum, Tiberis proxima nocte exundans, plana urbis inundavit. res fortuita vatum interpretationibus in prodigium tracta est, incrementumque Cæsari significari creditum, civitatem totam in potestate habituro.

CX. At ille non jam potentiam, quæ prius affuerat, sed justî imperiî decus atque bona cogitans, non omnia, ut olim, privato consilio agebat. de plerisque Patres consultebantur: precante ipsos, *ne quis sibi patriæque, si quod haberet consilium rectius, invideret*: neque difficilem se exhibuit, quidquid illi parum apte cogitatum judicassent, corrigendo. Maxime autem a consulibus, aut si locum alterum ipse occuparet, a collega postulabat *admoneri*. Sed & ex aliis magistratibus singulos, & ex reliquo fenatu quindecim sortiri jussit, quibus in proximum semestre adjutoribus uteretur, de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaturus.

CXI. Eosdem etiam aliquando judicaturus adhibuit.

§ CVIII. Sueton. in Claud. c. 41. § CIX. Dio. § CX. Sueton. in Aug. c. 35.

Exercebat tamen & senatus judicia, quemadmodum olim; quin & legationibus interdum regum atque nationum responsa dabat: populus comitiis intererat, nihil tamen nisi de sententia principis constituebatur. Magistratus partim ipse designabat, partim suffragiis sinebat creari; semper animum intendens, ne indigni fierent, aut factionibus ac ambitioni locus esset. His in universum ita ordinatis, deinceps singula, quæ memorari digna occurrent, suis annotata temporibus referentur. Non enim abs re miratus Alexandrum hic princeps, plerisque in adolescentia subactis, ne materiam agendi postea non esset habiturus timentem, majus esse existimavit imperium partum bene constituere, quam, donec defuit, quærere. idque rebus ipsis laudabiliter præstitit.

CXII. Igitur eodem consulatu, vias extra urbem ex manubiali pecunia sternendas triumphalibus viris distribuit; excepta sibi Flaminia, quæ ad Ariminum usque pertinebat, quod per eam ducturus exercitum erat. Celeriter ea permunita est, obque eam causam in duobus capitibus viæ positi sunt arcus cum statuis Augusti, unus in ponte Tiberis, alter Arimini. quorum adhuc in nummis imago visitur, cum hac inscriptione: S. P. Q. R. CÆS. AUGUSTO. QUOD. VIÆ. MUNITÆ. SUNT. In ceteras etiam vias, cunctanter sumtum præbentibus aliis, multum de sua, aut publica pecunia impendit. Ille tamen de sua dedisse malebat videri: eoque & argenteas statuas suas (quo ex metallo nulli antea Romano positæ fuerant) sustulit, & confluxavit omnes. & ex ea pecunia cortinas aureas in æde Apollinis Palatini posuit. Perfecto Flaminie viæ opere, ac viribus ex morbo, quo circa Non. Maj. correptus fuerat, recuperatis; profectus ab urbe Cæsar, Britannis inferre bellum constituerat. Sed ubi perventum in Galliam est, obvios eorum oratores habuit, pacem petentium. Idcirco deposito priore consilio, in Gallia substitit, quam recens sub-

§ CXI. Dio. Plut. apophth. Rom. c. 46.

actam, secutis deinde civilibus bellis, nondum bene certa ac stabilis forma continebat. Igitur Narbonem evocatis populis trium Galliarum, quas pater Cæsar vicerat, censum egit: moribusque eorum ac reipublicæ firmius constituendæ operam dedit; certumque vectigalis modum, & inferendi tempora quibusque ac loca præscripsit.

§ CXII. Sueton. in Aug. c. 30. & 52. Dio. Strab. l. 5.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER C.

IN LOCUM LIB. CXXXV LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI QUINTI.

*Bellum a M. Crasso adversus Thracas, & a Caesare adversus
Hispanos gestum refertur; & Salassi, gens Alpina, perdomiti.*

I. **E**ADEM æstate M. Licinius Crassus M. F. M. N. pro-
console ex Thracia & Getis, a. d. IV Non. Jul. triumphavit. Bastarnæ nuperæ cladis dolore Dentheletas & Sitam,
quibus calamitatis suæ causam imputabant, adorti, exci-
tarunt Romanum, illis gentibus atque regionibus belli
minime appetentem. Ceterum, ut inquietas nationes gra-
viori damno castigatas in longius pacaret, diligenter in-
structis omnibus, operam dedit, ut imparatis superveni-
ret. Juvitque consilium fortuna; & profligatis levi negotio
barbaris, leges pacis, quales Romanus voluerat, imposi-
tæ. Victis Bastarnis, cum arma semel cepisset, ulcisci Thra-
cas quoque statuit, qui priori expeditione e Mœsia rever-
tentem latrociniiis vexaverant, & tum quoque nihil pa-

cati agitare nuntiabantur. Igitur in Merdos Serdosque exer-
citu inducto, nationes istas proelio non uno victas, magno
labore domuit; amputatis multorum manibus, quod ali-
ter frangi feritas crudelissimorum mortalium non poterat.
A Serdis istis vocatam regionem, quam Serdicam & Sar-
dicam, variante scriptura, celebrant historiæ; pro Merdis,
quod nescio an usquam præterea occurrat vocabulum,
Mædos intelligere malim, vicinos Dentheletis, & a Ser-
dis flumine tantum Nesso separatos.

II. Ceterum subjecta quæque populando, cum ad Odry-
sas Crassus penetrasset, his in pacis speciem occurrenti-
bus pepercit. *Bacchi se clientes asseverabant, neque dignum,
ab ejus imperatoris exercitu sacras terras vastari, cujus impe-
rii prædictionem M. Octavio de filio consulenti exhibuissent. Ri-
tu enim loci vinum aris infusum, superato ædis culmine in cœ-
lum emicasse latissima flamma: quod ostentum nemini post Alexan-
dram Magnum factum fuerit. Lucam eum tum temporis
Bessi obtinebant: itaque Crassus his ademtum, prioribus
cultoribus restituit. Hæc agentem Roles excivit, cui cum
alio Getarum regulo. (Dapygi erat nomen) bellum in-
ciderat. In hos invectus Romanus, cum equites pulsos in
peditum ordines impegisset; non proelium ultra, sed cæ-
des turbatorum atque diffugientium fuit. Dapyx in castel-
lum munitum se contulit: quod cum obsideret Crassus,
quidam de muro Græce salutans eum, colloquium expe-
tivit. per hunc proditi barbari, ne in manus inciderent
hostium, mutuis vulneribus semetipsi conciderunt. Dapy-
gis fratri, nisi captus fuisset, par cum aliis fatum forti-
turo, Crassus salutem & libertatem restituit. His ita gestis,
ad Ceiram signa promota.*

III. Est in regionibus eis spelunca ejus magnitudinis &
munimenti, ut *Titanes a Diis victi eo confugisse* dicerentur.
huc omnes opes suas finitimi, &, quod in his pretiosif-

§ I. Liv. Epit. Dig. Flor. 3, 4. § II. Dio. Sueton. in Aug. c.
94.

simum erat, armenta ac pecora incluserant. Crassus, perquisitis omnibus speluncae ostiis (tortuosa enim & occulta erant) obstructisque, necessariorum parandorum facultate exclusos, fame subegit. Invitatus hoc successu, Zyraxis etiam regionem, licet Dapygls bello se nihil immiscuerat, invasit. Robustissimum ejus regionis oppidum Genucla fuit, *abi signa Romana esse dicebantur, quæ C. Antonio apud Istrianos Getæ ademerant.* Ea terra simul & ab Istro, cui adjuncta fuerant, oppugnata, parvo quidem tempore, sed non parvo labore cepit, absente quidem Zyraxe, qui ad primam belli famam, cum pecunia, comparandorum auxiliorum causa, in Scythas profectus, nondum redierat. Interea Mæforum etiam populos, qui defecerant, per legatos recepit. Artacios, *illibatam libertatem nullaue violatam deditione* jactitantes, ipse aggressus, ne vicinis fastidium conditionis suæ facerent, quamquam fortissime repugnantes, in potestatem redegit, cum partem eorum superasset armis, ceteros, captivis suis metuentes, accipere condiciones pacis coegisset.

IV. Ob eas res triumphum ei concessit Augustus; itemque M. Valerio Messallæ propter Gallorum rebellantium partem domitam. Circa montem Atacem & Pyrenæos saltus res gesserat, Aquitanorum maxime ferocia fracta. Triumphavit igitur proconsule ex Gallia VII Kal. Oct. & ex manubiis viam silice sternendam locavit, quam ne fuisse Valeriam existimemus, Tibulli poetæ, qui bello Aquitanico sub Messalla meruit, auctoritati damus, per Tusculanum Albanumque agrum ductam testantis, cum Valeria Tibure in Marfos & Pelignos pertineret. Dum hæc aguntur, Augustus in Hispaniam ex Gallia profectus, eam quoque provinciam pro ratione præsentium ordinavit. Adhuc Tarracone agentem Kalendæ Januariæ deprehenderunt, quibus consulatum ipse octavum, T. Statilius Taurus iterum inie-runt. Tum Agrippa, cui nulla munienda obtigerat via, aliud non minoris sumtus opus, septa, dedicavit. Locum eum in Martio campo Lepidus antea comitiorum habens-

dorum causa porticibus instruxerat. Agrippa incrustavit, tabulisque & statuis exornavit, adeo pretiosis, ut pro quibusdam capite spondere tutelarii cogerentur. Sed Agrippa, nihil honori suo tribuens, *Septa Julia* vocavit, omnia referre ad Cæsarem solitus, eoque & apud ipsum integra gratia; nec minus in magna gloria apud ceteros, quod optimorum consiliorum auctorem esse Cæsari scirent.

V. Longe diversis moribus Cn. Cornelius Gallus, pro instituti sui vanitate exitum habuit. Is immemor, cujus opus esset, auctori suo obrectare non verebatur: & inter alia maleficia Thebas, Ægypti nobilissimam urbem, pluribus ornamentis opibusque spoliata exhauserat. Nec interim defuit statuas sibi per omnem prope dixerim Ægyptum ponere, & acta sua inculpere in pyramides. Nam Heroum urbem deficientem parva manu receperat; domueratque Thebas, propter tributum tumultuantes. Hæc, cum accepto successore Petronio in urbem redisset, Valerius Largus ex familiaribus ejus objecit; factumque est, ut Augustus Gallo amicitia & provinciis suis interdiceret. Sic cadere incipientem, aliæ, ut fit, adortæ accusationes prorsus affligerunt, multorumque criminum, inter quæ & conjurare contra Cæsarem voluisse infimulatus, sententiis Patrum, quibus causam judicandam imperator dederat, *exsulare* jussus est. *bona ejus in fiscum Cæsaris referri placuit, & ob hanc vindictam honorem haberi Diis immortalibus; iisque majoribus hostiis senatus nomine fieri.* At Gallus, ignominiam non ferens, ferro incubuit.

VI. Hic casus primum ex Romanis Ægypti præfectum, inter paucos Cæsari carum, poetam nobilem, bello spectatum, quadragesimo ætatis anno sustulit, cum tot egregia naturæ ac fortunæ munera, utendi nescius, inexcusabili vecordia corrupisset. Atque hoc sicuti ad modestiam documentum, sic illud ad cautionem hominibus fuit,

§ IV. Appian. civil. Strab. l. 5. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 36, c. § V. Euseb. Marcellin. 17, 6. Dio. Strab. l. 17. Sueton. in Aug. c. 66.

quod multorum suffragiis adactus ad extrema fuerat, qui prosperitate magna usum adulationi propioribus officiis impenſe coluerant. at illi, Largum videntes crescere, ad hunc se tranſtulerunt, eundem illum, ſi quando ferret occaſio, haud ſegnius condemnaturi. At apud alios, propter amicum everſum, tanta eſſe in invidia Largus cœperat, ut *C. Proculum*, Cæſaris amicitia notum equitem, cum forte factus ei eſſet obviam, manu os atque naſum compreſſiſſe dicatur; quaſi indicans, tali præſente delatore, ne reſpirare quidem tuto quemquam poſſe. Alius, teſtibus adhibitis, Largum interrogavit, *an ſe cognoceret?* & negante illo, rem conſignavit in tabulis, quaſi homo improbus calumniari vel ignotum nequiret. *caſu Corneli* cognito, laudatam quidem ab *Auguſto* Patrum pietatem ferunt, tantopere pro ſe indignantium, ſed & illacrimaſſe eum, nobiliſque voce queſtum, ſibi ſolè non licere amicis, quatenus vellet, irarſci.

VII. Tantum exemplum nihil M. Egnatium Rufum deterruit, (adeo plures aliorum improbitatem æmulari, quam vereri pœnam, didicerunt) quo minus ad ſimilem furorem prolaberetur. *Ædilis* nuper & alia non inepte fecerat, & oborto forte incendio, per ſervitia ſua & mercenarios opem tulerat laborantibus. Ob iſta populi juſſu pecunia ex publico data, factuſque præter leges ſtatim ex ædilitate prætor, in tantum ſibi placuit, ut *Auguſtum* contemneret: edictoſque propoſito, ſua opera ſalvæ integramque urbem ſucceſſoribus tradi, gloriaretur. His quamquam offeſus cum nobiliſſimo quoque Patrum *Auguſtus*, ſatis tamen in præſentia habuit ædilibus injungere, darent operam, ne qua incendia exiſterent, aut, ſi exiſtiſſent, in tempore reſtinguerentur.

VIII. Eodem anno Ponti rex *Polæmo*, inter focioſ ac fœderatos populi Romani adſcriptus, in univerſo regno ſuo prima in theatris loca ſenatoribus Romanis dari præcepit. Et Romæ Sex. Apulejus Sex. F. Sex. N. procoſ. ex

§ VI. Dio. Plin. 36, 24. § VII. Sueton. Dio. Vellej. 2, 91.

Hiſpania a. d. VII. Kal. Febr. triumphavit. Sub idem tempus clauſæ nuper Jani portæ denuo patuerunt. Britannos, promiſſa non ſervantes, bello petere *Auguſtus* deſtinarat, ſed præpeditus Salafforum, Cantabrorumque & Aſturm rebellione, ad hos prius pacandos conſilia convertit. Igitur nono conſulatu, cujus collegam M. Junium Silanum habuit, etiam Tarracone inito, ipſe Hiſpanos domiturus Alpina bella Terentio Varroni Murenæ demandavit. Salaffi nuper Gallico bello M. Meſſallæ, caſtra propinquis locis habenti, ligna ad focum, & haſtilia ad exercitationes, non niſi pretio accepto dederant; & nuper per ſimulationem viarum, aut pontium reſciendorum, cum magnis copiis juga montium inſidentes, ſaxis in ſubjecta devolutis, pecuniam, quæ ad Cæſarem portabatur, interceperant.

IX. Hos igitur diviſis copiis Varro, quo pluribus locis invadens diſtraheret, haud difficulter paucos numeroſo ſuccinctus exercitū ſuperavit. Pacem deinde petentibus cum certam pecuniam imperaſſet, tanquam nihil ultra paſſuris; dimiſit per cauſam exigendi milites, comprehendique omnes, & adduci Eporadum, juſſit. Ibi ſub haſta venierunt omnis ætatis ſexuſque millia ſex & triginta; præterea hominum bello aptorum octo millia, lege addita, ne aut in vicina regione ſervirent, aut viceſimum intra annum manumitterentur. Ita perdomitis tandem Salaffis, *Auguſtus* tria colonorum millia, maxime ex prætoriis cohortibus in optimam ejus agri partem miſit; &, quo loco caſtra habuerat Varro, condi oppidum, & muris, quatenus natura locorum patiebatur, muniri juſſit. *Auguſta* Prætorianorum appellata. Difficilior adverſus Cantabros Aſturuſque labor *Auguſto* fuit, cum aſperi homines, & pari ſitu deſenſi, nec pacem amplecterentur, nec in diſcrimen pugnæ ſe darent adverſus validiorem.

X. Cantabrorum præcipua contumacia fuit: qui libertatem uſurpare non contenti, quoties Romanus metus

§ VIII. Faſti Capitol. Sueton. in Aug. c. 26. Strab. l. 4. Dio. § IX. Dio. Strab. Sueton. in Aug. c. 2 & 24. Liv. Epit.

aberat, Vaccæos, & Curmogos, & Autrigonas assidue depulabantur. At ubi, Sagefama recepta, castrisque ibi positis, tripartitas copias immisit Cæsar; modo altioribus jugis præoccupatis, modo per cava locorum aut silvestria positis insidiis; in has eum difficultates conjecere, ut præ curis laboribusque, per majorem partem æstatis exantlatis, in morbum incideret. Sed & frumenti penuria laboratum in castris est: quod per difficiles vias parce ex Aquitania subvectum, incredibilis exorta murium multitudo diripiebat. Ergo & cum hoc tantulo animali belligerandum fuit, hominesque conducendi, pretio in certum captorum numerum constituto. Ceterum Augustus Tarraconem regressus, C. Antistium bello præfecerat. eaque res ad celeritatem victoriæ profuit. Quippe barbari, contempto Antistio, cum prælium commississent ad Belgidam (quod oppidum ab aliis Segidam vocari doctis placet) magna clade victi, Vinnium altissimum montem fuga petiverunt.

XI. Ibi tuti loco, necessariorum inopes, quam deditio-nem ferrum extorquerè nequiverat, fame subigente fecerunt. Alia deinde sunt ab Antistio oppida capta; sed ejus titulis Arracillum accedere debeat, quando sub hæc tempora & C. Furnius, & M. Agrippa his in regionibus res gesserunt. inter silentium auctorum parum liquet. Id tantum reperio, cum diu magna vi repugnasset, captum ac direptum esse. Post hæc ulteriora quoque Gallaciæ victores pervaserunt, classe etiam admota ab Oceano, cui præfuisse C. Furnium arbitror, qui una cum Antistio Medullium montem flumini Minio adjacentem obsedit. Isthæc obsidio magno labore periculoque Romanis constitit: magna hominum multitudo huc confugerat: quæ cum armis resisteret, operibus expugnanda fuit. Igitur obducta per quindecim millia passuum fossa, cum aliter captivitatem effugere barbari nequirent, inter epulas se certatim igne, ferro, ac veneno peremerunt.

§ X. Flor. 4, 12. Orof. 6, 61. Strab. Dio. Vellej. 2, 91. § XI. Flor. Dio. Vellej. 2, 90.

XII. Taxus arbor in Hispania nascitur: hujus e baccis venenum exprimebant, cetera quoque tam maleficæ naturæ, ut valis, ex eo ligno factis, vina diffusa mortem afferant. hinc *taxica* vocata putant, quæ vulgo *toxica* nominantur. Alii, *toxicon* ex herba fieri, similitudinem apii referente, tradunt; id, quoniam citra dolorem necet, asservare Hispanos in remedium acerbioris casus: eos maxime, quos gentili more supervivere post mortem ejus, cui se devoverint, nefas habetur. Hoc modo consumtis plerisque, ne quidem servari magna pars eorum, qui in potestatem venerant, potuere. annotatum est, a puero, gladium forte nacto, jussu patris parentes cum fratribus omnibus interemtis: itemque alios una captos, a muliere. Nec enim ille sexus erat mollior: & interfecti sunt eo bello a matribus liberi, ne in potestatem hostis inciderent. Inter hæc relevatus nonnihil Augustus ad castra rediit: fractosque jam hostes, & in deditio-nem acceptos, partim in plana deduxit, ne montium fiducia rebellarent: aliis obsides imperavit: ferocissimum quemque sub corona vendidit.

XIII. Sub idem tempus Astures, montibus suis digressi, castra juxta flumen Asturam (unde nomen genti) posuerant. Inde trifariam divisis copiis, totidem Romana castra oppugnaturi, maximum terrorem imparatis periculumque intulissent, nisi T. Carisius, Trigæcinis sociorum consilia prodentibus, instructo cum exercitu occurrisset. Cruentum ibi certamen fuit, multis utrinque cadentibus, donec in fugam acti hostes Lanciam urbium suarum maximam confugerunt. Eam milites, ab ira pertinacis prælii, delere incendio cupiebant; donec Carisius non parvo apud utrosque negotio, barbaris deditio-nem, suis clementiam persuasit, ut victoriæ Romanæ stans potius Lanciam, quam incensa, monumentum esset. Hanc victoriam, omnibus circum exterritis, secuta gentis est deditio, concessis ei ad inhabitandum castris suis, quæ in plano essent. Sic man-

§ XII. Plin. 16, 10. Strab. 1, 3. Flor.

fuere paulatim Astures solum exercere & metalla didicerunt; tum demum opibus suis cognitis, dum alieno lucro eas eruunt.

XIV. Aurum enim fert Hispania, coloresque, quorum Indico similis ex arena excoquebatur. Miniarium certe metallum, maximi proventus in Bætica fuit: in Gallæcia vero *Minium* flumen inde nominatum putant, quod in eo magna vis ejus pigmenti reperiatur. Hæc extrema fuit Augusti ductu suscepta expeditio: qua perpacata demum post annos ferme ducentos Hispania, si modicos mox tumultus excipias, provincia facta, Romano jugo sat patienter assuevit. Augustus, bello confecto, militibus emerita stipendia habentibus sedem in Lusitania dedit, colonia condita, quam Augustam Emeritam appellaverunt. Ibi ex prætoris legatum constituit Cæsar Carisum, sive Titus ei prænomen fuit, sive nummos potius istius fuisse credimus, (& est vero propius) qui, urbem cum turribus & portis præferentes, hunc titulum exhibent: EMERITA, & in ambitu P. CARISIUS. LEG. PRO. PR.

XV. Majori parti Hispaniæ consularis C. Antistius impositus est, cum tribus legionibus, totidemque legatis. Ludos etiam in castris Marcellus ac Tiberius ædiliū vicem ediderunt. Jubæ deinde regi, quod pleraque paterni ejus regni provinciæ populi Romani adscripta fuerant, Getuliæ quædam concessæ partes, & quidquid Bocchus ac Bogud Mauritanie reguli obtinuerant. Per idem tempus Amyntas, multis Cilicum & Pisidarum castellis occupatis, ad Homonadenses progressus, interfecto tyranno, dolo muliebri perierat. Ejus regnum, quamquam liberos reliquerat, in provinciæ formam redegit Cæsar, misso M. Lollio, qui primus eam prætoris administravit. Huic *Lycaones cum Gallogræcis parere jussi, tum Sagalenses, & Selgenes, & quidquid sub imperio Amyntæ fuerat. Pamphylie tantummodo partes, nuper eidem attributæ, suis legibus*

§ XIII. Flor. Oros. 6, 21. § XIV. Plin. 23, 7 & 35, 6. Liv. 28, 12. Vellej. 2, 90. Dio. Strab.

redditæ sunt. Ob hæc, & quia Celtarum quosdam, ob negotiatores Romanos interfectos, armis ultus, M. Vinicius imperatoris nomen Augusto & ipse quaesiverat; triumphos ex provinciis subactis Cæsari senatus decrevit; eosque recusanti tropæum super arcum statui jussit in Alpibus: id tamen complures post annos perfectum arguit inscriptio, pontificatum Augusti præferens, quem post mortem demum M. Lepidi assumpsit.

XVI. Talis enim illa fuit: IMPERATORI. CÆSARI. DIVI. FIL. AUG. PONTIFICI. MAXIMO. IMP. XIII. TRIBUNITIÆ. POTESTATIS. XVIII. S. P. Q. R. QUOD. EJUS DUCTU. AUSPICIIISQUE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QUÆ. A. MARI. SUPERO. AD. INFERUM. PERTINEBANT. SUB. IMPERIUM. PO. ROM. SUNT. REDACTÆ. GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ. TRIUMPILINI. CAMUCI. VENNONETES. ISARCI. ceterorum deinde populorum longa series sequitur, quam ob ignota pleraque veteribus etiam monumentis vocabula prætermisi. Operis reliquiæ prope Monæcum portum visuntur in Liguria; nam duobus supra miliaribus in præruptis collibus adhuc columna cochleata superest, qua speculæ & arcis loco utuntur incolæ, corrupta nonnihil voce *Torpia* pro Tropæis appellantes. Ob ejusmodi tam læta, cum oppressa ubivis bella videntur, quorum causa nuper apertum Jani templum fuerat, iterum claudi placuit. Ducibus ac legatis Augusti, quorum opera bella confecta fuerant, jus datum, singulis annis uno die Kal. Jan. gestandæ coronæ cum triumphali habitu.

XVII. Omnibus his annis multus in urbe suis sumtibus exornanda M. Agrippa fuit, plurima & egregia opera molitus. Inter quæ porticum exstruxit, navalium victoriarum præmium, Neptuno, quem Argonautarum celebri pictura decoravit; in omnibus suis operibus exemplo con-

§ XV. Strab. 1. 7 & 12. Dio. Flor. § XVI. Sueton. in Aug. c. 31. Dio. Oros. 6, 21.

firmare nifus, quod oratione magnifica sane, & maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis habuit. Igitur & thermarum suarum calidissima parte marmoribus parvas tabellas includit: & ante eas Lyippi diffringentem dedicavit: & templum Ultori Jovi positum, cum Syracusanis columnarum capitibus, sic exornavit, ut propter omnium Deorum conspicua in eo signa *Pantheon* appellaretur; quamquam nominis ejus causam alii in simulacra Martis & Veneris Deorum icunculis varie exulta conferunt. Dio sic dictum a forma rotunda putat, quæ cælum, Deorum omnium domicilium, imitetur. Sequentia tempora, cum Diis omnibus sacratum fuisse existimarent, omnibus Sanctis & Virgini cælorum reginæ dedicarunt; hodieque durans id opus propter solidæ molis firmissimam stabilitatem, sub vocabulo Sanctæ Mariæ Rotundæ, in exemplar perfectæ architecturæ cernitur; testante titulo, *M. Agrippam L. F. consulem III fecisse*.

XVIII. Simulacrum Augusti collocare ibidem Agrippa voluerat, ejusque nomen operi præscribere: sed utrumque illo recusante, dictatoris Cæsaris statuam in æde, suam & Augusti in vestibulo posuit. Hæc tam magnifica opera, cum proxime contingere principale culmen viderentur, honori tamen Agrippæ potius apud Cæsarem, quam fraudi fuere. Notus enim erat viri animus, Cæsaris rei publicæ causa facientis omnia, ut hanc operibus institutisque præclaris, hunc gloria & benevolentia civium doceraret. Nam ornatui commoditatibusque Romanæ urbis plurimum studens Augustus, per se & amicos in tantum enifus est, ut jure gloriaretur, marmoream se relinquere, quam lateritiâ accepisset. Igitur & nuptias filiæ suæ, quam M. Marcello, vix pueritiâ egresso, desponderat, quod per valetudinem Romam venire prohibebatur, Agrippa vices absentis gerente, celebravit: & ædibus M. Antonii in monte Palatino combustis, quas M. Agrippæ & M.

§ XVII. Strab. l. 4. Appian. civil. Dio. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 33, 8.

Messallæ concesserat, huic quidem pecuniam dono dedit, Agrippam in suas ædes recepit. quæ cum maximo honori tanto viro essent, nihilo minus alios quoque haudquaquam paribus meritis populus tum celebravit: C. Toranium, tribunum plebis, quod patrem suum, quamquam libertum, juxta se confidere in theatro jusserat; P. Servilium, quod ejus ludis urbi trecenti, totidemque Africæ confectæ fuerant.

XIX. Proximus deinde annus, quidquid abesse potestatis Augusto videri poterat, obvia senatus voluntate delatum contulit. Kalendis Januariis, quibus magistratum decies consul, collega C. Norbano Flacco, absens iniit, senatus universus in acta ejus juravit: & cum adventum suum nuntiandum curasset, (nam ob valetudinem infirmam diutius abfuerat) & ob eam causam divisurum populo quaeringenos nummos, si senatui videretur, legibus semel omnibus eum solvit, ne quidquam facere, quod nollet, aut quod vellet, prætermittere cogeretur. Hæc absenti data: postquam advenit, & alia propter salutem ejus atque reditum facta sunt; & honoris ejus causa propinquis quædam concessa: Marcello, dicendæ prætorio loco sententiæ, petendique consulatus decem annis maturius, quam per leges liceret; Tiberio, ut quinquennio, priusquam leges annariæ sinerent, in petendis honoribus ratio ejus haberetur. Simul etiam hic quidem quæstor, Marcellus jam pontifex, ædilis curulis designatus est.

XX. Forte quæstores ad numerum non erant, qui in provincias mitterentur. idcirco placuit senatui, ut, quotquot proximo decennio magistratum eum gessissent, neque in provincias exissent, sortirentur. Dum hæc in urbe fiunt, Astures & Cantabri, simulatque decessisse Hispania Cæsarem audiverunt, novæ servitutis impatientes arma resumserunt. Ceterum, priusquam consilia nudarent, arte capere Romanos conati, missis nuntiis ad L. Lamiam, (is tum Hispa-

§ XVIII. Dio. Strab. l. 5. Sueton. in Aug. c. 3. § XIX. Dio; Sueton. in Aug. c. 41. Tacit.

nienſibus legionibus præerat) *frumentum & alia quadam dono ſe dare exercitui* ſignificarunt. Deinde milites, accipien- di gratia miſſos, quo quemque voluerant perductos, in- teremerunt. Sed hujus facinoris haud diuturnum eis gau- dium fuit. Quippe vaſtatione agrorum, & oppidorum in- cendiis, aliſque belli cladibus celeriter domiti, poenas turbatae per inſidias pacis dederunt. Alius eques Roma- nus, Gallus Ælius, in Arabiam Felicem ſigna Romana pri- mus intulit. quam ex Strabone potiſſimum, auctore quanti- vis pretii, qui Gallo amicus ſodalique fuit, exſequemur.

XXI. Miſerat hunc Cæſar, ut eas gentes, finitimaſque tentaret, ſimul locorum ſitum, Æthiopicofque fines, & Troglodytas, Ægypto vicinos, exploraret, qui ſinu Ara- bico minime lato ab Arabibus ſeparantur. Hos quia di- tiſſimos eſſe ſciebat, auro argentoque aromata & lapillos permutantes, nec ementes ab aliis quidquam; aut amicos habiturus opulentos, aut, ſi hoſtes eſſe maluiſſent, ingen- tia inde ſpolia reportaturus videbatur. Spem dabat & Na- batæorum ſocietas, quorum Syllæus fraudulentò, ut res docuit, conſilio, ſe ducem itineris, ſocium periculorum offerebat. Ad Album pagum (id maximum Nabatæorum emporium erat) dirigendum iter cum eſſet, negavit *pedi- bus penetrare eo exercitum poſſe*; cum tamen mercatores, tanto camelorum & hominum numero, commeare inter Petram & Album vicum ſoleant, ut ſi multitudinem ſpe- ctes, diſferre nihil ab exercitu videantur. Primum in eo peccatum fuit, quod adverſus homines minime bellico- ſos, mari præſertim, naves longas apud Cleopatridem, qua veteri ſoſſæ Nili proxima eſt, biremes triremefque ac pha- felos circiter octoginta conſtruxit.

XXII. Errore dein animadverſo, centum triginta onera- rias ædificavit: impoſuitque militum Romanorum ac ſo- ciorum millia ferme decem: in quibus erant cum Syllæo mille Nabatæi. Herodes etiam, in magna fame frumento

§ XX. Plin. 6, 28. Strab. l. 2. § XXI. Plin. Strab.

nuper adjutus a Petronio, quingentos ex prætoria cohorte delectos auxilio miſerat. Hi circumducti per anfractus & æſtuaria, brevibuſque aut occultis faxis inſidioſos ſinus, (propter quæ magnis navibus in eo mari nemo utebatur) quintodecimo die vicum Album attigerunt, multis amiſ- ſis navigiis, quamquam nemo dum hoſtium occuſſet. Id ſocordia fiebat Nabatæorum regum, præſectis ſuis, quos *fratres* appellare conſueverant, committentium omnia, præ- fertim quæ ad rem militarem pertinerent. Hoc inſtituto tum rex Obodas omnem harum rerum curam in Syllæum inclinaverat. Hunc autem id agere ſuſpicio erat, ut, ex- plorata regione, Romanos in ſubigenda parte ejus adju- varet: deinde, illis morbo, fame, & ceteris, quæ ſtructurus ipſe eſſet, malis abſumtis, ipſe ab his occupata poſſideret.

XXIII. Hujus ſcelere factum, ut per vaſta loca & ſqualentia æſtu circumducti, cum aquarum herbarumque malignitas inſueta corpora tentaret, quod æſtatis reliquum erat, cum ſecuta hieme, circa vicum Album contererent. Inprimis moleſta Stomachace & Scelotyrbæ fuit, ignotæ noſtro orbi hætenus, ſed illis locis familiares. Nam in capita primum incumbens vis mali, dentibus dejectis fa- ciem exſiccabat. Plurimi hoc genere morbi ſtatim peremti: aliis a capite citra noxam mediarum partium ad pedes ea peſtis tranſiit, genuum compagem ſolvens. nec remedium inveniebatur, niſi quod oleum in vino potum inunctum- que paucis profuit. Neutrum enim iis locis naſcebatur, neque maximam eorum copiam ſecum attulerant. Idcirco tranſacta demum hieme, cum Auguſtus undecimum con- ſul, collegam Terentium Varronem Murenæ, & hoc ce- leriter deſuncto, Cn. Calpurnium Cn. F. Cn. N. Piſonem ultro ambitum a Cæſare ac rogatum haberet; Ælius Gal- lus, ex Albo vico copiis eductis, terreſtri itinere ſimilem ducum perfidiam expertus, poſt aliquam multos dies, ma- xima cum deſatigatione hominum animaliumque (nam

§ XXII. Joſeph. antiq. Jud. 15, 12. Strab. Appian.

& camelis aquam portari necessum fuerat) in Aretæ regnum pervenit.

XXIV. Obodam affinitate contingebat Aretas; eo promptius exceperit Romanos, donisque hospitaliter coluit. Nec ideo minus per tam aridam regionem difficilis eis transitus Syllæ perfidia & artibus fuit. Triginta dies per devia consumti: quibus ferme zea, & dactylis raris, & olei loco butyrum præbente regione, vixerunt. Inde penetratum in campos magna parte desertos, quibus tum Sabus imperabat. vagam ibi vitam pastoremque degunt homines, *Arurena* vocatur. Per hanc quinquaginta dierum spatio per inculta & invia loca, mitem pacatamque gentem attigerunt Negrarum: quorum rex cum ad gentis ignotæ famam diffugisset, oppidum primo impetu captum est. Sextis deinde castris ad flumen quoddam progressi, cum hostibus magno magis, quam difficili, prælio contenderunt. Arcum & gladium, lanceamque, fundas etiam nonnulli, sed plerique bipennes habebant. his armis quam imperite & trepide sint usi, ne dicendum quidem arbitror, cum ea pugna, decem millibus suorum amissis, tantummodo duos de Galli exercitu interfecerint.

XXV. Hæc victoria eis Ascam oppidum, itidem ab rege derelictum, aperuit. Hinc Athrullam processum: captaque insigni, ut iis locis, urbe, copiis oppidanorum, frumento maxime & dactylis resecti, Rhamanitas invaserunt Nasaro parentes. Horum caput in Calvigiorum natione Mariaba fuit, superba appellatione: nam dominos omnium interperantur. nec abhorrebat oppidi magnitudo, sex millia passuum circumitu complectens. Nec in potestatem Romanorum pervenit; inopia aquæ septimo die solvere obfidionem coactis. Præter hæc oppida Nestum quoque Magusum, & cum Tammaco Labeciam diruisse Gallus traditur, & quo longissime processit, Caripeta. Sed quantum viribus superior erat, tantum eoque amplius morbo-

§ XXIII. Dio. Strab. l. 16. Plin. 23, 3. § XXIV. Dio. Strab. Plin. 6, 18.

rum violentia infestabatur: a quibus ad postremum expulsi est. occupata pristini cultores receperunt. Gallus, cum tantum itinere bidui ab aromatifera abfuisse, ut ex captivis est cognitum, sexaginta diebus omne id spatium remensus est, quod fraude ductorum toto semestri vix confecerat. Nonis castris Negrana rediit: undecimis inde Septem puteos, a rebus ipsis denominatum locum. Inde pacata exceperunt. vicus Chaalla deinde Malotha flumini adjacens; hinc per deserta & sitientia Negram itum, maritimum vicum ex Obodæ regno.

XXVI. Inde diebus undecim celeberrimum *Ægypti portum*, quem *Muris* appellant, tenuit. Inde Coptum: a Copto Alexandriam reliquias exercitus reduxit. Nam morbo & fame, tum desperatione ac tædio, major pars interierat; in bello septem omnino desideratis. Hic annus sæpe ægrota- tantem Augustum decumano quasi morbo propemodum de- jecit. omni certe spe salutis abjecta, magistratibus senatoribusque & equitum primoribus domum convocatis, testa- mentoque facto, annulum Agrippæ, Pisoni consuli ratio- narium imperii tradidit, quo numerum exercituum, & quid ubique caperet populus Romanus, aut expenderet, conscripserat. Successorem nominavit neminem, admiran- tibus, qui Marcellum eam in spem educari conjecerant. Antonius autem Musa, cum destillationibus vitiatum jecur calidis fomentis non juvaretur, ancipitem rationem me- dendi necessario complexus, frigidis eum lavacris potio- nibusque, & multo lactuæ usu, restituit. Pro hoc merito multam hic Antonius & ab senatu, & ab Augusto pecu- niam, cum immunitate, non sibi tantum, sed & aliis me- dicinam facientibus, in perpetuum decreta, abstulit.

XXVII. Ne tamen artis experimento nimium gloria- retur, non multo post Marcellus ab eodem Musa simili- methodo curatus, in Bajano suo, intra duodevicesimum ætatis annum obiit. Hoc tam acerbum fatum, & prius

§ XXV. Dio. Strab. Plin. § XXVI. Dio. Strab. Sueton. in Aug. c. 28. & 81. Vellej. 2, 23. Plin. 19, 8.

quoque parum constans Marcelli valetudo, Plani cujusdam audaciæ colorem præbuit, se Octavia natum afferentis. Nam *se, propter summam corporis imbecillitatem, ab eo, cui datus esset nutriendus, retentum, substituto suum in locum illius filio.* Sed hæc diu post acciderunt. Tum vero publico funere, ad quod sexcenti lecti intra civitatem ierunt, ingenti cum gloria pompaque elatum in Campo sepeliendum curavit Augustus; ejusque laudationem ipse peregit. Civitas ejus mortem vehementer doluit, quod affabilitatis & ingenuarum virtutum opinionem, frugalitatem & continentiam in illa ætate & opibus admirabili, haud exiguum sibi comparaverat. Sane ut Augustus eum populo commendaret, præter alias ingentes summas, quas ejus nomine infumserat, paulo ante in ejus ædilitate celebrandos curaverat magnificentissimos ludos, quibus & eques Romanus & matrona nobilis mimum egit: & cum æstas præservida incidisset, velis inumbrarat forum, ut salubrius litigantes consisterent.

XXVIII. Memoria traditum est, *Virgilio carminis sui partem aliquando recitante, quod Marcello sepulchrale magno operi inseruit, Augustum & Octaviam præ nimio fetu vix durasse, donec locus absolveretur.* Ad leniendum deinde luctum, colendamque adolescentis memoriam, honores ei decreti, theatrumque jam coeptum a priore Cæsare, juxta Pietatis ædem, *Marcelli* appellatum: effigies etiam aurea, cum corona ex eodem metallo, facta, quæ ludis Romanis in medio magistratuum, qui ludos facerent, curuli sella poneretur. Ceterum recreatus e morbo Cæsar, testamentum suum in curiam illatum ne recitaret, reclamante senatu prohibitus est. Neminem imperii successorem a se relictum sciri volebat: quin aliquanto plus Agrippæ, quam Marcello, tributum: ut sibi de se permissum populus intelligeret, & tamen, si libertatem nollet, Agrippæ notas probatasque virtutes, quam spes incertas adolescentis, potiore loco habendas. Credo, post mortem Marcelli ma-

§ XXVII. Dio. Val. Max. 9, 15. Plin. 19, 1.

gnam ei curam fuisse placandi Agrippæ, cujus, Marcellum sibi putantis anteferri, patientiam desiderabat.

XXIX. In Syriam eum miserat, compositurum transmarinas provincias, ne Marcello, magnitudinem Agrippæ haudquaquam æquis oculis aspicienti, contentionis occasio præberetur. Hoc ille pudendam ablegationem, & frigus Augusti esse interpretatus, ne nimium cupidus negotiorum videretur, legatis suis in Syriam missis, Mitylenen processit. Ibi hibernantem Herodes adiit, qui Cæsaream urbem recens condiderat, cum templo Romæ & Augusti, quo loco prius turris Stratonis steterat. Ob hoc, & quia etiam Agrippæ carus erat, nihil contra eum Gadarenis creditum; vinæque in potestatem ejus accusatores traditi. Augustus porro prætoriis comitiis decem iterum creari jussit, majore numero rempublicam indigere negans; octo enim solitis provinciis, duos ærario sufficere.

§ XXVIII. Dio. Plin. 7, 37. Plut. in Marcell. c. 54. § XXIX. Sueton. in Aug. c. 66. Joseph. antiq. Jud. 13, 13. Vellej. 2, 93. Plin. 7, 45. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER CL

IN LOCUM LIB. CXXXVI LIVIANI

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SEXTI

*Rhetia a Ti. Nerone & Druso, Caesaris privignis, domita.
Agrippa, Caesaris gener, mortuus; & a Druso census actus est.*

I. **H**oc tempore Caesar, sive continuationem tot consulatum invidiosam putans, effectisque, in quæ tetendemat, inutilem, sive propter frequentes morbos otii cupidior, cum duodecimum designaretur, antea quoque reniti solitus, constanter abnuit, quo ad plures hic pervenire honor posset. Et quo magis hoc sentire crederetur, magistratu abdicato, in Albanum profectus est. L. Sestius suffectus, Publii filius, qui bello Philippeni pro quaestore Bruto fuerat, ejusque ne tum quidem, licet damnatam vi triumvirali, memoriam laudibus & benigna recordatione, servandisque ejus imaginibus, atque ipsi quondam Augusto monstratis, recolere desinebat. Unde & Augusto glo-

ria fuit, honore potius, quam odio, dignam duxisse viri fidem & in amicitia constantiam.

II. Nec ignarus ille, talibus se testimoniis animi magnitudinem approbare, laudemque sine detrimento potentiae consequi, bene de præcipuis eorum, quos expertus adversarios fuerat, & sentiebat, & loquebatur. Mediolani statua Bruti erat conspicuo loco posita. quam ex ære diligenter ac artificiose factam cum Augustus inspexisset, præterit. moxque subsistens, multis audientibus vocari magistratus jussit, *animum se civitatis ab se alienum deprehendisse ex eo, quod hostem suum secum haberent*. Perterritis his, ut necesse erat, & pernegantibus, ac in mutuo intuitu defixis, converso ad statuam contracto vultu, *hic ergo*, inquit, *hostis noster non vobiscum est?* Tum vero impensius illis paventibus arridens laudavit Gallos, quod etiam *infortunatis amici esse non desinerent*; statuamque moveri loco prohibuit.

III. Idem studenti aliquando nepotum alicui superveniens, cum puer territus volumen Ciceronis, quod manu tenebat, veste tegeret; requisivit, inspectoque, magnam ejus partem stans evolvit: libro deinde reddito, *doctus*, inquit, *hic vir fuit, fili, doctus, & patriæ amans*. Ob has igitur æquissimi animi demonstrationes hoc anno senatus ei perpetuum tribunatum plebis decrevit; perpetuum proconsulare imperium, etiam in urbe, neque renovandis auspiciis indigens; jusque referendi ad Patres, tametsi consul non esset, de uno aliquo negotio, quod ipse legisset, quoties senatus convocaretur.

IV. Ab his temporibus inolevit, principes Romanos, & ceteris iis honoribus, & tribunitiæ potestatis titulo ac jure uti; quod & priori Caesari decretum, Augustus omnium primus exercuerat, tribuni quidem nunquam usurpato nomine. Sed hæc neque per adulationem tributa videbantur. dignus erat, qui hæc consequeretur libera voluntate tribuentium, quos ubique tanquam liberos imperiique

§ I. Vellej. 2, 89. Dio. Appian. civil. l. 4. § II. Plut. in Brut. c. 85. § III. Plut. in Cic. c. 62. Dio.

confortes tractare confueverat. Igitur & Teridaten induxit in curiam & Parthorum legatos, qui adhuc in Hispania agentem accesserant: neque prius cognitionem earum controversiarum, quam ab senatu mandaretur, suscepit. Exitus hic fuit, ut filium Phraati sine pretio remitteret, captivos eo signaque militaria Crassi primo, deinde Antonii cladibus invicem recuperaturus. *Teridaten dedi adversus fidem videri* respondit; eidemque, donec apud Romanos esse vellet, alimenta liberaliter constituit.

V. Eodem anno viam ab Emerita Gadeis perductam, temporis illius verbis, quam meis explicare malo. Lapis est Emeritæ cum inscriptione: IMP. CÆS. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. COS. XI. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII. ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. JANI. CLAUSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBUS. ET. SANCTISSIMIS. INSTITUTIS. REFORMATA. VIAM. SUPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM. ET. MULTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO. DIGNITATE. IMPERII. P. R. LATIOREM. LONGIOREMQUE. GADEIS. USQUE. PERDUXIT.

VI. Hæc ejus anni gesta servavit antiquitas: & quod novo exemplo C. Calpurnius, cum antea curulis ædilis fuisset, tum in demortui plebeji locum suffici passus est: quodque feriis bini singulis diebus præfecti fuerunt, & in his quidam puer. Anni intemperies his proximis consulibus tanta fuit, ut vulgatis morbis magna vis hominum interiret. is casus Livie patrocinari visus est, quo minus verisimilis ea criminatio videretur, per quam aliqui Marcelli præmaturam mortem artibus ejus mulieris imputabant, amoliri conantis adolescentem, qui suorum filiorum obstaret incrementis. Prodigii annumeratus intra urbem lupo deprehensus; ignique aut tempestatibus afflicta ædificia: & quod auctu Tiberis pons publicus fractus est, urbsque sic inundata per triduum, ut navibus transiri posset.

§ IV. Justin. 42, 5. Dio. § V. Justin. § VI. Dio.

VII. Idemque & sequenti anno factum, quo consules M. Claudius M. F. Marcellus Æterninus, L. Arruntius L. F. L. N. fuerunt. Tum etiam fulminibus præter alia statuae in Pantheo ictæ, & Augusti simulacro hasta, quam manu tenebat, excussa. Fames deinde, ut solet, secuta pestilentiam, quod ægris aut mortuis cultoribus arva squalebant, religionem injecit multitudini, merito sic laborare rempublicam, quod Augustum sine magistratu agere patetur. Igitur, *dictatorem dicendum*, conclamant: ad curiam pergunt; Patres *lege sublatam dictaturam* causatos includunt; *ni postulatis suis obsequerentur*, incendium denuntiantes. Mox ad ipsius fores profecti, cum quatuor & viginti fascibus, *ut dictaturam, & exemplo Pompeji curationem annonæ susciperet*, oraverunt. Ille cum constanter excusando parum moveret vulgus, scissa veste, ac nudo pectore, genu nixus deprecatus est.

VIII. Annonam, licet id quoque invitus, recepit curaturum: constituitque, ut ex prætoriis, qui sortiri provincias deberent, bini quotannis frumento dividendo præessent. Interim quæstori Ti. Neroni curandæ frumentariæ rei negotium datum. Nec dictaturam tantum abnuvit Cæsar; sed censuram etiam perpetuam rogatus accipere noluit. statimque designavit alios, Paullum Æmilium L. F. M. N. Lepidum, L. Munacium Plancum, quorum alter proscripius ipse fuerat; hic proscripti frater.

IX. Hi discordem censuram, parumque reipublicæ utilem egerunt: neque is honor postea cuiquam privatorum tributus est. ne principes quidem, ante Claudium Cæsarem, receperunt. Id significatum omine credidit vulgus, quod prima magistratus die tribunal, in quo censores confederant, fractum fuit. Augustus, cum Lepido vis atque industria, Planco propter vitam turpiter actam auctoritas censoria non inesset, pleraque magistratus ejus partes ipse obiit. Id quam fuerit necessarium, vel inde in-

§ VII. Dio. § VIII. Vellej. 2, 89. Sueton. in Aug. c. 52. Dio. Val. Max. 6, 8.

telligas, quod L. Domitius Plancum censorem via sibi decedere ædilis coegit. Tum ergo collegia Augustus antiqua correxit, nova sustulit: ludos curari a prætoribus iussit, sed ita, ut supra certam summam non liceret iis impendere; cetera e publico ærario depromerentur; nec manus gladiatorum injussu senatus, aut sæpius, quam bis, eodem anno, aut pluribus, quam sexaginta paribus, ederet. Ædilibus curulibus ad arcenda incendia sexcentos attribuit servos. Equites Romanos & feminas illustres scenicas operas facere vetuit.

X. Hæc cum usurparet summæ potestatis munia, ceteris adeo civilem se exhibuit, ut & amicis adesset in iudicium vocatis, & adversariorum convicia patienter exciperet. Forte M. Primus, ob illatum in Macedoniæ proconsulatu Odrysiis bellum, causam dicens, modo *mandatum id sibi ab Augusto*, modo *a Marcello*, jactabat. Ea re intellecta, sponte ad iudicium Augustus venit, interrogantique prætori negavit se mandasse. Tum L. Varro Murena gravibus maledictis adortus Cæsarem, cum ad extremum adderet, *tu vero, cujus vocatu ades? Reipublicæ*, respondit. Hoc ejus factum dictumque collaudarunt Patres, eique decreverunt jus, quoties vellet, senatum cogendi. nec defuere tamen, qui non modo absolverent Primum suis sententiis; sed etiam, qui perniciem Augusto machinarentur.

XI. Fannius Cæpio conspiracy auctor habebatur; inter socios & Murena nominatus est: fecitque fidem criminationi in homine, cetera non improbo, nimia dicendi libertas, quam in omnes promiscue sine modo stringebat. Igitur a Tiberio, Cæsaris privigno, lege majestatis apud iudices postulati fugerunt; nihil aut causa, aut propinquorum potentia consili. Nam Proculejus, Murenæ frater, & paterno in eum animo, tam carus erat Cæsari, ut de collocanda ei Julia deliberaret; & Mæcenus affinis in flagrantissima Cæsaris gratia, cujus ille & conjugem,

§ IX. Dio. Vellej. 2, 95.

fororem Murenæ, Terentillam adamabat. Hanc tamen aperuisse fratri creditum sibi a Mæcenate secretum compertæ conjurationis; eoque maturius fugisse reos Cæsar suspicatus, cum neque defuturos putaret, qui absolverent, si latere potuissent, legem tulit de his, qui iudicium defugerent, uti hos damnari absentes fas esset, & in talibus causis iudices palam suffragia ferrent. Id utilitatis publicæ causa, non a propria ira, fecisse Cæsarem, argumento fuit, quod sequitur.

XII. Cum aqua & igni reis interdictum esset, Cæpionem servus in cista detulit ad Tiberim: pervectumque Ostiam, in Laurentinum patris Cæpionis noctu perduxit. Inde clam pervenere Cumas, conscensoque navigio, tempestatibus ad Neapolin eieci, cum proderentur; in ea urbe servus Cæpionem abscondit: exceptusque a centurione, nec vi, nec minis, ut dominum proderet, expugnari potuit. Hero tamen pietas ea non profuit, quin alterius servi scelere deprehensus, pœnas morte daret. In his duobus pater Cæpio liberrime animi sui iudicium exercuit, manumisso fidei servo; proditore ad supplicium crucis per medium forum raptò, & titulum meriti palam præferente. Unde & ipse non inglorius, & celebrata sermonibus Augusti æquitas fuit, hæc omnia civili animo ferentis.

XIII. Neque dubitatur, quin etiam iniquissimis satisfactorius fuerit; nisi mox in iudicio Castricii, per quem de conjuratione cognoverat, exorato coram iudicibus accusatore, reum eripuisset. Etiam Murena deprehensus periit. cui Athenæus philosophus, Romam deductus, cum fugæ tantum, non etiam sceleris, socius fuisse videretur, ab Cæsare dimissus est. Eodem tempore, Cyprum & Narbonensem Galliam, pacatas jam provincias, populo restituit Cæsar: & ex eo proconsules in has missi. Tum & ædem Jovis Tonantis in Capitolio, marmoreis ex solida gleba parietibus structam, dedicavit, bello Cantabrico votam, cum per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset.

§ XI. Vellej. 2, 91. Dio. Sueton. in Aug. c. 66 & 69, & Tib. c. 8. Tacit. § XII. Macrobian. Saturnal. 1, 11. Sueton. in Aug. c. 56.

set, servumque prælucem exanimasset. Tum quoque inter ipsa sacra tonuisse memorant: oblatumque postea somnium ei, Jovem Capitolinum queri visum, quod cultores ab se abducerentur. Nam propter nominis & formæ novitatem, & quod nobilissimum Leocræ opus præstantia tam artificis, quam dedicantis, commendabatur, præterea fanum illud ascendentibus in Capitolium proximum erat; ab omnibus frequentari Tonans ille cœperat.

XIV. Ipse visus est respondere Capitolino, *Tonantem ei pro janitore appositum*. Orto igitur die, somnia neque sua, neque aliorum de se negligere solitus, tintinnabulis fastigium ædis Tonantis redimivit: quibus uti janitores consueverant, noctu præsertim, si quid forte significandum dominis incidisset. Sub id tempus iterum mota est Hispania, defectione Asturum, quos Carisius fastu & crudelitate, tum Asturum imitatio Cantabros ad arma egerat. Cantabris C. Furnius erat impositus. hunc ii tantum rerum suarum rudem spernebant. Sed in ipso opere longe alius apparuit, & per eum maxime, nam & Carisio suppetias tulerat, utraque natio jugum recepit. Cantabrorum tamen plerique, libertatis desperatione, mortem sibi consciverunt. Mitius aliquanto genus Astures, simul ab obsidione loci, quem adorti fuerant, rejectos C. Furnius prælio vicit, in deditionem venerunt.

XV. Eodem anno in Æthiopiam primum signa Romana penetrarunt, his causis. Dum partem copiarum Ælius Gallus Arabico bello occupat; Æthiopes, spretis, quæ in Ægypto remanserant, castra cohortium Syene constituta subito adventu expugnant. Pari velocitate deinde Elephantina ac Philis potiti, captos in servitutem redegerant, statuis Cæsaris ubique dejectis. Igitur Petronius cum peditatu minus decem millium, equitibus octingentis accurrens, triginta hominum millia fugere ipsa adventus sui fama coegit. Ipse secutus ad Pselcham, oppidum Æthio-

§ XIII. Vellej. Strab. l. 14. Sueton. in Aug. c. 29 & 41. Plin. 34, 8 & 36, 6. Dio. § XIV. Flor. 4, 12, 47 & 51. Dio.

piæ, legatos res repetitum misit. Illi, *se a nomarchis lacestos iusta piaque arma corripuisse*, responderunt. Vicissim Petronius, *Cæsarem esse dominum regionis, nomarchas non esse*, regegens, *tridui spatium* petentibus ad deliberandum dedit. Pervenit tamen res ad pugnam, sed propter imperitiam & instruendi, & inepta arma hostium, facilis victoriæ. Scuta ingentia ferentes e crudo bovis corio, securibus alii aut contis rem gerebant, rari gladiis.

XVI. Nec eundem omnes locum fuga petierunt. Pauci in desertis abdiderunt sese: plures vicinum oppidum acceperunt: fuerunt, qui in proximam insulam nando trajicerent, quod ea parte propter velocitatem amnis minime multi crocodili erant. In his duces etiam mulier Æthiopicæ reginæ Candaces, quæ virili animo mulier Æthiopicis tum imperabat, altero oculo capta. Hos in potestatem statim redactos (nam ratibus & quibusdam navigiis partem armatorum transjecerat) Alexandriam misit. Nec Pselcham moram fecit, tantaque multitudo captivorum fuit, ut addita numero interfectorum, paucos ex illo exercitu evasisse constaret. Ab hoc oppido, per arenæ cumulos, qui Cambydis copias intexerant, profectus, Premnin munitam situ urbem ex itinere oppugnatam cepit. Inde præter Aboccin, Phthurin, Canbusin, Attenam, Stadisin, ubi *Nilus maximo cum fragore se præcipitans auditum accolis auferre* dicitur, captis, quæ memoravimus, oppidis, Napata perventum.

XVII. Regia Candaces hæc erant: & ipsa propinquo se castello tenens, legatos de pace misit, captis ad Syeneri hominibus statuisque restitutis. Nec ideo minus filio reginæ puero Napatis profugiente, capta urbs ac diruta. Jam circiter nongenta passuum millia processum ab Syene fuerat: igitur intellecto, ulteriora propter arenam vix adiri posse, cum præda recessit Romanus, relicto Premni præsidio, quod oppidum diligentius permuniverat, copiisque, quantum visis quadringentis in biennium sufficerent, instruxerat. Ca-

§ XV. Strab. l. 17. Dio. § XVI. Dio. Plin. 6, 29. Strab.

ptivorum major pars Alexandria vendita: mille delectos ad Cæsarem Petronius misit, tum recens e Cantabris reversum, ceteri morbo interierunt ex peregrini coeli impatientia. Dum ad hunc modum præmiis victoriæ Romanus perfruitur, Candacen, numerosissimo exercitu coacto præsidium oppugnaturam, summa celeritate usus anteverit; ipse Premnin ingressus, cum multo rerum necessarium apparatu.

XVIII. Quod ubi erat factum, Candace, desperans armis, legatos iterum misit. qui Cæsarem adire jussi, nec quis esset Cæsar, nec ubi esset, scire se responderunt. Idcirco datis ducibus ad Augustum deducti, facilem ad desideria sua repperunt;isque tributum etiam, quod erat imperatum, remisit. In Samo tum hibernabat Cæsar, ad obeundam imperii partem urbe profectus. Illa peregrinatione patuit, quam necessaria Romanis potestas unius esset, libertatem ultra ferre nescientibus. Vix in Siciliam Cæsar transmiserat, cum Romæ consularibus comitiis tanto ambitu certatum est, ut parum a tumultu res abesset. M. Lollius jam inierat, gerebatque solus; quod Augusto servari locum populus voluerat.

XIX. Postquam ab illo non suscipi consulatum innotuit, studia candidatorum miris certaminibus exarsere. Q. Lepidus, L. Silanus petebant, ea magnitudine & vehementia factionum, ut acciri Cæsarem prudentissimo cuique placeret. Ille competitores evocare in Siciliam maluit: castigatosque verbis, & abesse, dum comitia peragerentur, jubens, dimisit. Ne sic quidem satis quietæ res fuere: postque multas turbas vix creari consul Q. Lepidus potuit. Ergo Cæsar, nec passurus talia, nec soli vacaturus Romæ, cum in tam diffuso imperio sæpe adeundæ provinciæ essent, cum Mæcenate deliberavit, utrumne M. Agrippam, quo plus ei ad tantum regendum populum auctoritatis esset, data in matrimonium filia, urbi præficeret? quo tempore responsum a Mæcenate Cæsari ferunt, Tantum jam Agrippam fecisti, ut

§ XVII. Dio. Strab. Plin. § XVIII. Dio.

aut gener habendus sit, aut occidendus. Id consilium cum dedisset, excivit Agrippam ab Asia Cæsar, misitque Romam, dimissa Marcella Juliam ducere jussum, urbisque curam capefere. Habeo auctores, Marcellæ matrem Octaviam id consilium dedisse Cæsari, cum videret anxie cogitantem, quem nam amicorum tanta conditione attolleret.

XX. Eadem filiam, ab Agrippa dimissam, Julo Antonio M. F. collocavit. Ceterum minime fefellit Cæsarem opinio: motus urbanos Agrippa mature composuit: præfectum urbi Latinarum causa, cum ea quoque de re certamina exorta non quiescerent, creari vetuit: Ægyptia sacra, iterum in urbem dissimulanter introducta, ultra quingentos passus submovit. Cæsar interim, constitutis Siciliæ rebus, & Syracusis aliisque civitatibus coloniæ Romanæ jure concessio, in Græciam trajectus, Lacedæmoniis, quod Liviam suam, quo tempore cum viro ex Italia profugerat, hospitaliter habuissent, de quatuor & viginti Eleutherolaconum oppidis, Cythera cum aliis quinque dedit; principes civitatis cœnæ suæ adhibuit. Atheniensibus contra, propter Antonii favorem, Æginam ac Eretriam ademit; interdicto etiam, ne jus civitatis suæ cuiquam venderent.

XXI. Eam sibi calamitatem fuisse significatam prodigio, Athenienses putavere, quod Minervæ stans in arce simulacrum, ab Oriente se ad Occidentem converterat, sanguinemque exspuerat. His aliisque rebus ita confectis, in Samo hiemem exegit Cæsar. Romæ pontem Fabricium refectionem a L. Fabricio C. F. curatore viarum, Q. Lepidus M. F. M. Lollius M. F. coss. ex SC. probaverunt: & L. Sempronius L. F. L. N. Atratinus proconsule ex Africa IV Idus Oct. triumphavit. Jam M. Apulejus Sex. F. P. Silius P. F. Nerva consules erant, cum Samo progressus Cæsar Asiam ac Bithyniam & Syriam invisit. Quamquam enim hæ populi provinciæ dicebantur, non minori curæ

§ XIX. Plut. in Anton. c. 90. Tacit. § XX. Plut. Dio.

T. Livii Vol. XII.

Q

erant omnium principi, atque animo regis omnia complectenti.

XXII. His etiam locis, ut meriti quique videbantur, his beneficia dedit, aliis injunxit majora prioribus onera: Trallianos, terræ motu graviter afflictos, gymnasio partibusque aliis ea peste dirutis, pecunia juvit: itemque Laodiceos e Phrygia: pro quibus Thyatirensisque & Chiis senatum Tiberius erat deprecatus. Contra Cyzicenis Tyrissque ac Sidoniis ademta libertas. his ob continuas seditiones: Cyziceni cives Romanos flagris ceciderant. Profectio Cæsaris ad eos imperii fines Phraati suspicionem injecerat, ne propter neglecta pacta bello peteretur. Igitur aquilas & signa militaria, captivosque, præter paucos, qui pudore sibi consciverant necem, aut in Parthis alicubi se occultaverant, ad Tiberium remisit. Major ea lætitia Augusti fuit, res olim amissas citra certamen, sola nominis sui magnitudine recipienti, quam si bello Parthiam superasset. Auctum dein decus, ultro filios suos nepotesque mittente barbaro, ac his obsidibus firmante amicitiae fidem. Constat tamen, id magis suorum metu, quam Romanæ potentiae, fecisse, ne Parthis ex Arsacidarum regia stirpe (cui uni erant addictissimi) quemquam relinqueret, quem regem adversus se creare possent. Vocato igitur in colloquium Tiberio, qui tum Syriæ & provinciis Orientis præerat, Sarospadem, Cerospadem, Phraatem, & Vononem, legitimo matrimonio genitos, cum duabus horum uxoribus, filiis quatuor tradidit: quos regio cultu deinceps Augustus, & post hunc Tiberius, Romæ habuerunt.

XXIII. Hæc igitur, sed maxime signa recepta, variis lætitiæ testimoniis celebrata, nummis quoque transmissa ad posteros memoria: quorum nunc quoque supersunt multi. Romæ supplicationes decretæ Diis: ovatio Cæsari, currusque triumphalis. mox & templum Marti structum,

§ XXI. Euseb. Strab. l. 12. § XXII. Euseb. Dio. Justin. 42, 5. Tacit. Sueton. in Aug. c. 21. Vellej. 2, 91 & 94. Strab. l. 6. & 16.

Inque eo, tanquam ad exemplum Feretrii Jovis, affixa signa recepta cum Parthis spoliis. *Bis ultorem* cognominari placuit, quod jam erat Martis Ultoris ædes, quam bello Philippeni, pro ultione paterna suscepto, voverat. Sed hæc postea facta. Tum vero cum viarum curator constitutus Cæsar, duos e prætoriis cum binis lictoribus præfecisset; ab his opera multa facta, aut resecta sunt, in quibus & milliarium aureum nominatur. Sub idem tempus, cum Julia Cajum Agrippam peperisset, inter alia natalem ejus stato sacrificio quotannis colendum Patres censuerunt.

XXIV. Augusti quoque natali Circenses & venationem privato sumtu ædiles ediderunt. Interim Cæsar paci ornanda, procul ablegata bellandi cupidine, provincias secundum leges & jura constituit, liberas civitates amicisque reges suis institutis uti permisit: atque, hoc sibi consilium manere, senatui quoque scripsit. Jamblichus, & Tarcondimoti filiis, patrum nomina referentibus, quas in Cilicia & Arabia regiones illi habuerant, reddidit: nisi quod maritima quædam Ciliciæ donavit Archelao, cui & minorem Armeniam concesserat, post mortem Medi Artavasdus, cujus in potestate regnum istud fuerat.

XXV. Nec Herodes sibi defuit, quin commoditate temporis, & Augusti amicitia ad regnum augendum uteretur. Gadarenos accusatores suos ab Agrippa sibi traditos impune dimiserat. Id beneficium, cum animos eorum implere amore tam benigni regis debuisset, incitamento fuit, ut iterum auderent de eodem apud Cæsarem queri. Zenodorus his aderat, inter Galilæam & Trachonitidem haud parvæ regionis tetrarcha. Semel auditi delatores, cum purgationem regis accipi viderent; metu, ne iterum dediti crudelissimum experirentur, noctu semetipsos interfecerunt. Zenodorus Antiochiæ, ruptis morbo aut casu visceribus, effudit spiritum. ditionem ejus Herodes dono Cæsaris accepit, & ob hæc merita ei templum in eadem

§ XXIII. Dio. Sueton. in Aug. c. 29. § XXIV. Joseph. antiq. Jud. 15, 3 & 10.

illa regione posuit. Commagenes regnum Mithridati tradidit Cæsar, puero adhuc, quia patrem ejus Antiochus occiderat. Artaxias, majoris Armeniæ rex, qui Parthorum opibus steterat, his Cæsari de Armenia concedentibus, factioni suorum resistere non potuit, fratrem ejus minorem natu Tigranem ad regnum vocantium, quem, Alexandria capta, Cæsar Romam abduxerat. Igitur Cæsar privigno suo Tiberio Neroni negotium id permisit, Archelao quoque monito, ut adjuvaret. Sed priusquam hi quidquam molirentur, Artaxias dolo propinquorum occisus est. Tiberius Tigrani vacuum possessionem regni tradidit, diademate pro tribunali imposito. Supplicationes, ob hæc decretæ, spes adolescentis inflarunt, quas nuper, dum in Syriam exercitum per Macedoniam ducit, apud Philippos conceperat; cum ara, quondam ab Antonio victricibus in castris posita, adolente nemine, subitis ignibus colluxisset. Jamque crescendi facultatem & vitricus dabat, legionibus provinciisque præficiens, & relicta per aliquot annos Orientis cura. quo tempore & Tigranes, Armeniæ rex, & liberi ejus, cum in regnum atque matrimonium Ægyptio more sociati essent, interierant. Tum jussu Augusti Tiberius Artavasdem imposuit: sed ipse quoque paulo post dejectus est, non sine clade Romana. Ceterum hæc postmodum acciderunt.

XXVI. Tum vero Augustus, ex Oriente reversus, iterum hibernavit Sami, libertatemque velut in mercedem hospitii Samiis dedit. Nec ibi per segne otium traductum tempus est, multarum nationum regulis eo legatise confluentibus. Tanta enim majestas Cæsaris fuit, ut Scythæ, Garamantes & Bactriani oratores de fœdere mitterent. Sed præ ceteris Indica celebrata legatio est, a Pandione missa & Poro regibus; quorum alter utique prius in extremum usque Occidentem amicitie petendæ causa ad Augustum, in Hispania belligerantem, legaverat. Nicolaus Damascenus, qui, *se hos vidisse Antiochiæ*, scribit, tres tantum

§ XXV. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 5. Strab. l. 17. Tacit.

pervenisse auctor est, ceteris in itinere mortuis. plurimum enim mentio fiebat in literis, quas Græco sermone scriptas attulerant in hunc sensum: *a Poro scribi: qui, tametsi regibus sexcentis imperet, plurimi amicitiam faciat Cæsaris, transitum daturus ei, quocunque pergat, & adjuturus in quolibet justo negotio.*

XXVII. Dona quoque per octo servos præter pubem nudos & odoribus conspersos, quæ vocant *diapasmata*, obtulerunt. Hermam, sive hominem sine brachiis genitum, qui pedibus tendebat arcum, emittebat sagittas, tuba canebat: qualia nostra ætate sæpe, & his difficiliora vidimus, Dio vix fide digna judicavit. Fuit inter munera & tigris, tum primum Romanis, & sicut existimat Dio, Græcis etiam conspecta: & vipera immodicæ magnitudinis, cum angue quinquaginta cubitorum, & testudine fluviali in tres cubitos porrecta; perdixque vulture major. Gemmas insuper & margaritas & elephantos dono dederunt. Sed præ omnibus longinquitatem itineris imputabant, quod vix quadriennio confecissent. His domum repetentibus, apud Augustum Zarmanus Chegan permansit unus Indiæ sapientum; spectaculum Cæsari exhibiturus, quale Calanus olim Alexandro.

XXVIII. Cum enim Athenas ventum esset, initiari sacris, quamquam, ut ajunt, alieno tempore, voluit; votoque potitus, cum, *se rebus secundis semper usum, priusquam adversa succederent abiturum vita*, testaretur, nudo unctoque corpore ridens in rogam insiluit. Sepulcrum ei structum est Athenis, nomenque adscriptum genusque mortis, adjecto, *Indum ex Bargosa* fuisse. quæ si ea est, quam auctores alii *Barigarzam* appellarunt, in litore Calecutiensis, non procul ostiis Indi, quærenda creditur. Jam consul in urbe C. Sentius C. F. Saturninus, quod itidem, ut superiore anno erat factum, Augusto reservabatur locus, solus gerebat, fortiter sane & constanter.

§ XXVI. Flor. 4, 12. Strab. l. 15. § XXVII. Flor. 4, 12. Strab. l. 15. § XXVIII. Strab. Dio. Plin. 8, 17. Sueton. in Aug. 43.

XXIX. Nam & publicanorum fraude coercita, pecunias publicas in ærarium retulit, & comitiis quæstorum, quos indignos judicabat, profiteri vetuit: & perseverantibus, consulari vindictam, si in Campum descendissent, interminatus est. Consularibus comitiis major etiam moles fuit, postquam Augustum nolle fieri, tum quoque renuntiatum est. Seditiones etiam & cædes factæ, præcipua Rufi Egnatii violentia, qui favore populi subnixus, quamquam vetante Sentio, profiteri perseveravit. Tum pari veteribus consulibus animo juravit Sentius, *si quidem suffragiis populi consul factus esset Egnatius, non renuntiaturum.* Cum finis pugnandi non fieret, senatus præsidium consuli decrevit: eoque repudiante, miserunt ad Augustum legatos, binis additis lictoribus.

XXX. Ille, superioris anni consilio non posse sanari præsentia, putans, Q. Lucretium, qui in numero legatorum erat, quamquam in triumphatu proscriptum, consulem designavit, & ipse quamprimum ire Romam constituit. Advenienti decreta multa: nihil acceptum, præter aram Fortunæ Reduci, & anniversarium eo die sacrum, sub *Augustaliorum* vocabulo, cum ludis solemnibus. Pugnat tamen senatus populusque Romanus, ut obviam iri pateretur; idcirco declinaturus hanc molestiam, ne se & populum inquietaret, noctu ingressus est.

XXXI. Pistrinæ, cum de rebus in Oriente gestis referret, prætorii insignia Ti. Neroni decernenda curavit; Druso, uti celerius quinquennio, quam fineretur legibus, honores peteret. Ipsi deinde, postquam sibi displicere significabat, quæ absente se per seditiones, & reverso per metum acta erant, præfecturam ei morum cum censoria potestate detulerunt in quinquennium: consulare jus in perpetuum, cum fascibus duodecim, & sella curuli in medio consulum. Censoriam deinde potestatem in perpetuum accepit; quam antea quoque certum ad tempus habuisse constat ex actis ejus, censu præsertim, quem hoc

* § XXIX. Strab. § XXX. Vellej. 2, 92. Dio.

jure egisse in sexto consulatu suo retulimus. Mox etiam legum emendandarum ferendarumque arbitrium senatus ei dedit, in eas & jurare paratus. Jusjurandum remisit Cæsar, servaturos existimans ultro, quæ placuissent; cetera mutaturos esse, simul possent, etiamsi sexcentis sacramentis adigerentur.

XXXII. Dum ista fiunt, ædilis, excusatione paupertatis usus, ultro abdicavit. Virgilius, vatum Romanorum maximus, Augusto & Mæcenate heredibus, decessit, anno vitæ primo & quinquagesimo. Jusserat is testamento cremari Æneidem suam, quod ei summam admoveere manum nequivisset. Vetuit Augustus, licet legum alias servantissimus, ne pulcherrimus nobilissimi ingenii fœtus interiret. Sepultus est Neapoli, apud Tarentum exspiraverat. Sub hoc tempus Agrippa, qui rebus urbanis interea præfuerat, in Gallias missus est, discordia principum, & Germanorum incursionibus laborantes.

XXXIII. His celeriter pacatis, in Hispaniam transiit, Cantabrorum ferocia denuo turbatam. Magnus enim numerus sub hasta venditorum, interfectis dominis, in patriam redierant, superstitesque popularium ad arma hortati, castella quædam communiverant. Tantus erat immanis populi terror, ut Agrippa negotium habuerit in coercendis confirmandisque militibus, qui expeditionem metu detrectabant. Neque levius, quam pro opinione, bellum fuit. Multa, dum apud Romanos serviebant, viderant barbari, quorum adversus hostem usus esset. hac peritia, & quia victos nullum non supplicium expectare norant, plurimum & detrimenti Romanis intulerunt, & ignominie, cujus etiam causa legionem, quæ vocabatur Augusta, hoc uti cognomine Agrippa prohibuit.

XXXIV. Sed viribus immensum superior, non ante destitit, quam, juventute propemodum omni occisa Cantabrorum, ceteros, armis ademptis, ex montibus in plana

§ XXXI. Val. Max. 6, 7. Appian. civil. Sueton. § XXXII. Sueton. in Aug. c. 27. Dio. § XXXIII. Plin. 7, 30. Dio.

deduceret. Nec tamen ob hæc gesta aut scripsit senatui, aut triumphum, licet auctore Cæsare decretum, duxit; modestiam, sicut assueverat, servare pergens, cujus & aliud experimentum eodem tempore dedit, cum sententiam consul de fratre rogaret, censere recusans. Idem etiam virginem aquam, in agro Lucullano conceptam, privato sumtu induxit in urbem, Augustam vocans. quod adeo gratum Cæsari fuit, ut in penuria vini, cum populus valde vociferaretur, *satis dixerit provisum a genere suo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines sitirent.*

XXXV. Talis igitur Agrippa fuit. ceterorum plerique ob res haudquaquam huic comparandas, atrociniis forte compressis, aut seditionibus compositis civitatum, & petierunt triumphos, & impetrarunt. Nec enim parvus in his Cæsar erat, quem super triginta ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curasse, invenio; quamquam ex plerorumque gestis Imperator vocatus non esset. L. tamen Cornelii Balbi P. F. non expers meritorum triumphus fuit: quem proconsule duxit ex Africa VI Kal. April. victis Garamantibus, quos nulla dum Romana arma perculerant. Nec cum hominibus modo, sed magis cum siti dimicandum fuit; quod putei arenis injectis occultabantur. Nec ideo minus Phazaniorum & Garamantum oppida plurima capta, quorum nobilissimum Debris, ob fontem miræ naturæ, & caput gentis Garama.

XXXVI. Nec triumphatæ tantum nationis, sed etiam triumphantis novitas illustriorem hunc ei titulum fecit. Gadibus natus, civitatem Romanam cum majore Balbo patruo suo acceperat. nec quemquam ad ea tempora triumphasse, nisi Romanum natum, meminere. Ex Kal. Jul. ejus anni M. Vinicius consulatum gessit: ceteri, nam haud dubie suffecti plures fuerunt, ignorantur. At sequens annus, quo duo Cornelii Lentuli, Publius P. F. & Cnæus

§ XXXIV. Flor. 4, 12. Dio. § XXXV. Sueton. in Aug. c. 42.

L. F. consulatum gesserunt, Agrippam propemodum in par Cæsari fastigium receptum ab ipso vidit. Quippe Augustus in optimo proposito reformandæ reipublicæ insidias timens, ut ab his esset ostentatione parati vindictis tutior, Agrippam tribunitiæ potestatis collegam declaravit in quinquennium. tot enim annos sufficere dictabat: cum eandem potestatem per decennium jam tenuisset; & elapso hoc quoque quinquennio, in aliud decennium esset accepturus.

XXXVII. Tum autem ingentibus curis districtus, quemadmodum citra periculum repurgare curiam posset, cum Agrippa agitabat. Nam & numerum iusto putabat ampliorem esse, & non tantum infamia vitiorum obrutos, sed etiam adulatione onerosos, oderat. At erat res offensionum plena; nemo enim, sicut factum erat prius, sponte cedebat: & tot simul senatu movendorum invidiam sustinere, nisi pluribus sociis, cunctabatur. Tandem ea ratio placuit, ut ex omnibus triginta viros optimos ipse deligeret juratus: qui deinde jurati & ipsi scriberent in tabella seorsim singuli quinque aliorum nomina, quos dignos eo ordine censerent: ne tamen inter eos necessarius quisquam scribentis esset. Hoc ubi factum est, ex singulis quinaris unum sorte duxit, qui & senator esset, & alios quinque, iisdem, ut priores illi, legibus in tabella nominaret.

XXXVIII. Et oportuerat quidem triginta esse, tum qui primi tabellas acceperant, tum etiam qui forte fuerant educti: sed cum ex utroque numero peregre abessent, alii delecti sunt, qui eorum vicem fungerentur. Hoc cum ad aliquot dies factum esset, suspitione fraudis motus Cæsar, neque tabulas ultra penes quæstores esse passus, neque forte usus est; sed suo ac Agrippæ iudicio ceteros allegit, donec sexcenti efficerentur. Trecentos maluisset, ut veteris reipublicæ species redderetur. sed non audebat tot offendere, bonis quoque in metum adducendis, si

§ XXXVI. Sueton. in Aug. c. 38.

plures multo expungerentur, quam manerent. Sic quoque caveri non potuit, quin aliqua parum commode fierent. Livinejus certe Regulus, scissa in senatu veste, cicatrices ostentans, & stipendia sua exponens, magna cum invidia questus est, *se moveri senatu, cum filius suus & alii, quibus se præstare non dubitabat, allegantur.*

XXXIX. At Aurunculejus Pætus veniam *exeundi ordinis, locumque suum patri*, qui removebatur, oravit. Itaque diligentius inspectæ sunt tabulæ; motisque iterum aliis, alii substituti. Tum etiam, quia nonnulli causis non improbabilibus injuria se remotos querebantur, locum his inter senatores ludis epulisque in veste senatoria, & recuperandi ordinis causa honores petere concessit Cæsar. ita plerique horum iterum in senatum allecti: ceteri medio quodam inter populum Patresque loco ætatem exegerunt. Erat omnino ea res, quæ multorum animos ad cujuslibet facinoris audaciam exasperaret, eo promptius creditum, Augustum & Agrippam insidiis peti, arguentibus, interfectique sunt nonnulli, quorum & M. Egnatius Rufus fuit, cujus de vanitate supra narravimus.

XL. Exciverant hæc pericula curam senatus: multaque prolata, quæ ad salutem Augusti protegendam provideri opus esset. Inter quæ cum forte jactaretur, *excubias ei constituendas Patrum, quas sua quisque vice obirent*, Antistius Labeo, non magis studiorum claritudine, quam incorrupta libertate celebratus, *se quidem somnolentiorum esse, dixit, & ad excubias agendas ineptum.* Sed Augustus, graviter urgens cœpta, coercendo ambitu sanxit, *ut, qui pecuniam magistratus adipiscendi causa dedisset, promississet, ejus magistratus petitione in quinquennium arceretur.* Majori cura ingenuorum civium augendo numero studuit, præmiis in maritos & patres adauctis, & majoribus poenis vexato cælibatu; postquam priorum legum sanctiones spernebantur.

XLI. Et quando plures mulieribus mares erant, etiam

§ XXXIX. Sueton. in Aug. c. 35. Dio. § XL. Vellej. 2, 92. Sueton. in Aug. c. 19. Tacit.

libertinas permisit duci, præterquam senatoribus. Hæc negotia dum tractantur, senatores quidam de matronarum atque juvenum reprimenda immodestia Cæsarem interpellarunt, quando propter hanc etiam pauciora matrimonia contraherentur. Ipse, suggillari putans, quod multorum uxores corrumpere, hanc quidem sollicitudinem declinabat; *quod fieri potuisset, provisum inquit, non autem posse omnia pari accuratione constitui.* urgentibus dein, *suam cuique conjugem domesticis præceptis formandam esse,* respondit: *quemadmodum ipse moneret Liviam suam.* His excitata potius, quam repressa, quorundam improbitas, orare non destitit, priusquam in hanc rem Cæsar quædam differeret, de cultu uxoris suæ, egressibusque ejus & comitatu, quibus illa profecto rebus laudabatur.

XLII. Estque nota, sed memorabilis fabula, cum aliquando in spectaculo gladiatorum Livia gravibus viris, Julia luxuriosæ juventutis grege cinctæ confediscent, scripto hanc admonitam a patre, *Videret, quantum inter duas principes feminas interesset.* Cum autem censoriam exercenti potestatem oblatus esset adolescens, qui prius adulterio cognitam duxerat; diu æstuans, cum nec negligere facinus, nec punire auderet, tandem inquit: *Talia multa nobis atrocita & pudenda civiles dissensiones attulerunt oblivione sepelienda: sed in posterum prospiciamus, ne tale quid eveniat.* At cum quidam infantes adhuc puellas desponderent, & præmia nihilo minus maritorum ferrent, rem opusque non præstarent, minores decennibus puellas desponderi vetuit: quo intra biennium (quæ legitima nubendi his ætas) ducerentur. Hæc omnia lege Julia maritandis ordinibus comprehensa.

XLIII. Proxima frumenti populo dividendi cura fuit, institutumque, ut magistratus nominarent singulos, qui ante triennium minimum prætura functi essent; & ex eo numero forte deligerentur quatuor, per quos frumentum

§ XLI. Tacit. Sueton. in Aug. c. 34. Dio. Lips. in Tacit. l. 3. § XLII. Dio. Lips. Sueton. in Aug. c. 69.

plebi daretur, additis binis lictoribus, fervorumque publicorum, & scribebarum ac librariorum, accensorumque & praconum ministeriis. Per hos saepe levissimo, interdum nullo pretio, menstrua fiebat frumentatio, ut in orbem ad omnes hæc cura rediret. Nam Augustus, cum ter in annum quaternum mensium tesseræ dare constituisset, ne frequentius a negotiis homines avocarentur, plebi veterem consuetudinem desideranti cesserat. Alia quoque sub id tempus constituta: ne plus uno feriarum Latinarum causa quotannis præfectus urbis fieret: Sibyllini libri, vetustate exolescentes, ab sacerdotibus describerentur, ne quis alius eos inspiceret.

XLIV. Honores petere permisit omnibus, qui legibus non prohiberentur, haberentque senatorium censum, quem prius quadringentis sestertiis definierat, deinde auxit ad sestertium decies: & utroque tempore pauperibus, sed honestis viris, quod eo minus habebant, dono dedit. Prætoribus indulgit, ut in ludos triplum ejus; quod a publico præbebatur, infumere liceret volentibus. His ac similibus gratiam apud hos etiam iniit, quos priorum aliquot legum severitas alienabat. In provinciis quoque res feliciter procedebant; & Germanos, Melone quodam duce, in arma versos M. Lollius superasse nuntiabatur. Neque minore omnium lætitia exceptum, quod Pyladem pantomimum revocavit; quem propter spectatorem, a quo exhibebatur, digito demonstratum fautoribus suis, urbe atque Italia submoverat.

XLV. Atque ille castiganti eum Cæsari, quod, cum *Bathylo Mæcenatis familiari contendens, seditiones vulgo concitaret*, profundioris prudentiæ dicto, quam ab hoc expectaretur, respondit: *Atqui expedit tibi, Cæsar, circa nos occupatum populum habere.* Dum ista Romæ geruntur, Herodes templum demolitus, majore spatio atque specie instaurare incipit, quod opus vix multis inde annis perfici

§ XLIII. Macrob. Saturnal. 2, 5. Sueton. in Aug. c. 34. § XLIV. Sueton. in Aug. c. 41 & 45. Dio. Strab. Euseb.

potuit. Cajo deinde Furnio, C. F. C. Junio Silano consularibus, sub Apennino in villa Livæ ingenti motu terra tremuit. Fax in cælo, a meridie ad Boream transcurrent, ad similitudinem diurnæ lucis noctem illustravit. Turris hortorum Cæsaris ad portam Collinam fulmine percussa est. Quibus haud perinde commotus fuit, quam recreatus incremento domus suæ. Tum enim alterum Agrippæ filium Julia peperit, qui Lucius est appellatus. Hunc cum fratre Cajo statim adoptavit Cæsar, per æs & libram a patre emtos, veteri more; tutiorem se futurum ab insidiis ratus, si pluribus munimentis insisteret. Virtutis inde & Honoris solemnibus, quod incommodo tempore celebrabantur, alium exinde diem constituit. Viris triumphalibus auctor fuit operis alicujus excitandi de manubiis, quo cum urbis ornatu gestorum memoriam perpetuarent: multaque a multis exstructa sunt.

XLVI. Eodem anno ludos seculares ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno (his enim terminis seculum terminatur) fieri mos. Sane hos inter ludos, & quartos seculares, sive L. Censorino, M. Manilio consularibus, sive triennio post, celebrati fuerant, (nam inter auctores dissentitur) circiter centum triginta anni intererant. Sed quindecimvirosum diligentia creditum, qui ex Sibyllinis libris tempus ludorum investigaverant, ritus eorundem exponente Atejo Capitone, qui tum divini humanique juris consultissimus habebatur. Præfuerunt magistri quindecimvirum sacris faciundis, imp. Cæsar D. F. Augustus, C. Sentius C. F. C. N. Saturninus, M. Claudius M. F. M. N. Marcellus, M. Fufius M. F. Strico, D. Lælius D. F. D. N. Balbus. Zosimus Græcus auctor *L. Censorino, C. Sabino consulibus ludos seculares ætos* narrat. id si verum est, suspecti fuerint oportet: nam nec par illud inter majores consules, qui nomen anno dabant, reperias: & hoc quidem anno factos ex priscorum monumentorum fide satis constat. His ludis, Augusti jussu, secu-

§ XLV. Jul. Obseq. Dio. Sueton. in Aug. c. 14 & 29. Tacit.

lare carmen Horatius poeta condidit. Ullum eo tempore nocturnum spectaculum a juvenibus utriusque sexus frequentari prohibuit Cæsar, nisi cum aliquo majore natu propinquorum.

XLVII. Tum quoque Germanos, vindictæ magis, quam cautioni intentos, M. Lollius legatus Cæsaris circumvenit insidiis, gravique clade vexavit. At in urbe legis Cinciae caput, ne quis ob causam orandam, pecuniam donumve accipiat, revocari placuit; addito, ut quadruplum perderent, qui acceperant: iudices, in quem annum fortiti essent, domos litigantium non ingredi: senatoribus etiam infrequentibus augeri multam, & qui sine probabili causa in curiam serius accessissent. L. Domitio Cn. F. L. N. Ahenobarbo, P. Cornelio P. F. P. N. Scipione consuli- bus, in Gallias profectus Cæsar, templum Quirini resectum a se dedicavit; in quo cum sex & septuaginta columnas posuisset, postquam totidem annos vivendo expleverat, non temere fecisse existimatus est.

XLVIII. Inde per Tiberium & Drusum privignos, quibus hunc honorem decernendum ab senatu curaverat, munus gladiatorum edidit. Itineris causam, qui secretas principis cogitationes rimantur, & nisi reperiant, fingunt, nunquam vel evidentibus contenti, partim in leges nuper latus referebant, *quas aut exerceri cum offensa, aut negligi cum dedecore opus esset; ideo Solonis exemplo sibi peregrinationem indixisse.* Nec deerant, qui, *ut amore Terentia securius fruere- tur, neque sermonibus in urbe non vitandis seque & illam tradi-uci sineret, id consilii cepisse* dicerent. Hanc enim Mæcenati nuptam sic deperibat, ut eam aliquando certare de forma cum Livia compelleret. Ceterum in propatulo Galliarum erat fortuna, quæ variis a nationibus vexabatur, & Germanorum magnis acta terroribus curam Augusti desiderabat. Sicambri, Ulpetes, Tenchteri, non tam fracti

§ XLVI. Plin. 7, 43. § XLVII. Sueton. in Aug. c. 31. Jul. Obseq. Tacit. Dio.

prioribus præliis, quam irritati, comprehensos in ripa sua Romanos in crucem egerant.

XLIX. Hoc veluti sacramento collecta ingens manus Rhenum mox transierat; vastataque proxima parte Galliarum, ne Germanis quidem jamdudum incolentibus parcentes, equitatum Romanorum astu circumventum fuderunt, ad ipsa usque Lollii castra, dum fugientibus instant, præter propositum deducti. Tum vero, postquam perniciosum sibi futurum errorem videre, si faterentur; eodem impetu Lollium occurrentem aggressi, majore tamen ignominia, quam clade, repulerunt, aquila legionis quintæ potiti. Igitur Augustus, sua præsentia opus esse existimans, quem interim urbi Italiæque præficeret, dubitabat. M. Valerius Messalla præfecturæ nomen, sibi primo delatum, post paucos dies deposuerat, potestatem nimiam & incivilem exercere nescius. M. Agrippam in Syriam remittebat, C. Mæcenatem comitem erat habiturus ob Terentiam, sed & Tiberium, quamquam urbanum prætorem, ducturus in Galliam erat; eoque per Drusum impleri magistratum illum, senatusconsulto interposito, voluerat.

L. Idcirco Statilium Taurum, senem triumphalem, dignum eo loco censuit, cujus ministerio in gravissimis negotiis usus fuerat: nec iudicii falsus est. Quæ nox prima profectionem Cæsaris secuta est, incendio urbem exteruit: quo Juventatis in Velia templum arsit: & paulo ante, præter ea, quæ supra memoravimus, lupus via Sacra in forum procurrerat, hominibus aliquot occisis. nec procul foro magna vis fornicarum, in speciem agminis ad prælium euntis se conglobaverat. Hæc prodigia alibrum pietatem, aliorum adulationem adverterunt, senatusque consultum factum, *uti pro reditu Augusti vota susciperentur.* Interim & quinquennales ludos, propter principatum ejus votos, M. Agrippa fecit, recens in collegium quindecim, cujus tum vices curandi ludos eos erant, virorum

§ XLIX. Sueton. in Aug. c. 23. Vellej. 2, 97. Dio.

cooptatus. Circum hæc tempora contra gentes Inalpinas bene pugnatum est a P. Silio, Camunisque & Vennonetes sub imperium populi Romani redacti.

LI. Idem Silius & Pannonios, assumtis Noricis Histriam incurfantes, per se & legatos suos ita domuit, ut pacis conditiones accipere utrique cogerentur. Dalmatæ quoque sub idem tempus, Hispanique moti; sed modico, nec diuturno tumultu. Macedoniam Dentheletæ & Scordisci infestavere. Bessi Cotyos regnum adorti, quod, eo mortuo, liberorum ejus avunculus & tutor Rhymetalces defendebat; ab Romanis, auxilium ei ferentibus, subacti sunt. Sarmatas, eadem tentantes, Cn. Cornelius Lentulus pugna victos trans Istrum recedere coegit. Ab eodem Daci Getæque per concretum gelu Danubium vicina infestantes repulsi, submotique. Pari felicitate Germanicum bellum, quod præ ceteris erat formidabile, compositum. Quippe intellecto, non modo Lollium strenue parare arma, sed ipsum cum exercitu adventare Cæsarem; ad sua regressi, missis obsidibus quietem sponponderunt. Nec tamen adeo aut credita hæc, aut præstita pax fuit, quin aliqui subinde motus existerent. quorum causa & hunc annum in Gallia & sequentem contrivit. quo consules M. Livius L. F. Drusus Libo, L. Calpurnius L. F. Piso fuerunt.

LII. Sed & ipsa Gallia non fatis quieta erat, propter hominis libertini tantam improbitatem, ut significata prodigio sit credita; cum maxima bellua, viginti pedum latitudine, longa sexaginta, & præter caput mulieri similis, ex Oceano irruens, in vado hæssisset. L. Licinius is fuit, Gallus natione, qui captus iis bellis dictatori Cæsari servierat. Sed hunc in honore & usu maximo Augustus habere solitus, procuratorem suum in Gallia constituerat. Is igitur ad explendam ingenitam avaritiam majestate Romani nominis abusus, hoc agebat, ut, quotquot se potiores ipso ferrent, deprimerentur. nec contentus exegisse ad

§ L. Tacit. Dio. Plin. 3, 20. § LI. Flor. 4, 12. Dio.

præscriptum sibi modum, magnam insuper pecuniam sibi suisque extorquebat; tam impudenter quidem, ut, quoniam in singulos menses aliqua debebantur, quatuordecim pensiones eodem anno exigeret; veteribus mensium nominibus *Julium & Augustum* annumerans. Sane postquam Cæsar advenit, tanta vis in eum coorta accusatorum est, tamque acerba, ut patrocínio potius apud principem, quam periculo esset.

LIII. Namque partim moleste tulit id Cæsar, in nonnullis excusavit Licinium, quædam ignorare se, alia non credere simulans: quin & occultabat haud pauca, pudore etiam ductus, quod tali procuratore uteretur. Sed maxime Licinio calliditas sua profuit, qui alias quoque ad novorum operum impensas conferre patrono grandes summas solitus, irato pœnasque minitanti magnam vim auri argentique, & ceterarum rerum ingentes acervos ostendit; *ea non sibi, nec avaritiæ causa, congesta* dicens, *sed in Cæsaris, populique Romani usus; & ne Galli, gens ad res novas mobilis, his instructa copiis facilius ad rebellionem prolaberetur.* Sic effectum, ut Licinius in Gallia multos annos veluti regnum continuaret. Hoc tempus esse crediderim Augustoduni in Æduis conditæ, quæ caput gentis esset, liberalibusque studiis, quorum ibi præstantissimos magistros collocavit Cæsar, nobilissimam Gallorum juventutem ad mitiorem vitam erudiret.

LIV. Inde Tiberium, cujus opera ferme per integrum annum in regenda Gallia usus erat, in Rhætiam cum exercitu misit, Rhæti, circum Alpes Tridentinas inter Noricos Gallosque positi, & hos & Italiam latrocínio vexaverant, diu lateque grassati; & transeuntes negotiorum causa Romanos sociosque interfecerant: tamque crudelis his erat animus, ut omnes mares captos protinus occiderent, ne his quidem, qui essent in utero, exceptis, quos nescio qua divinatione deprehendebant. Hos jam Drusus, ab Au-

§ LII. Sueton. in Aug. c. 67. Dio. § LIII. Macrobi. Saturnal. 2, 28. Tacit.

T. Liv. Vol. XII.

R

gusto missus, pugna vicerat ad Alpes Tridentinas, ideo prætoris insignibus honoratus. Ab eodem finibus Italicis submoti, ubi Galliæ infesti incubuerunt, etiam Tiberius in eos missus, quando & Vindelici cum Rhætis se conjunxerant. Hi, divisis partibus, per se & legatos pluribus locis hostem aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, Tiberius etiam per lacum navigiis subvectus, carpserunt. Justis quoque præliis dimicatum, a Tiberio præcipue.

LV. Nec occurrere locis omnibus barbari cum magna multitudine poterant; & quidquid ubique interceptebatur, & animos ceterorum & vires minuebat. Igitur eo deducta res est, ut victi a fratribus, in populi Romani ditionem concederent. Victores, frequentiae hominum feritæque diffusi, quidquid ætate ac robore validum fuit, abduxerunt, relictis, qui agro colendo magis, quam turbandis rebus, sufficerent. Sic in provinciæ formam redacti, unius restatis bello, sed fida victoria, & multos in annos quietem ab his gentibus & tributa præstante. Coloniae, vincula domitarum gentium, in Rhætia Drusomagus, Augusta in Vindeliciis excitatae. Inter tot hujus anni gesta Vedii quoque Pollionis mors invenit locum, divitiarum tantum & sævitiae nomine noti; sed in quo memorabile factum Augusti non immerito celebratur.

LVI. Libertinus homo, deinde receptus in equestrem ordinem, murænas alebat in piscina; quod iis temporibus divites affectabant. Sed ceteris innocentior luxus erat: hic iisdem ad crudelitatem abutebatur, servos, in quos animadvertere volebat, objiciens, ut pariter totius hominis distracti, tanquam egregio spectaculo frueretur. Hoc supplicio perire iussus puer, qui forte crystallinum calicem frugerat, ad Augusti accubantis pedes provolvit sese, non mortem, sed fœditatem poenæ deprecatus. Susceperat miseri patrociniū Cæsar; nec homo superbus & truculentus exorari patiebatur. Igitur Cæsar, asserri iubens cetera,

§ LIV. Sueton. in Tib. c. 9. Dio. Strab. l. 14. Flor. 4, 17. Vellej. 2, 95. § LV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 4.

quæ haberet, crystallina, tanquam usurus, omnia sua manu confregit, missumque fieri puerum, & piscinam compleri præcepit, potestate sua bene usus.

LVII. Hic tum Pollio mortuus, heredem ex magna parte Cæsarem reliquit, in qua & Pausilypum fuit, inter Neapolim & Puteolos villa; cujus in vivariis (ut hoc obiter annotetur) positum a Pollione piscem post sexagesimum annum exspirasse, Annæus Seneca memoriæ prodidit. Admisit iudicium Augustus, & quia testamento iustus erat opus insigne facere publice, abusus hac occasione paulo post ad obliterandam Pollionis memoriā, cuius ipsum amicitiae suppudebat, domo ejus maxima & splendidissima ad solum diruta, porticum inædificavit, non Pollionis nomine, sed Liviæ inscripto, eamque decoravit priscorum artificum tabulis.

LVIII. Interim in Gallia ac Hispania multæ coloniae deductæ, quas a se cognominari ad memoriā ætatis suæ Augustus voluit. De Augustoduno jam diximus. præter hanc in Gallia fuere Augusta Tricastinorum, Trevirorum, Rauracorum, Veromanduorum, Aufciorum, Nemetum, Sueffionum. Tum Augustobona, Augustomagum, Augustoritum. At Hispaniæ Augustam Firmam, & Gemellam, & Novam, & Juliam Gaditanam, Braccarumque habuerunt. Præterea Augustobrigam, & Cæsaraugustam: itemque Augustanos Setubitanos, & Astures, & Cerretanos, qui plerique sub hæc tempora cum noyis aut adauctis urbibus hæc nomina receperunt. Sed & Cypriis terræ motu, familiari malo, vehementer afflictis subventum, indultumque, ut Paphum urbem, quam ea pestis præ ceteris perculerat, *Augustam* cognominarent.

LIX. Nondum enim mos inoleverat, ut sibi quot & qualia vellent vocabula civitates asciscerent, sed in beneficii loco senatus hæc imponebat. Cyzicenis interea Cæsarem deprecantibus, quam nuper amiserant, libertas

§ LVI. Plin. 9, 22. Dio. § LVII. Dio. Plin. 9, 53. Sueton. in Aug. c. 29. § LVIII. Plin. 3, 3 & 4, 10. Dio.

reddita. M. Licinius M. F. Crassus, Cn. Cornelius Cn. F. Lentulus augur consules sequuntur. Hoc anno curules aediles, cum vitio creati abdicassent, statim aliis comitiis relecti, exemplo prius inaudito, magistratum gessere. Porticus Paulli conflagravit, incendio etiam Vestæ ædem adflante: propter quem metum, quod maximam Virginem cæcitas arcebat eo officio, per ceteras in domum Dialis flaminis, tum vacantem, delata sacra sunt. Porticus relecta Cæsaris & amicorum Paulli pecunia; nam filii ejus, quorum nomine fiebat opus, ob paternam calamitatem modicis facultatibus erant.

LX. Ab externis bellis nec quies omnino, nec periculum fuit. Pannonicorum celeriter coercita rebellio: & Ligures, quos Comatos appellant, cum maritimis Alpibus, quas hæcenus liberi possederant, in potestatem venerunt. Major aliquanto motus ad Bosporum exortus Scribonii dolo, qui se missum ab Augusto defensorem regni mentitus, Afandrum ad necem voluntariam compulerat. Ille enim, licet nonagenario major, sed viribus nondum absumptis, ob eam injuriam cibo abstinent. Scribonius nepotem se Mithridatis Magni ferens, Dynamis Afandri filiam, neptem ejusdem Mithridatis e Pharnace, cui moriens Afander regnum reliquerat, in matrimonium, unaque Bosporum quasi dotalem accepit.

LXI. His rebus cognitis, Agrippa Polemoni regi Pontico mandavit hoc bellum. Ipse rogatu Herodis, qui ad eum in Asiam venerat, in Judæam profectus, urbes ab rege recens conditas inspexit, ubique magnifice habitus. Hierosolymas etiam inter occurrentium festas voces ingressus, hecatomben obtulit Deo, epulumque populo dedit. Inde post paucos dies, ne hieme navigandum esset, in Joniam trajecit, negotiis provinciæ vocantibus: Beryto interim colonia deducta, quæ *Augustana* appellata est. Per hæc tempora Polemon, ducto in Bosporanos exerci-

§ LIX. Dio.

tu, Scribonium quidem nullum ultra reperit, quem, comperta hominis fraude, ipsi necaverant: ceterum cum his pugnandum Polemoni fuit, metu, ne illi traderentur, arma capientibus. &, quamquam proelio victi, ferociam retinebant.

LXII. Hæc anno superiore acta cum Agrippa didicisset, ipse proficisci ad bellum decrevit. Igitur ubi commodum navigationi tempus rediit, Sinopen, & inde in Paphlagoniam profectus, propinquo metu Bosporanos arma ponere, signa Romanæ Mithridatico bello capta reddere, regemque accipere Polemonem coegit, Dynamis etiam in matrimonium ei tradita. Hæc agenti Herodes ad omnia promptus ac diligens aderat, magnam super antiquam familiaritatem gratiam adeptus, quod, relicto regno suo, in Asia quæsitum Agrippam, Sinope consecutus, auxilium operamque non admonitus obtulerat. Illicibus ea res plurimum profuit, quibus Romanus, propter uxoris periculum iratus, centum millium drachmarum multam dixerat.

LXIII. Quippe Julia, noctu Ilium petens, dum Scamandrum in lectica transit, subito fluminis auctu magnum vitæ discrimen adierat. Ergo legati ad deprecandum missi, cum Amisum venissent, nec agentem ibi Agrippam auderent compellare, Nicolaum Damascenum orarunt, ut sibi regis Herodis, cui erat ille familiarissimus, patrocinium compararet. Suscepit rex, & culpa ab Illicibus, ignaris rei, translata in casum, Agrippam alioqui proniorem ad clementiam placavit: cum illi jam, desperato negotio, in patriam renavigassent. Agrippa, postquam præsentia satis composita ratus est, per Paphlagoniam & Cappadociam, Phrygiamque majorem Ephesum rediit. inde trajecit Samum, Herode semper eum comitante.

LXIV. Hæc res animum Judæis addidit, qui jus civitatis in Jonicis urbibus, beneficio regis Antiochi, cui cognomentum Deus fuit, adepti, trahi se ad judicia festis suis,

§ LXI. Joseph. antiq. Jud. 16, 2. § LXII. Joseph. antiq. Jud. Dio. Oros. 6, 21. Euseb. § LXIII. Joseph.

&, quam mistere Hierosolymam solerent pecuniam, sibi adimi, querebuntur, quamquam & Romani suis se legibus degere iussissent. Horum causam agente Nicolao, cum & Herodes Agrippæ assideret, æquum censentibus Jonibus, civium loco non esse apud se, qui alienis sacris uterentur; Agrippa nihil mutandum censuit, scripsitque ad Ephesios aliosque, iubens injuriis Judæorum abstinere. Sed & Cyrenensium magistratibus injunxit eadem, Judæis illius etiam provinciæ paria questis. Hinc Bosporani belli ad Augustum per scripto exitu, (nam ad senatum scribere, sicut priscis imperatoribus solitum, modestiæ causa superfederat) acta rata habuit Augustus, supplicationesque & triumphum ei decernendum curavit.

LXV. Jam & Galliæ Hispaniæque res reductæ in tranquilliores statum erant: Germani adhuc tumultuabantur. Igitur ad hos coercendos, agendumque censum Galliarum, Druso relicto, Cæsar Romam rediit, cum jam Tiberius Claudius Ti. F. Nero, P. Quinctilius Sex, F. Varus consulatum inissent. Forte iisdem diebus nuntius de reditu Cæsaris advenerat, quibus theatri sui dedicationem Cornelius Balbus sumtuosis spectaculis celebrabat: vir maximis opibus magnifice usus, qui & in natali solo Gaditanis novam urbem, cum navali in opposita continente suis impensis ædificavit. Is igitur Augustum redire, tanquam huic lætitiæ interesse cupientem, egregium sibi ducebat; & ab Tiberio quoque consule in honorem exstructi theatri sententiam rogatus est primus.

LXVI. Quippe senatus, adventu Augusti audito, habebatur, ad honores ei decernendos. Inter alia placuit, aram reditus in curia poni: neque supplicium sumi de hiis, qui supplices intra pomerium Augusto facti essent. Neutrum ab illo acceptum: & ne populus obviam iret, quamquam Tiberis inundaverat urbem, ita quidem, ut Balbi theatrum nisi navigio adiri non posset, more suo noctu introiit.

§ LXIV. Joseph. antiq. Jud. 2, 3 & 16, 4. Tacit. Dio. § LXV. Liv. Epit. Sueron. in Aug. c. 29. Tacit. Strab. 1. 3.

Postridie, cum populum, qui in Palatium confluerat, peralutasset, in Capitolium ascendit demtamque de fascibus lauream in genibus Jovis reposuit. Eodem die, balneo gratuito tonsoribusque plebi præbitis, senatum convocandum curavit, de gestis suis relaturus. Gravedine laborabat: ideo libellum quæstori recitandum dedit, quo acta sua post profectionem ab urbe comprehenderat; addito, consultum videri, prætorianos, expleto duodecimo stipendio, ceteros sexto decimo dimitti: & quia jam ipse morem venerat, agros assignari veteranis, pro his certam pecuniam dari.

LXVII. Nec dubie acceptum, quod petierat, militibus quidem nec indignationem conspicuam, nec lætitiā movit, qui neque nihil eorum, quæ postularant, neque omnia consequerentur: possessoribus gratissimum fuit, ita futurum cernentibus, ut timere perniciosas illas agrorum divisiones aliquando desinerent. Cornelii Balbi ludos alii paulo post exceperunt, Augusti natalem prætor Julio Antonio Circensibus & venatione celebrante: qui & epulum ei ac senatui in Capitolio ex senatusconsulto dedit. Inde reversus ad curam reipublicæ Cæsar, quædam per absentiam suam utcumque constituta mutavit in melius. Post civilia bella quadringentis tantum sestertiis censum senatorium definiri placuerat, plerorumque re familiari valde accisa, aut turbata. Nuper idem, quod satis jam refectioni diuturna pace videbantur, auctus erat ad sestertium decies, sed eum adhuc modum habebant non multi: unde rari affectabant senatorium locum; & ex conscriptis quidam, quorum patres quique ejusdem ordinis fuerant, ob veram aut simulatam paupertatem ejurabant.

LXVIII. Idcirco senatus loco sex & viginti virorum, qui ad minores magistratus quotannis ex senatoribus eligi consueverant, decreverat, uti viginti ex equitibus nominarentur: unde triumviri rerum capitalium, & auro argento arando feriendo, tum quatuorviri curandis in urbe viis, denique

§ LXVI. Sueton. in Aug. c. 57. Dio.

decemviri ad judicia centumvitalia fierent, nam duumviros viarum extra urbem curandarum, & quatuorviros in Campaniam mitti solitos, abrogari placuerat. Nec tamen hi senatores fiebant, nisi quem alium magistratum, qui more majorum id jus conferret gerenti, adipiscerentur. Decretum erat præterea, quando tribunitiis comitiis candidati deessent, uti ex quaestoriis, qui quadragesimum ætatis annum non explessent, sorte ducerentur. Augustus autem, parum hæc efficacia remedia tot incommodis ratus, totum senatum recensuit: neque veniam cuiquam quinque & triginta annis minori dedit ponendi ordinis, præter qui manco corpore, aut inferiore censu essent.

LXIX. Et quo minus aliqui fallerent, valetudinem excusantes inspexit ipse: de facultatibus nemini, nisi jurato, credidit, ac ne testibus quidem injuratis, exegit præterea vitæ rationes paupertatisque causas, ut subveniret his, qui nulla sua culpa facti inopes fuissent. Nec minori sollicitudine domestica moderabatur, incognito etiam Tiberio, quod ludis votivis, quos Augusti reditu consules fecerant, Cajum juxta se collocasset: populo quoque castigato, qui puero assurrexerat, stansque plauserat, laudibusque profecutus eum fuerat. Sub hæc demum tempora pontificatum maximum a. d. pr. Non. Martias assumpsit Cæsar, non sustinens vivo extorquere Lepido, quod Romanis moribus sacerdotia ne exilio quidem amittebantur. Ceterum satis eum per tot annos contentim habuerat, præter alias causas propter adolescentis Lepidi conjunctionem infestior. Nam in agris amissæ potentiæ pudorem obtegere cupientem migrare in urbem, venire in senatum coegerat, quo plurium derisui exponeretur.

LXX. Sed & ultimum ei locum dicendæ inter consulares sententiæ dedit, cum alios secundum tempora gesti magistratus, aut singularem quandam præstantiam, collocaret. Nec adversus hæc nitendi vis erat ulla Lepido, qui

§ LXIX. Dio. Sueton. in Aug. c. 56. Plin. 18, 2.

equidem, si pontificis maximi tanta potestas fuisset, ut imperium adimere cui vellet posset, quod nuper asseri cœptum est, adversus has injurias in promptu telum acerrimum habuisset. Eodem anno Augustus tribunitia potestate duodecimum, quadringenos nummos viritim populo dedit, honores ab senatu delatos, pontificatu accepto, abnuvit. Insistentibus furrexit, & e curia se proripuit.

LXXI. Ædes sibi publice præberi non est passus: sed quia pontificem maximum in publica domo habitare necessum erat, suarum ædium in Palatio partem publicavit. Domum autem, quam rex sacrorum olim obtinuerat, Vestalibus, quarum ab habitatione communi tantum pariete distinguebatur, tradidit. Et ne per iram quid faceret, aut diceret incivilius, cum in senatu propter uxoris suæ vitam accusatus Cornelius Sifenna, ductam sibi Augusto auctore confirmaret; exsiluit e sede sua, & spatio temporis interposito, rediit: hoc, licet non concinnum, admittere maluisse, quam aliquid forte gravius, inter amicos postea confessus est. Nec subtrahenda memoriæ vel principis est patientia, vel libertas ingerentium discedenti aliquando, licere oportere senatoribus de republica loqui. Ferunt, Augustum hujus vitii conscium, gratanter amicorum admonitiones excepisse. Nam & Athenodorum Tarsensem a se digredientem, cum, rogatus utile præceptum relinquere, dixisset, uti, cum cœpisset irasci, quatuor & viginti Græcas literas memoria recensere, priusquam aliquid faceret, aut loqueretur, retentum ab eo, dicente, sibi adhuc ejus præsentia opus esse.

LXXII. Ceterum Agrippa, reversus in urbem, decretum sibi triumphum ducere noluit: exemplumque dedit, ne quis postea privatorum aut ex provinciis scriberet ad senatum, aut victis hostibus triumpharet. Igitur simul ob virtutis & modestiæ singularem præstantiam, summos in

§ LXX. Dio. § LXXI. Sueton. in Aug. c. 54. Plut. apoph. Rom. c. 42. Dio.

eum honores Augustus haud maligne contulit, prorogata ei in aliud quinquennium tribunitia potestate, in Pannos mittens, cum majore, quocunque extra Italiam venisset, imperio, quam eorum esset, qui provinciam obtinerent. Nec ille cunctanter, quamquam imminabat hiems, profectus, solo terrore nominis praesentiaeque suae coercuit hostem; nihilque abnuenti, veniam praeteritorum dedit. Sed inde revertens, cum jam M. Valerius M. F. Messalla Barbatus, P. Sulpicius P. F. Quirinus consules essent, in Campania morbo correptus exspiravit, priusquam eo pervenire Augustus posset; qui ad nuntium valetudinis ejus, quamquam forte Quinquatribus nomine filiorum ludos exhiberet, festinanter excurrerat.

LXXIII. Corpus ejus in urbem perlatum est, ac in foro propositum, dum Augustus laudationem peragit, velo interposito, quod aspectum arceret. Id utrumne fecerit, quia censor erat, an quia pontifex maximus, quod his, summorum apud Judaeos sacerdotum more, cadaver videre nefas esset, parum liquet: praesertim cum utramque opinionem Dio arguat, non ignorans istorum, bis consul, semel etiam pontificis maximi collega. Ceterum Agrippam in suo monumento condi jussit Caesar, ubi & Marcellum sepeliera: quamquam & illi datus in campo Martio sepulturae locus fuerat. Hunc ad modum Agrippa finiit vitam, fama, quam genere, nobilior, amicitiaeque Caesaris Octaviani & virtutibus suis proventus, quibus domi bellique immensum claruit; cetera quoque, si quisquam eo tempore Romanorum, vir bonus, & omnino dignus, quem pronepos Caligula non agnosceret: summum haud dubie locum, si rempublicam liberam nactus esset, occupaturus; in regno unius, & communi ceterorum obsequio, ita medius, ut tamen imperio, quam servitio, propior esset: cujus magnitudinem ne Augustus quidem princeps obumbrare totam potuit.

LXXII. Liv. Ep. it. Dio. § LXIII. Joseph. antiq. Jud. 3, 10. Dio. Vellej. 2, 96.

LXXIV. Moriens balneum populo legavit, quod *Agrippae* dictum est, ubi gratis lavaretur; ob hoc praedia quaedam Augusto adscribens, quorum e redditibus impensae praestarentur. At hic pecuniam insuper divisit populo, tanquam & hoc Agrippa jussisset. Cherronesus etiam ad Hellepontum e bonis Agrippae ad Caesarem pervenit. Nam deinde Postumum nominari *Agrippam* voluit, quo patris ejus memoria diuturnior & recentior esset; cujus & Caesarem & populum ex aequo ingens desiderium ceperat. Summa enim prudentia se maximis in negotiis gesserat, ut Caesaris imperium acceptum civibus faceret: & cum vigiliis laboribusque suis praecipuum ejus regni firmamentum esset; comitate, mansuetudine, liberalitate popularis haberi meruerat.

LXXV. Ergo & ejus mortem prodigiis, qualia magnas calamitates praecedere soleant, praenuntiata esse crediderant; quia bubones in urbe conspecti, fulmine tacta domus in Albano, ubi divertere Latinis consules consueverant, & cometa per complures dies super urbem conspectus, in faces divisus fuerat. Incendia quoque multum exstiterunt. & inter alia, corvis ex ara quadam cum carne rapta prunas inferentibus, Romuli casa conflagravit. Inter haec cum luctus causa spectacula solemnia negligenterentur, primoribus Patrum interesse nolentibus, nihil ex patrio more remittendi auctor iis Caesar fuit; & quo minus dubitarent, gladiatorio munere ipse praesedit: quo exemplo etiam ab aliis mox, absente ipso, ludi facti sunt; pristinaeque per omnia speciem civitas recepit.

§ LXXIV. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER CIL.

IN LOCUM LIB. CXXXVII LIVIANI.

EPI T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SEPTIMI.

Civitates Germaniæ, cis Rhenum & trans Rhenum positæ, oppugnantur a Druso; & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara D. Cæsari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Julio Verecondaridubio Æduo.

I. **J**AM exibat Augusto quinquennium, in quod præfecturam morum receperat. igitur alterum in quinquennium prorogata ei potestas, similiter ut imperium, cum certum ad finem data videretur, rebus ipsis perpetua fuit. Tum institutum, ut, quoties senatus haberetur, singuli Patrum, priusquam assiderent, ture & mero supplicarent ad altare ejus Dei, cujus in templo coiretur: neque prius domum Augusti ventarent, sed in senatu sedentes salutem acciperent redderentque, quo & religiosius, & minore cum molestia partibus suis fungerentur.

Tribunatum plebis, propter vim ejus magistratus enervatam, pauci petebant. Idcirco constitutum est, uti a magistratibus equites Romani singuli nominarentur, quibus haud minus decies sestertium res esset. Ex his denique deligeret populus in loca, quæ senatores non occupassent. His deinde post magistratum gestum optio esset, utrius ordinis haberi mallent.

II. Asiam deinde, terræ motibus misere conflictatam, levaturus, annum ejus tributum de sua pecunia inferri in aerarium jussit: & loco proconsulis legatum ei ex prætoribus fortito in biennium dedit. Cum paulo ante hæc tempora in judicio quodam Mæcenatem & Agrippam vehementer exagitari ab accusatore comperisset, quod adulterii reo patrociniū præstabant, venit in judicium & ipse, & in tribunali confidens, nihil fecit gravius, quam quod suis propinquis amicisque non placere conviciari accusatorem effatus, abiit. Ob hæc atque talia popularia facta, statuae ei ex collatitia pecunia sunt positæ: decretumque, ut in honorem ejus, natalitiis Augusti ludis etiam calibes spectare permitterentur.

III. Ceterum mors Agrippæ Tiberium Cæsarem propius admovit socio laborum indigenti, & infirma adhuc ætate nepotum. Igitur habenti in matrimonio Vipsianiam, Agrippæ filiam ex priore matrimonio, dimittere uxorem, & despondere sibi Juliam præcepit. Nuntiabatur interim, tumultuari Pannonios, audita morte Agrippæ, cujus metu quieverant. Idcirco missus in hos Tiberius, egregia Scordiscorum opera, qui vicini Pannoniis & armatura totaque reliqua ratione belli similes sunt, evastatis late omnibus, gentem ad repetendam, quam abjecerat, pacem coegit. Arma victis adempta, magnusque juniorum numerus ea lege divenditus, ne in propinquis patriæ suæ regionibus haberentur. Triumphum ob hæc Tiberio decreverant Patres: Augustus ejus loco, triumphalia ei ornamenta dedit, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris.

§ I. Sueton. in Aug. c. 87. Dio. § II. Dio. § III. Vellej. 2, 96. Dio, Sueton. in Aug. c. 21, & Tib. c. 9.

IV. Dum ita Tiberius successu præmiisque operum ac laborum attollitur, haud minus fratri ejus Druso quæsitum decus est, Gallorum consilia & Germanorum arma follerter fortiterque coercenti. Census nuper actus a Druso, quem in Galliam Augustus ideo miserat, tanquam haud incertum servitutis argumentum, Gallorum animos desiderio rerum novarum compleverat: passim, ut solet, erumpentibus indiciis. Ea fiducia, & quod Augustus discesserat, Sicambri eorumque focii, ad utramque Rheni ripam incolentes, arma, neglectis, quos dederant, obsidibus, resumferant. At Drusus, tum rectius in hostes impetum verti ratus, ubi sociorum res compositæ forent, eo curam intendere cœpit. Commodam fortuna occasionem præbuit omnia circumspicienti, quod absolutum Augusti templum Gallis communiter præsentibus fuerat.

V. Hujus ad dedicationem evocati principes, cum prætextus honestissimus esset, neque detecta sua consilia sentirent, plerique omnes Lugdunum convenerunt: ibi ad confluentes Araris & Rhodani, ubi nunc cœnobium Athenacense est, delubrum excitatum erat, cum insigni ara, inscriptionem habente sexaginta gentium, a quibus etiam singulæ statuæ in eodem templo dedicatæ visebantur. spatiosus deinde lacus circumjectus clauderat locum. Hunc annuis ludis, atque rhetorum etiam certaminibus celebrari placuit. Sacerdos e principibus Æduorum C. Julius Vercondaridubius creatus. Inter hanc remissionem animorum, cum operam dedisset Drusus, ut, quos suspicio novorum consiliorum contigerat, plerosque omnes in potestate haberet, motus, qui timebatur e Gallia, mira repente tranquillitate confedit.

VI. Suetonius Lugdunensis aræ dedicationem ad sequentes consules Julum Antonium, C. Fabium, & Kalendas Augustas ejus anni retulit: quo & natum Druso filium narrat, qui multos post annos imperator factus est. Ego

§ IV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 4 & 7. § V. Dio. Liv. Epit. Strab.

hunc annum ex mente, non Dionis modo, sed etiam Livii, nam & hunc ita tradidisse, non obscura indicia sunt, tradere malui. Tum demum remoto provinciali metu, totus in bellum versus, ad Rheni ripam adducto clam exercitu, Germanos, quorum eruptio expectabatur, aggressus; cum trajectos in Gallicam ripam improvise circumvenisset, cecidit. Ipse deinde, transito amne, qua Batavorum insula venientibus e Gallia placido flumine faciles appulsus præstat, mox in ulteriora tendit. Usipetum gens maxime petebatur, Cattis proxima, jam superioris Cæsaris ætate Gallos incurfare solita.

VII. Horum pervastatis finibus, in Sicambros transitum: eademque & horum agris illata vastitas. Inde secundo Rheno in Oceanum Germanicum primus Romanorum ducum navigavit, in Frisios expeditione sumta: obiterque subactis insulis, quarum Byrchanis, cum non segniter defenderetur, vi expugnata est. eam Romani a frugis similitudine sponte provenientis *Fabariam* appellarunt. Glesuria quoque & Actania inter domitas eo bello memorantur, antea Romanis incognitæ. Ulterius ire cupientem ignoti vastique maris opinio detefruit. Satis tamen magnum operæ pretium credebantur super cetera victi in Amisia flumine navali pugna Bructeri: nec propinquis litoribus abstenta arma, donec natio Frisiorum, pace petita, facturam imperata polliceretur.

VIII. Per immensos deinde lacus acta classe, in Chaos penetratum, summa ope tuentes libertatem, quam ferme solum humanorum bonorum habebant, tota vitæ ratione insigniter misera. Nam in æstuariis dubiæ possessionis solum per singulos dies noctesque vindicante Oceano, non agriculturam, non venatum exercebant, mansuetis etiam animalibus carentes. piscibus maxime vivebatur. ne arbores quidem fructum aut ligna præbebant: bituminoso luto, quod manibus compressum siccant, ad

§ VI. Liv. Epit. Dio. Tacit. Flor. 4, 12. § VII. Dio. Strab. l. 7.

coquendos cibos, & fovenda corpora ignis alebatur. In magno ibi discrimine Drusus fuit, cum recedens statim tempore Oceanus ignaros locorum in sicco destitisset. Frisiorum fide factum, ne quid detrimenti acciperetur, qui, nuper inita societate, cum pedestribus copiis aderant.

IX. Has ob difficultates, quas immensum auctura imminens jam hiems videbatur, Drusus, reductis in pacata copiis, Romam rediit; exceptusque multis honoribus, & in annum sequentem prætor urbanus designatus est, cum antea jam insignia prætoris accepisset. Q. deinde Ælio Q. F. Tuberone, Paulo Fabio Q. F. Maximo consulibus, idem Drusus, simul per tempus anni potuit, Rheno iterum superato, in Usipetes & Tencteros ingressus, non ante destitit, quam, posita ferocia, leges pacis acciperent. Lupia deinde pontibus juncto, per Sicambros ad Cheruscorum fines & Visurgin usque processit. Sicambri tum forte cum omnibus copiis domo aberant, Cattis inferentes bellum, qui soli finitimorum societatem illorum aspernati fuerant.

X. Hæc occasio pacatum Druso transitum dedit. Superabat & Visurgim, ni super necessariorum inopiam hiems propinqua vetuisset. Etiam religio injecta reditum suavit, quia in castris examen apum in tabernaculo Hostilii Rufi præfecti castrorum confederat, ita ut funem prætendentem præfixamque tentorio lanceam amplecteretur. Sed recedenti non eadem a Germanis quies, quæ venienti fuerat, fuit. Exciti Romanorum irruptione, passim locis idoneis insidias redeuntibus struxerant, ut magna cum difficultate pergerent. Semel circa Arbelonem per angusta & cava loca progressis, parum ab exitio res abfuit: magisque hostium imprudentia, quam virtute sua, servati sunt. Quippe facilem de circumventis victoriam rati, cupiditate cadium prædæque simul omnes confusis ordinibus incurrerunt.

XI. Inde Romanis ex minaci & plena periculi pugna prosperrima facta. Nec exinde manum ausi conferere, tantum eminus lacescentes, majorem sibi, quam hosti, mole-

§ IX. Dio. Liv. Epit. § X. Jul. Obseq. Dio. Plin. 11, 17.

stiam exhibuerunt. Vicissim igitur hos contemnens Drusus, quo loco Lupiæ & Alifonis confluentes erant, castellum excitavit: atque aliud in Cattis, ad ipsam Rheni ripam. Fossam quoque, ab auctore *Drusianam* vocatam, (nunc Isalæ fluminis pars est) immenso opere effecit: quo facilius in hostiles terras iter exercitibus esset. His Romæ cognitis, ornamenta ei triumphalia decreta, utque ovans urbem iniret, prætoræque consulatum jungeret. Imperatoris nomen, quamquam ex merito exercitus acclamaverat, Augustus ei non concessit; quemadmodum nec fratri ejus Tiberio tum adhuc dederat: cum ex utriusque gestis hujus appellationis numerum in suis titulis adauxisset.

XII. Dum ista geruntur, Augustus familiam omnem aquæductuum tutelæ destinatam, a M. Agrippa testamento sibi relictam, publicavit: & aquarum jus certum, ex senatusconsulto lege lata, edictoquoque suo promulgato, constituit. Verba senatusconsulti hæc fuerunt: Quod Q. Ælius Tubero, P. Fabius Maximus *coff.* Q. F. de iis, qui curatores aquarum publicarum ex senatusconsulto a Cæsare Augusto nominati essent, ordinandis D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic ordini, eos, qui aquis publicis præessent, cum ejus rei causa extra urbem essent, lictores binos, & servos publicos ternos, architectos singulos, & scribas & librarios, accensos præconesque totidem habere, quot habent ii, per quos frumentum plebei datur. Cum autem in urbe ejusdem causa aliquid agerent, ceteris apparitoribus iisdem, præterquam licioribus, uti.

XIII. Utique quibus apparitoribus ex hoc senatusconsulto curatoribus aquarum uti liceret, eos diebus X proximis, quibus S. consult. factum esset, ad ararium deferrent: quique ita delati essent, iis prætores ararii mercedem ac cibaria, quanta præfectis frumento dando dare deferreque solent, annua darent & attribuerent, iisque eas pecunias sine fraude suas facere liceret. Utique tabulas, chartas, ceteraque, quæ ejus curationis causa opus esset, iis curatoribus præbenda Q. Ælius, P. Fabius *coff.*

§ XI. Plin. 4, 12. Tacit.

T. Livii Vol. XII.

ambo alterve, si iis videbitur, adhibitis pratoribus, qui arario præsunt, præbenda locent. Primum ejus rei curatorem Augustus Messallam Corvinum fecit, cui adjutores dati Postumus Sulpicius prætorius, & L. Cominius.

XIV. Eodem anno ludi, quos ab urbano prætore curari solemne erat, nomine Drusi magnificentissimi facti sunt. Etiam natalis Augusti per circum & alia urbis loca venationibus celebratus: idque, licet nullo senatus decreto, fieri quotannis a prætoribus obtinuit: quemadmodum & equites Romani natalem ejus sponte atque consensu biduo quotannis celebrarunt. Sed & Augustalia, sic propter reditum ejus appellatus dies, tum primum ex senatusconsulto publicis spectaculis transacta. Ceterum ab ipso Cæsare facti, ceteros, ut æquum est, sumtu ac splendore vicerunt, cum theatrum Marcelli, locorum triginta millium capax, a. d. IV Nonas Majas dedicaretur. Istorum ludorum commissione evenit, ut, laxatis fellæ curulis compagibus, Cæsar supinus caderet. Nec ideo minus Trojani patricii pueri luserunt, inter quos & Cajus, Augusti nepos, octavo ætatis anno. Africanæ etiam quadringentæ viginti (sexcentas alii scripserunt) interfectæ. In scenam quoque mansuefacta tigris in cavea invecta est; idque animal tum primum Romæ publice spectatum.

§ XIII. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER CIII.

IN LOCUM LIB. CXXXVIII LIVIANI.

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI OCTAVI.

Thraces domiti a L. Pisone: item Cherusci, Tenchtheri, Catti, aliæque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta, antea amisso filio Marcello: cujus monumenta sunt theatrum & porticus, nomine ejus dedicata.

I. SUB idem tempus ingens in Thracia bellum finem accepit. quod triennio gestum a L. Pisone, his causis exarserat. Vologæses, natione Bessus, sacerdos Bacchi, & ob præcipuum ejus numinis cultum magna inter populares auctoritate, specie religionum animos ad rerum novarum cupiditatem inflammaverat. Coacta igitur magna, & propter Deorum creditum favorem projecta ad audendum manu, occurrentem ad initia motuum extinguenda Cotyis filium Rhascyporim prælio vicit occiditque. mox tutorem ejus ac avunculum Rhæmetalcen ne prælio quidem, sed

superstitione perculsis mentibus, exercitu nudat; omnibus eum, ne contra Deum pugnare viderentur, relinquentibus. Fugientem inde persecutus in Cherronesum, iis quoque locis aperta vastando, expugnando munita, plurimum malorum intulit.

II. Hæc nuntiata, simul & Solletarum nationem incursiones in Macedoniam facere, Cæsar L. Pisonem, qui Pamphylæ præerat, exercitum eo transportare iussit, quod propinquiores Asia ac Bithynia, populi Romani provinciae, sine legionibus erant. Hujus advenientis fama retrocedere Bessos ad sua coegit. Idcirco Piso, in illorum regionem impetum faciens, non leve bellum expertus est; cum ferox populus etiam rei militaris usu ac ratione adjuvaretur, disciplina armisque Romanis assuefactus. Primum proelium improspere Pisoni fuit: sequente victor, omnem circa Bessorum atque sociorum agrum, ab ira claudis acceptæ violentius depopulatus, spatium recolligendi vires non permisit, quin aliis voluntate, pluribus metu, quibusdam acie victis, universum eum tractum armis subigeret.

III. Tanta erat feritas, ut captivi catenas morsibus perfringere conarentur: quo minus mirere, quosdam nuper deditos, simul occasio brevis apparuit, arma retractasse. Ceterum & his infelix ausum, iterum domitis, in adstrictius servitium cessit. Pisoni ob rem bene gestam supplicatio, cum triumphalibus insigniis, decreta. Dum hæc aguntur, Augustus Romæ, censu rursus acto, suas quoque facultates, descriptis, quæ usquam haberet in potestate, ad privati modum censui subjecit. Senatu deinde lecto, ad levandam Patribus molestiam, cum senatusconsultum fieri, quoties minus quadringentis affuissent, non liceret; ita moderatus est, ut *Septembri ac Octobri mensibus nullos adesse necessum esset, præter sorte ductos, per quorum numerum, antiquo minorem, decreta confici possent.*

§ I. Dio. § II. Plin. 4, 11. Dio. Flor. 4, 12. § III. Flor. Tacit. Sueton. in Aug. c. 35.

IV. Pecuniam autem, iterum ad statuas oblatam a fenatu populoque, in signa publicæ Sanitatis Concordiæque ac Pacis impendit; suam exinde statuam nullam fecit. Sæpe enim, & qualibet occasione dona talia afferebant, ad extremum etiam Kalendis Januariis, non in commune conferentes, sed accedentes singuli pro modo facultatum porrigebant, quibus ipse tantundem, aut aliquanto amplius reddere solebat. Quod si forte abesset eo tempore, strena in Capitolio ponebatur; qua ex summa pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, & Jovem Tragoedum, aliaque. Sed ex nocturno visu stipem quotannis die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus præbens.

V. Idem annus duarum principum feminarum, alterius nuptias, alterius exsequias vidit. Julia in Tiberii domum deducta est. Octavia post Marcelli obitum nunquam exhilarata, perpetuum luctum morte finivit. cujus de pudicitia modestiæque prioribus libris multa exposui. Hujus cadaver pro æde Cæsaris propositum est, dum laudes fororis Augustus, interposito iterum velo, exsequitur. Sed & a Druso (nondum is profectus urbe fuerat) pro rostris, ut in publicis funeribus solet, vestitu mutato laudata est.

VI. Generi ejus (Marcellam Antonius Julius habebat; Antoniarum altera Druso, altera L. Domitio Ahenobarbo nupserat) humeros subjecere læticæ, cum ad sepulcrum in campum Martium efferretur. Senatus pro more temporum in decernendis ei honoribus liberalior fuit, quam ut omnia, licet in germana sorore carissima & probatissima, recipienda Cæsar existimaret. quantos tamen convenire putabat maximos, tribuit. Et ne celeriter exstingui memoria ejus Romæ posset, satis provisum ædificata porticu, quam vocaverat Octaviæ, rebatur. Sub idem tempus & vetera quædam instituta resumta, & excogitata nova sunt. Flamen Dialis post Merulæ cædem, C. Cæsar creatus, adi-

§ IV. Sueton. in Aug. c. 57 & 91. Dio. § V. Dio. Plut. in Anton. c. 110.

mente Sulla, sacerdotium, priusquam exerceret, amiserat. ex eo tempore cum per annos amplius sexaginta nemo factus esset, hoc tempore iterum id flaminium instauratum est. Cura asservandorum senatusconsultorum ad quæstores ab tribunis & ædilibus translata; quia apparitoribus de mandata hac officii parte, causam erroribus & confusione dederant. Decretum etiam erat, ut Janus Geminus denuo clauderetur: sed intercessere bella, Dacis simul Dalmatibus & Pannoniis rebellantibus; & commota validius, quam unquam, Germania, ingentis historiæ materia, nisi veterum munimenta omnium, quibus eæ res fuerant expositæ, præter exiguos velut indices, universa deperissent.

§ VI. Dio. Sueton. in Aug. c. 31 & 61. Liv. Epit. Tacit.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER CIV.

IN LOCUM LIB. CXXXIX LIVIANÆ

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI NONI

Bellum adversus Transrhenanas gentes a Druso gestum refertur. In quo inter primores pugnaverunt Senecilius & Aneilius, tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Drusi, subegit. Pax cum Parthis facta est, signis a rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditis.

QUANTE molis per hoc tempus Germanica bella fuerint, vel hinc intelligi potest, quod per ea plerumque Cæsar Augustus Lugduni morabatur, ne Drusi quidem, magni profecto imperatoris, fortunæ consiliisque fatis confusus. Ille, tum resumpta adversus Transrhenanas gentes expeditione, majus prope bellum, quam nuper confecerat, invenit. Nam & Catti, spreto, quem Romanus assignaverat, agro, Sicambris ceterisque populi Romani hostibus se

conjunxerant. At Drusus, universum bellum acriter complexus, quosdam populos vi coegit ad obsequium, alios, multis illatis detrimentis, repressit; Gallorum etiam ingentibus auxiliis usus, quorum Senectius & Anectius, tribuni Nerviorum, ante prima signa memorabile certamen ediderunt. Ad ceterarum gentium coercendam rebellionem Tiberium occurrere Cæsar iussit, quem & ipsum, Aquilejam progressus, secum adduxerat, ne longius abesset Germanicis ac Pannonicis bellis. Per Istrum, glacie concretum, ad populanda proxima ripæ excurrere, Dacis in consuetudinem venerat. Dalmatæ, propter exacta tributa irati, obsequium exuerant.

II. Pannonii, nuper ab Tiberio domiti, præter insitam genti ferociam, discessu ejus & majoris partis copiarum, ac vicinarum nationum defectionibus turbabantur. Idecirco Tiberius, omnibus simul illato bello, & ad exorientes ubique motus arma circumferens, Dacos, cæsis cum duce copiis, repulit; Pannonios ac Dalmatas ad priorem tributorum imperiorumque patientiam revocavit. Annotatum est, Tiberium, cum, deletio cruentissima cæde Pannonum exercitu, arma more belli cremanda poscerentur, abjici in profluentem jussisse, quo conspecta ab hostibus infra colentibus, pertinaciam spectaculi horrore & similibus metu frangerent. Ob hæc gesta eidem, quos fratri diximus decretos, honores tributi sunt. Dalmatia, quæ prius inter populi provincias censebatur, quod, propter ingenium gentis & vicinorum, sine exercitu tuto haberi nequibat, ad curam Cæsaris translata est.

III. Hæc Julio Antonio, Q. Fabio Maximo consulibus acta. & Herodes, qui liberos suos accusatum venerat Aquilejam, reconciliata per Augustum inter eos gratia, honorifice dimissus: mutuaque cum eo benevolentia, & adversus eximios ejus honores, digna principe Romano magnificentia certatum. Sub idem enim forte tempus Cæ-

§ I. Joseph. antiq. Jud. 16, 7. Sueton. in Aug. c. 10. Flor. 4, 12. § II. Sueton. in Aug. c. 21. Oros. 6, 21. Flor. 4, 12.

faream, in honorem Augusti sic appellatam urbem, Herodes perfecerat, ejusque encæniam sumtuosissimis ludis, quos in ejusdem honorem per quinquennia volebat repeti, celebrabat. Eum omnem sumtum a se præberi voluit Cæsar: sed & uxor ejus Livia misit eximia dona, ita ut omnium pretium talentis circiter quingentis æstimaretur.

§ III. Joseph. antiq. Jud. 16, 2

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER CV.

IN LOCUM LIB. CXL LIVIANI.

EPI T O M E

LIBRI CENTESIMI QUADRAGESIMI.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates, gestum a Druso, refertur. Ipse ex fractura, equo super crus ejus lapsus, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est. Corpus a Nerone fratre, qui, nuntio valetudinis evocatus, raptim accurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumultu conditum. Laudatus est a Cæsare Augusto vitrico, & supremis ejus plures honores additi.

I. **E**XTREMUS hinc Druso vitæ annus, sed idem honore & gloria præcipuus sequitur. Nam & consulatum, collega T. Quinctio T. F. Crispino, gessit: & egregias de Germanis victorias reportavit. Fatum ei prodigiis prænuntiatum antiqua superstitio credidit; quod turbinibus & flumine concussa pleraque fuerant, in quibus & multæ Deorum ædes, ut ne Capitolino quidem Jovi, consortiumque Deorum cellis parceretur. Quo terrore nil tardatus juvenis, in Transrhenanas civitates iterum inducto

exercitu, per Cattos ad Suevorum usque fines magno labore iter aperuit: haud incruenta victoria superatis, qui occurrerant.

II. Inde tres simul validissimas nationes, Cheruscos, Suevosque & Sicambros adortus, nimiam hostium fiduciam calamitosam ipsis atque lacrimabilem effecit. Nam illi, centurionibus viginti barbaro more mactatis ad aras, concrematisque, tam certam victoriæ spem conceperant, ut, divisa in antecessum præda, Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos sibi desponderent. Sed ipsi, magna pugna victi, seque & sua cum uxoribus liberisque perdiderunt, qui more Germano secuti suos in prælium exeuntes fuerant. Res fœda dictu, sed ad demonstrandam illarum gentium incredibilem feritatem efficacax, traditur, mulieres eorum, cum ad plaustra sua victores venissent, deficientibus telis, infantes liberos humi collisos in adversa hostium ora misisse.

III. At Drusus, cedentes in penitiora gnaviter insecutus, inter Visurgim & Albim omnia populabatur; Albim quoque transiturus, ni res eum mira quædam & minax oblata deterruisset. Barbaræ mulieris humana amplior species obviam facta, tendere eum ultra Latinis verbis prohibuit: hunc enim & operum ejus & vitæ terminum fata statuisse. Nec aliter evenit. continuo regressus, priusquam Rhenum attingeret, inter hunc & Salam fluvios, in æstivis, quæ Scelerata inde vocata sunt; mortem obiit. quo tempore & lupos circa castra vagos ululasse tradunt, & juvenes duos per media munimenta equitare visos: muliebrem etiam ejulatum auditum, & speciem in cælo transcurentium stellarum apparuisse.

IV. De genere mortis haud similia traduntur. Ex lapsu equi crus fregisse, quidam scribunt; inde tricesimum ante diem decessisse. Morbo solutum, alii narrant; qualis ille fuerit, aut unde profectus, reticentes. Nec defuerunt, qui scelus vitrici suspicarentur: quod mira comitate juvenis, si repe-

§ I. Flor. 4, 12. Oros. 6, 21. Dio. § II. Flor. Tacit. Oros. Sueton. § III. Dio. Sueton. Strab. l. 7.

risset occasionem, redditurum populo rempublicam non dissimulabat. ferebantque, *proditam ejus epistolam ab fratre, quem de cogendo ad libertatem restituendam Augusto sollicitarat. Revocatum igitur e provincia, at quia cunctatus erat decedere, veneno occupatum putarunt.* Sed ego rem tantam, cum neque credere satis, neque refellere possim, in medio relinquam; cetera, quæ certioribus testimoniis nituntur, traditurus.

V. Ad famam ægrotantis Drusi Augustus cum Livia, quam aliquin itinerum suorum comitem habere consueverat, Ticinum procurrerat. Eodem forte Tiberius, ex recenti victoria rediit, ad salutandos parentes accessit. Ergo cognita fratris valetudine, jussu Augusti & sua pietate, five ne in hostili solo sine duce exercitus esset, rapidissimo cursu, & incredibili celeritate, ni certis auctoribus traderetur, advolavit. *Cum enim transeunda Alpes, transeundum Rheni flumen esset, die ac nocte, mutatis subinde jumentis, ducenta passuum millia, per devictas modo feras nationes, uno tantum comite, consecisse fertur.*

VI. Certe spirantem adhuc fratrem reperit: isque, adventu illius cognito, legiones extremo jam imperio obviam procedere cum signis & aquilis comitis, & salutare imperatorem iussit, prætoriumque ei dextra parte statui. Nec multo post extinctus est, inter suprema fratris oscula. Corpus, invito prope exercitu, qui cremari in armis, inter quæ ceciderat, voluisset, a Tiberio primum per centuriones & tribunos militum ad hiberna deportatum est. Inde municipiorum coloniarumque primores exceperunt, fuscipientibus scribarum decuriis, & effusa per officium multitudine, rogisque accensis. Sic Romam perlatum, pedibus antecedente Tiberio, nec usquam ab eo, postquam Ticinum advenerat, discedentibus vitrico & matre Livia.

VII. Lictores quoque, versis, ut in luctu, fascibus, sequebantur. Tum in foro, circumfusus Claudiorum Livio-

§ IV. Liv. Epit. Dio. Tacit. Sueton. in Tib. & Claud. § V. Dio. Tacit. Val. Max. 5, 5. Plin. 7, 20. § VI. Val. Max. Dio.

rumque imaginibus, propositum, defletumque funus. Tiberius defunctum laudavit pro rostris, Augustus, nec sine lacrimis, in circo Flaminio: quod nescio quam ob superstitionem ingredi pomærium fas non esse rebatur. Ea in laudatione precatus dicitur Deos, *similes Druso Cæsares suos facerent; sibi que tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent.* Cadaver equitum Romanorum illustrium humeris in Campum perlatum, ibique concrematum est: cineres in Augusti conditorium illati.

VIII. Fortior in hujus obitu Livia fuit, quam in Marcello nuper Octavia fuerat: five quod adhuc alter filiorum supererat, five aliis causis. *Profuisse sibi sapientia Arei monita dicebat, ne nimio luctu mergeretur.* Honores deinde cumulatim memoriæ ejus additi. nec per adulationem magis, quam jure merito: Germanici cognomen ipsi posterisque, statuae, arcus marmoreus cum tropæis via Appia, & ad ipsum Rhenum honorarius tumulus Moguntiæ, adhuc vestigiis ejus monumenti durantibus. Eum exercitus excitavit; decretumque, *ut circa eum deinceps stato die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent.* Augustus elogium ejus tumulo versibus a se compositis insculpsit, vitæque memoriam profa oratione consecravit.

IX. Nec dubitari potest, omnibus dignum honoribus humanis fuisse, ac nescio, an quisquam postea Romanorum Druso comparari debeat, præter Germanicum, qui huic patri suo virtutibus & gloria, sed & fortunæ fatique similitudine, proximus fuit. Ad bellica & civilia negotia pariter promptus, suavis omnibus, sibi amicos æquans benevola æstimatione, quantum ipse erat opibus superior, corporis etiam insigni decore, & commendante omnia flore ætatis. quippe tricesimum agens annum interiit. Manu quoque strenuus, qui sæpe maximo cum discrimine Germanorum duces tota acie sequeretur, opima referendi avi-

§ VII. Tacit. Liv. Epit. § VIII. Liv. Epit. Flor. Sueton. Dio.

pus. Nec adipisci tantum victoriam, sed & firmare consilio idoneus, in tutelam provinciarum praesidia passim disposuit, fluviorum maxime opportunitatem secutus.

X. Praecipue Rhenum, communi in Gallos Germanosque tutela, quinquaginta circiter castellis communivit, ex quibus enatas esse plerasque omnes civitates satis constat, quarum splendore hodie Gallica ripa insigniter illustratur. Pontes in eodem amne duos aedificavit, ad Bonnam & Moguntiacum, ut expeditus in Germaniam trajectus esset: Hercynium saltum inaccessum ad id tempus, frequentibus victoriis percurrens, patefecit. Ejus denique reverentia non pacatae modo gentes, sed etiam hostiles ferocius agere desierunt: per totum adeo morbi tempus velut tacitis induciis quietae. Justis Druso redditus, ad publica munia reditum, voluptatesque resumit. Tiberio decretam ex Dalmatico vicinisque bellis ovationem, diximus. hanc ille tanto peregit magnificentius, quod apparatus etiam Drusi causa facti, post mortem hujus in unum omnes cesserant.

XI. Equo in vectus, stratis in Capitolio & per alias urbis partes mensis, epulum populo praeiit: mulieribus etiam a Livia ac Julia epulum datum. Liviae mox in solatium amissi Drusi statuæ decretæ, cum jure trium liberorum. & ab hoc exemplo coepta consuetudo, jus istud, prisca temporibus ab senatu, mox ab imperatore petendi: quorum indulgentia, quibus natura tot liberos non concefferat, poenam orborum vitabant, & praemia multos liberos habentium, praeter pauca, consequebantur. Sub idem tempus Herodes Caesareæ templum Augusti & Romae dedicavit, cum magnificentissimis utriusque simulacris: turrim etiam pulcherrimam, in portu positam, memoriae Drusi causa nominavit *Drusonem*. Nec unius Herodis haec adulatio fuit. alii quoque reges Caesareas urbes con-

§ IX. Vellej. 2, 97. Sueton. Flor. 4, 12. § X. Tacit. Flor. Euseb. Vellej. Dio.

diderunt: Artavases in Armenia, & Juba in Mauritania.

XII. Hoc tempore ferunt ab Augusto constitutum, ne senatus legitimus plus, quam bis quot mensibus haberetur, Kalendis & Idibus. ut tamen Idus Martiae, propter necem Caesaris, pro damnatis & atris exciperentur. Numerum senatorum, intra quem senatusconsulta fieri non possent, pro modo negotiorum finit. multas sine justa causa absentium intendit. & quia saepe multitudo delinquentium impunitatem hujusmodi culpis pepererat; quoties hoc contigisset, quintum quemque forte ductum multari voluit. Utque promptius absentium ratio iniretur; album, in quo senatoria semper annotata erant nomina, publice proposuit. Quod si forte ad numerum senatores non fuissent, auctoritas perscribebatur. quod idem obtinebat, quoties loco aut tempore alieno, aut alias non legitimo edicto Patres celeriter essent evocati, aut cum tribunus plebis intercessisset.

XIII. Haec auctoritas deinde secundum leges moreque alio senatu confirmata, nomen vimque senatusconsulti accipiebat. Praetoribus inter haec querentibus, *deiore se loco esse, quam minorem magistratum tribunos*; Augustus decrevit, uti praetoribus jus esset dicendae in senatu sententiae. Haec & alia non tanquam imperans & cogens constituebat, sed in tabulis perscripta legi sinebat ab ingredientibus curiam; potestate facta monendi, si quid melius invenissent. Nec in senatu tantum & adversus nobiles modestus, ne clientibus quidem tristem sese aut superciliosum exhibebat. Evocatus quondam ejus scutarius injuriarum postulatus patronum Augustum desiderabat. Is cum esset occupator, quendam ex cohorte amicorum dedit. tum ira correptus litigator, *atqui*, inquit, *quoties tu auxilio habebas opus, ego locis omnibus affui, meumque corpus pro tua incolumitate periculis objeci.*

§ XI. Joseph. de B. Jud. 1, 16. Sueton. in Aug. c. 62. § XII. Plin. 6, 3. Eutrop. Dio. Sueton. in Aug. c. 34. § XIII. Sueton. in Aug. c. 36. Dio.

XIV. Lenissimum diceris principem, qui tantam impudentiam impunitam esse pateretur. At ille, sepositis etiam negotiis, in iudicium venit, causamque hominis egit: quasi nec rogatus invecunde, & objurgatus merito foret. Sed cum Nonius Asprenas, propinquitate sibi innexus, causam beneficii diceret; consuluit senatum, *quid officii sui putaret? Se enim angi, ne aut destitueret amicum, aut eripere nocentem crederetur.* Universis deinde assentientibus, per horas aliquot assedit in subelliis rei, sed tacitus, ne translaticia quidem laudatione data. Sic quoque non effugit accusatoris convicia. Nam Cassius Severus, amarissimæ libertatis, idemque non vulgaris facundiæ, & ab utroque notissimus, acerbissime questus est, *ejus adventu reum sibi eripi, cujus una patina centum triginta convivæ interissent.*

XV. Id quoque civili animo Cæsar tulit, ne censoriæ quidem potestatis præscriptione hominem ultus, cum ille post paulo propter maleficam vitam deferretur; in civitate vitiorum plena necessariam esse sermonis libertatem dictitans. Circa id tempus etiam quæstores circa maritima Italiæ loca provincias fortiri iussit, Ostiam, Ariminum, Cales. Sequentem demum anno, C. Marcio C. F. C. N. Censorino, C. Asinio C. F. Gallo consulibus, Augustus urbem introiit, quod facere prius propter obitum Drusi distulerat. Et lauream quidem in Feretrii Jovis templum (cum in Capitolium ferri solet) intulit: sed nulla victoriam Germanicam alia lætitia celebravit; plus damni rempublicam cepisse morte Drusi, quam commodi superatis hostibus, præferens.

XVI. Consules tamen & alia curarunt prosperis bellis decerni solita, & captivorum multitudinem inter se armis infectis coegerunt concurrere. Pulcherrimum eo tempore institutum excogitavit Cæsar, ambitu reprimendo. Nam & consules, & ceterorum magistratuum plerique, largitionibus honorem consecuti ferebantur. Igitur Augustus, nec pu-

§ XIV. Sueton. Dio. Tacit. Plin. 35, 12. § XV. Tacit. Dio.

niri claros viros cupiens, neque convictis sustinens parere, tota re dissimulata, in posterum a candidatis certam pecuniam pignoris loco depoposcit, quam, qui largitionum factorum esset condemnatus, amitteret. Hoc universi multa laude tulerunt. non idem omnium sensus in eo fuit, quod vetus senatusconsultum, quo de servo in caput domini quæri vetabatur, excogitata fraude circumscriptis; *si e republica videretur, affori publico, aut Cæsari mancipari jubens.*

XVII. Hoc alii calliditatem appellabant, quæ legum verba calumniando, jus dominorum iniqua & crudeli simulatione tolleret. prudentiores necessitatem excusabant, nec aliter iri obviam insidiis potuisse, quas in illum atque magistratus multi; *hac ipsa celandorum consiliorum fiducia, frequentius cupidiusque intentassent.* Inter hæc cum decennium resumtæ postremo tribunitiæ potestatis exisset, imperium Augustus se velle deponere dixit, satis certus futurum, ut recipere illud nulla interposita mora cogeretur. Nam & omnia firmamenta reipublicæ sic habebat in manu, ut prorsus non possent extorqueri: & imperio ita per aliquam multos annos præfuerat, ut publice gloria, privatim opulentia populus Romanus cumularetur.

XVIII. Argumento sit hominis libertini testamentum, factum hisdem consulibus a. d. VI Kalend. Februar. quo C. Cæcilius Claudius Isidorus professus est, *quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim, juga bovum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta septem millia, innumerato sesteris sexcentis.* Ita Cæsar, potestate resumta, Tiberium ad bellum Germanicum misit: ubi interim L. Domitius cum irato propter interitum Drusi exercitu, dolorem hunc cladibus hostium ulturus, Albim prius Romanorum armata manu transcederat. Ab eodem aggeratus secundum

§ XVI. Tacit. Dio.

T. Liv. Vol. XII.

T

Amisiam trames est, vastas inter paludes: *pontes longi* appellati.

XIX. Ob hæc & talia triumphales quidem honores Domitio decreti: ceterum Augusto posthac irritari nationes Transalbinas minime placuit. Satis negotii susceptum cum citerioribus sentiebat. Idcirco ne Tiberius quidem longius processit, quamquam ejus adventu pleræque nationes inter Albim & Rhenum habitantes, Tiberio permittente, legatos de pace miserant. Sed irritæ horum preces fuere; negante suscepturum Augusto, *nisi & Sicambri rogarent: iidemque in satisfaciendo ceteris essent comites, quibus belli suscipiendi auctores exstiterent.* Hoc cum in Germania percubuisse, sociorum rogatu profecti ex ea gente multi principum, postquam Augusti jussu per municipia in custodias mittebantur, sibi manus intulerunt.

XX. Pace infecta, Tiberius nulla re majori gesta, ex Germania discessit. Hostes multo post acceptas clades Romanis ubere vindicta regefferunt. Tiberio tamen, quod sine detrimento magnam Germaniæ partem peragrasset, *Imperatoris* cognomentum Augustus addidit; sibi quoque etiam recepit: militibus quoque distributa pecunia, non victoriæ causa, quæ nulla insignis parta fuerat, sed propter tirocinum Caji, tum primum profecti in militiam. Tiberio interim alter consulatus cum altero triumpho decernitur. Augustus, cum & ipsi triumphus decerneretur, natali suo solemnes Circenses ludos maluit. Pomœrium eodem anno prolatus est, quod non nisi augentibus imperium concedebatur.

XXI. Etiam Pannonios hoc tempore victos ab Sex. Apulejo reperio, cum impatientia quietis post Tiberii discessum ad arma redissent. Tum & Augustum mensum de Sextili factum, quidam auctores tradiderunt; qua de re tamen septimo ejus consulatu cautum esse plebiscito annotavimus. Fortean intermissam, ut fit, appellationem,

§ XVIII. Plin. 33. 20. Vellej. 2, 97. Tacit. § XIX. Strab. l. 7. Dio. § XX. Tacit. Dio. Vellej.

& quasi cum antiqua luctantem, hoc anno ab omnibus usurpari, antiqua penitus explosa, placuerit. Inter hæc tam læta ac splendida rursus Augustum infirmitatis humanæ C. Mæcenatis obitus admonuit, viri inter paucos memorabilis. Nam per plurimos annos amicissimus Cæsari, dignusque tanto honore vixerat, utilibus subinde ministeriis majoris amici benevolentiae vicem reddens.

XXII. Et publice quidem obitas partes suis plerumque locis retulimus: hic omnino commemoranda libertas est, qua sæpiissime Cæsarem ea facere prohibuit, quorum postea poenitere eum debuisset. At merebatur insigni lenitate prudentiaque princeps, ut rarissimum illi fortunæ bonum possideret, benevolum candidumque monitorem. Utriusque maximum experimentum ab uno exemplo capias licet. Sedebat Augustus pro tribunali, damnaturus multos, ut omnes oculorum gestuumque & vocis notæ, quas diu ante perdidicerat Mæcenas, ei significabant.

XXIII. Igitur cum per confertam turbam pervadere ad eum nequisset, tabellam in sinum ejus misit, his inscriptam verbis, *surge, carnifex.* Surrexit ille, nulla in quemquam lata tristiore sententia, tantumque abfuit ab offensa hominis probatissimi libertas, ut potius, cum illa morte Mæcenatis defecisset, serio desideraretur. Certe cum biennio post filiam suam propter adulteria relegasset, atque, decedente mox ira, pudore ac poenitentia corripere, sæpe exclamasse fertur: *Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixissent.* Virtutis autem optimique animi perspicuum documentum in Mæcenate fuit, quod in maxima apud principem gratia positus, non invidiam ceterorum, non odia perferens.

XXIV. Scilicet modestia ac comitate fortunam temperans, cum aliis ab Augusto sæpe summos honores impetraret, in equestri loco consenuit. Non mirum igitur, si morte hujus ingentem dolorem concepit Cæsar, etiam

§ XXI. Tacit. Dio.

ex testamento Mæcenatis perspecto, nihil eum sibi propter Terentiam succensere. Paucis enim nec maximis rebus exceptis, omnia ei reliquit; si quid inde distribuere defuncti amicis vellet, illius in arbitrium conferens. Erat quippe mos Cæsari, quamquam hereditatum minime cupido, iudicia amicorum pensitare morosus, neque dolorem aut gaudium dissimulare, prout in testamentis neglectum se, aut honoratum reperisset. Post hæc Ti. Claudius Ti. F. secundum iniit consulatum, cum Cn. Calpurnio Cn. F. Pisone, cuius item alter hic consulatus fuisse, a quibusdam traditur. quod argumento est, inter superiorum annorum suffectos fuisse.

XXV. Nam si quis eundem esse putet, qui cum Augusto undecimum consule gessit, illum patrem hujus Pisonis fuisse dicat: quod ex probatissimis auctoribus abunde constat. Tum igitur Tiberius, Kal. Januarii senatu in Octaviæ gentis fano extra pomerium habito, (nam triumphans initurus urbem erat) ædem Concordiæ instaurandam sibi sumsit, ut in eo suum & Drusi nomen inscriberet. Acto deinde triumpho, una cum matre Liviæ gentis sacrum dedicavit, atque ipse senatoribus in Capitolio, mulieribus Livia seorsim epulum præbuit.

XXVI. Idem Ti. Claudius T. F. Nero pontifex, consul iterum ludos votivos pro reditu Imp. Cæsaris Divi F. Augusti pontificis maximi Jovi optimo maximo fecit, ut hodieque basis marmoreæ inscriptio prodit: quamquam eo Germanicis motibus evocato, C. Cæsar & consul Piso pro eo fecerunt. In Germania tamen nihil ad memoriam insigne gestum. At Romæ Diribitorium eodem anno perfectum est, quod Agrippa inchoaverat. Maximum id ædificium fuisse dicitur eorum, quæ usquam posita sint sub uno tecto: adeoque postquam vetustate collapsum tectum est, instaurari potuisse negant. Sub idem tempus Agrippæ funebres ludi facti, eoque die omnes, ne filiis quidem Cæsaris exceptis, præter ipsum,

§ XXIV. Sueton. in Aug. c. 66. Dio. § XXV. Tacit. Dio.

in pulla veste fuerunt. Spectatum est in septis, tum in honorem Agrippæ, cuius ibi monumenta viscebantur, tum quia multa circa forum ædificia arserant. Incendii culpa in ipsos dominos conferebatur, qui, ære alieno gravati, futurum sperassent, ut misericordia accepti detrimenti onere levarentur. Igitur nemini succursum.

XXVII. Adversus incendia spatium urbis in regiones quatuordecim, & has iterum in vicos divisit. Regionibus præesse magistratus annuos, prætores, tribunos plebis, & ædiles sortito iussit. Vicorum magistris, qui antiquitus de plebe constituebantur, præter prætextam, quæ & olim concedebatur, binos lictores addidit, quibus in suo quisque spatio certisque diebus uterentur. Ab his familia publica circa portas & muros disposita, ubi necessum esset, evocabatur: donec post aliquot annos præfecto vigilum constituto, diligentius etiam ab Augusto provisum est. Adulescebant interim Cæsar & Lucius Cæsares pari voluptate ac sollicitudine principis, qui munimenta domus corroborari lætabatur; insolentiam puerorum suspectabat, quippe gnari, quam ad fortunam educarentur, mores avitos haud curabant usquequaque æmulari.

XXVIII. Lucius utique, vix undecim natus annos, cum in theatro plausu & acclamationibus populi exceptus magnos spiritus sumisset, eo progressus est temeritatis, ut Cajo fratri, eo quoque adhuc prætextato, petere consulatum auderet. Tum vero non premens iram Cæsar, absit, inquit, a republica, qualis meis temporibus evenit calamitas, ut quemquam annis viginti minorem consulem fieri oporteat! Sic etiam insistentibus, tum satis mature magistratum eum capturum respondit, ubi & semet cohibere a peccando, & populi comescere cupiditates didicisset. Interim, ut indulgentia præferoces animos retineret, sacerdotium Cajo dedit, & designari consulem passus est, ut post quinquennium, anno ætatis vicelimo, magistratum iniret.

§ XXVI. Sueton. in Aug. c. 30. § XXVII. Dio. § XXVIII. Tacit. Sueton. in Aug. c. 64.

XXIX. Interim ex ea die deductus in forum, ut interesset consiliis publicis, locoque senatorio spectaret & epularetur. Hæc honoris Augusti causa senatusconsulto decreta. Equites autem Romani universi *Principem juventutis* Cajum hastis argenteis donatum appellaverunt. Hæc ajunt Augustum vix admisisse, cum intime gauderet factis; ne speciem civilis animi amitteret. Eodem anno (tum enim D. Lælius D. F. Balbus, C. Antistius C. F. Vetus consules erant) Tiberio tribunitiam potestatem Cæsar in quinquennium dedit: Armeniamque deficientem ei demandavit. At ille inter tot prospera, incertum quibus causis, repente statuit e medio se quam longissime abducere: nec enim studiorum causa Rhodi secessum petisse crediderim, quamquam id prætulisse traditum.

XXX. Veriorem fuisse stimulum ex intemperantia uxoris putant, quam neque repudiare auderet, neque perferre ultra posset. Certe reliquit eam Romæ, sed cum filio, quem sibi Vipsania pepererat. Quidam existimant, & ipse sic videri, sed postea, voluit, Agrippæ exemplo, qui Marcello cesserat, abire voluisse, ne præstantia sua & rerum gestarum gloria obstare adolescentibus Augusti liberis videretur. Et quemadmodum in dissidiis principalium domuum, omnes in partes aliquorum velox suspicio est; non deerant, qui offensum judicarent, quod ipse ab Augusto non esset adoptatus. Contra alii ab illo ejectum sibi persuadebant, ut liberorum ejus insidiatorem. Minus absurda opinio est, vitato assiduitatis tædio, auctoritatem absentia tueri voluisse, atque etiam augere, si, quod futurum rebatur, ad subeunda reipublicæ onera, quibus nemo præterea par esset, revocaretur.

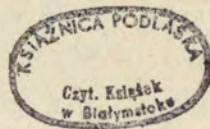
XXXI. Ipse nihil horum, sed honorum laborumque parem satietatem, & quietis desiderium obtendit. Quacunque causa, tam pertinaciter certe propositum urfit, ut neque matris precibus, nec querelis Augusti moveretur, cui

§ XXIX. Vellej. 2, 93. Dio. Tacit. Sueton. in Tib. c. 9.
§ XXX. Sueton. Dio. Vellej.

contumeliosus hic secessus futurus erat: ciboque, postquam se detineri videbat, quadriduo abstinere. Rhodus ei revertenti prius ex Armenia salubritatis & amoenitatis nomine maxime placuerat. Huc igitur concedens, modicis ædibus diu ingentes virtutes, nec minora vitia addidit; reliquo etiam cultu officiorumque cum Græcis paratione, privato similior.

XXXII. Ceterum præsentī labori meo in his temporibus actisque finem facio, circa quæ Livianam etiam historiam desisse indicio Epitomarum deprehenditur; toto animo versus in majoris & constantioris imperii auctorem dominumque Jesum Christum, quem sub hosce annos (de natali enim ejus haud levibus argumentis inter doctos disputatur) hominem natum suus aspexit potius, quam agnovit orbis. Hujus beneficio, si quid utiliter elaboravi, debere me totum profiteor: eumque suppliciter oro, ut porro mentem eam mihi servet, omnia, de quibus hic scripsi, regna, victorias, triumphos, nullo modo digna reputantem, ob quæ illius sanctissima secta, aut quidquid ea facere ac pati jubet, ulla ex parte negligatur.

§ XXXI. Plin. 7, 45. Sueton.

...in loc. lib. cXLV ...

...in loc. lib. cXLV ...

...in loc. lib. cXLV ...

...in loc. lib. cXLV ...

...in loc. lib. cXLV ...

TITI LIVII
FRAGMENTA

LIBRI XIV
De Rebus Gestis Hannibalis

TITI LIVII
FRAGMENTA

LIBRI XVII
De Rebus Gestis Hannibalis

LIBRI XVIII
De Rebus Gestis Hannibalis

LIBRI XIX
De Rebus Gestis Hannibalis

TITI LIVII
FRAGMENTA.

LIBRI XIV.

Ex Prisciani Grammaticæ Lib. XV. col. 1009.

Ed. Putschii.

MULTA autem ex supra dictis nominibus ipsa terminatione Dativi pro adverbii accipiuntur, ut falso, postremo, sedulo, auspicato, augurato, manifesto, privato, precario, merito. — *Livius in XIV*, Privato nos tenuissemus.

LIBRI XVII.

Priscian. Lib. XIV. col. 992.

Pridie quoque more præpositionis Accusativo jungitur. *Cicero in I Invent.* Pridie Kalendas Jan. Pridie Nonas. Pridie Idus. *Liv. ab urbe cond. XVII.*

LIBRI XVIII.

Priscian. Lib. IX. col. 865.

Livius in XVIII. Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat.

LIBRI XX.

Priscian. Lib. X. col. 901.

Livius in XX ab urbe condita: & si ferocius procucurrissent.

LIBRI XCI.

TAMENINSEVENTI **A**DSEADDYCHVSSITETVGI
 IPSO PERVIGILANTE TIVOS QVORVM MAIOR
 EODEM LOCO ALIA EXCI MVLTITVDO ERAT IPSIS
 TATATVRRIS PRIMALV IMPERAVITVT INTERFI
 CE MIRACVLO HOSTIB CERENT IVGVLATOSDE
 FVIT SIMVLET OPPIDI MVRO DEIECERVNT CV?
 TVRRIS QVAEMAXIMV? MAGNA IACTVRAMILI
 PROPVGNACVLVMFVE TVM QVATTVORET QVA
 RATSVBRTISFVNDADRAGINTADIEBVS CON
 MENTISDEHISCEREIN R
 GENTIBVS RIMIS ETTV TERBIAEXPVGNATA RE
 : : : : : LICTOQVEIBI L'INSTEIO
 IVS : : : VMIGNICOE : : : : :
 PITINCENDIIQVESIMV — AD HIBERVVM FLVME?
 ET RVINAE METV TER COPIASADDVXITIBIHIBER
 RITI CONTREBIENSES NACVLIS SECVNDVM OP
 DEMVROTREPIDIEFFV. PIDVMQVOD CASTRA AE
 GERVNTETVTLEGATIMIT LIAVOCATVRAEDIFICA
 TERENTVRADDEDENDAM TIS IPSEINCASTRIS MA
 VRBEM AB VNIVERSA NEBAT INTERDIVCON
 MVLTITVDINECONCLA VENTVM SOCIARVM CI
 MATVM EST EADEMVIR VITATIVM INOPPIDOA
 TVS QVAEINRITANTES N
 OPPVGNATERATVICTO GEBATARMA VT FIERET
 REM PLACABILIOREM PRO COPIISCVIVSQ POPV
 FECITOBSIDIBVSACCEP LIPERTOTAMPROVINCI
 TIS PECVNIAE MODICA AME: IXERATQVIBVSI?
 EXEGITSVMAMARMA SPECTISREFERRECETERA
 QVEOMNIAADEMITTRAN ARMAMILITESIVSSITQVAE
 : VGASLIBEROS VIVOS AVTITINERIBVS CREBRIS
 AVT OPPV

F: : : **A**N : : : : **Q**VAEQ IN OPPVGNAN
 : : : : : DIS VRBIBVS HOSTIVM
 : : : : : GESSISSETEXPOSUIT ET
 : : : : : ADRELIQVABELLICOHOR
 : : : : : TATVSESTPAVCIS EDOC
 : : : : : TOS QVANTVMHISPANI
 : : : : : AEPROVINCIAEINTER
 : : : : : ESSET SVAS PARTES SV
 : : : : : PERIORES ESSE DIMIS
 : : : : : SODEINDE CONVENTV
 : : : : : IVSSISQ: EOMNIB
 TIONEINITA QV: DI: : : IBI : : : : :
 CVLO EFFICIPSSIT : : : : :
 ITAQ'OMNESSIMVLINSTA: RESVASPRINCIPIOVE
 M: : : : : RIS M PERPERNAM
 TVRNEQVE MATERIAAR CVM VIGINTI MILIB
 TIFICIBVS PRAEPARATIS PEDITVM EQVITIBVS
 ANTE OMNIBVS: NIXO MILLE QVINGENTIS
 CIVITIVM: : IDIO NEC INILVRCAONVMGEN
 SVO QVISQ OPERI ARTI TEM MISITAD TVENDA
 FEX DEERAT : : : : : REGIONIS EIVS MARI
 : : : : : TIMAM ORAM DATIS
 : : : : : PRAECEPTISQVIBVSITI
 : : : : : NERIBVSDVCERETAD
 : : : : : DEFENDENDASSOCIAS
 : : : : : VRBES QVAS PONPEIV
 : : : : : OPPVGNARET QVIB
 : : : : : QVE IPSVM AGMEN
 : : : : : PONPEI EX INSIDII
 : : : : : ADGREDERETVR

EODEM TEMPORE ET REGIONEM SVB::: ITV⁹
 AD HERENNVEIVM : : : : :
 QVI IN ISDEM LOCIS E : : : : :
 RAT LITTERAS MISIT : : : : :
 ETINALTERAMPROVIN : : : : :
 CIAMAD L' HERTVLEIV⁹ : : : : :
 PRAECIPIENS QVEMAD : : : : :
 MODVM BELLVM ADMI AGERICVM ABSE OPPVG
 NISTRAREVELLET ANTE NARENTVR CEL : IBER : :
 OMNIAVTITASOCIASCI VR : : : : : ARMIS
 VITATESTVERETVRNEA : : : : :
 CIECVMMETELLODIMI : : : : :
 CARETCVINEQ AVCTORI : : : : :
 TATENEQVIRIBVSPARES : : : : :
 SET : : : : : S : : : : : M : : : : :
 CONSILIVM : : : : :
 : VERSVM : : : : :
 NEQVEINACIEMDESCEN : : : : :
 SVRV M EVM CREDEBAT : : : : :
 SITRAHERETVR BELLV⁹ : : : : :
 HOSTICVMMAREAB TER : : : : :
 GOPROVINCIA SQ OMNES : : : : :
 INPOTESTATE HABERET : : : : :
 NAVIBVS VNDIQCOM : : : : :
 MEATVS VENTVROSIPSI : : : : :
 AVTEMCONSVMTISPRIO : : : : :
 REAESTATEQVAEPRAEPA : : : : :
 RATA FVISSENTOMNIV⁹ : : : : :
 RERV M INOPIAMFORE : : : : : AEMV : : : : :
 PERPERNAMINMARITIMA⁹ : : : : :

MARITIMAMNEORAM TVRCONPORTANDVMPRAE
 VTPONPEIVMABILERCA TERQVAM VRBEMOPPOR
 ONIA ET CONTESTANIA TVNISSIMVS EX BERO
 ARCEATVTRAQSOCIAGE NIBVSTRANSITVSERAT
 TEANADMETELLVMET INQVAMCVMQVE REGIO
 RVSITANIAMSECONVER NEMDVCEREEXERCITV⁹
 TAT HAECSECV MAGI STATVISSETET C INSTE
 TANS SERTORIVS PRAE LVM PRAEFECTVMEQV⁹
 TER HIBERV M AMNEM TVM SEGOVIAM ET IN
 R VACREORVM GENTEM
 PERPACATOSAGOSQVIE AD EQVITVM CONQVI
 TVMEXERCITVM SINE SITIONEMMISIT IVSSV⁹
 VLLIVSNOXADVXITPRO CVMEQVITIBVSCONTRE
 FECTVSINDEINBVRSAO BLAE SESEOPPERIRIDI
 NVMETCASVANTINORV⁹ MISSISIIS IPSEPROFEC
 ET GRACCVRITANORVM TVS PER VMCONVM A
 FINESEVASTATISOMNIB. GRVMDVCTO EXERC
 PROCVLCATISQVESEGITI TVINCONFINIO VIRO
 BVS AD CALAGVRIMNA NVMPOSVITCASTRAPOS
 SICAM SOCIORVM VRBE⁹ TERODIECVMEQVITIB
 BENIT TRANSGRESSVS PRAEGRESSVS ADITINE
 Q AMNEM PROPINQVM RAEXPLORANDAIVSSO
 VRBIPONTEFACTOCASTRA PEDITEQVADRATOAGME
 POSVIT POSTERODIE M NE SEQVI AD VAREIAM
 MASIV M QVAESTOREM VALIDISSIMAMREGIO
 INARVACOSETCERINDO NISEIVSVRBEMVENIT
 NES MISITAD CONSCRI HAVD INOPINANTIB
 BENDOSEXIIISGENTIBV, : : : : : ADVENERAT
 MILITES FRUMENTVM VNDIQ EQVITIBVSET
 QVEINDECONTREBIAM SVAEGENTISETAVTRIC
 : : : : : ELEV CADAAPPELLA

• duceret ad defendendas socias urbes, quæ Ponpejus oppugnaret, quibusque ipsum agmen Ponpei ex infidiis aggredereetur.

Eodem tempore & ad Herennulejum, qui in iisdem locis erat, literas misit, & in alteram provinciam ad L. Hertulejum, præciens, quemadmodum bellum administrare vellet: ante omnia ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate, neque viribus par esset s m
consilium verum
neque in aciem descensurum eum credebat, si traheretur bellum. hosti, cum mare ab tergo, provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos; ipsi autem, consumptis priore ætate quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore.

Perpernam in maritimam regionem sub
itum
a geri cum ab se oppugnarentur Celziberi ur
armis

.
.
.
.
.
.
. æmu mariti-
mamne oram, ut Ponpejum ab Ilercaonia & Con-
testania arceat, utraque socia gente, an ad Metel-
lum, & Rusitaniam se convertat. Hæc secum agi-
rans Sertorius præter hiberum amnem per pacatos
agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit.
Profectus inde in Bursanum & Casuatinorum &
Graccuritanorum fines, evastatis omnibus, procul-
catisque segitibus, ad Calagurim Nasicam sociorum
urbem venit; transgressusque amnem propinquum
urbi, ponte facto, castra posuit. Postero die M.
Masium quæstorem in Arvacos & Cerindones mi-
sit, ad conscribendos ex iis gentibus milites, fru-
mentumque inde Contrebiam, quæ Leucada appel-
latur, comportandum, præter quam urbem oppor-
tunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcun-
que regionem ducere exercitum statuisset; & C. In-
stelum præfectum equitum Segoviam, & in Vacreo-
rum gentem ad equitum conquisitionem misit, jus-
sum cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Di-
missis iis, ipse profectus, per Umconum agrum ducto
exercitu, in confinio Vironum posuit castra. Po-
stero die cum equitibus prægressus ad itinera explo-
randa, jussu pedite quadrato agmine sequi, ad
Varejam, validissimam regionis ejus urbem, venit.

Haud inopinantibus advenerat, undique equitibus & suæ gentis, & Autric

LIBRI CVII.

Priscian. Lib. XVIII. col. 1198.

Livius CVII ab urbe condita: Qui Pompejum morbum excusasse ferunt, ne, cum interesset dedicationi, animos Numantinorum irritaret.

LIBRI CXII.

Priscian. Lib. VI. col. 686.

Inveni tamen apud Livium in CXII ab urbe condita, in D desinens barbarum regis Maurorum nomen Bogud, cujus Genitivum, secundum tertiam declinationem, Bogudis protulit, ut: Castra quoque diversis partibus Cassius & Bogud adorti, haud multum abfuere, quin opera perrumperent. *In eodem:* Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter trajicere conatus sit. *Idem in eodem:* Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset.

LIBRI CXIII.

Priscian. l. eod. col. 687.

Livius in CXIII ab urbe condita oppido nomen in D desinens per Accusativum casum neutro genere protulit: Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

LIBRI CXX.

Ex Senecæ patris Suasoria sexta.

M. Cicero, sub adventum Triumvirorum ces-

ferat urbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium & Brutum, posse. Primo in Tusculanum fugit: inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, Moriar, inquit, in patria sæpe servata. Satis constat, servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod sors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit: manus quoque, scripsisse in Antonium aliquid exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Vix attollentes lacrimis oculos homines, intueri trucidata membra ejus poterant.

Ibidem.

Vixit tres & sexaginta annos: ut, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Ingenium & operibus, & præmiis operum felix. Ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felici-

tatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiae morte, exitu tam tristi atque acerbo omnium adverforum, nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem. quæ, vere æstimanti, minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nihil crudelius passurus erat, quam quod, ejusdem fortunæ compos, ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer; memorabilis fuit, & in cujus laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

LIBRI CXXVII.

Ex Acronis Comm. in Horatii Serm. Lib. I, Sat. V, 29.

— averfos soliti componere amicos) Quoniam inter Augustum & Antonium reliquæ adhuc erant dissensionis; Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret, qui de summa rerum tractarent. Ergo missus est Mæcenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum in unâ castra coegerunt, ut ait Livius in CXXVII. Intelligendum autem, quod, Fontejo missio ab Antonio, Augustus Mæcenatem & ceteros ad eundem locum emisit.

LIBRI CXXXVI.

Ex Censorini Lib. de die Natali c. 17.

Titus Livius Libro CXXXVI: Eodem anno ludos seculares ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno (is enim terminus seculi) fieri mos.

LIBRORUM INCERTORUM.

Ex Servii Comm. ad Virgilio Georgic. Lib. I, 472.

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam) Malum enim omen est, quoties Ætna mons Siciliæ non fumum, sed flammæ egerit globos: &, ut dicit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes, sed etiam Rhegina civitas afflaretur.

Ex Prisciani Lib. VI. col. 685.

Quod autem Jovis, & Didonis, Calypsonis dicitur, ostendit hoc etiam Cefellius Vindex in Stromateo, his verbis: Calypsonem ita declinatum esse apud antiquos. Livius: Apud nympham Atlantis filiam Calypsonem.

FASTI CONSULARES.

FASTI CONSULARES.

107	107	M. Horatius Pulvillus II.
		P. Valerius Publicola II.
		<i>Ann. Max. P. 11. April. Id. II.</i>
		<i>Id. II. P. 11. April. Id. II.</i>
		M. Horatius
108	108	M. Valerius Maximus
		<i>Ann. Max. P. 11. April. Id. II.</i>
		<i>Id. II. P. 11. April. Id. II.</i>
109	109	M. Valerius Maximus
		<i>Ann. Max. P. 11. April. Id. II.</i>
		<i>Id. II. P. 11. April. Id. II.</i>
110	110	M. Valerius Maximus
		<i>Ann. Max. P. 11. April. Id. II.</i>
		<i>Id. II. P. 11. April. Id. II.</i>
111	111	M. Valerius Maximus
		<i>Ann. Max. P. 11. April. Id. II.</i>
		<i>Id. II. P. 11. April. Id. II.</i>

FASTI CONSULARES.

A.U.C.	A.N.C.	
245	509	Lucius Junius Brutus. <i>Hoc occiso in e. l. suff.</i> Spurius Lucretius Tricipitinus. <i>Hoc mort. in e. l. suff.</i> M. Horatius Pulvillus. Lucius Tarquinius Collatinus. <i>Quo expulso, magistratuque se abdicante in e. l. suff.</i> Publius Valerius Publicola. <i>Liv. I, 60. II, 2 & 8. Eutrop. I, 8, 9. Dionys. Hal. V, 1, 12, 13. Serv. ad Virg. Æn. VI, 818.</i>
246	508	Publius Valerius Publicola II. T. Lucretius Tricipitinus. <i>Liv. II, 8. Dion. Hal. V, 20.</i>
247	507	M. Horatius Pulvillus II. P. Valerius Publicola III. <i>Dion. Hal. V, 21. Apud Liv. II, 15 primo loco occurrit P. Lucretius, loco M. Horatii.</i>
248	506	Spurius Lartius Flavius. T. Herminius Aquilinus. <i>Dion. Hal. V, 35. Hos consules omitit Livius.</i>
249	505	M. Valerius. P. Postumius Tubertus. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 36.</i>
250	504	P. Valerius Publicola IV. T. Lucretius Tricipitinus II. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 39.</i>
251	503	P. Postumius Tubertus II. Agrippa Menenius Lanatus. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 43.</i>
252	502	Opiter Virginius Tricoftus. Spurius Cassius Viscellinus. <i>Liv. II, 17. Dion. Hal. V, 48.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
253	501	Postumus Cominius Auruncus. T. Lartius Flavius. <i>Liv. II, 18. Dion. Hal. V, 49. Gru- ter. Inscript. p. 1302. n. 5.</i>
254	500	Servius Sulpicius Camerinus. Manius Tullus Longus. <i>Moritur in magistr. Liv. II, 19. Dion. Hal. V, 51.</i>
255	499	T. Æbutius Elva. P. Vetusius Geminus. <i>Liv. II, 19. Dion. Hal. V, 59.</i>
256	498	Q. Clælius Siculus. T. Lartius Flavius II. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. V, 70. Gru- ter. Inscr. p. 1031. n. 7.</i>
257	497	A. Sempronius Atratinus. M. Minucius Augurinus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 1.</i>
258	496	A. Postumius Albus Regillensis. T. Virginus Tricoftus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 2.</i>
259	495	Appius Claudius Sabinus Regillensis. P. Servilius Priscus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 20.</i>
260	494	A. Virginus Tricoftus Cœlimontanus. T. Vetusius Geminus Cicurinus. <i>Liv. II, 28. Dion. Hal. VI, 31.</i>
261	493	Spurius Cassius Viscellinus II. Postumus Cominius Auruncus II. <i>Liv. II, 33. Dion. Hal. VI, 43.</i>
262	492	T. Geganius Macerinus. P. Minucius Augurinus. <i>Liv. II, 34. Dion. Hal. VII, 1.</i>
263	491	M. Minucius Augurinus II. A. Sempronius Atratinus II. <i>Liv. II, 34. Dion. Hal. VII, 19.</i>
264	490	Q. Sulpicius Camerinus. Spurius Lartius Flavius II. <i>Dion. Hal. VII, 63. Desiderantur in Liv. II, 35.</i>
265	489	Cajus Julius Julius. P. Pinarius Rufus Mamercinus.

A. U. C.	A. N. C.	
		<i>Dion. Hal. VIII, 1. Desiderantur in Liv. II, 37.</i>
266	488	Spurius Nautius Rutilus. Sextus Furius Fufus. <i>Liv. II, 39. Dion. Hal. VIII, 16.</i>
267	487	T. Sicinius Sabinus. C. Aquillius Tuscus. <i>Liv. II, 40. Dion. Hal. VIII, 73.</i>
268	486	Sp. Cassius Viscellinus III. Proculus Virginus Tricoftus Rutilus. <i>Liv. II, 41. Dion. Hal. VIII, 79.</i>
269	485	Ser. Cornelius Maluginensis Cossus. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. II, 41. Dion. Hal. VIII, 79.</i>
270	484	L. Æmilius Mamercinus. Cæso Fabius Vibulanus. <i>Liv. II, 42. Dion. Hal. VIII, 96.</i>
271	483	M. Fabius Vibulanus. L. Valerius Publicola Potitus. <i>Liv. II, 42. Dion. Hal. VIII, 100.</i>
272	482	Q. Fabius Vibulanus II. C. Julius Julius. <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. VIII, 105.</i>
273	481	Cæso Fabius Vibulanus II. Sp. Furius Fufus. <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. IX, 1.</i>
274	480	M. Fabius Vibulanus II. Cn. Manlius Cincinnatus. <i>(in prælio occisus)</i> <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. IX, 5.</i>
275	479	Cæso Fabius Vibulanus III. T. Virginus Tricoftus Rutilus. <i>Liv. II, 48. Dion. Hal. IX, 14.</i>
276	478	L. Æmilius Mamercinus II. C. Servilius Structus Ahala. <i>Hoc in mag. mort. in e. l. suff.</i>
277	477	C. Cornelius Lentulus Esquilinus. <i>Liv. II, 49. Dion. Hal. IX, 19.</i>
		Cajus Horatius Pulvillus. T. Menenius Lanatus. <i>Liv. II, 51. Dion. Hal. IX, 23.</i>
278	476	A. Virginus Tricoftus Rutilus.

A. U. C.	A. N. C.	Sp. Servilius Structus.
		<i>Liv. II, 51. Dion. Hal. IX, 31.</i>
279	475	C. Nautius Rutilus.
		P. Valerius Publicola.
		<i>Liv. II, 52. Dion. Hal. IX, 35.</i>
280	474	L. Furius Medullinus Fufus.
		A. Manlius Vulso.
		<i>Liv. II, 54. Dion. Hal. IX, 44.</i>
281	473	L. Æmilius Mamercinus III.
		Vopiscus Julius Julius.
		<i>Dion. Hal. IX, 45. Apud Liv. II,</i> <i>54 pro Vopisco Julio, alius occurrit,</i> <i>nempe Opiter Virginius.</i>
282	472	L. Pinarius Rufus Mamercinus.
		P. Furius Fufus.
		<i>Liv. II, 56. Dion. Hal. IX, 48.</i>
283	471	Appius Claudius Sabinus Regillensis.
		T. Quinctius Barbatus Capitolinus.
		<i>Liv. II, 56. Dion. Hal. IX, 53.</i>
284	470	L. Valerius Publicola Potitus II.
		Tiberius Æmilius Mamercinus.
		<i>Liv. II, 61. Dion. Hal. IX, 61.</i>
285	469	T. Numicius Priscus.
		A. Virginius Tricoftus Coelimontanus II.
		<i>Liv. II, 63. Dion. Hal. IX, 68.</i>
286	468	T. Quinctius Barbatus Capitolinus II.
		Q. Servilius Priscus.
		<i>Liv. II, 64. Dion. Hal. IX, 70.</i>
287	467	Tiberius Æmilius Mamercinus II.
		Q. Fabius Vibulanus.
		<i>Liv. III, 1. Dion. Hal. IX, 74.</i>
288	466	Sp. Postumius Albus Regillensis.
		Q. Servilius Priscus II.
		<i>Liv. III, 2. Dion. Hal. IX, 75.</i>
289	465	Q. Fabius Vibulanus II.
		T. Quinctius Barbatus Capitolinus III.
		<i>Liv. III, 2. Dion. Hal. IX, 77.</i>
290	464	A. Postumius Albus Regillensis.
		Sp. Furius Medullinus Fufus.
		<i>Liv. III, 4. Dion. Hal. IX, 79.</i>

A. U. C.	A. N. C.	L. Æbutius Elva.	} <i>Ambo in magistr.</i> <i>mortui.</i>
291	463	P. Servilius Priscus.	
		<i>Liv. III, 6. Dion. Hal. IX, 84.</i>	
292	462	L. Lucretius Tricipitinus.	
		T. Veturius Geminus Cicurinus.	
		<i>Liv. III, 8. Dion. Hal. IX, 86.</i>	
293	461	P. Volumnius Amintinus Gallus.	
		Ser. Sulpicius Camerinus.	
		<i>Liv. III, 10. Dion. Hal. X, 1.</i>	
294	460	C. Claudius Sabinus Regillensis.	
		<i>In ejus locum mense Decembr. suffect.</i>	
		L. Quinctius Cincinnatus.	
		P. Valerius Publicola II.	
		<i>Liv. III, 15. & 19. Dion. Hal. X,</i> <i>19.</i>	
295	459	Q. Fabius Vibulanus III.	
		L. Cornelius Maluginensis Cossus.	
		<i>Liv. III, 22. Dion. Hal. X, 23.</i>	
296	458	L. Minucius Augurinus.	
		<i>Hic ob res male in Alcido gestas coactus</i> <i>abdicavit, in e. l. suffectus</i>	
		Q. Fabius Vibulanus.	
		C. Nautius Rutilus II.	
		<i>Liv. III, 25 & 29. Dion. Hal. X, 26.</i>	
297	457	Q. Minucius Augurinus.	
		C. Horatius Pulvillus II.	
		<i>Liv. III, 30. Dion. Hal. X, 31.</i>	
298	456	M. Valerius Maximus.	
		Sp. Virginius Tricoftus Coelimontanus.	
		<i>Liv. III, 31. Dion. Hal. X, 37.</i>	
299	455	T. Romilius Rocus Vaticanus.	
		C. Veturius Cicurinus.	
		<i>Liv. III, 31. Dion. Hal. X, 39.</i>	
300	454	Sp. Tarpejus Montanus Capitolinus.	
		A. Haterius Fontinalis.	
		<i>Liv. III, 31, 65. Dion. Hal. X, 55.</i>	
301	453	P. Horatius Tergeminus.	
		Sextus Quinctilius Varus.	
		<i>Hoc peste mortuo in e. l. suffect.</i>	
		Spurius Furius.	
		<i>Liv. III, 32. Dion. Hal. X, 60.</i>	
302	452	T. Menenius Lanatus.	

A.U.C.	A.N.C.	P. Sestius Capitolinus. <i>Liv. III, 32. qui tamen pro T. ponit C. Dion. Hal. X, 54. & pro T. legit L.</i>
303	451	Appius Claudius Crassinus. T. Genucius Augurinus. <i>Hi abdicarunt, ut decemviri crearentur consulari potestate legum ferendarum causa.</i> <i>Hi autem fuerunt:</i> Appius Claudius Crassinus. T. Genucius Augurinus. P. Sestius Capitolinus. L. Veturius Crassus Cicurinus. C. Julius Julus. A. Manlius Vulso. S. Sulpicius Camerinus. P. Curatius Tergeminus. T. Romulius Rocus Vaticanus. Sp. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. III, 33. Dion. Hal. X, 56.</i>
304	450	Appius Claudius Crassinus II. M. Cornelius Maluginensis. M. Sergius. L. Minucius Augurinus. Q. Fabius Vibulanus. Q. Poetilius Libo. T. Antonius Merenda. Cæso Duilius. Sp. Oppius Cornicen. Manius Rabulejus. <i>Liv. II, 35. Dion. Hal. X, 67.</i>
305	449	Appius Claudius Crassinus III. Q. Fabius Vibulanus II. Manius Rabulejus. Q. Poetilius Libo Visolus. M. Cornelius Maluginensis. L. Minucius Augurinus. T. Antonius Merenda. Cæso Duilius. M. Sergius. Sp. Oppius Cornicen.

DECEMVIRI COS. POT.

A.U.C.	A.N.C.	<i>Coacti abdicarunt ob facinus Appii Clau- dii. in eorum locum facti sunt consu- les:</i>
		L. Valerius Publicola Potitus. M. Horatius Barbatus. <i>Liv. III, 55, 70. Dion. Hal. XI, 50.</i>
306	448	Lar Herminius Aquilinus. T. Virginius Tricoftus Coelimontanus. <i>Liv. III, 65. Dion. Hal. XI, 56.</i>
307	447	M. Geganius Macerinus. C. Julius Julus. <i>Liv. III, 65. Dion. Hal. XI, 56.</i>
308	446	T. Quinctius Capitolinus Barbatus IV. Agrippa Furius Fufus. <i>Liv. III, 66.</i>
309	445	M. Genucius Augurinus. C. Curtius Philo. <i>Liv. IV, 1. Dion. Hal. XI, 57.</i>
310	444	A. Sempronius Atratinus. } <i>Primi Trib.</i> L. Atilius Longus. } <i>mil. cos. pot.</i> T. Clælius Sículus. <i>Vitio facti abdicarunt, & in eorum lo- cum facti sunt consules:</i>
		L. Papirius Mugillanus. L. Sempronius Atratinus. <i>Liv. IV, 7. Dion. Hal. XI, 66.</i>
311	443	M. Geganius Macerinus II. T. Quinctius Capitolinus Barbatus V. <i>Liv. IV, 8. Dion. Hal. XI, 67.</i>
312	442	M. Fabius Vibulanus. Postumius Æbutius Cornicen. <i>Liv. IV, 11.</i>
313	441	C. Furius Pacilus Fufus. M. Papirius Crassus. <i>Liv. IV, 12.</i>
314	440	Proculus Geganius Macerinus. L. Menenius Lanatus. <i>Liv. IV, 12.</i>
315	439	T. Quinctius Capitolinus VI. Agrippa Menenius Lanatus. <i>Liv. IV, 13.</i>

T. Liv. Vol. XII.

X

A. U. C.	A. N. C.		
316	438	Mamercus Æmilius Mamercinus. L. Quinctius Cincinnatus. L. Julius Julius. <i>Liv. IV, 16.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
317	437	M. Geganus Macerinus III. L. Sergius Fidenas. <i>Liv. IV, 17.</i>	
318	436	M. Cornelius Maluginensis. L. Papirius Crassus. <i>Liv. IV, 21.</i>	
319	435	C. Julius Julius II. L. Virginius Tricoftus. <i>Liv. IV, 21.</i>	
320	434	C. Julius Julius III. L. Virginius Tricoftus II. <i>Liv. IV, 23.</i>	
321	433	M. Fabius Vibulanus. M. Fostius Flaccinator. L. Sergius Fidenas. <i>Liv. IV, 25.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
322	432	L. Pinarius Rufus Mamercinus. L. Furius Medullinus. Sp. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. IV, 25.</i>	
323	431	T. Quinctius Pennus Cincinnatus. C. Julius Mento. <i>Liv. IV, 26.</i>	
324	430	L. Papirius Crassus. L. Julius Julius. <i>Liv. IV, 30.</i>	
325	429	L. Sergius Fidenas II. Hostus Lucretius Tricipitinus. <i>Liv. IV, 30.</i>	
326	428	A. Cornelius Cossus. T. Quinctius Pennus Cincinnatus II. <i>Liv. IV, 30.</i>	
327	427	C. Servilius Structus Ahala. L. Papirius Mugillanus II. <i>Liv. IV, 30.</i>	

A. U. C.	A. N. C.		
328	426	T. Quinctius Pennus Cincinnatus. C. Furius Pacilus. M. Postumius Albus Regillensis. A. Cornelius Cossus. <i>Liv. IV, 31.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
329	425	A. Sempronius Atratinus. L. Quinctius Cincinnatus II. L. Furius Medullinus II. L. Horatius Barbatus. <i>Liv. IV, 35.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
330	424	Ap. Claudius Crassus Regillensis. Sp. Nautius Rutilus. L. Sergius Fidenas III. Sex. Julius Julius. <i>Liv. IV, 35.</i>	
331	423	C. Sempronius Atratinus. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 37.</i>	
332	422	L. Manlius Vulfo Capitolinus. Q. Antonius Merenda. L. Papirius Mugillanus. L. Servilius Structus. <i>Liv. IV, 42.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
333	421	Numerius Fabius Vibulanus. T. Quinctius Capitolinus Barbatus. <i>Liv. IV, 43.</i>	
334	420	T. Quinctius Pennus Cincinnatus II. L. Furius Medullinus III. M. Manlius Vulfo Capitolinus. A. Sempronius Atratinus II. <i>Liv. IV, 44.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
335	419	Agrippa Menenius Lanatus. P. Lucretius Tricipitinus. Sp. Nautius Rutilus. C. Servilius Axilla. <i>Liv. IV, 44.</i>	

A.U.C.	A.N.C.		
336	418	L. Sergius Fidenas III. M. Papirius Mugillanus. C. Servilius Ahala II. <i>Liv. IV, 45.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
337	417	Agrippa Menenius Lanatus II. L. Servilius Structus II. P. Lucretius Tricipitinus II. Sp. Veturius Crassus Cicuri- nus. <i>Liv. IV, 47.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
338	416	A. Sempronius Atratinus III. M. Papirius Mugillanus II. Sp. Nautius Rutilus II. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 47.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
339	415	P. Cornelius Cossus. C. Valerius Potitus Volufus. Quinctius Cincinnatus. N. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 49.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
340	414	Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus. Q. Fabius Vibulanus II. P. Postumius Albus Regillen- sis. <i>Liv. IV, 49.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
341	413	M. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus. <i>Liv. IV, 51.</i>	
342	412	Q. Fabius Ambustus. C. Furius Pacilus. <i>Liv. IV, 52.</i>	
343	411	M. Papirius Mugillanus. C. Nautius Rutilus. <i>Liv. IV, 52.</i>	
344	410	M. Æmilius Mamercinus. C. Valerius Potitus Volufus. <i>Liv. IV, 53.</i>	
345	409	Cn. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus II. <i>Liv. IV, 54.</i>	

A.U.C.	A.N.C.		
346	408	C. Julius Julus. P. Cornelius Cossus. S. Servilius Ahala. <i>Liv. IV, 56.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
347	407	L. Furius Medullinus. C. Val. Volufin. Potit. Volu- fus II. N. Fabius Vibulanus II. C. Servilius Ahala II. <i>Liv. IV, 57.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
348	406	P. Cornelius Rutilus Cossus. Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus II. N. Fabius Ambustus. <i>Liv. IV, 58.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
349	405	T. Quinctius Capitolinus Bar- batus. Q. Quinctius Cincinnatus. C. Julius Julus II. A. Manlius Vulfo Capitolinus. L. Furius Medullinus II. M. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. IV, 61.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
350	404	C. Valerius Potit. Volufus III. M. Sergius Fidenas. P. Cornelius Maluginensis. Cn. Cornelius Cossus II. Cæso Fabius Ambustus. Sp. Nautius Rutilus III. <i>Liv. IV, 61.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
351	403	M. Æmilius Mamercinus II. L. Valerius Potitus III. Appius Claudius Crassus. M. Quinctilius Varus. L. Julius Julus. M. Postumius. M. Furius Camillus. M. Postumius Albinus. <i>Liv. V, 1.</i>	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>
352	402	C. Servilius Ahala III. Q. Servilius Priscus Fidenas. L. Virginus.	<i>Trib.</i> <i>mil.</i> <i>cof. pot.</i>

A.U.C.	A.N.C.	Q. Sulpicius Camerinus Cornutus.	
		A. Manlius Tricoftus Cœlimontanus II.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		M. Sergius Fidenas II.	
		<i>Hi duo abdicarunt. Liv. V, 8.</i>	
353	401	L. Valerius Potitus IV.	
		M. Furius Camillus.	
		M. Æmilius Mamercinus III.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		Cn. Cornelius Cossus II.	
		Cæso Fabius Ambustus II.	
		L. Julius Iulus.	
		<i>Liv. V, 10.</i>	
354	400	P. Licinius Calvus.	
		P. Mænius.	
		L. Titinius.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		P. Mælius Capitolinus.	
		Sp. Furius Medullinus.	
		L. Publius Philo Volscus.	
		<i>Liv. V, 12.</i>	
355	399	M. Veturius Crassus Cicurinus.	
		C. Duilius.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		L. Atilius Longus.	
		Cn. Genucius Aventinensis.	
		M. Pomponius.	
		Volero Publilius Philo.	
		<i>Liv. V, 13.</i>	
356	398	L. Valerius Potitus V.	
		M. Valerius Maximus.	
		M. Furius Camillus II.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		L. Furius Medullinus III.	
		Q. Servilius Priscus Fidenas II.	
		Q. Sulpicius Camerinus Cornutus.	
		<i>Liv. V, 14.</i>	
357	397	L. Julius Iulus II.	
		L. Furius Medullinus IV.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		L. Sergius Fidenas.	
		A. Postumius Albinus Regillensis.	

A.U.C.	A.N.C.	P. Cornelius Maluginensis II.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		A. Manlius Vulso Capitolinus III.	
		<i>Liv. V, 16. Vitio facti abdicarunt.</i>	
358	396	P. Licinius Calvus.	
		L. Titinius II.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		P. Mænius II.	
		Cn. Genucius Aventinensis II.	
		L. Atinius Longus II.	
		P. Mælius Capitolinus II.	
		<i>Liv. V, 18.</i>	
359	395	P. Cornelius Cossus.	
		P. Cornelius Scipio.	
		M. Valerius Maximus II.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		Cæso Fabius Ambustus III.	
		L. Furius Medullinus V.	
		Q. Servilius Priscus Fidenas III.	
		<i>Liv. V, 24.</i>	
360	394	M. Furius Camillus III.	
		L. Furius Medullinus VI.	
		C. Æmilius Mamercinus.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		L. Valerius Publicola.	
		Sp. Postumius Albus Regillensis.	
		P. Cornelius Scipio II.	
		<i>Liv. V, 26.</i>	
361	393	L. Lucretius Flavius.	
		Ser. Sulpicius Camerinus.	
		<i>Liv. V, 29.</i>	
362	392	L. Valerius Potitus.	
		M. Manlius Capitolinus.	
		<i>Liv. V, 31. Magistr. se abdicarunt.</i>	
363	391	L. Lucretius Flavius.	
		Ser. Sulpicius Camerinus.	
		M. Æmilius Mamercinus.	<i>Trib. mil. cos. pot.</i>
		L. Furius Medullinus VII.	
		Agrippa Furius.	
		C. Æmilius Mamercinus II.	
		<i>Liv. V, 32.</i>	

A. U. C.	A. N. C.		
364	390	Q. Fabius Ambustus. Caeso Fabius Ambustus. C. Fabius Ambustus. Q. Sulpicius Longus. Q. Servilius Priscus Fidenas IV. Ser. Cornelius Maluginensis. <i>Liv. V, 36.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
365	389	M. Furius Camillus. <i>Dictator.</i>	
366	388	L. Valerius. <i>Magister equitum.</i> L. Valerius Publicola II. L. Virginus Tricoftus. P. Cornelius Cossus. A. Manlius Capitolinus. L. Æmilius Mamercinus. L. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. VI, 1.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
367	387	T. Quinctius Cincinnatus. Q. Servilius Priscus Fidenas II. L. Julius Julus. L. Aquillius Corvus. L. Lucretius Tricipitinus. Ser. Sulpicius Rufus. <i>Liv. VI, 4.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
368	386	L. Papirius Cursor. C. Sergius Fidenas. L. Æmilius Mamercinus II. L. Menenius Lanatus. L. Valerius Publicola III. C. Cornelius Cossus. <i>Liv. VI, 5.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
369	385	M. Furius Camillus IV. Ser. Cornelius Maluginensis II. Q. Servil. Priscus Fidenas VI. L. Quinctius Cincinnatus. L. Horatius Pulvillus. P. Valerius Potitus Publicola. <i>Liv. VI, 6.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
370	384	A. Manlius Capitolinus II. P. Cornelius Cossus II. T. Quinctius Capitolinus.	} Trib. mil. cof. pot.

A. U. C.	A. N. C.		
		L. Quinctius Capitolinus. L. Papirius Cursor II. C. Sergius Fidenas II. <i>Liv. VI, 11.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
371	383	Ser. Cornelius Maluginensis III. P. Val. Potitus Publicola II. M. Furius Camillus V. Ser. Sulpicius Rufus II. C. Papirius Crassus. T. Quinctius Cincinnatus II. <i>Liv. VI, 18.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
372	382	L. Valerius Publicola IV. A. Manlius Capitolinus III. Ser. Sulpicius Rufus III. L. Lucretius Tricipitinus II. L. Æmilius Mamercinus III. M. Trebonius Flavius. <i>Liv. VI, 21.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
373	381	Sp. Papirius Crassus. L. Papirius Crassus. Ser. Cornelius Maluginensis IV. Q. Servilius Priscus Fidenas. Ser. Sulpicius Prætextatus. L. Æmilius Mamercinus IV. <i>Liv. VI, 22.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
374	380	M. Furius Camillus VI. A. Postumius Albin. Regillensis. L. Postumius Albin. Regillensis. L. Furius Medullinus. L. Lucretius Tricipitinus III. M. Fabius Ambustus. <i>Liv. VI, 22.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
375	379	L. Valerius Publicola V. P. Valerius Potitus Publicola III. L. Menenius Lanatus II. C. Sergius Fidenas III. Sp. Papirius Cursor. Ser. Cornelius Maluginensis V. <i>Liv. VI, 27.</i>	} Trib. mil. cof. pot.

A. U. C.	A. N. C.		
376	378	P. Manlius Capitolinus. C. Manlius Capitolinus. L. Julius Julius II. C. Sextilius. M. Albinus. L. Antistius. <i>Liv. VI, 30.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
377	377	Sp. Furius Medullinus. Q. Servilius Priscus Fidenas II. C. Licinius Calvus. P. Clœlius Siculus. M. Horatius Pulvillus. L. Geganius Macerinus. <i>Liv. VI, 31.</i>	
378	376	L. Æmilius Mamercinus V. P. Valerius Potitus Publicola IV. C. Veturius Crassus Cicurinus. Ser. Sulpicius Prætextatus II. L. Quinctius Cincinnatus II. C. Quinctius Cincinnatus. <i>Liv. VI, 32.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
379	375	L. Sextius Sextinus Lateranus. C. Licinius Calvus Stolo II. <i>Liv. VI, 35.</i>	
380	374	C. Sextius Sextinus Lateranus II. C. Licinius Calvus Stolo III. <i>Liv. VI, 35.</i>	} Trib. pleb.
381	373	L. Sextius Sextinus Lateranus IV. C. Licinius Calvus Stolo IV. <i>Liv. VI, 35.</i>	
382	372	L. Sextius Sextinus Lateranus V. C. Licinius Calvus Stolo V. <i>Liv. VI, 35.</i>	} Trib. pleb.
383	371	L. Furius Medullinus II. A. Manlius Capitolinus IV. Ser. Sulpicius Prætextatus III.	

A. U. C.	A. N. C.		
		Ser. Cornelius Maluginensis VI. P. Valerius Potitus Publicola V. C. Valerius Potitus. <i>Liv. VI, 36.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
384	370	Q. Servilius Priscus Fidenas III. C. Veturius Crassus Cicurinus II. A. Cornelius Cossus. M. Cornelius Maluginensis. Q. Quinctius Cincinnatus. M. Fabius Ambustus II. <i>Liv. VI, 36.</i>	
385	369	L. Quinctius Capitolinus. Ser. Cornelius Maluginensis VII. Ser. Sulpicius Prætextatus IV. Sp. Servilius Structus. L. Papirius Crassus. L. Veturius Crassus Cicurinus. <i>Liv. VI, 38.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
386	368	M. Furius Camillus. Dictator. L. Æmilius Mamercinus. Mag. equit. <i>Ob edictum in milites ex S. C. abdicarunt. In eorum loc. substit.</i>	
		P. Manlius Capitolinus. Dictator. C. Licinius Calvus. primus e plebe Mag. equit.	
387	367	A. Cornelius Cossus II. M. Cornelius Maluginensis II. M. Geganius Macerinus. P. Manlius Capitolinus II. L. Veturius Crassus Cicurinus II. P. Valerius Potitus Publicola VI. <i>Liv. VI, 42.</i>	} Trib. mil. cof. pot.

A.U.C.	A.N.C.	
388	366	L. Sextius Sextinus Lateranus: <i>Primus e plebe.</i>
		L. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. VI, 42.</i>
389	365	L. Genucius Aventinensis. Q. Servilius Ahala. <i>Liv. VII, 1.</i>
390	364	C. Sulpicius Peticus. C. Licinius Calvus. <i>Liv. VII, 2.</i>
391	363	Cn. Genucius Aventinensis. L. Æmilius Mamercinus II. <i>Liv. VII, 3.</i>
392	362	Q. Servilius Ahala II. L. Genucius Aventinensis II. <i>Liv. VII, 4.</i>
393	361	C. Sulpicius Peticus II. C. Licinius Calvus II. <i>Liv. VII, 9.</i>
394	360	C. Poetilius Libo Vifolus. M. Fabius Ambustus. <i>Liv. VII, 11.</i>
395	359	M. Popillius Lænas. Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus. <i>Liv. VII, 12.</i>
396	358	C. Fabius Ambustus. C. Plautius Proculus. <i>Liv. VII, 12.</i>
397	357	C. Martius Rutilus. Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus II. <i>Liv. VII, 16.</i>
398	356	M. Fabius Ambustus II. M. Popillius Lænas II. <i>Liv. VII, 17.</i>
399	355	C. Sulpicius Peticus III. M. Valerius Publicola. <i>Liv. VII, 18.</i>
400	354	M. Fabius Ambustus III. T. Quinctius Pennus Capitolinus Crispinus. <i>Liv. VII, 18.</i>
401	353	C. Sulpicius Peticus IV.

A.U.C.	A.N.C.	
		M. Valerius Publicola II. <i>Liv. VII, 19.</i>
402	352	P. Valerius Publicola. C. Martius Rutilus II. <i>Liv. VII, 21.</i>
403	351	Q. Sulpicius Peticus V. T. Quinctius Cincinnatus Capitolinus. <i>Liv. VII, 22. T. Quinctius Pennus.</i>
404	350	M. Popillius Lænas III. L. Cornelius Scipio. <i>Liv. VII, 23.</i>
405	349	L. Furius Camillus. Appius Claudius Crassus. <i>In magistr. obiit. Liv. VII, 24.</i>
406	348	M. Valerius Corvus. M. Popillius Lænas IV. <i>Liv. VII, 26.</i>
407	347	T. Manlius Imperiosus Torquatus. C. Plautius Hypsæus. <i>Liv. VII, 27.</i>
408	346	M. Valerius Corvus II. C. Poetilius Libo Vifolus II. <i>Liv. VII, 27.</i>
409	345	M. Fabius Dorso. Ser. Sulpicius Camerinus. <i>Liv. VII, 28.</i>
410	344	C. Martius Rutilus III. T. Manlius Imperiosus Torquatus II. <i>Liv. VII, 28.</i>
411	343	M. Valerius Corvus III. A. Cornelius Cossus Arvina. <i>Liv. VII, 28.</i>
412	342	C. Martius Rutilus IV. Q. Servilius Ahala III. <i>Liv. VII, 38.</i>
413	341	C. Plautius Hypsæus II. L. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. VIII, 1.</i>
414	340	T. Manlius Imperiosus Torquatus III. P. Decius Mus. <i>Liv. VIII, 3.</i>
415	339	Ti. Æmilius Mamercinus.

A.U.C.	A.N.C.	Q. Publius Philo. <i>Liv. VIII, 12.</i>
416	338	L. Furius Camillus II. C. Mænius. <i>Liv. VIII, 13.</i>
417	337	C. Sulpicius Longus. P. Ælius Pætus. <i>Liv. VIII, 15.</i>
418	336	L. Papirius Crassus. Cæso Duillius. <i>Liv. VIII, 16.</i>
419	335	M. Valerius Corvus IV. M. Atilius Regulus. <i>Liv. VIII, 16.</i>
420	334	T. Veturius Calvinus. Sp. Postumius Albinus. <i>Liv. VIII, 16.</i>
421	333	L. Papirius Curfor. C. Poetilius Libo Vifolus. <i>Hos ignorat Livius, & alii.</i>
422	332	A. Cornelius Cossus Arvina II. Cn. Domitius Calvinus. <i>Liv. VIII, 17.</i>
423	331	M. Claudius Marcellus. C. Valerius Potitus Flaccus. <i>Liv. VIII, 18.</i>
424	330	L. Papirius Crassus II. L. Plautius Venno. <i>Liv. VIII, 19.</i>
425	329	L. Æmilius Mamercinus Privernas II. C. Plautius Decianus. <i>Liv. VIII, 20.</i>
426	328	C. Plautius Proculus. P. Cornelius Scapula. <i>Liv. VIII, 22.</i>
427	327	L. Cornelius Centulus. Q. Publius Philo II. <i>Liv. VIII, 22.</i>
428	326	C. Poetilius Libo Vifolus II. L. Papirius Mugillanus. <i>Liv. VII, 23.</i>
429	325	L. Furius Camillus III.

A.U.C.	A.N.C.	D. Junius Brutus Scæva. <i>Liv. VIII, 29.</i>
430	324	L. Papirius Curfor. <i>Dictator.</i> L. Papirius Crassus. <i>Magister equit.</i>
431	323	C. Sulpicius Longus II. Q. Aulus Cerretanus. <i>Liv. VIII, 37.</i>
432	322	Q. Fabius Maximus Rullianus. L. Fulvius Curvus. <i>Liv. VIII, 38.</i>
433	321	T. Veturius Calvinus II. Sp. Postumius Albinus II. <i>Liv. IX, 1.</i>
434	320	Q. Publius Philo III. L. Papirius Curfor II. <i>Liv. IX, 7.</i>
435	319	L. Papirius Curfor III. Q. Aulus Cerretanus II. <i>Liv. IX, 15.</i>
436	318	M. Foslius Flaccinator. L. Plautius Venno. <i>Liv. IX, 20.</i>
437	317	C. Junius Bubulcus Brutus. Q. Æmilius Barbula. <i>Liv. IX, 21.</i>
438	316	Sp. Nautius Rutilus. M. Popillius Lænas. <i>Liv. IX, 21.</i>
439	315	Q. Publius Philo IV. L. Papirius Curfor IV. <i>Omiss. Liv. IX, 22.</i>
440	314	M. Poetilius Libo. C. Sulpicius Longus III. <i>Liv. IX, 24.</i>
441	313	L. Papirius Curfor V. C. Junius Bubulcus Brutus II. <i>Liv. IX, 28.</i>
442	312	M. Valerius Maximus. P. Decius Mus. <i>Liv. IX, 29.</i>
443	311	C. Junius Bubulcus Brutus III.

A.U.C.	A.N.C.	Q. Æmilius Barbula II. <i>Liv. IX, 30.</i>
444	310	Q. Fabius Rullianus II. C. Martius Rutilus, <i>postea</i> Cenforius <i>dilectus</i> . <i>Liv. IX, 33.</i>
445	309	L. Papirius Cursor II. <i>Dictator</i> . C. Junius Bubulcus Brutus <i>Mag. equit.</i> <i>Pigh. annal. T. II, pag. 369.</i>
446	308	Q. Fabius Maximus Rullianus III. P. Decius Mus II. <i>Liv. IX, 41.</i>
447	307	Appius Claudius Cæcus. L. Volumnius Flamma Violentus. <i>Liv. IX, 42.</i>
448	306	P. Cornelius Arvina. Q. Martius Tremulus. <i>Liv. IX, 42.</i>
449	305	L. Postumius Megellus. Ti. Minucius Augurinus. <i>In prælio occisus est, inque e. l. sufficitur</i> M. Fulvius Curvus Pætinus. <i>Liv. IX, 44.</i>
450	304	P. Sulpicius Saverrio. P. Sempronius Sophus. <i>Liv. IX, 45.</i>
451	303	L. Genucius Aventinensis. Ser. Cornelius Lentulus. <i>Liv. X, 1.</i>
452	302	M. Livius Denter. M. Æmilius Paullus. <i>Liv. X, 1.</i>
453	301	M. Valerius Maximus Corvus II. <i>Dictator</i> . M. Æmilius Paullus. <i>Mag. equit.</i> <i>Liv. X, 3.</i>
454	300	Q. Fabius Maximus Rullianus II. <i>Dictator</i> . P. Sempronius Sophus. <i>Mag. equit.</i> M. Valerius Corvus V. Q. Apulejus Panfa. <i>Liv. X, 6.</i>

A.U.C.	A.N.C.	M. Fulvius Pætinus. T. Manlius Torquatus. <i>In magistr. mort. in ejus locum factus est</i> M. Valerius Corvus VI. <i>Liv. X, 9.</i>
455	299	L. Cornelius Scipio. Cn. Fulvius Centumalus. <i>Liv. X, 11.</i>
456	298	Q. Fabius Maximus Rullianus IV. P. Decius Mus III. <i>Liv. X, 13.</i>
457	297	L. Volumnius Flamma Violentus II. Ap. Claudius Cæcus II. <i>Liv. X, 16.</i>
458	296	Q. Fabius Maximus Rullianus V. P. Decius Mus IV. <i>Liv. X, 24.</i>
459	295	L. Postumius Megellus II. M. Atilius Regulus. <i>Liv. X, 32.</i>
460	294	L. Papirius Cursor. Sp. Carvilius Maximus. <i>Liv. X, 38.</i>
461	293	Q. Fabius Maximus Gurgus. D. Junius Brutus Scæva. <i>Liv. X, 47.</i>
462	292	L. Postumius Megellus III. C. Junius Brutus Bubulcus. P. Cornelius Rufinus. M. Curius Dentatus.
463	291	M. Valerius Corvinus VI. Q. Cædicius Noctua.
464	290	Q. Marcius Tremulus II. P. Cornelius Arvina II. M. Claudius Marcellus.
465	289	C. Nautius Rutilus. M. Valerius Potitus. C. Ælius Pætus.
466	288	C. Claudius Canina. M. Æmilius Lepidus.
467	287	C. Servilius Tucca.
468	286	
469	285	
470	284	

A.U.C.	A.N.C.	L.
471	283	L. Cæcilius Metellus. P. Cornelius Dolabella. Cn. Domitius Calvinus.
472	282	C. Fabricius Luscinius. Q. Æmilius Papus.
473	281	L. Æmilius Barbula. Q. Marcius Philippus.
474	280	P. Valerius Lævinus. Ti. Coruncanius.
475	279	P. Sulpicius Saverrio. P. Decius Mus. <i>In prælio occisus est.</i>
476	278	C. Fabricius Luscinius II. Q. Æmilius Papus II.
477	277	P. Cornelius Rufinus II. C. Junius Brutus Bubulcus II.
478	276	Q. Fabius Maximus Gurgæ II. C. Genucius Clepsina.
479	275	M. Curius Dentatus II. L. Cornelius Lentulus, <i>dict.</i> Caudinus.
480	274	M. Curius Dentatus III. Ser. Cornelius Merenda.
481	273	C. Fabius Dorso Licinus. C. Claudius Canina II.
482	272	L. Papirius Cursor II. Sp. Carvilius Maximus II.
483	271	C. Quinctius Claudus. L. Genucius Clepsina.
484	270	C. Genucius Clepsina II. Cn. Cornelius Blasio.
485	269	Q. Ogulnius Gallus. C. Fabius Pictor.
486	268	Appius Claudius Crassus. P. Sempronius Sophus. <i>Liv. XXXI, 1.</i>
487	267	M. Atilius Regulus. L. Julius Libo.
488	266	N. Fabius Pictor. D. Junius Pera.
489	265	Q. Fabius Maximus Gurgæ III. Q. Mamilius Vitulus.
490	264	Appius Claudius Caudex.

A.U.C.	A.N.C.	M.
491	263	M. Fulvius Flaccus. M. Valerius Maximus, <i>dictus</i> Messalla. M. Otacilius Crassus.
492	262	L. Postumius Megellus. Q. Mamilius Vitulus II.
493	261	L. Valerius Flaccus. T. Otacilius Crassus.
494	260	Cn. Cornelius Scipio Afina. C. Duillius. <i>Liv. Epit. XVII.</i>
495	259	L. Cornelius Scipio. C. Aquillius Florus. <i>Liv. Epit. XVII.</i>
496	258	A. Atilius Calatinus. Q. Sulpicius Paterculus. <i>Liv. Epit. XVII.</i>
497	257	C. Atilius Regulus. Cn. Cornelius Blasio II.
498	256	L. Manlius Vulso Longus. Q. Cædicius. <i>In magistr. mort. in e. l. fact. est</i>
499	255	M. Atilius Regulus II. Ser. Fulvius Pætin, Nobilior. M. Æmilius Paullus. <i>Polyb. L. I, pag. 53. ed. Amst.</i>
500	254	Cn. Cornelius Scipio Afina II.
501	253	A. Atilius Calatinus II. Cn. Servilius Cæpio.
502	252	Cn. Sempronius Blasus. C. Aurelius Cotta.
503	251	P. Servilius Geminus. L. Cæcilius Metellus. C. Furius Pacilus.
504	250	C. Atilius Regulus II. L. Manlius Vulso Longus II.
505	249	P. Claudius Pulcher. L. Junius Pullus.
506	248	C. Aurelius Cotta II. P. Servilius Geminus II.
507	247	L. Cæcilius Metellus II. M. Fabius Buteo.
508	246	M. Otacilius Crassus II.

A.U.C.	A.N.C.	M. Fabius Licinus.
509	245	M. Fabius Buteo II.
		C. Atilius Bulbus.
510	244	A. Manlius Torquatus Atticus.
		C. Sempronius Blaesus II.
511	243	C. Fundanius Fundulus.
		C. Sulpicius Gallus.
512	242	L. Luctatius Catulus.
		A. Postumius Albinus.
513	241	A. Manlius Torquat. Atticus II.
		Q. Luctatius Cerco.
514	240	C. Claudius Cento.
		M. Sempronius Tuditanus.
415	239	C. Mamilius Turinus.
		Q. Valerius Falto.
516	238	Ti. Sempronius Gracchus.
		P. Valerius Falto.
517	237	L. Cornelius Lentulus Caudinus.
		Q. Fulvius Flaccus.
518	236	P. Cornelius Lentulus Caudinus.
		C. Licinius Varus.
519	235	T. Manlius Torquatus.
		C. Atilius Bulbus II.
520	234	L. Postumius Albinus.
		Sp. Carvilius Maximus.
521	233	Q. Fabius Maximus Verrucosus.
		M. Pomponius Matho.
522	232	A. Æmilius Lepidus.
		M. Publicius Malleolus.
523	231	M. Pomponius Matho II.
		C. Papirius Maso.
524	230	M. Æmilius Barbula.
		M. Junius Pera.
525	229	L. Postumius Albinus II.
		Cn. Fulvius Centumalus.
526	228	Sp. Carvilius Maximus II.
		Q. Fabius Maximus Verrucosus II.
527	227	P. Valerius Flaccus.
		M. Atilius Regulus.
528	226	M. Valerius Messalla.
		L. Apustius Fullo.
529	225	L. Æmilius Papus.

A.U.C.	A.N.C.	C. Atilius Regulus.
530	224	T. Manlius Torquatus II.
		Q. Fulvius Flaccus II.
531	223	C. Flaminius Nepos.
		P. Furius Philus.
532	222	Cn. Cornelius Scipio Calvus.
		M. Claudius Marcellus.
		<i>Liv. Epit. XX.</i>
533	221	P. Cornelius Scipio Asina.
		M. Minucius Rufus.
534	220	Lucius Veturius Philo.
		C. Luctatius Catulus.
		<i>Vitio facti abdic. in e. l. f. f.</i>
		M. Æmilius Lepidus II.
		M. Valerius Lævinus.
535	219	M. Livius Salinator.
		L. Æmilius Paullus.
536	218	P. Cornelius Scipio.
		T. Sempronius Longus.
		<i>Liv. XXI, 6.</i>
537	217	Cn. Servilius Geminus.
		C. Flaminius Nepos II.
		<i>In præl. occis. in e. l. f.</i>
		M. Atilius Regulus II.
		<i>Liv. XXI, 57. Polyb. Lib. I, p. 355.</i>
538	216	C. Terentius Varro.
		L. Æmilius Paullus II.
		<i>In prælio occisus est. Liv. XXII, 35. Polyb. Lib. I, p. 370. Forte suffectus fuit</i>
		<i>L. Flaccus, quem Varronis collegam facit</i>
		<i>Frontin. Strat. IV, 1, 4.</i>
539	215	L. Postumius Albinus III.
		<i>Hoc, antequam honorem iniret, a Gallis</i>
		<i>occiso, in e. l. suff. est</i>
		M. Claudius Marcellus II.
		<i>Qui vitio factus abdic. & in e. l. fact. est</i>
		Q. Fabius Maximus Verrucosus III.
		Ti. Sempronius Gracchus.
		<i>Liv. XXIII, 24.</i>
540	214	Q. Fabius Maximus Verrucosus IV.
		M. Claudius Marcellus III.
		<i>Liv. XXIV, 2.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
541	213	Q. Fabius Maximus. Ti. Sempronius Gracchus II. <i>Liv. XXIV, 43.</i>
542	212	Q. Fulvius Flaccus III. Ap. Claudius Pulcher. <i>Liv. XXV, 2.</i>
543	211	Cn. Fulvius Centumalus II. P. Sulpicius Galba Maximus. <i>Liv. XXV, 41.</i>
544	210	M. Claudius Marcellus IV. M. Valerius Lævinus II. <i>Liv. XXVI, 22. XXVII, 34.</i>
545	209	Q. Fulvius Flaccus IV. Q. Fabius Maximus Verrucosus V. <i>Liv. XXVII, 6.</i>
546	208	M. Claudius Marcellus V. <i>In prelio occis. est.</i> T. Quinctius Crispinus. <i>In magistr. ex vulnere mort. est. Liv. XXVII, 21 sq.</i>
547	207	C. Claudius Nero. M. Livius Salinator II. <i>Liv. XXVII, 35. Front. Strat. I, 1, 9.</i>
548	206	L. Veturius Philo. Q. Cæcilius Metellus. <i>Liv. XXVIII, 10.</i>
549	205	P. Cornelius Scipio Africanus. P. Licinius Crassus Dives. <i>Liv. XXVIII, 38.</i>
550	204	M. Cornelius Cethegus. P. Sempronius Tuditanus. <i>Liv. XXIX, 11.</i>
551	203	Cn. Servilius Cæpio. C. Servilius Geminus. <i>Liv. XXIX, 38.</i>
552	202	M. Servilius Pulex Geminus. Ti. Claudius Nero. <i>Liv. XXX, 26.</i>
553	201	Cn. Cornelius Lentulus. P. Ælius Pætus Catus. <i>Liv. XXX, 49.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
554	200	P. Sulpicius Galba Maximus II. C. Aurelius Cotta. <i>Liv. XXXI, 4.</i>
555	199	L. Cornelius Lentulus. P. Villius Tappulus. <i>Liv. XXXI, 49.</i>
556	198	Sex. Ælius Pætus Catus. T. Quinctius Flaminius. <i>Liv. XXXII, 7.</i>
557	197	Cn. Cornelius Cethegus. Q. Minucius Rufus. <i>Liv. XXXII, 27.</i>
558	196	L. Furius Purpureo. M. Claudius Marcellus. <i>Liv. XXXIII, 10.</i>
559	195	L. Valerius Flaccus. M. Porcius Cato. <i>Liv. XXXIII, 28.</i>
560	194	P. Cornelius Scipio Africanus II. Ti. Sempronius Longus. <i>Liv. XXXIV, 41.</i>
561	193	L. Cornelius Merula. Q. Minucius Thermus. <i>Liv. XXXIV, 53.</i>
562	192	L. Quinctius Flaminius. Cn. Domitius Ahenobarbus. <i>Liv. XXXV, 10.</i>
563	191	P. Cornelius Scipio Nasica. M. Acilius Glabrio. <i>Liv. XXXV, 24.</i>
564	190	L. Cornelius Scipio Asiaticus. C. Lælius. <i>Liv. XXXVI, 45.</i>
565	189	M. Fulvius Ser. Nobilior. Cn. Manlius Vulso. <i>Liv. XXXVII, 47.</i>
566	188	M. Valerius Messalla. C. Livius Salinator. <i>Liv. XXXVIII, 35.</i>
567	187	M. Æmilius Lepidus. C. Flaminius. <i>Liv. XXXVIII, 42.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
568	186	Sp. Postumius Albinus. Q. Marcius Philippus. <i>Liv. XXXIX, 6.</i>
569	185	Appius Claudius Pulcher. M. Sempronius Tuditanus. <i>Liv. XXXIX, 23.</i>
570	184	C. Claudius Pulcher. L. Porcius Licinus. <i>Liv. XXXIX, 32 sq.</i>
571	183	M. Claudius Marcellus. Q. Fabius Labeo. <i>Liv. XXXIX, 45.</i>
572	182	Cn. Bæbii Tamphilus. L. Æmilius Paullus. <i>Liv. XXXIX, 56.</i>
573	181	P. Cornelius Cethegus. M. Bæbii Tamphilus. <i>Liv. XL, 18.</i>
574	180	A. Postumius Albinus Luscus. C. Calpurnius Piso. <i>In magistr. mort. suffect.</i> Q. Fulvius Flaccus. <i>Liv. XL, 35, 37.</i>
575	179	L. Manlius Acidinus Fulvianus. Q. Fulvius Flaccus. <i>Fratres germani. Liv. XL, 43.</i>
576	178	M. Junius Brutus. A. Manlius Vulso. <i>Liv. XL, 59.</i>
577	177	C. Claudius Pulcher. Ti. Sempronius Gracchus. <i>Liv. XLI, 8.</i>
578	176	Cn. Cornelius Scipio Hispalus. <i>In magistr. mort. in e. l. suffect.</i> C. Valerius Lævinus. P. Petillius Spurius. <i>In magistr. occidit. Liv. XLI, 14, 17, 18.</i>
579	175	P. Mucius Scaevola. M. Æmilius Lepidus II.
580	174	Sp. Postumius Albinus Paullulus. Q. Mucius Scaevola.

A. U. C.	A. N. C.	
581	173	L. Postumius Albinus. M. Popillius Lænas. <i>Liv. XLI, 28.</i>
582	172	C. Popillius Lænas. P. Ælius Ligur. <i>Liv. XLI, 9 sq.</i>
583	171	P. Licinius Crassus. C. Cassius Longinus. <i>Liv. XLII, 28.</i>
584	170	A. Hostilius Mancinus. A. Atilius Serranus. <i>Liv. XLIII, 4.</i>
585	169	Q. Marcius Philippus. Cn. Servilius Cæpio. <i>Liv. XLIII, 11.</i>
586	168	L. Æmilius Paullus II. C. Licinius Crassus. <i>Liv. XLIV, 17.</i>
587	167	Q. Ælius Pætus. M. Junius Pennus. <i>Liv. XLV, 16.</i>
588	166	M. Claudius Marcellus. C. Sulpicius Gallus. <i>Liv. XLV, 44.</i>
589	165	T. Manlius Torquatus. Cn. Octavius.
590	164	A. Manlius Torquatus. Q. Cassius Longinus. <i>In magistr. mortuus est.</i>
591	163	Ti. Sempronius Gracchus II. M. Juventius Thalna.
592	162	P. Cornelius Scipio Nasica. C. Marcus Figulus. <i>Liv. Epit. XLVII. Suffect.</i>
		P. Cornelius Lentulus. Cn. Domitius Ahenobarbus. <i>Pigh. annal. T. II, p. 406.</i>
593	161	M. Valerius Messalla. C. Fannius Strabo.
594	160	L. Anicius Gallus. M. Cornelius Cethegus. <i>Liv. Epit. XLVI.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
		Cn. Cornelius Dolabella.
595	159	M. Fulvius Nobilior.
596	158	M. Æmilius Lepidus.
		C. Popillius Lænas II.
597	157	Sex. Julius Cæsar.
		L. Aurelius Orestes.
598	156	L. Cornelius Lentulus Lupus.
		C. Marcius Figulus II.
599	155	P. Cornelius Scipio Nafica II.
		M. Claudius Marcellus II.
600	154	Q. Opimius.
		L. Postumius Albinus.
		<i>In magistr. mort. in e. l. f. e.</i>
601	153	M. Acilius Glabrio.
		Q. Fulvius Nobilior.
602	152	T. Annius Luscus.
		M. Claudius Marcellus III.
		L. Valerius Flaccus.
		<i>In magistr. mortuus est.</i>
603	151	L. Licinius Lucullus.
		A. Postumius Albinus.
		<i>Liv. Epit. XLVIII.</i>
604	150	T. Quinctius Flaminius.
		M. Acilius Balbus.
605	149	L. Marcius Censorinus.
		Man. Manilius.
606	148	Sp. Postumius Albinus Magnus.
		L. Calpurnius Piso Cæsonius.
607	147	P. Cornelius Scipio African. Æmilian.
		C. Livius Mamilius Drusus.
608	146	Cn. Cornelius Lentulus.
		L. Mummius.
609	145	Q. Fabius Æmilianus.
		L. Hostilius Mancinus.
610	144	Ser. Sulpicius Galba.
		L. Aurelius Cotta.
611	143	Appius Claudius Pulcher.
		Q. Cæcilius Metellus Macedonicus.
612	142	L. Cæcilius Metellus Calvus.
		Q. Fabius Maximus Servilianus.
613	141	Cn. Servilius Cæpio.
		Q. Pompeius Rufus.

A. U. C.	A. N. C.	
		C. Lælius Sapiens.
614	140	Q. Servilius Cæpio.
615	139	Cn. Calpurnius Piso.
		M. Popillius Lænas.
616	138	P. Cornelius Scipio Nafica Serapio.
		D. Junius Brutus Cæsaricus.
		<i>Liv. Epit. LV, LVI. Front. Strat. IV,</i>
		<i>1, 20.</i>
617	137	M. Æmilius Lepidus Porcina.
		C. Hostilius Mancinus.
		<i>Abdic. Liv. Epit. LV.</i>
618	136	P. Furius Philus.
		S. Atilius Serranus.
619	135	Ser. Fulvius Flaccus.
		Q. Calpurnius Piso.
620	134	P. Cornelius Scipio African. Æmilian. II.
		C. Fulvius Flaccus.
		<i>Liv. Epit. LVI.</i>
621	133	P. Mucius Scaevola.
		L. Calpurnius Piso Frugi.
622	132	P. Popillius Lænas.
		P. Rupilius.
623	131	P. Licinius Crassus Mucianus.
		L. Valerius Flaccus.
624	130	M. Claudius Pulcher.
		C. Perperna.
625	129	C. Sempronius Tuditanus.
		Man. Aquillius.
626	128	Cn. Octavius.
		T. Annius Luscus Rufus.
627	127	L. Cassius Longinus.
		L. Cornelius Cinna.
628	126	M. Æmilius Lepidus.
		L. Aurelius Orestes.
		<i>Liv. Epit. LX.</i>
629	125	M. Plautius Hypsæus.
		M. Fulvius Flaccus.
630	124	C. Cassius Longinus.
		C. Sextus Calvinus.
631	123	Q. Cæcilius Metellus Balearicus.
		T. Quinctius Flaminius.
632	122	Cn. Domitius Ahenobarbus.

A.U.C.	A.N.C.	
633	121	C. Fannius Strabo. L. Opimius. Q. Fabius Maximus Allobrogicus.
634	120	P. Manilius. C. Papirius Carbo.
635	119	L. Cæcilius Metellus Dalmaticus. L. Aurelius Cotta.
636	118	M. Porcius Cato. <i>In magistr. mort. in e. l. f. e.</i> Q. Ælius Tubero. Q. Marcus Rex.
637	117	L. Cæcilius Metellus. Q. Mucius Scævola.
638	116	C. Licinius Geta. Q. Fabius Maximus Eburnus.
639	115	M. Æmilius Scaurus. M. Cæcilius Metellus.
640	114	M. Acilius Balbus. C. Porcius Cato.
641	113	C. Cæcilius Metellus Caprarius. Cn. Papirius Carbo.
642	112	M. Livius Drusus. L. Calpurnius Piso Cæsoninus.
643	111	P. Cornelius Scipio Nasica. <i>In magistr. mort.</i> L. Calpurnius Piso Bestia.
644	110	M. Minucius Rufus. Sp. Postumius Albinus.
645	109	Q. Cæcilius Metellus Numidicus. M. Junius Silanus.
646	108	Ser. Sulpicius Galba. Q. Hortensius. <i>Aggress. mag. non est, in e. l. f. e.</i> M. Aurelius Scaurus.
647	107	L. Cassius Longinus. <i>In præl. occis. in e. l. f. e.</i> M. Æmilius Scaurus II.
648	106	C. Marius. C. Atilius Serranus.
649	105	Q. Servilius Cæpio. P. Rutilius Rufus. Cn. Mallius Maximus.

A.U.C.	A.N.C.	
650	104	C. Marius II. C. Flavius Fimbria.
651	103	C. Marius III. L. Aurelius Orestes. <i>In magistr. mort. Plutarch. in Mario.</i>
652	102	C. Marius IV. L. Lucatius Catulus.
653	101	C. Marius V. M. Aquilius.
654	100	C. Marius VI. L. Valerius Flaccus.
655	99	M. Antonius. A. Postumius Albinus.
656	98	Q. Cæcilius Metellus. Tullius Didius.
657	97	Cn. Cornelius Lentulus. P. Licinius Crassus.
658	96	Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Cassius Longinus.
659	95	P. Licinius Crassus. Q. Mucius Scævola.
660	94	C. Cælius Calvus. L. Domitius Ahenobarbus.
661	93	C. Valerius Flaccus. M. Herennius.
662	92	C. Claudius Pulcher. M. Perpenna.
663	91	L. Marcus Philippus. Sex. Julius Cæsar. <i>Eutrop. V, 2.</i>
664	90	L. Julius Cæsar. P. Rutilius Lupus. <i>In præl. occis. Eutrop. V, 2.</i>
665	89	Cn. Pompeius Strabo. L. Porcius Cato. <i>In præl. occis. est.</i>
666	88	L. Corn. Sulla Felix. Q. Pompeius Q. F. Rufus. <i>In mag. occis. est. Patin. famil. Rom. p. 222.</i>
667	87	Cn. Octavius. <i>Occisus est.</i>

A.U.C.	A.N.C.	
		L. Cornelius Cinna. <i>Coact. abdicare; in. c. l. f. c.</i>
		L. Cornelius Merula. <i>Postea quam abdic. occis. est. Eutrop. V, 3. Vellej. II, 20.</i>
668	86	L. Cornelius Cinna II. C. Marius VII. <i>In magistr. mort. in c. l. f. c.</i>
669	85	L. Valerius Flaccus II. L. Cornelius Cinna III.
670	84	Cn. Papirius Carbo. Cn. Papirius Carbo II. L. Cornelius Cinna IV. <i>In magistr. mort. est. Vellej. II, 24.</i>
671	83	L. Corn. Scipio Asiaticus. C. Junius Norbanus. <i>Eutrop. V, 5.</i>
672	82	C. Marius. Cn. Papirius Carbo III. <i>Ambo in magistr. occisi sunt. Eutrop. V, 5.</i>
673	81	M. Tullius Decula. Cn. Cornelius Dolabella.
674	80	L. Cornelius Sulla Felix II. Q. Cæcilius Metellus Pius.
675	79	P. Servilius Vatia Isauricus. Appius Claudius Pulcher.
676	78	M. Æmilius Lepidus. Q. Lutatius Catulus. <i>Eutrop. VI, 1.</i>
677	77	D. Junius Brutus Julianus. M. Æmilius Mamercus Lepidus.
678	76	Cn. Octavius. C. Scribonius Curio.
679	75	L. Octavius. C. Aurelius Cotta.
680	74	L. Licinius Lucullus. M. Aurelius Cotta. <i>Eutrop. VI, 5.</i>
681	73	M. Terentius Varro Lucullus. C. Cassius Varus.
682	72	L. Gellius Publicola.

A.U.C.	A.N.C.	
683	71	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus. Cn. Aufidius Orestes. P. Cornelius Lentulus Sura. <i>Eutrop. VI, 7.</i>
684	70	M. Licinius Crassus. Cn. Pompejus Magnus.
685	69	Q. Hortensius. Q. Cæcilius Metellus Creticus.
686	68	L. Cæcilius Metellus. <i>In magistr. mort. est.</i>
687	67	Q. Marcius Rex. C. Calpurnius Piso.
688	66	M. Acilius Glabrio. M. Æmilius Lepidus.
689	65	L. Volcatius Tullus. L. Aurelius Cotta.
690	64	L. Manlius Torquatus. L. Julius Cæsar.
691	63	C. Marcius Figulus. M. Tullius Cicero. C. Antonius. <i>Eutrop. VI, 12.</i>
692	62	D. Junius Silanus. L. Licinius Murena. <i>Eutrop. VI, 13.</i>
693	61	M. Pupius Piso Calpurnianus. M. Valerius Messalla Niger.
694	60	L. Afranius. Q. Cæcilius Metellus Celer.
695	59	C. Julius Cæsar. M. Calpurnius Bibulus.
696	58	L. Calpurnius Piso Cæsonius. A. Gabinus.
697	57	P. Cornelius Lentulus Spinther. Q. Cæcilius Metellus.
698	56	Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus. L. Marcius Philippus.
699	55	Cn. Pompejus Magnus II. M. Licinius Crassus II. <i>Eutrop. VI, 15.</i>
700	54	L. Domitius Ahenobarbus. Appius Claudius Pulcher.

A.U.C.	A.N.C.	
701	53	Cn. Domitius Calvinus.
702	52	M. Valerius Messalla. Cn. Pompeius Magnus III. <i>Primus sine collega.</i> <i>ex Kal. Sext. Q. Cæcilius Metellus Pius</i> <i>Scipio.</i>
703	51	Ser. Sulpicius Rufus. M. Claudius Marcellus.
704	50	L. Æmilius Paullus. C. Claudius Marcellus.
705	49	C. Claudius Marcellus. L. Cornelius Lentulus Cruscellus.
706	48	C. Julius Cæsar II. P. Servilius Vatia Isauricus.
707	47	C. Julius Cæsar. <i>Dittator II.</i> M. Antonius. <i>Mag. equit. Suffect.</i> Q. Fufius Calenus. P. Vatinius. <i>Eutrop. VI, 18.</i>
708	46	C. Julius Cæsar III. M. Æmilius Lepidus. <i>Eutrop. VI, 18.</i>
709	45	C. Julius Cæsar IV. <i>solus. Suffect.</i> Q. Fabius Maximus. <i>Eo mort. in e. l. f. e.</i> C. Trebonius Asper. Caninius Rebilus. <i>Pagio in Apparat. chronolog. ad An-</i> <i>nal. Baron. § 65, p. 13. hoc anno</i> <i>sunt</i> C. Julius Cæsar IV. & M. Lepidus. <i>Mag. equit.</i> <i>Hoc etiam anno incipit annus Julianus.</i>
710	44	C. Julius Cæsar V. <i>Suffect.</i> P. Cornelius Dolabella. M. Antonius. <i>Mag. equit.</i>
711	43	C. Vibius Pansa. <i>In magistr. occis. in e. l. f. e. ex XIV.</i> <i>Kal. Sept.</i> C. Julius Cæsar Octavianus. <i>Hoc abdic. suff.</i>

A.U.C.	A.N.C.	
		C. Carrinas. A. Hirtius. <i>In magistr. occis. suffect.</i> Q. Lepidus. <i>In magistr. mort. suffect.</i> P. Ventidius. <i>Vellej. II, 65.</i>
712	42	L. Munatius Plancus. M. Æmilius Lepidus II.
713	41	L. Antonius. P. Servilius Vatia Isauricus II. <i>Forte h. a. Octavianus primum cos. fuit.</i>
714	40	Cn. Domitius Calvinus II. <i>Abdic. suffect.</i> L. Cornelius Balbus. C. Asinius Pollio. <i>Abdic. suffect.</i> P. Canidius Crassus. <i>Dio Cass. Hist. XLVIII, p. 365.</i>
715	39	L. Marcius Censorinus. C. Calvisius Sabinus. <i>Zosim. I, 4.</i>
716	38	Appius Claudius Pulcher. C. Norbanus Flaccus.
717	37	M. Vipsanius Agrippa. L. Caninius Gallus. <i>Abdic. suffect.</i>
718	36	T. Statilius Taurus. L. Gellius Publicola. <i>Abdic. suffect.</i> L. Munatius Plancus II. M. Cocceius Nerva. <i>Abdic. suffect.</i>
719	35	P. Sulpicius Quirinus. L. Cornificius. Sextus Pompeius, Sex. F.
720	34	M. Antonius II. <i>Kal. Jan. abdic. suffect.</i> L. Sempronius Atratinus. L. Scribonius Libo. <i>ex Kal. Jul. Paullus Æmilius Lepidus;</i> C. Memmius.

A.U.C.	A.N.C.	
721	33	<i>ex Kal. Nov.</i> M. Herennius. C. Julius Cæsar Octavianus II. <i>Kal. Jan. abdic. in e. l. f. e.</i> P. Autronius Pætus. <i>ex Kal. Mai.</i> L. Flavius. <i>ex Kal. Jul.</i> C. Fonteius Capito. M. Acilius Aviola. <i>ex Kal. Sept.</i> L. Vinucius. <i>ex Kal. Oct.</i> L. Laronius. L. Volcatius Tullus.
722	32	Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Sotius. <i>ex Kal. Jul.</i> L. Cornelius. <i>ex Kal. Nov.</i> M. Valerius.
723	31	C. Julius Cæsar Octavianus III. M. Valerius Messalla Corvinus. <i>ex Kal. Mai.</i> M. Titius. <i>ex Kal. Oct.</i> C. Pompeius.
724	30	C. Julius Cæsar Octavianus IV. M. Licinius Crassus. <i>ex Kal. Jul.</i> C. Antistius Vetus. <i>ex Id. Sept.</i> M. T. M. F. Cicero. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Sænius.
725	29	C. Julius Cæsar Octavianus V. Sextus Apulejus. <i>ex Kal. Jul.</i> Potitus Valerius Messalla. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Furnius. C. Cluvius.
726	28	C. Julius Cæsar Octavianus VI. M. Vipsanius Agrippa L. F. II.
727	27	C. Julius Cæsar Octavianus Augustus VII. <i>Ex hoc honore appellatus Augustus.</i> M. Vipsanius Agrippa III.
728	26	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. VIII. T. Statilius Taurus II.
729	25	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. IX. M. Junius Silanus.
730	24	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. X. C. Norbanus Flaccus.
731	23	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. XI. <i>Abdic. in e. l. f. e.</i>

A.U.C.	A.N.C.	
		L. Sestius. A. Terentius Varro Murena. <i>In mag. mort. e. suff.</i> Cn. Calpurnius Piso.
732	22	M. Claudius Marcellus Æterninus II. L. Arruntius.
733	21	M. Lollius. Q. Æmilius Lepidus.
734	20	M. Apulejus. P. Silius Nerva. <i>Dio. Cass. Hist. LIV, p. 527.</i>
735	19	Cn. Sentius Saturninus. Q. Lucretius Vespillo. <i>ex Kal. Jul.</i> M. Vinucius. Vipsanius Agrippa.
736	18	P. Cornelius Lentulus Marcellinus. Cn. Cornelius Lentulus. <i>Dio Cass. LIV, p. 529.</i>
737	17	C. Furnius. C. Junius Silanus. <i>Dio Cass. LIV, p. 533.</i>
738	16	L. Domitius Ahenobarbus. P. Cornelius Scipio. <i>ex Kal. Jul.</i> L. Tattius Rufus. <i>Dio Cass. LIV, p. 533.</i>
739	15	M. Livius Drusus Libo. L. Calpurnius Piso. <i>Dio Cass. LIV, p. 535.</i>
740	14	M. Licinius Crassus. Cn. Cornelius Lentulus. <i>Dio Cass. LIV, p. 537.</i>
741	13	Ti. Claudius Nero. P. Quinctilius Varus. <i>Dio Cass. LIV, p. 539.</i>
742	12	M. Valerius Messalla Barbatus Æmilianus. <i>Hoc in mag. mort. in e. l. suff. e.</i> C. Valgius Rufus. <i>Abdic. in e. l. suff.</i> C. Caninius Rebilus. <i>In mag. mort. est.</i>

A. U. C.	A. N. C.	P. Sulpicius Quirinus.
		<i>Dio Cass. LIV, p. 541.</i>
743	11	Q. Ælius Tubero. Paullus Fabius Maximus. <i>Dio Cass. LIV, p. 544.</i>
744	10	Julius Antonius. Q. Fabius Maximus Africanus. <i>Dio Cass. LV, p. 546.</i>
745	9	Nero Claudius Drusus. <i>In mag. mort. est.</i>
746	8	T. Quinctius Crispinus. C. Marcus Censorinus. C. Asinius Gallus.
747	7	Ti. Claudius Nero II. Cn. Calpurnius Piso II.
748	6	D. Lælius Balbus. C. Antistius Vetus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> L. Manlius. Q. Nonius Asprenas Torquatus. Cæsar Octavianus Augustus XII. <i>Abdic. in e. l. suffect.</i>
749	5	L. Cornelius Sulla. <i>Plin. Hist. nat. VII, 13. Hisce Coss. Christum natum fuisse, scribit Noris. Cenotaph. Pisani. Diss. II, cap. 5, p. 131.</i>
750	4	C. Calvilius Sabinus. L. Patienus Rufus.
751	3	L. Cornelius Lentulus. M. Valerius Messalinus. <i>Hisce Coss. natum Christum ait M. Vel- ser. Qpp. p. 62.</i>
752	2	Cæsar Octavianus Augustus XIII. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Sept. Q. Fabricius.</i> M. Plautius Silvanus. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Jul. C. Caninius Gallus.</i> <i>Hoc anno — A. — Cæcina suffectus consul fuit, cujus meminit Vellej. II,</i>

A. U. C.	A. N. C.	112. vid. Patin. Famil. Rom. p. 53.
753	1	Cossus Cornelius Lentulus Isauricus. L. Calpurnius Piso Augur.
754	1	C. Julius Caesar Vipsanianus. <i>Aug. fil. adopt.</i>
755	2	L. Æmilius Paullus. P. Vinucius Nepos. P. Albinus Varus.
756	3	L. Ælius Lamia. M. Servilius Geminus.
757	4	Sextus Ælius Catus. C. Sentius Saturninus.
758	5	Cn. Cornelius Cinna Magnus. L. Valerius Messalla Volufus.
759	6	M. Æmilius Lepidus. L. Arruntius Nepos. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Ælius Capito. C. Vibius Postumius.
760	7	A. Licinius Nerva Silianus. Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> P. Cornelius Lentulus Scipio. T. Quinctius Crispinus Valerianus.
761	8	M. Furius Camillus. Sextus Nonius Quinctilianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> L. Apronius.
762	9	A. Vibius Habitus. C. Poppæus Sabinus. Q. Sulpicius Camerinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Papius Mutilus. Q. Poppæus Secundus.
763	10	P. Cornelius Dolabella. C. Junius Silanus. <i>In e. l. suff. ex Kal. Jul.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Serv. Corn. Lentulus Maluginensis.
		<i>Suffect.</i>
		Lucius Silanus.
		C. Vellejus Tutor.
		<i>Gruter. Inscript. p. 440, num. 7.</i>
		M. Silanus.
764	11	C. Vellejus Tutor.
		M. Æmilius Lepidus.
		<i>Abdic. in e. l. f.</i>
		<i>ex Kal. Jul.</i> L. Cassius Longinus.
765	12	T. Statilius Taurus.
		Germanicus Cæsar, <i>Tib. fil.</i>
		C. Fontejus Capito.
		<i>In e. l. f. ex Kal. Jul.</i>
766	13	C. Vifellius Varro.
		C. Silius Nepos.
767	14	L. Munacius Plancus.
		Sextus Pompejus Nepos.
		Sextus Apulejus Nepos.
		<i>Huc usque Golzii ex numismatibus Fasti.</i>
768	15	Drusus Cæsar, <i>Tib. Aug. fil.</i>
		C. Norbanus Flaccus.
		<i>Incipiunt Fasti in perpetuis columnis,</i> <i>ut vocant.</i>
769	16	T. Statilius Sisenna Taurus.
		L. Scribonius Libo.
		<i>In e. l. suff. ex Kal. Jul.</i>
		Jul. Pomponius Græcinus.
		<i>Dio Cass. LVII, 612.</i>
770	17	C. Cæcilius Rufus.
		L. Pomponius Flaccus Græcinus.
		<i>Dio Cass. LVII, 613.</i>
771	18	Cl. Tiberius Nero August. III.
		<i>Abdic. in e. l. f.</i>
		L. Sejus Tubero.
		Germanicus Cæsar II. <i>Suff.</i>
		Rubellius Blandus.
772	19	M. Junius Silanus.
		L. Norbanus Balbus.
		<i>Dio Cass. LVII, 615.</i>
773	20	M. Valerius Messalla.
		M. Aurelius Cotta.

A. U. C.	P. N. C.	Cl. Tiberius Nero Augustus IV.
774	21	<i>Abdic. in e. l. f.</i>
		<i>ex Kal. April. — —</i>
		Drusus Cæsar, <i>Tib. Aug. fil. II.</i>
775	22	Decius Haterius Agrippa.
		C. Sulpicius Galba.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		M. Coccejus Nerva.
		C. Vibius Rufinus.
		<i>Lydiat. p. 43: Patin. Fam. R. p. 79.</i>
776	23	C. Añinius Pollio. <i>Forte suff. e.</i>
		<i>L. Marcius.</i>
		C. Antistius Vetus.
777	24	Sextus Cornelius Cethegus.
		L. Vifellius Varro.
778	25	M. Añinius Agrippa.
		Cossus Cornelius Lentulus.
779	26	C. Calvisius Sabinus.
		Cn. Cornelius Lentulus Getulicus.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Q. Marcius Barea.
		T. Rustius Nummius Gallus.
780	27	M. Licinius Crassus.
		L. Calpurnius Piso.
781	28	Appius Junius Silanus.
		P. Silius Nerva.
782	29	C. Rubellius Geminus.
		C. Fufius Geminus.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Q. Pomponius Secundus.
		M. Sanquinius Maximus.
		<i>Gruter. inscript. p. 1087, num. 1. Sed</i> <i>pro hisce in Epistola consulari Nori-</i> <i>sii leguntur</i>
		A. Plautius.
		L. Nonius Asprenas.
783	30	M. Vinicius Quartinus.
		C. Cassius Longinus.
		<i>Suffect.</i>
		C. Cassius Longinus.
		L. Nævius Surdinus.
784	31	Cl. Tiberius Nero Cæsar Aug. V.
		<i>Z. 4.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
		L. Aelius Sejanus. <i>Suffect.</i>
		VII Id. Mai. Faustus Cornelius Sulla, Sextidius Catullinus.
		Kal. Jul. L. Fulcinius Trio.
		Kal. Oct. P. Memmius Regulus.
		<i>Tacit. Ann. V, 11. Gruter. Inscr. p.</i> <i>1087, num. 1. Noris. Epist. conf. p.</i> <i>404.</i>
785	32	Cn. Domitius Ahenobarbus. A. Vitellius Nepos. <i>In mag. mort. in e. l. f. ex Kal. Jul.</i> M. Furius Camillus Scribonianus. <i>Tacit. Ann. VI, 1. Gruter. l. c. p.</i> <i>1087, num. 1.</i>
786	33	Serg. Sulpicius Galba. <i>In e. l. f. suff.</i> <i>ex Kal. Jul. L. Salvius Otho.</i> L. Cornelius Sulla.
787	34	L. Vitellius. Paullus Fabius Persicus.
788	35	C. Cestius Gallus Camerinus. M. Servilius Geminus Nonianus. <i>Plin. Hist. nat. XXXVII, 6.</i>
789	36	Sex. Papinius Gallienus. Q. Plautius Nepos. <i>In e. l. f. suff.</i> <i>ex Kal. Jul. P. Petronius.</i> Cn. Acerronius Proculus. C. Pontius Nigrinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Tiberius Claudius. Cajus Caligula. <i>Sueton. Caligul. c. 15. Dio Cass. LIX,</i> <i>644. Papius Diss. hypat. c. 11.</i>
791	38	M. Aquillius Julianus. P. Nonius Asprenas.
792	39	Cajus Cæsar Caligula Augustus Germanicus II. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Febr. Sabinus Maximus.</i> L. Apronius Cæstianus.

A. U. C.	P. N. C.	
		<i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Jul. Cn. Domitius Corbulo.</i> <i>Ambobus Suffect. ex Non. Sept.</i>
		Sex. Domitius Afer. Q. Curtius Rufus.
793	40	C. Cæsar Caligula Aug. Germanic. III. <i>Sine collega. Abdic. in e. l. f. prid. Id.</i> <i>Jan.</i> L. Gellius Publicola. M. Cocceius Nerva. <i>Ex Kal. Jul.</i> Sex. Junius Celer. Sex. Nonius Quinctilianus.
794	41	C. Cæsar Caligula Aug. Germanic. IV. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ad VII Id. Jan. Q. Pomponius Secundus II.</i> Cn. Sentius Saturninus. <i>Suffect. incertum in cujus locum</i> <i>ex Kal. Jul. — — Venustus.</i>
795	42	Tiberius Claudius Nero Augustus II. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mai. C. Vibius Crispus.</i> C. Cæcina Largus Germanicus.
796	43	Tiberius Claudius Nero Augustus III. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>pr. Kal. Mart. P. Valerius Asiaticus.</i> L. Vitellius II. <i>Suffecti sunt forsan ex Kal. Jul.</i> Q. Curtius Rufus. Vipsanius Lænas. <i>Pigh. annal. T. III, p. 573.</i>
797	44	C. Vibius Crispinus.
798	45	T. Statilius Taurus II. M. Vinicius Quartinus II. M. Statilius Corvinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Cluvius Rufus. Pompejus Silvanus.
799	46	C. Valerius Asiaticus II. M. Junius Silanus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
800	47	P. Sullius Rufus. P. Ostorius Scapula. <i>In magistr. mort. suffect.</i> Tiberius Claudius Nero Aug. Germ. IV. <i>Abdic. in e. l. f. ex Kal. Mart.</i> Ti. Plautius Silvanus Ælianus. L. Vitellius III. <i>Dio Cass. LX, 684.</i>
801	48	A. Vitellius. L. Vipsianus Publicola. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> L. Vitellius. C. Calpurnius Piso.
802	49	C. Pompejus Longinus Gallus. Q. Veranius Nepos. <i>Suffect. ex Kal. Mai.</i> L. Memmius Pollio. Q. Allius Maximus.
803	50	C. Antistius Vetus.
804	51	M. Suillius Rufus Servilianus. Tiberius Claudius Cæsar Aug. Germ. V. Ser. Cornelius Scipio Orfitus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Minucius Fundanus. C. Vetennius Severus. <i>ex Kal. Nov.</i> T. Flavius Vespasianus.
805	52	P. Cornelius Sulla Faustus. L. Salvius Otho Titianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Servilius Barea Soranus. M. Licinius Crassus Mucianus. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Cornelius Sulla. T. Flavius Sabinus Vespasianus.
806	53	Dec. Junius Silanus. Q. Haterius Antoninus.
807	54	M. Afinius Marcellus. M. Acilius Aviola. <i>Videtur suffect. ex Kal. Nov.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
808	55	L. Annæus sive Junius Gallio. <i>Lydiat. pag. 60.</i> Nero Claudius Cæsar. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mart. — —</i> L. Antistius Vetus. <i>Forte suff.</i> Pompejus.
809	56	Q. Volusius Saturninus. P. Cornelius Scipio. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
810	57	Nero Claudius Cæsar II. L. Calpurnius Piso. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Ducennius Geminus. Pompejus Paullinus. <i>Tacit. ann. XV, 18. Lydiat. Ser. summ.</i> <i>mag. p. 62.</i>
811	58	Nero Claudius Cæsar III. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mai. C. Suetonius Paullinus.</i> M. Valerius Messalla.
812	59	C. Vipsianus Apronianus. C. Fonteius Capito.
813	60	Nero Claudius Cæsar IV. Cossus Cornelius Lentulus. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
814	61	C. Cæsonius Pætus. C. Petronius Turpilianus. <i>Forte suffect.</i> P. Calvisius Ruso. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
815	62	<i>Forfan Vectius Bolanus.</i> P. Marius Celsus. L. Afinius Gallus. <i>Suffect.</i> <i>ex — — Junius Marullus.</i> <i>ex Kal. Jul.</i>

A.U.C.	P.N.C.	
		L. Annaeus Seneca. Trebellius Maximus.
816	63	L. Memmius Regulus. P. Virginius Rufus. <i>Senec. Quæst. nat. VI, 1.</i>
817	64	C. Lecanius Bassus. M. Licinius Crassus Frugi.
818	65	P. Silius Nerva. C. Julius Atticus Vestinus. <i>In magistr. occis. Suffect. ex Kal. Jul.</i> Plautius Lateranus. Anicius Cerealis. <i>Pagius Critic. Baron. p. 50. consules ordinarios ita ponit:</i> A. Licinius Nerva Silianus. M. Vestinus Atticus. <i>Verum consules ordinarii h. a. a Cuspianiano feruntur:</i> — — Celsinus. — — Apulejus.
819	66	C. Suetonius Paullinus. L. Pontius Telesinus.
820	67	L. Fonteius Capito. C. Julius Rufus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Nero Claudius Cæsar Aug. V. <i>sine collega.</i> Catus Silius Italicus.
821	68	M. Galerius Trachalus Turpillianus. <i>Suffect.</i> Ciconius Varro. <i>Is Kal. Jul. designatus erat, sed antequam iniret, occisus est.</i> <i>ex Kal. Jul.</i> C. Bellicius Natalis. P. Cornelius Scipio Asiaticus. <i>Verum Lydiat. Ser. summ. magistr. p. 68 ponit: ex Kal. Jul.</i> M. Plautius Silvanus. M. Salvius Otho. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Bellicius Natalis. P. Cornelius Scipio Asiaticus.

A.U.C.	P.N.C.	
822	69	Ser. Sulpicius Galba II. T. Vinus Rufinus. <i>Ambo in mag. occisi sunt. Suffect. ex a. d. XVI Kal. Febr.</i> Imp. M. Salvius Otho Cæsar Aug. L. Salvius Otho Titianus II. <i>ex Kal. Mart.</i> T. Virginius Rufus. Vopiscus Pompejus Silvanus. <i>ex Kal. Mai.</i> M. Cælius Sabinus. T. Flavius Sabinus. <i>ex Kal. Jul.</i> T. Arrius Antoninus. P. Marius Celsus II. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Vabius Valens. A. Licinius Cæcina. <i>Perduell. damn. suffect. ex pr. Kal. Nov.</i> Roscius Regulus. <i>ex Kal. Nov.</i> Cn. Cæcilius Simplex. C. Quinctius Atticus.
823	70	Imp. T. Flavius Vespasianus II. Titus Vespasianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus. M. Licinius Crassus Mucianus II. <i>ex Kal. Sept.</i> P. Valerius Asiaticus. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Annius Bassus. C. Cæcina Pætus.
824	71	Imp. T. Flavius Vespasianus III. M. Cocceus Nerva. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> T. Flavius Domitianus. Cn. Pedius Castus.
825	72	Imp. T. Flavius Vespasianus IV. T. Flavius Vespasianus II. (<i>Imp. fil.</i>)
826	73	T. Flavius Domitianus II. M. Valerius Messalinus.

A. U. C.	P. N. C.	
827	74	Imp. T. Flavius Vespasianus V. T. Flavius Vespasianus III. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus III.
828	75	T. Flavius Vespasianus Aug. VI. T. Flavius Vespasianus IV. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus IV. M. Licinius Mucianus III. <i>Plin. Hist. nat. VII, 3.</i>
829	76	T. Flavius Vespasianus Aug. VII. T. Flav. Vespasianus V. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus V. T. Plautius Silvanus Ælianus II.
830	77	Imp. T. Fl. Vespasianus VIII. T. Flav. Vespasianus VI. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus VI. Cn. Julius Agricola.
831	78	L. Cejonejus Commodus Verus. C. Cornelius Priscus.
832	79	Imp. T. Fl. Vespasianus IX. T. Flav. Vespasianus VII.
833	80	Imp. T. Fl. Vespasianus VIII. (<i>Vespas. fil.</i>) T. Flav. Domitianus VII.
834	81	M. Plautius Silvanus. M. Annius Verus Pollio. <i>Phil. a Turri in Monum. vet. Ant. p. 96 consules hos ponit :</i> L. Flavius Silva Nonius Bassus. Afinius Pollio Verrucosus. <i>Suffect. ex Kal. Mai.</i> L. Vettius Paullus. T. Junius Montanus. <i>Suffect.</i> L. Ælius Plautius Lamia. Q. Pactumejus Fronto.
835	82	Imp. T. Flav. Domitianus VIII. T. Flavius Sabinus. <i>Suffectus forte</i>

A. U. C.	P. N. C.	
		P. Valerius Patruinus. <i>Gruter. Inscr. p. 1081, num. 2.</i>
836	83	Imp. T. Flav. Domitianus IX. T. Virginius Rufus II.
837	84	Imp. T. Flav. Domitianus X. Appius Junius Sabinus.
838	85	Imp. T. Flav. Domitianus XI. T. Aurelius Fulvus.
839	86	Imp. T. Flav. Domitianus XII. Ser. Cornelius Dolabella.
840	87	Imp. T. Flav. Domitianus XIII. A. Volusius Saturninus.
841	88	Imp. T. Flav. Domitianus XIV. L. Minucius Rufus.
842	89	T. Aurelius Fulvus II. A. Sempronius Atratinus.
843	90	Imp. T. Flav. Domitianus XV. M. Coccejus Nerva II.
844	91	M. Ulpius Trajanus Crinitus. M. Acilius Glabrio.
845	92	Imp. T. Flav. Domitianus XVI. A. Volusius Saturninus II.
846	93	Sex. Pompejus Collega. Cornelius Priscus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Lollius Paullinus. Valer. Asiaticus Saturninus. <i>ex Kal. ———</i> C. Antius.
847	94	A. Julius Quadratus. L. Nonius Asprenas Torquatus. M. Atticinius Clemens. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Sextilius Lateranus. C. Silius Italicus III.
848	95	Imp. T. Flav. Domitianus XVII. T. Flavius Clemens.
849	96	C. Fulvius Valens. C. Antistius Vetus. <i>Suffect. ex Kal. Nov.</i> T. Flavius Sabinus. T. Arrius Antonius.

A. U. C.	P. N. C.	
850	97	Imp. Coccejus Nerva III. T. Virginius Rufus III. <i>Mort. in magistr. suffect.</i> Cornelius Tacitus, <i>Historicus.</i> <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Domitius Apollinaris. Q. Fabius Veiento. <i>ex Kal.</i> M. Cornelius Fronto. Q. Fabius Postumus. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Publicius Certus. <i>Vitio fact. in e. l. f.</i> S. Pompeius Collega II. Vettius Proculus.
851	98	Imp. Coccejus Nerva IV. Cæs. M. Ulpius Trajanus II. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Sotius Senecio. L. Licinius Sura. <i>ex Kal. Octobr.</i> Afranius Dexter. <i>In mag. occisus est. Vid. Plin. Ep. VIII, 14.</i>
852	99	C. Sotius Senecio II. A. Cornelius Palma.
853	100	Imp. M. Ulpius Trajanus III. M. Cornelius Fronto III. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> Sex. Pomponius Collega III. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Plinius Cæcilius Secundus; Sp. Cornelius Tertullus. <i>ex Kal. Nov.</i> Julius Ferox. Acutius Nerva. <i>Et post hos denique</i> L. Roscius Ælianus. Ti. Claudius Sacerdos.
854	101	Imp. M. Ulpius Trajanus IV. Sex. Articulcius Pætus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
		Cornelius Scipio Orfitus. <i>ex Kal. Mai.</i> Bæbius Macer. M. Valerius Paullinus. <i>ex Kal. Jul.</i> C. Rubrius Gallus. Q. Cælius Hirsio. C. Sotius Senecio III. L. Licinius Sura II. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Man. Acilius Rufus. C. Cæcilius Classicus.
855	102	Imp. M. Ulpius Trajanus V. L. Appius Maximus II. Suranus. P. Neratius Marcellus.
856	103	Ti. Julius Candidus II. A. Julius Quadratus II.
857	104	L. Cæjonejus Commodus Verus; L. Tutius Cerealis.
858	105	C. Sotius Senecio IV. L. Licinius Sura III. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
859	106	Suranus II. C. Servilius Ursus Servianus II.
860	107	Ap. Annius Trebonius Gallus. M. Atilius Metilius Bradua. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> C. Julius Africanus. Clodius Crispinus.
		A. Cornelius Palma II. C. Calvisius Tullus II. <i>Suffect.</i> P. Ælius Hadrianus. L. Publilius Celsus.
861	108	Clodius Crispinus. Solenus Orfitus.
862	109	C. Calpurnius Piso. Vettius Rusticus Bolanus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> C. Julius Ursus Servilius Servianus II.
863	110	
864	111	

A.U.C.	P.N.C.	
865	112	L. Fabius Iustus. Imp. Nerva Trajanus VI. C. Julius Africanus.
866	113	L. Publilius Celsus II. C. Clodius Crispinus.
867	114	Q. Ninnius Hasta. P. Manilius Vopiscus.
868	115	M. Valerius Messalla. C. Popilius Carus Peto Vergilianus.
869	116	Æmilius Ælianus. L. Antistius Vetus.
870	117	Quinctius Niger. T. Vipsianus Apronianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Erucius Clarus. Ti. Julius Alexander.
871	118	Imp. Cæsar Hadrianus II. Ti. Claud. Fuscus Salinator.
872	119	Imp. Cæsar Hadrianus III. Q. Junius Rusticus.
873	120	L. Catilius Severus. L. Aurelius Fulvus.
874	121	M. Annii Verus II. L. Augur.
875	122	Man. Acilius Aviola. C. Corellius Pansa.
876	123	Q. Arrius Pætinus. C. Ventidius Apronianus.
877	124	Man. Acilius Glabrio. C. Bellicius Torquatus.
878	125	P. Cornelius Scipio Asiaticus II. Q. Vettius Aquilinus.
879	126	Vesprontius Candidus Verus II. Ambiguus Bibulus.
880	127	Gallicanus. D. Cælius Titianus.
881	128	L. Nonius Asprenas Torquatus. M. Annii Libo.
882	129	P. Juventius Celsus II. Q. Julius Balbus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> T. Aufidius Fronto.

A.U.C.	P.N.C.	
		Arrius Severianus. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Neratius Marcellus. Cn. Lollius Gallus.
883	130	Q. Fabius Catullinus. M. Flavius Aper.
884	131	Ser. Octavius Lænas Pontianus. M. Antonius Rufinus.
885	132	Sentius Augurinus. Arrius Severianus II.
886	133	Hiberus. Junius Silanus Sifenna.
887	134	C. Julius Servilius Ursus Servianus III. C. Vibius Juventius Varus.
888	135	Pompejus Lupercus. L. Julius Atticus Licinianus.
889	136	L. Cejonejus Commodus Verus. Sex. Vetulenus Civica Pompejanus.
890	137	L. Ælius Verus Cæsar II. P. Cælius Balbinus Vibullius.
891	138	Sulpicius Camerinus. Quinctius Niger Magnus.
892	139	Imp. T. Ælius Hadrianus Antoninus Pius II. Cajus Bruttius Præfens.
893	140	Imp. T. Ælius Hadrianus Antoninus Pius III. M. Ælius Aurelius Cæsar.
894	141	M. Peducæus Syloga Priscinus. T. Hænius Severus.
895	142	L. Cuspius Rufinus. L. Staius Quadratus.
896	143	C. Bellicius Torquatus. Ti. Claud. Atticus Herodes.
897	144	P. Lollianus Avitus. C. Gavius Maximus.
898	145	Imp. T. Ælius Hadr. Antoninus Pius IV. M. Ælius Aurelius Verus Cæsar II.
899	146	Sextus Erucius Clarus II. Cn. Claudius Severus.
900	147	M. Valerius Largus.

A. U. C.	P. N. C.	
901	148	M. Valerius Mefallinus. C. Bellicius Torquatus II. M. Salvius Julianus.
902	149	Ser. Cornelius Scipio Orfitus. Q. Nonius Priscus.
903	150	Romulus Gallicanus. Antistius Vetus.
904	151	Sex. Quintilius Gordianus. Sex. Quintilius Maximus.
905	152	Sex. Acilius Glabrio. C. Valerius Omollus Verianus. <i>Reinf. Inscr. p. 371.</i>
906	153	C. Bruttius Præfens II. Antonius Rufinus.
907	154	L. Ælius Aurel. Commodus Verus Cæsar. <i>Abdic. suffect.</i> Aquillius Orfitus. Sextilius Lateranus.
908	155	C. Julius Severus. M. Rufinus Sabinianus. <i>Suffect. ex Kal. Nov.</i> Antius Pollio. Opimianus.
909	156	M. Plautius Silvanus. L. Sentius Augurinus.
910	157	Vetulenus Barbarus. Regulus.
911	158	Tertullus. Licinius Sacerdos.
912	159	Plautius Quintillus. M. Statius Priscus.
913	160	T. Clodius Vibius Varus. Ap. Annius Atilius Bradua.
914	161	M. Ælius Aurel. Antonin. Verus Cæsar III. L. Ælius Aurelius Commodus Verus Cæsar II.
915	162	Q. Junius Rusticus. C. Vettius Aquilinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Q. Flavius Tertullus.
916	163	L. Papirius Ælianus.

A. U. C.	P. N. C.	
		M. Aurelius. <i>Suffect.</i> Junius Pastor.
917	164	C. Julius Macrinus. L. Cornelius Celsus.
918	165	Servilius Pudens. L. Cornelius Scipio Orfitus.
919	166	Servilius Pudens II. T. Vitrasius Pollio.
920	167	Imp. Lucius Aurelius Verus III. T. Numidius Quadratus.
921	168	T. Junius Montanus. E. Vettius Paullus.
922	169	Q. Sosius Priscus. P. Cælius Apollinaris.
923	170	M. Aurelius Severus Cethegus. L. Junius Clarus.
924	171	L. Septimius Severus II. Herennianus.
925	172	Claudius Maximus. Cornelius Scipio Orfitus.
926	173	Cn. Claudius Severus II. M. Aurelius Claudius Pompejanus.
927	174	Ap. Annius Trebonius Gallus. Fulvius Flaccus.
928	175	Calpurnius Piso. M. Salvius Julianus.
929	176	T. Vitrasius Pollio II. M. Flavius Aper II.
930	177	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus. Plautius Quintillus.
931	178	Vettius Rufus. Cornelius Scipio Orfitus.
932	179	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus II. Vespronius Candidus Verus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> P. Helvius Pertinax. M. Didius Severus Julianus.
933	180	E. Fulvius Bruttius Præfens II. Sex. Quintilius Condianus.
934	181	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus III. Antistius Burrus II.

A. U. C.	P. N. C.	
935	182	Petronius Mamertinus. M. Vettius Trebellius Rufus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Æmilius Juncus. Atilius Severus.
936	183	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus IV. M. Aufidius Victorinus II.
937	184	M. Eggius Marullus. Numer. Papirius Ælianus.
938	185	Triarius Maternus. M. Atilius Metilius Bradua. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Pescennius Niger II. L. Septimius Severus. Apulejus Rufinus. <i>& viginti alii h. a.</i>
939	186	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus V. Man. Acilius Glabrio II.
940	187	Tullius Crispinus. Papirius Ælianus.
941	188	C. Allius Fuscianus II. Duillius Silanus II.
942	189	Junius Silanus. Q. Servilius Silanus.
943	190	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus VI. Petronius Septimianus.
944	191	Cassius Apronianus. M. Atilius Metilius Bradua.
945	192	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus VII. P. Helvius Pertinax II.
946	193	Q. Sotius Falco. C. Julius Fructus Clarus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> Flavius Claudius Sulpicianus. Fabius Cilo Septiminus. <i>ex Kal. Mai.</i> Silius Messalla. <i>ex Kal. Jul.</i> Ælius. Probus. <i>Lamprid. vit. Commod. c. 20. Lydbat. Ser. summ. mag. p. 106 sq.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
947	194	Imp. Septimius Severus II. D. Clodius Albinus Cæsar II.
948	195	Q. Flavius Tertullus. T. Flavius Clemens.
949	196	Cn. Domitius Dexter II. L. Valerius Messalla Thrasia Priscus.
950	197	Appius Claudius Lateranus. M. Mauritius Rufinus. <i>Gruter. Inscr. p. 300.</i>
951	198	Ti. Haterius Saturninus. C. Annius Trebonius Gallus.
952	199	P. Cornelius Anullinus II. M. Aufidius Fronto.
953	200	Ti. Claudius Severus III. C. Aufidius Victorinus.
954	201	L. Annius Fabianus. M. Nonius Mucianus.
955	202	Imp. L. Septimius Severus III. Imp. M. Aurelius Antoninus Caracalla. <i>Gruter. Inscript. p. 300, num. 1.</i>
956	203	P. Septimius Geta. L. Septimius Plautianus II.
957	204	L. Fabius Cilo Septiminus II. M. Annius Libo.
958	205	Imp. M. Aurelius Antoninus Caracalla II. P. Septimius Geta Cæsar.
959	206	M. Nummius Annianus Albinus. Fulvius Æmilianus.
960	207	M. Flavius Aper. Q. Allius Maximus.
961	208	Imp. M. Aur. Antoninus Caracalla III. P. Septimius Geta Cæsar II.
962	209	M. Aurelius Pompejanus. Lollianus Avitus.
963	210	Manius Acilius Faustinus. C. Cæsonius Macer Rufinianus.
964	211	Q. Epidius Rufus Lollianus Gentianus. Pomponius Bassus.
965	212	M. Pompejus Asper. P. Asper.
966	213	Imp. M. Aur. Antoninus Caracalla IV.

A. U. C.	P. N. C.	P. Cælius Balbinus II.
		<i>Suffect.</i>
		<i>ex Kal. Mart.</i> M. Antonius Gordianus.
		<i>ex Kal. Mai.</i> P. Helvius Pertinax.
967	214	Silius Messalla.
		Q. Aquillius Sabinus.
968	215	Æmilius Lætus II.
		Anicius Cerealis.
969	216	Q. Aquillius Sabinus II.
		Sex. Cornelius Anullinus.
970	217	C. Bruttius Præfens.
		T. Messius Extricatus II.
		<i>Gruter. Inscr. p. 300.</i>
971	218	Imp. M. Opelius Antoninus Diadume- nus II.
		<i>Nomine ejus e fastis eraso, ei succedit</i>
		Imp. M. Aurelius Antoninus Helioga- balus.
		Adventus.
972	219	Imp. M. Aurelius Antoninus Helioga- balus II.
		Licinius Sacerdos II.
		<i>Gruter. Inscr. p. 300.</i>
973	220	Imp. M. Aurelius Antoninus Heliogaba- lus III.
		M. Aurel. Eutychianus Comazon II.
974	221	Gratus Sabinianus.
		Claudius Seleucus.
975	222	Imp. M. Aurel. Antoninus Heliogaba- lus IV.
		M. Aur. Severus Alexander Cæsar.
976	223	L. Marius Maximus II.
		Papirius Ælianus.
977	224	Claudius Julianus.
		Clodius Crispinus.
978	225	L. Turpilius Dexter.
		M. Mæcius Rufus.
979	226	Imp. M. Aur. Severus Alexander II.
		C. Quintilius Marcellus.
980	227	D. Cælius Balbinus.
		M. Clodius Pupienus Maximus.
981	228	Vettius Modestus.

A. U. C.	P. N. C.	Sergius Calpurnius Probus.
982	229	Imp. M. Aur. Severus Alexander III.
		Cassius Dio II.
		<i>Suffect.</i>
		M. Antonius Gordianus II.
983	230	Calpurnius Agricola.
		Q. Cadius Clementinus.
984	231	M. Aurelius Claudius Pompejanus.
		Felicianus.
985	232	Julius Lupus.
		Maximus.
986	233	Maximus.
		Ovinus Paternus.
987	234	Maximus II.
		P. Urinatius Urbanus.
988	235	L. Catilius Severus.
		L. Ragonius Urinatius Quintianus.
989	236	Imp. C. Julius Maximinus.
		C. Julius Africanus.
990	237	P. Titius Perpetuus.
		L. Ovinus Rusticus Cornelianus.
		<i>Suffect. ex Kal. Mai.</i>
		Junius Silanus.
		Cn. Messius Gallicanus.
		<i>In hujus locum f.</i>
		L. Septimius Valerianus.
		<i>ex — Jul.</i>
		Ti. Claudius Julianus.
991	238	Celsus Ælianus.
		M. Ulpius Crinitus.
992	239	Proculus Pontianus.
		Imp. M. Antonius Gordianus.
993	240	Man. Acilius Aviola.
		Vettius Sabinus II.
		Venustus.
994	241	Imp. M. Antonius Gordianus II.
		M. Aur. Claudius Pompejanus.
995	242	C. Aufidius Atticus.
		C. Agnius Prætextatus.
996	243	C. Julius Arrianus.
		Æmilius Papus.
997	244	Peregrinus.

A. U. C.	P. N. C.	
998	245	Fulvius Æmilianus. Imp. M. Julius Philippus. Ti. Fabius Titianus.
999	246	Bruttius Præfens. Nummius Albinus.
1000	247	Imp. M. Julius Philippus II. M. Julius Philippus (<i>fil.</i>) Cæsar.
1001	248	Imp. M. Julius Philippus III. Imp. M. Julius Philippus (<i>fil.</i>) II.
1002	249	Fulvius Æmilianus II. Vettius Aquilinus.
1003	250	Imp. M. Messius Decius II. Annius Maximus Gratus.
1004	251	Imp. M. Messius Decius III. Q. Herennius Etruscus Messius Decius.
1005	252	Imp. C. Vibius Trebonianus Gallus II. Imp. C. Vibius Volusianus.
1006	253	Imp. C. Vibius Volusianus II. M. Valerius Maximus.
1007	254	Imp. P. Licinius Valerianus II. Imp. P. Licinius Gallienus.
1008	255	Imp. P. Licinius Valerianus III. Imp. P. Licinius Gallienus II.
1009	256	M. Valerius Maximus. M. Acilius Glabrio. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Antoninus. Gallus.
1010	257	Imp. P. Licinius Valerianus IV. Imp. P. Licinius Gallienus III. <i>Suffect. ex die XI Kal. Jun.</i> M. Ulpus Crinitus II. L. Domitius Aurelianus. <i>Vopisc. Aurelian. c. 11.</i>
1011	258	M. Aurelius Memmius Tuscus. Pomponius Bassus.
1012	259	Fulvius Æmilianus. Pomponius Bassus II.
1013	260	L. Cornelius Secularis II. Julius Donatus.
1014	261	Imp. P. Licinius Gallienus IV. Petronius Volusianus.

A. U. C.	P. N. C.	
1015	262	Imp. P. Licinius Gallienus V. Ap. Pompejus Fautinus.
1016	263	M. Nummius Albinus II. Maximus Dexter.
1017	264	Imp. P. Licinius Gallienus VI. Amulius Saturninus.
1018	265	P. Licin. (<i>Valer. fil.</i>) Valerianus Cæsar II. L. Cæsonius Lucillus Macer Rufinianus.
1019	266	Imp. P. Licinius Gallienus VII. Sabinillus.
1020	267	Ovinus Paternus. Arcefilaus.
1021	268	Ovinus Paternus II. Marinianus.
1022	269	Imp. M. Aurelius Claudius II. Ovinus Paternus.
1023	270	Flavius Antiochianus. Furius Orfitus.
1024	271	Imp. L. Domitius Aurelianus A. II. Pomponius Bassus.
1025	272	Quietus. Voldumianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Q. Falsonius Nicomachus. <i>Lydiat. p. 136.</i>
1026	273	M. Claudius Tacitus. M. Mœcius Furius Placidianus.
1027	274	Imp. L. Domitius Aurelianus III. C. Julius Capitolinus.
1028	275	Imp. L. Domitius Aurelianus IV. T. Nonius Marcellinus. <i>Suffect. circa Kal. Febr.</i> M. Aurelius Gordianus. <i>Kal. Jul. Vettius Cornificus Gordianus.</i>
1029	276	Imp. M. Claudius Tacitus II. Fulvius Æmilianus. <i>Suffect. ex Kal. Febr.</i> Ælius Scorpionus.
1030	277	Imp. M. Aurelius Probus. Anitius Paullinus.
1031	278	Imp. M. Aurelius Probus II. M. Furius Lupus.

A. U. C.	P. N. C.	
1032	279	Imp. M. Aurelius Probus III.
1033	280	Ovinus Paternus.
		Gratus.
1034	281	Junius Messalla.
		Imp. M. Aurelius Probus IV.
		C. Junius Tiberianus.
1035	282	Imp. M. Aurelius Probus V.
		Pomponius Victorinus.
1036	283	Imp. M. Aurelius Carus II.
		M. Aur. (<i>Car. fil.</i>) Carinus Cæsar.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		M. Aur. (<i>Cari fil.</i>) Numerianus Cæsar.
		Matronianus.
1037	284	Imp. M. Aurelius Carinus II.
		M. Aurelius Numerianus.
		<i>Suffect. ex Kal. Mai. vel Oct.</i>
		Diocletianus.
		Annius Bassus.
		<i>ex Kal. Sept. vel Nov.</i>
		M. Aurelius Valerius Maximianus.
		M. Junius Maximus.
1038	285	Imp. C. Valerius Diocletianus II.
		Aristobulus.
1039	286	M. Junius Maximus II.
		Vettius Aquilinus.
1040	287	Imp. C. Aurelius Diocletianus III.
		Imp. M. Aur. Valer. Maximianus Herc.
		culius.
1041	288	Imp. M. Aur. Valer. Maximianus Herc.
		cul. II.
		Pomponius Januarius.
1042	289	Annius Bassus II.
		L. Ragonius Quintianus.
1043	290	Imp. C. Valer. Diocletianus IV.
		Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc.
		cul. III.
1044	291	C. Junius Tiberianus.
		Cassius Dio.
1045	292	Afranius Hannibalianus.
		M. Aurelius Asclepiodotus.
1046	293	Imp. C. Valer. Diocletianus V.

A. U. C.	P. N. C.	
		Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc.
		cul. IV.
1047	294	Fl. Valer. Constantius Chlorus Cæsar.
		Q. Galerius Maximianus Cæsar.
1048	295	Nummius Tuscus.
		Annius Cornelius Anullinus.
1049	296	Imp. C. Valer. Diocletianus VI.
		Fl. Constantius Chlorus Cæsar II.
1050	297	Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc.
		culius V.
		Q. Galerius Maximianus Cæsar II.
1051	298	Anicius Faustus II.
		Severus Gallus.
1052	299	Imp. C. Valer. Diocletianus VII.
		Imp. M. Aur. Valer. Maxim. Hercul. VI.
1053	300	Fl. Valer. Constant. Chlorus Cæsar III.
		Q. Galerius Maximianus Cæsar III.
1054	301	Postumius Titianus II.
		Fl. Popillius Nepotianus.
1055	302	Fl. Valer. Constant. Chlorus Cæsar IV.
		Q. Galerius Maximianus Cæsar IV.
1056	303	Imp. C. Valer. Diocletianus VIII.
		Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc.
		cul. VI.
1057	304	Imp. C. Valer. Diocletianus IX.
		Imp. M. Aurel. Valer. Maximian. Herc.
		cul. VIII.
1058	305	Imp. C. Galer. Valer. Maximian. V.
		Imp. Fl. Valer. Constantius Chlorus V.
1059	306	Imp. C. Galer. Valer. Maximian. VI.
		Imp. Fl. Valer. Constantius Chlorus VI.
		<i>Suffect. ex Kal. Mart.</i>
		Maximinus.
		Severus.
		<i>ex Kal. Jul.</i>
		P. Cornelius Anullinus.
		<i>In mag. occisus est.</i>
1060	307	Fl. Valerius Constantinus.
		M. Aurel. Valer. Maxim. Hercul. IX.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Maxentius.
		Maximinus.

A.U.C.	P.N.C.	C. Valerius Diocletianus X.
1061	308	Imp. C. Galerius Maximianus VII. <i>Suffect. VII Kal. Mai.</i> Maxentius II. Romulus.
1062	309	<i>post con-</i> C. Valer. Diocletiani X. <i>fulatum</i> C. Galerii Maximiani VII. <i>Suffect.</i> Imp. Maxentius III. Junius Maximus.
1063	310	<i>II. post con-</i> C. Galerii Maximiani VII. <i>fulatum</i> C. Valer. Diocletiani X. <i>Suffect. ex Kal. Sept.</i> Flavius Heraclius Rufinus. Flavius Eusebius. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Cejonejus Rufinus Anullinus. <i>Lydiat. p. 156.</i>
1064	311	Imp. C. Galer. Valer. Maximianus VIII. <i>Sine collega. Suffect. ex XI Kal. Mai.</i> C. Valerius Licinianus Licinius. <i>ex Kal. Sept.</i> Stattius Vettius Rufinus. C. Cejonejus Rufus Volusianus. <i>Lydiat. p. 157. Reines. Inscr. p. 183.</i>
1065	312	Imp. Fl. Valerius Constantinus II. Imp. C. Valerius Licinius II.
1066	313	Imp. Fl. Valerius Constantinus III. Imp. C. Valerius Licinius III.
1067	314	C. Cejonejus Rufus Volusianus II. Annianus.
1068	315	Imp. Fl. Valer. Constantinus IV. Imp. C. Valerius Licinius IV.
1069	316	Fl. Rufus Cejonejus Sabinus. Q. Aradius Rufinus Proculus.
1070	317	Ovinus Gallicanus. Septimius Bassus. <i>Suffect. —</i> Adrianus Sabinus. Rufinus. <i>Lydiat. p. 160.</i>
1071	318	Imp. C. Valerius Licinius V.

A.U.C.	P.N.C.	Fl. Valerius Crispus Cæsar.
1072	319	Imp. Fl. Valer. Constantinus V. Licinius Junior Cæsar.
1073	320	Imp. Fl. Valer. Constantinus VI. Fl. Constantinus Junior Cæsar.
1074	321	Fl. Valerius Crispus Cæsar II. Fl. Valer. Constantin. Junior Cæsar II.
1075	322	Fl. Petronius Probianus. Anicius Julianus.
1076	323	Acilius Severus. Junius Rufinus.
1077	324	Fl. Valerius Crispus Cæsar III. Fl. Constantinus Junior Cæsar III. <i>Hos omisit Calvisius.</i>
1078	325	Anicius Faustus Paullinus. Publius Cejonejus Julianus.
1079	326	Imp. Fl. Val. Constantinus VII. Fl. Junius Constantius Cæsar.
1080	327	Fl. Valerius Constantinus. Fl. Val. Maximus Bassilius.
1081	328	Fl. Magnus Januarius. Fabius Justus.
1082	329	Imp. Fl. Val. Constantinus VIII. Fl. Val. Constantinus Filius Cæsar.
1083	330	Ovinus Gallicanus. L. Aurelius Symmachus. <i>Creduntur suffectus</i>
1084	331	Fl. Constantius. Annius Bassus.
1085	332	Ablavius Ægyptius. Ovinus Pacatianus. Mæcilius Hilarianus.
1086	333	Fl. Val. Julius Dalmatius. M. Aurelius Zenophilus.
1087	334	L. Ravius Acontius Optatus. Anicius Paullinus Junior.
1088	335	Fl. Valerius Constantius. C. Cejonejus Rufus Albinus.
1089	336	Fl. Popilius Nepotianus. Facundus.
1090	337	Ti. Fabius Titianus. Felicianus.

A. U. C.	P. N. C.	
		Polemius. <i>Orient.</i>
1091	338	Urfus. <i>Occident.</i>
1092	339	Imp. Fl. Constantius II.
		Imp. Fl. Constans.
1093	340	Fl. Septimius Acyndinus. <i>Orient.</i>
		L. Aradius Valer. Proculus. <i>Occident.</i>
1094	341	Fl. Antonius Marcellinus. <i>Orient.</i>
		Cælius Probinus. <i>Occident.</i>
1095	342	Imp. Fl. Constantius III.
		Imp. Fl. Constans II.
1096	343	M. Mœcius Memmius Furius Placidus.
		Fl. Pisidius Romulus.
		<i>Uterque Occident.</i>
1097	344	Sallustius.
		Domitius Leontius.
1098	345	Postum. Amantius. <i>Orient.</i>
		Cejonejus Rufius Albinus. <i>Occid.</i>
1099	346	Imp. Fl. Constantius IV.
		Imp. Fl. Constans III.
1100	347	Fl. Rufinus. <i>Occident.</i>
		Fl. Eusebius. <i>Orient.</i>
1101	348	Fl. Philippus. <i>Orient.</i>
		Fl. Salia.
1102	349	Aco Fabius Catullinus Philonianus.
		Ulpianus Limenius.
		<i>Ambo in Occident. creati.</i>
1103	350	Sergius
		Nigrinianus } <i>uterque occidentalis.</i>
1104	351	post con- Sergii &
		fulatum Nigriniani.
		<i>in imperio Magnentiano.</i>
		Imp. Magnentius.
		Fl. Gaifo.
		<i>Sed non in orbe Romano Pag. Diff. hyp.</i>
		<i>h. a. & Crit. Baron. T. I, p. 473.</i>
1105	352	Imp. Fl. Constantius V.
		Constantius Gallus Cæsar.
1106	353	Imp. Fl. Constantius VI.
		Fl. Constantius Gallus Cæsar II.
1107	354	Imp. Fl. Constantius VII.
		Fl. Constantius Gallus Cæsar III.

A. U. C.	P. N. C.	
		Arbetio.
1108	355	Mavortius Lollianus. <i>Uterque Occid.</i>
1109	356	Imp. Fl. Constantius VIII.
		Fl. Claudius Julianus Cæsar.
1110	357	Imp. Fl. Constantius IX.
		Fl. Claudius Julianus Cæsar II.
1111	358	Ti. Fabius Datianus.
		Neratius Cerealis. <i>Uterque Occid.</i>
1112	359	Flavius Eusebius.
		Hypatius.
1113	360	Imp. Flavius Constantius X.
		Fl. Claudius Julianus Cæsar III.
1114	361	Fl. Taurus. <i>Occid.</i>
		Fl. Florentius. <i>Orient.</i>
1115	362	Fl. Mamertinus.
		Fl. Nevitta. <i>Uterque Occid.</i>
1116	363	Imp. Fl. Claudius Julianus IV.
		Secundus Sallustius Promotus. <i>Occid.</i>
1117	364	Imp. Fl. Jovianus.
		Fl. Joviani F. Varronianus N. P.
1118	365	Imp. Fl. Valentinianus.
		Imp. Fl. Valens.
1119	366	Fl. Gratianus (<i>Valentin. fil.</i>) N. P.
		Fl. Dagalaiphus. <i>Uterque Occid.</i>
1120	367	Fl. Lupicinus. <i>Orient.</i>
		Fl. Valens Jovinus. <i>Occid.</i>
		<i>Ammian. Marcellin. XXVIII, 1.</i>
1121	368	Imp. Fl. Valentinianus II.
		Imp. Fl. Valens II.
1122	369	Sex. Aurelius Victor.
		Jul. Felix Valentinianus N. P.
		<i>Uterque Orient.</i>
1123	370	Imp. Fl. Valentinianus III. <i>Occid.</i>
		Imp. Fl. Valens II. <i>Orient.</i>
1124	371	Imp. Fl. Gratianus II.
		Sex. Anicius Petronius Probus.
		<i>Uterque Occid. vid. Pag. Crit. Baron.</i>
		<i>T. I, p. 525.</i>
1125	372	Fl. Arintheus.
		Fl. Modestus. <i>Uterque Orient.</i>
1126	373	Imp. Fl. Valentinianus IV.
		Imp. Fl. Valens IV.

A. U. C.	P. N. C.	Imp. Fl. Gratianus III.
1127	374	Fl. Equitius V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1128	375	<i>post con-</i> Imp. Fl. Gratiani III. <i>sulatum</i> Fl. Equitii V. C. <i>vid. Cod. Theod. L. VII. tit. 13. leg. 7.</i>
1129	376	Imp. Fl. Valens. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Valentinianus Junior. <i>Occid.</i>
1130	377	Imp. Fl. Gratianus IV.
		Fl. Merobaudes V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1131	378	Imp. Fl. Valens VI. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Valentinianus Junior II. <i>Occid.</i>
1132	379	Decius Aufonius, <i>Poeta.</i> Q. Clodius Hermogenianus Olybrius. <i>Uterque Occid.</i>
1133	380	Imp. Fl. Theodosius. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Gratianus V. <i>Occid.</i>
1134	381	Postumius Syagrius. <i>Occid.</i>
		Fl. Annius Eucherius. <i>Orient.</i>
1135	382	Fl. Antonius. <i>Orient.</i>
		Afranius Syagrius. <i>Occid.</i>
1136	383	Fl. Saturninus. <i>Orient.</i>
		Fl. Merobaudes II. <i>Occid.</i>
1137	384	Fl. Clearchus. <i>Orient.</i>
		Fl. Richomeres. <i>Occid.</i>
1138	385	Imp. Fl. Arcadius. <i>Orient.</i>
		Fl. Bauto. <i>Occid.</i>
1139	386	Fl. Honorius (<i>Theodos. fil.</i>) N. P. <i>Orient.</i>
		Fl. Evodius. <i>Occid.</i>
1140	387	Imp. Fl. Valentinianus III. <i>Occid.</i>
		Fl. Eutropius Valerianus. <i>Orient.</i>
1141	388	Imp. Fl. Theodosius II.
		Fl. Cynegius. <i>Uterque Orient.</i>
1142	389	Fl. Timalius.
		Fl. Promotus.
1143	390	Imp. Fl. Valentinianus Junior IV. <i>Occid.</i>
		Fl. Neoterius. <i>Orient.</i>
1144	391	Fl. Fabius Titianus. <i>Orient.</i>
		L. Aurelius Avianus Symmachus. <i>Occid.</i>
1145	392	Imp. Fl. Arcadius II.
		Fl. Rufinus. <i>Uterque Orient.</i>
1146	393	Imp. Fl. Theodosius III.

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Abundantius. <i>Uterque Orient.</i>
		<i>In Occidente Eugenius fuit, qui occurrit ap. Reines. Inscr. p. 1021.</i>
1147	394	Imp. Fl. Arcadius III.
		Imp. Fl. Honorius II. <i>Uterque Orient.</i>
1148	395	Sex. Anicius Hermogenianus Olybrius.
		Sex. Anicius Probinus. <i>Ambo Occid.</i>
		<i>Hi fuerunt fratres germani.</i>
1149	396	Imp. Fl. Arcadius IV. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Honorius III. <i>Occid.</i>
1150	397	Fl. Cæsarius. <i>Orient.</i>
		Pontius Atticus. <i>Occid.</i>
1151	398	Imp. Fl. Honorius IV.
		Fl. Eutychianus V. C. <i>Orient.</i>
1152	399	Fl. Manlius Theodorus V. C. <i>Occid.</i>
		Fl. Eutropius. <i>Orient.</i>
1153	400	Fl. Aurelianus. <i>Orient.</i>
		Fl. Stilicho. <i>Occid.</i>
1154	401	Fl. Travitta. <i>Orient.</i>
		Ragonius Vincentius Celsus. <i>Occid.</i>
1155	402	Imp. Fl. Arcadius V.
		Imp. Fl. Honorius V.
1156	403	Imp. Fl. Theodosius Junior.
		Fl. Rumoridus. <i>Occid.</i>
1157	404	Imp. Fl. Honorius VI.
		Fl. Aristænetus. <i>Orient.</i>
1158	405	Fl. Anthemius. <i>Orient.</i>
		Fl. Stilicho II. <i>Occid.</i>
1159	406	Imp. Fl. Arcadius VI.
		Sex. Anicius Petronius Probus V. C. <i>Occid.</i>
1160	407	Imp. Fl. Honorius VII.
		Imp. Theodosius Junior II.
1161	408	Fl. Philippus. <i>Occid.</i>
		Anicius Bassus. <i>Orient.</i>
1162	409	Imp. Fl. Honorius VIII.
		Imp. Fl. Theodosius Junior III.
1163	410	Fl. Varanes. <i>Solis in Orient. creat.</i>
		Fl. Tertullus.
1164	411	Imp. Theodosius Junior IV. <i>Orient.</i>
		<i>Sine collega</i>
1165	412	Imp. Fl. Honorius IX.

A. U. C.	P. N. C.	Imp. Fl. Theodosius Junior V.
1166	413	Fl. Lucius. <i>Solus in Orient. creat.</i> Fl. Heraclianus, l. Herodianus. <i>Occid.</i> <i>Sed perduellionis damnatus, nomen ejus</i> <i>est erasum, ipseque occisus est.</i>
1167	414	Fl. Constant V. C. <i>Orient.</i> Fl. Constantius V. C. <i>Occid.</i>
1168	415	Imp. Fl. Honorius X. Imp. Fl. Theodosius Junior VI.
1169	416	Imp. Fl. Theodosius Junior VII. Junius Quartus Palladius V. C. <i>Orient.</i>
1170	417	Imp. Fl. Honorius XI. Fl. Constantius II. V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1171	418	Imp. Fl. Honorius XII. Imp. Fl. Theodosius Junior VIII.
1172	419	Fl. Monaxius. <i>Orient.</i> Fl. Plinta. <i>Occid.</i>
1173	420	Imp. Fl. Theodosius Junior IX. <i>Orient.</i> Fl. Constantius III. <i>Occid.</i>
1174	421	Fl. Agricola. <i>Occid.</i> Fl. Eustathius. <i>Orient.</i>
1175	422	Imp. Fl. Honorius XIII. Imp. Fl. Theodosius Junior X.
1176	423	Fl. Asclepiodotus. <i>Orient.</i> Rufius Prætextatus Marinianus. <i>Occid.</i>
1177	424	Fl. Victor V. C. <i>Orient.</i> Fl. Castinus. <i>Occid.</i>
1178	425	Imp. Fl. Theodosius Junior XI. Fl. Placidius Valentinianus Cæsar.
1179	426	Imp. Fl. Theodosius Junior XII. Imp. Fl. Placidius Valentinianus II.
1180	427	Fl. Hierius. Fl. Ardaburius. <i>Uterque Orient.</i>
1181	428	Fl. Taurus. <i>Orient.</i> Fl. Felix. <i>Occid.</i>
1182	429	Fl. Dionysius. Fl. Florentius. <i>Uterque Orient.</i>
1183	430	Imp. Fl. Theodosius Junior XIII. <i>Orient.</i> Fl. Placidius Valentinianus III. <i>Occid.</i>
1184	431	Fl. Antiochus. <i>Orient.</i> Amarius Bassus. <i>Occid.</i>
1185	432	Fl. Valerius. <i>Orient.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Ætius. <i>Occid.</i>
1186	433	Imp. Fl. Theodosius Junior XIV. Fl. Anicius Petronius Maximus. <i>Occid.</i>
1187	434	Fl. Alper. <i>Orient.</i> Fl. Arcobindus. <i>Occid.</i>
1188	435	Imp. Fl. Theodosius Junior XV. Imp. Fl. Placidius Valentinianus IV.
1189	436	Fl. Anthemius Ildorus. Fl. Senator. <i>Uterque Orient.</i>
1190	437	Fl. Sigivultus. Fl. Ætius II. <i>Uterque Occid.</i>
1191	438	Imp. Fl. Theodosius Junior XVI. Anicius Acilius Glabrio Faustus. <i>Occid.</i>
1192	439	Imp. Fl. Theodosius Junior XVII. Fl. Festus. <i>Occid.</i>
1193	440	Imp. Fl. Placidius Valentinianus V. Fl. Anatolius. <i>Orient.</i>
1194	441	Fl. Cyrus Panopolites. <i>Orient.</i> <i>Sine collega.</i>
1195	442	Fl. Eudoxius. Fl. Dioscorus. <i>Uterque Orient.</i>
1196	443	Fl. Anicius Petronius Maximus II. Fl. Paterius. <i>Uterque Occid.</i>
1197	444	Imp. Fl. Theodosius Junior XVIII. Cæcina Decius Albinus. <i>Occid.</i>
1198	445	Imp. Fl. Placidius Valentinianus VI. Fl. Nomus. <i>Orient.</i>
1199	446	Fl. Ætius III. Q. Aurelius Symmachus. <i>Uterque Occid.</i>
1200	447	Fallonius Probus Alypius. <i>Occid.</i> Fl. Ardaburius. <i>Orient.</i>
1201	448	Fl. Zenon. Rufius Prætextatus Postumianus.
1202	449	Fl. Protogenes. Turcius Secundus Asterius.
1203	450	Imp. Fl. Placidius Valentinianus VII. Gennadius Valer. Corvinus Avienus. <i>Uterque in Oriente.</i>
1204	451	Imp. Fl. Marcianus. Clodius Adelphius. <i>Occid.</i>
1205	452	Fl. Asporatus. Fl. Herculanus. <i>Occid.</i>

A.U.C.	P.N.C.	Fl.
1206	453	Fl. Vincomalus.
1207	454	Fl. Opilio. <i>Occid.</i>
		Fl. Studio. <i>Orient.</i>
1208	455	Fl. Ætius.
		Imp. Fl. Placidius Valentinianus VIII.
		Fl. Anthemius.
1209	456	Fl. Varari. <i>Orient.</i>
		Fl. Joannes. <i>Occid.</i>
1210	457	Fl. Constantinus. <i>Occid.</i>
		Fl. Rufus. <i>Orient.</i>
1211	458	Imp. Fl. Leo Thrax.
		Imp. Majorianus.
1212	459	Fl. Patritius.
		Fl. Ricimer. <i>Occid.</i>
1213	460	Apollonius.
		Magnus. <i>Occid.</i>
1214	461	Fl. Severinus. <i>Occid.</i>
		Fl. Dagalaiphus.
1215	462	Imp. Fl. Leo Thrax II.
		Imp. Fl. Vibius Severus.
1216	463	Fl. Vivianus.
		Cæcina Decius Bassilius. <i>Occid.</i>
1217	464	Fl. Rusticus.
		Fl. Anicius Olybrius.
1218	465	Fl. Basiliscus.
		Fl. Herminericus. <i>Uterque Orient.</i>
1219	466	Imp. Fl. Leo Thrax III.
		Ti. Fabius Tatianus. <i>Uterque Orient.</i>
1220	467	Fl. Pufæus.
		Fl. Joannes.
1221	468	Imp. Fl. Anthemius II. <i>sine collega.</i>
1222	469	Fl. Zeno Isauricus.
		Fl. Martianus.
1223	470	Fl. Jordanes. <i>Orient.</i>
		Fl. Severus. <i>Occid.</i>
1224	471	Imp. Fl. Leo Thrax IV.
		Fl. Probianus.
1225	472	Fl. Festus. <i>Occid.</i>
		Fl. Marcianus. <i>Orient.</i>
1226	473	Imp. Fl. Leo Thrax V. <i>sine collega.</i>
1227	474	Imp. Fl. Leo Junior. <i>sine collega.</i>
1228	475	Imp. Fl. Zeno Isauricus II. <i>sine collega.</i>

A.U.C.	P.N.C.	Fl.
		Fl. Basiliscus II.
1229	476	Fl. Armatus. <i>Uterque Orient.</i>
1230	477	<i>post con-</i> Fl. Basilisci II.
		<i>fulatum</i> Fl. Armati.
1231	478	Fl. Illus. <i>Orient. Sine collega.</i>
1232	479	Imp. Fl. Zeno III. <i>sine collega.</i>
1233	480	Fl. Basilis Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1234	481	Fl. Placidus. <i>sine collega.</i>
1235	482	Fl. Severinus.
		Fl. Trocondus.
1236	483	Anicius Faustus. <i>sine collega.</i>
1237	484	Theodoricus Amalus, rex Gothorum.
		Fl. Venantius Decius.
1238	485	Q. Aurelius Symmachus. <i>Occid. Sine collega.</i>
1239	486	Fl. Longinus.
		Cæcina Maurus Decius. <i>Occid.</i>
1240	487	Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Occid. Sine collega.</i>
1241	488	Claudius Dynamius.
		Fl. Sifidius. <i>Uterque Occid.</i>
		<i>Hos omisit Calvisius.</i>
1242	489	Anicius Probinus. <i>Occid.</i>
		Eusebius Chronio.
1243	490	Avienus Faustus Junior. <i>Occid.</i>
		Fl. Longinus II.
1244	491	Fl. Olybrius Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1245	492	Imp. Fl. Anatafius.
		Fl. Rufinus.
1246	493	Eusebius Chronio II. <i>Orient.</i>
		Decius Albinus. <i>Occid.</i>
1247	494	Turcius Secundus Asterius. <i>Occid.</i>
		Fl. Prædicius. <i>Orient.</i>
1248	495	Fl. Æmilii.
		Fl. Viator. <i>Occid.</i>
1249	496	Fl. Paullus. <i>Orient. Sine collega.</i>
1250	497	Imp. Fl. Anatafius II. <i>sine collega.</i>
1251	498	Joannes Scythia. <i>Orient.</i>
		Decius Paullinus. <i>Occid.</i>
1252	499	Fl. Afclepiades.
		Fl. Joannes Gibbus. <i>Occid.</i>
1253	500	Fl. Patricius.

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Hypatius. <i>Uterque Orient.</i>
1254	501	Fl. Pompejus. <i>Orient.</i> Rufius Magnus Fauſtus Avienus Senior. <i>Occid.</i>
1255	502	Fl. Probus. <i>Orient.</i> Rufius Magnus Fauſtus Avienus Ju- nior. <i>Occid.</i>
1256	503	Fl. Dexicratus. <i>Orient.</i> Fl. Voluſianus. <i>Occid.</i> <i>Reineſ. Inſcript. p. 1024.</i>
1257	504	Fl. Cætheus. <i>Orient. Sine collega.</i>
1258	505	Fl. Sabinianus. <i>Orient.</i> Fl. Manlius Theodorus. <i>Occid.</i>
1259	506	Fl. Arcobinda. <i>Orient.</i> Fl. Meſſalla. <i>Occid.</i>
1260	507	Imp. Fl. Anaſtaſius III. Venantius Decius. <i>Occid.</i>
1261	508	Baſilius Venantius Decius. Fl. Celer.
1262	509	Importunus Decius Junior. <i>sine collega.</i>
1263	510	Fl. Eutharicus. <i>Orient.</i> Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Occid.</i>
1264	511	Secundinus. <i>Orient.</i> Felix Gallus. <i>Occid.</i>
1265	512	Fl. Muſchianus. Fl. Paullus.
1266	513	Fl. Clementinus. <i>Orient.</i> Anicius Probus.
1267	514	M. Aurelius Caſſiodorus Senator. <i>sine collega.</i>
1268	515	Fl. Anthemius. <i>Orient.</i> Fl. Florentius. <i>Occid.</i>
1269	516	Fl. Petrus. <i>Occid. Sine collega.</i>
1270	517	Imp. Fl. Anaſtaſius IV. Agapetus.
1271	518	Fl. Magnus. <i>Orient.</i> Fl. Florentinus. <i>Occid.</i>
1272	519	Imp. Fl. Anicius Juſtinus. Fl. Eutharicus Amalus. <i>Occid.</i>
1273	520	Fl. Vitalianus. <i>Orient.</i> Fl. Ruſticus.

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Anicius Juſtinianus. <i>Orient.</i>
1274	521	Fl. Valerius. <i>Occid.</i>
1275	522	Q. Aurelius Anicius Symmachus. Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Uterque Occid.</i>
1276	523	Fl. Anicius Maximus. <i>Occid.</i> <i>Sine collega.</i>
1277	524	Imp. Fl. Anicius Juſtinus II. Fl. Opilio.
1278	525	Fl. Philoxenus. <i>Orient.</i> Anicius Probus Junior. <i>Occid.</i>
1279	526	Anicius Olybrius Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1280	527	Fl. Mavortius. <i>Occid. Sine collega.</i>
1281	528	Imp. Fl. Anicius Juſtinianus II. <i>sine collega.</i>
1282	529	Cæcina Decius Baſilius Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1283	530	Poſtunius Lampadius. Fl. Oreſtes. <i>Uterque Occid.</i>
1284	531	I. poſt con- Lampadii & ſulatum Oreſtis.
1285	532	II. poſt con- Lampadii & ſulatum Oreſtis.
1286	533	Imp. Fl. Anicius Juſtinianus III. <i>sine collega.</i>
1287	534	Imp. Fl. Anicius Juſtinianus IV. Decius Theodorus Paullinus. <i>Hic ultimus fuit conſulum occidentalium;</i> <i>Novell. XV, XVII.</i>
1288	535	Fl. Beleſarius V. C. Solus in Oriente.
1289	536	I. poſt con- Beleſarii. ſulatum
1290	537	II. poſt con- Beleſarii. ſulatum <i>Novell. XVIII.</i>
1291	538	Fl. Joannes. Fl. Voluſianus. <i>Novell. LXIV ſqq. Reineſ. Inſcr. p. 1024.</i>
1292	539	Fl. Apio Ægyptius. <i>sine collega.</i>
1293	540	Fl. Juſtinus Junior. <i>sine collega.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Basilii Junior. Sine collega.
1294	541	<i>Novissimus privatorum fuit, qui consula- tum ordinarium gesserit, annoque dederit nomen. Pag. Diff. hyp. h. a.</i>
1295	542	<i>post con- sulatum</i> Basilii.
1296	543	<i>P. C. Basilii II. Novell. LIV.</i>
1297	544	<i>P. C. Basilii III. Novell. LVII.</i>
1298	545	<i>P. C. Basilii IV.</i>
1299	546	<i>P. C. Basilii V.</i>
1300	547	<i>P. C. Basilii VI.</i>
1301	548	<i>P. C. Basilii VII. Novell. XXXVIII.</i>
1302	549	<i>P. C. Basilii VIII.</i>
1303	550	<i>P. C. Basilii IX.</i>
1304	551	<i>P. C. Basilii X.</i>
1305	552	<i>P. C. Basilii XI.</i>
1306	553	<i>P. C. Basilii XII.</i>
1307	554	<i>P. C. Basilii XIII.</i>
1308	555	<i>P. C. Basilii XIV.</i>
1309	556	<i>P. C. Basilii XV.</i>
1310	557	<i>P. C. Basilii XVI.</i>
1311	558	<i>P. C. Basilii XVII.</i>
1312	559	<i>P. C. Basilii XVIII.</i>
1313	560	<i>P. C. Basilii XIX.</i>
1314	561	<i>P. C. Basilii XX.</i>
1315	562	<i>P. C. Basilii XXI.</i>
1316	563	<i>P. C. Basilii XXII.</i>
1317	564	<i>P. C. Basilii XXIII.</i>
1318	565	<i>P. C. Basilii XXIV.</i>
1319	566	<i>P. C. Basilii XXV.</i>

